YURTDIŞINA AİLE GÖÇÜ:
TÜRKİYE′DEN ALMANYA′YA GÖÇ EDEN
ÜST SOSYO-EKONOMİK STATÜ GRUBUNDAN AİLELERİN
KÜLTÜREL VE SOSYAL ADAPTASYONU

Fatma Seda KARA
171154203

DOKTORA TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı
Sosyoloji Doktora Programı
Danışman: Prof. Dr. Nurgün OKTİK

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Ağustos, 2023

YURTDIŞINA AİLE GÖÇÜ:
TÜRKİYE'DEN ALMANYA'YA GÖÇ EDEN ÜST SOSYO-EKONOMİK STATÜ GRUBUNDAN AİLELERİN KÜLTÜREL VE SOSYAL ADAPTASYONU

Fatma Seda KARA
171154203
ORCID: 0000-0003-1802-402X

DOKTORA TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı
Sosyoloji Doktora Programı
Danışman: Prof. Dr. Nurgün OKTİK

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Ağustos, 2023

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Tez danışmanım Prof. Dr. Nurgün Oktik'e her anlamda her zaman erişebilir ve her anlamda destek olduğu, doktora tezimin her aşamasında bana inandığı, yurtdışında çalışmamda beni yüreklendirdiği için, Yrd.Doç.Dr. Şebnem Gülfidan'a doktora yapmam için beni teşvik ettiği, bana inandığı ve her zaman yanımda olduğu için, Dr. Ferhat Değer'e yazım aşamasında yorumlarıyla katkıda bulunduğu için, Prof. Dr. Özgür Sarı'ya yorumları için, T.C Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu TÜBİTAK'a doktora burs sağlayarak alan araştırmamı Almanya'da yapmamı sağladığı için, TÜBİTAK ve Maltepe Üniversitesi çalışanlarına hızlı destek sağladıkları için, Alman Akademik Değişim Servisi DAAD'ye yine burs sağlayarak Almanya'da araştırmamı yapmamda destek olduğu için, Prof. Dr. Steven Vertovec'e destek olduğu ve öğrettikleri için, beni Max Planck Institute for the Study of Religious and Ethnic Diversity, Göttingen'e misafir araştırmacı olarak kabul ettiği, enstitünün olanaklarından yararlanma ve akademik ortamda tezimi geliştirme imkanı verdiği için, başta Jutta, Julia, Norbert ve Marina olmak üzere enstitü çalışanlarına, geri bildirim sağlayan enstitüde tanıştığım hoca ve akademisyenlere, annem Fevziye, babam Ayhan Nedim, abim Bora, eşi Tiana ve yeğenim Yanar Davis'e bu süreçte hiç bir ihtiyacımda beni yalnız bırakmadıkları, desteklerini hiç bir zaman esirgemedikleri için, Prof. Dr. Bahattin Akşit, Prof. Dr. Belma Akşit ve Doç. Dr. Berfin Varışlı'ya doktora eğitimimde bana öğrettikleri için, çalışmama katılarak değerli paylaşımlarıyla bu araştırmanın yaratımına imkan sağlayan kıymetli Türkiyeli göçmen aile üyelerine, Frankfurt ve Berlin'de alan araştırmamda yardımcı olan Dr.Hüseyin Bey ve eşi, Kamil Bey, Ufuk Bey, Tiyatro Frankfurt ve Theater28 başta olmak üzere herkese, Zeynep Yanaşmayan'a, Mine Özgüzel'e, arkadaşlarım Didem, Semra, Begüm, Eloisa, Rami, Gülce, Swetlana, Cladius, Sohail, Margherita, Chris, Zeynep, Barbara, Jeremy, Altuğ, Ahmet, Utku, Filiz, Gülbaşak, Cemil, Erdem, Dilara, Doğan'a ve süreçte yanımda olan tüm arkadaşlarıma yardımları ve manevi destekleri için çok teşekkür ediyorum.

Fatma Seda KARA

Ağustos, 2023

ÖZET

YURTDIŞINA AİLE GÖÇÜ: TÜRKİYE'DEN ALMANYA'YA GÖÇ EDEN ÜST SOSYO-EKONOMİK STATÜ GRUBUNDAN AİLELERİN KÜLTÜREL VE SOSYAL ADAPTASYONU

Fatma Seda Kara
Doktora Tezi
Sosyoloji Anabilim Dalı
Sosyoloji Doktora Programı
Danışman: Prof. Dr. Nurgün Oktik
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2023

"Türkiye'den Almanya'ya göç eden üst SES grubundan ailelerin kültürel ve sosyal yaşamları göç sonrası nasıl şekillenmiştir?" sorusuna cevap bulmak amacıyla yapılmış bu doktora tezinde karma araştırma modeli benimsenmiş, nitel araştırma bulguları baskın tutularak nicel verilerle desteklenmiştir. Bourdieu'nün metodolojik yaklaşımından ve kavramlarından faydalanılarak, Frankfurt ve Berlin'de yaşayan üst SES grubundan Türkiyeli ailelerin Almanya'ya göçü sonrasında habituslarının nasıl şekillendiği, ekonomik sermaye, kültürel sermaye ve toplumsal sermayelerindeki dönüşümleri incelenirken göç nedenleri farklı boyutlardan derinlemesine sorgulanmış, göçün aile içindeki rollere etkisi, Almanya'daki kültürel, dilsel farklılıklardan doğan zorluklar, memnuniyetler saptanmış, tüketim alışkanlıklarındaki dönüşümler irdelenmiştir. Kadının göçle birlikte kariyerindeki ve ev içi sorumluluklarındaki değişimler, çocuklu ailelerde aile içi dinamiklerin Türkiye'deki destekten mahrum kalma sonucu şekillenmesi, yalnızlaşmayla aile olmanın farkındalığına varılması, yaşam standartlarındaki değişimler, tüketim alışkanlıklarında 2. el marketlerden alışveriş yapmak gibi yeni pratiklerin benimsenmesi, Almanya'daki kültüre alışma sonucu telaşsız hayattan duyulan memnuniyet gibi yeni bakış açılarının edinilmesi araştırmanın önemli bulgularındandır.

Anahtar Sözcükler: Aile göçü, uluslararası göç, Almanya, yurtdışı göçü, beyin göçü, nitelikli göçmen, kültürel adaptasyon, habitus, Bourdieu, karma araştırma

ABSTRACT

FAMILY MIGRATION: THE CULTURAL AND SOCIAL ADAPTATION OF THE HIGH SOCIOECONOMIC STATUS FAMILIES MIGRATED FROM TURKEY TO GERMANY

Fatma Seda Kara
PhD Thesis
Sociology Department
Sociology PhD Programme
Thesis Advisor: Prof. Dr. Nurgün Oktik
Maltepe University Graduate School, 2023

This doctoral thesis aims to answer the question: "How has the cultural and social life of the high SES Turkish families evolved and shaped after migrating from Turkey to Germany?". This thesis adopted a mixed research model. Qualitative research findings were prioritised and supported by quantitative data. Using Bourdieu's methodological approach and concepts, it was investigated if the habitus of high SES Turkish families living in Frankfurt and Berlin was shaped after they migrated to Germany and if there were any changes in their economic, cultural, and social capital after migration. The reasons for immigration to Germany and emigration from Turkey were questioned. The effect of migration on roles within the family, the difficulties arising from cultural and linguistic differences in Germany, the happiness resulting from the lifestyle in Germany, and changes in consumption habits were examined. Changes in women's career and domestic responsibilities stemmed from migration, the formation of family dynamics within families with children losing childcare and homecare support they used to acquire in Turkey, the realisation of the value of being a family through loneliness, changes in living standards, the adopting new practices, such as shopping from second-hand markets in consumption habits, and acquiring new perspectives, such as pleasure with the calm life due to getting used to the culture in Germany, are among the critical findings of the research.

Keywords: Family migration, International migration, skilled migration, Germany, cultural adaptation, habitus, Bourdieu, mixed method research

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZET v
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
TABLOLAR LİSTESİ x
ŞEKİLLER LİSTESİ xi
KISALTMALAR xii
1. GİRİŞ 1
1.1 Problem 4
1.2 Amaç 10
1.3 Önem 18
1.4 Varsayımlar 21
1.5 Sınırlılıklar 22
1.6 Tanımlar 24
2. GENEL BİLGİLER 26
2.1 Teorik Yaklaşımlar 26
2.1.1 Aile 26
2.1.1.1 İşlevselcilik yaklaşımında aile 27
2.1.1.2 Marksist yaklaşımda aile 28
2.1.1.3 Durkheimcı yaklaşımda aile 30
2.1.1.4 Yakın dönem ve Bourdieu yaklaşımında aile 30
2.1.2 Göç 33
2.1.2.1 Uluslararası göç 36
2.1.2.2 Ravenstein göç modeli 38
2.1.2.3 Neoklasik ekonomi makro ve mikro göç modelleri 39
2.1.2.4 İkiye bölünmüş emek piyasası teorisi 41
2.1.2.5 İlişkiler ağı ve göç sistemleri kuramları 42

2.1.2.6 Göç çalışmalarında ulusötesicilik ve sosyal ağ yaklaşımı 44
2.1.2.7 Globalleşmeyle farklılaşan göç çalışmaları ve Bourdieu yaklaşımı 48
2.2 Literatür Bilgisi 49
2.2.1 Avrupa'ya göç 49
2.2.1.1 Son dönem uluslararası göç araştırmalarında Almanya örneği ve Türkiyeli göçmen deneyimleri 51
2.2.1.2 Almanya'da Türk olmak, etnik engeller ve önyargı 57
2.2.1.3 Uluslararası göçte nitelikli bireylerin karar alma mekanizmalarında Avrupa örneği 62
2.1.2.4 Uluslararası göç ve toplumsal cinsiyet 63
2.2.2 Kültür 65
2.2.2.1 Kültür bağlamında Bourdieu yaklaşımı ve kavramları 66
2.2.2.2 Kolektivizm ve bireyciliğin benlik üzerindeki etkisi 68
2.2.2.3 Aile ve sosyoekonomik statünün etkisi 70
3. TEZİN YÖNTEMİ 72
3.1 Araştırma Modeli ve Seçilen Modele Uygun Örnekleme Tekniği 74
3.2 Evren, Örneklem ve Katılımcı Havuzuna İlişkin Detaylar 77
3.3 Veri Toplama Süreci 80
3.3.1 Çevirim içi anket aracılığıyla veri toplama süreci 82
3.3.2 Nitel araştırma veri toplama süreci 85
3.4 Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması 86
4. BULGULAR VE TARTIŞMA 88
4.1 Bulgular 88
4.1.1 Nicel araştırma katılımcılarının demografik bilgileri 89
4.1.2 Nitel araştırma katılımcılarının demografik bilgileri 96
4.1.3 Üst SES grubundan ailelerin almanya'ya göç sebepleri 98
4.1.4 Ayrıcalıklı yaşamı geride bırakma: üst ses grubundan Türkiyeli ailelerin Almanya'da yüzleştiği zorluklar 106
4.1.4.1 Dil bariyerinin göçmen aileler üzerindeki etkileri 107
4.1.4.2 Frankfurt ve Berlin özelinde dil bariyeri 110
4.1.4.3 Yabancı dil bilmenin adaptasyona olan etkisi 111
4.1.4.4 Dil öğrenme motivasyonları 112
4.1.4.4.1 Sosyalleşmede dil engeli 112
4.1.4.4.2 Çocuklu ailede dil 113

4.1.4.4.3 İş alanında dil engeli 115
4.1.4.5 Almanya'daki kural ve prosedürlerin yaşam üzerindeki etkisi 117
4.1.4.6 Konut tercihi yap(ama)manın yaşam üzerindeki etkisi 119
4.1.4.7 Aile ve arkadaşlardan uzak yaşam 121
4.1.4.8 Göçmen ailelerin hane içi yaşamları 124
4.1.4.9 Kadının aile içindeki konumu ve kariyeri 126
4.1.4.10 Çocuklu göçmen ailelerin hane içinde ayrışan deneyimleri 128
4.1.4.10.1 Çocuk odaklı göç kararı 129
4.1.4.10.2 Çocuklu ailede yaşam 130
4.1.4.10.3 Göçmen ebeveynlerin aile olma farkındalığı 131
4.1.4.10.4 Çocuklu ailede partnerler arası dayanışma ve bireysel zaman 133
4.1.4.10.5 Aile içinde çocuğun sorumluluğu 135
4.1.4.10.6 Covid-19 pandemisinin çocuklu aile yaşantısına etkisi 137
4.1.5 Kültürel farklılıkla kazanılan farklı bakış açıları 138
4.1.5.1 Yalnızlık sonucu kendini tanıma 141
4.1.5.2 Hayatın her alanında özgürlük 145
4.1.6. Göç sonrası dönüşen tüketim pratikleri 147
4.1.6.1. Gıda tüketimindeki değişimler 149
4.1.6.2 İkinci el pazarı 150
4.1.6.3 Sadeleşen kıyafet tüketimi 151
4.1.6.4 Avrupa seyahatinin normalleşmesi 153
4.2. Tartışma 154
5. SONUÇ ve ÖNERİLER 165
KAYNAKLAR 172
EKLER 185
Ek-1: Etik Kurul Onayı 185
Ek-2: Araştırma Kapsamında Üst Sosyoekonomik Statülü Aile Ölçeği 186
Ek-3: Çevirimiçi Anket 191
Ek-4: Yarı Yapılandırılmış Mülakat Görüşme Çerçevesi 192
EK-5: Nitel Araştırma Kapsamında Mülakat Yapılan Katılımcıların Demografik Bilgileri 193
ÖZGEÇMİŞ 194

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Türkiye'den Giden Göç, 2017-2018 7

Tablo 2. Vatandaşlığa Göre Türkiye'den Giden Göç, 2016-2021 11

Tablo 3. Yaş grubuna göre Türkiye'den giden göç, 2019- 2020. 12

Tablo 4. Almanya'da Yaşayan Yabancıların Vatandaşı Olduğu Ülkelere Göre Yüzdesel Dağılımı, 2019 50

Tablo 5. Ailedeki Çocuk Sayısı Tablosu..... 92

Tablo 6. Almanya'da Çalışanların Mevcut İş Sektör Dağılım Tablosu..... 95

Tablo 7. Yurtdışına Göç Kararında Türkiye'den İten Faktörler Sıklık Frekans Tablosu 98

Tablo 8. Yurtdışına Göç Kararında Türkiye'den İten En Önemli Faktör Tablosu 99

Tablo 9. Göç Kararı Alırken Almanya'nın Seçilmesindeki Faktörlerin Sıklık Frekans Tablosu..... 102

Tablo 10. Göç Kararı Alırken Almanya'nın Seçilmesindeki Birincil Faktör Tablosu 103

Tablo 11. Yurtdışı Göç Kararında Çeken Faktörler Sıklık Frekans Tablosu..... 104

Tablo 12. Yurtdışı Göç Kararında Çeken Birincil Faktör Tablosu..... 105

Tablo 13. Almanya'da Karşılaşılan İlk Zorluklar..... 107

Tablo 14. Tüketim Alışkanlıkları İstatistiksel Değerler Tablosu..... 147

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Almanya'daki Mavi Kart Sahibi Türk Vatandaşlarının Yıllara Göre Dağılımı,15

Şekil 2. Göç Dönemi ve Almanya'daki İkamet 89

Şekil 3. Göç Öncesi İkamet 90

Şekil 4. Yaş ve Cinsiyet Dağılım Grafiği 91

Şekil 5. Anket Katılımcılarının Eğitim Durumu 92

Şekil 6. Almanya'da Çalışmama, Cinsiyet ve Eğitim Durumu Dağılımı Grafiği 93

Şekil 7. Almanya'da Hiç Çalışmama, Cinsiyet ve Eğitim Durumu Dağılımı Grafiği ... 94

Şekil 8. Nitel Araştırma katılımcılarının Yaş ve Cinsiyet Dağılım Tablosu 96

Şekil 9. Nitel Araştırma katılımcılarının Göç Dönemi ve İkamet Dağılım Tablosu 97

Şekil 10. Yurtdışına Göç Kararında Çocuk Sayısının Etkisi 100

Şekil 11. Çocuk Sayısı ve Göç Edilen Ülkeye Çeken Birincil Faktör Çapraz Tablosu 106

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

IOM : Uluslararası Göç Teşkilatı

ISCED : Uluslararası Standart Eğitim Sınıflandırması

ISCO : Uluslararası Standart Meslek Sınıflandırması

OECD : Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü

TÜAD : Türkiye Araştırmacılar Derneği

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

Üst SES : Üst sosyo-ekonomik statü

GE : Görüşmeci Erkek

GK : Görüşmeci Kadın

1. GİRİŞ

Araştırma konusuna karar verme aşamasında öncesinde abimin, akabinde arkadaşlarımın teker teker yurtdışına göç etmesiyle "Yurtdışına neden göç etmek istenir?" sorusunu sormaya başladığım esnada Türkiye'den yurtdışına göçteki artışla ilgili haberler medyaya yansımıştır (Ntv, 2018; MilliGazete, 2021). Sonrasında beyin göçünün lise seviyesine indiğine yönelik haberlerin çıkmaya başlaması yurtdışı göç konusu benim için daha dikkat çekici hale getirmiştir (Ntv, 2018; MilliGazete, 2021). Tüm bu kişisel deneyimler ve bilgiler sonucunda Türkiye'den yurtdışına göçün neden bu kadar arttığını anlamak için "Yurtdışında yaşamak nasıl bir deneyim?" sorusunun cevabı merak uyandırmış ve ortaya bu araştırma konusu çıkmıştır.

Globalleşme ve enformasyon teknolojilerindeki gelişmeyle birlikte hem ülkeler arası bilgi paylaşımı artarak hızlanmış hem de uluslararası seyahatler de ulaşım kolaylaşmıştır. Geçmişte güç gerektiren işler, yerini beyin gücüne bırakmış, uluslararası yetenek arayışının artmasıyla, uluslararası deneyim kazanmak isteyen bireylerin de yurtdışında iş fırsatı yakalama isteğine yol açmıştır. TÜİK verilerine yansıyan yurtdışı göçündeki yaş aralıkları da göstermektedir ki, eğitim ve iş yaşamında verimli olunan yaşlardaki bireylerin göç etme oranları yüksektir. 2017 ve 2018 yılları TÜİK yurtdışı göç verilerine değinilecek olunursa her iki yılda da en yüksek göç sırasıyla 25-29, akabinde 20-24 yaş aralığı gelmekte, bunları 30-34 ve 35-39 yaş aralıkları takip etmektedir. Diğer taraftan 0-4, 5-9 ve 10-14 yaş aralıklarında da göç oranlarının azımsanmayacak derecede olması (detaylarına Tablo.1'den erişilebilir) aile göçünü düşündürmektedir.

Almanya'ya aile göçünün araştırılmasına neden olan sebepler ise dünyada en çok göç alan ikinci ülke olmasıyla birlikte, göçmen popülasyonunda en yüksek oranda Türkiyeli nüfusu barındırmasıdır.

Vasıflı bireylere artan ihtiyaç, Türkiye'den yurtdışına göçte verimli yaşlarında olanların oranlarının yüksek olması ve bununla birlikte çocuk yaştaki göçmenlerin de istatistiklere yansıması, Almanya'nın dünyada ikinci göç alan ülke konumunda olmasıyla Türkiyeli göçmen oranının tüm göçmenler arasında en yüksek seviyede olması ve Eurostat datasına (Eurostat, 2023) göre Avrupa'da çalışma hakkı edinen Avrupa vatandaşı olmayan mavi

kartlı bireylerin en yoğun Almanya'da istihdam edilmiş olmaları ve literatürde hala aile göçüne yönelik araştırmalara ihtiyaç olduğuna yönelik paylaşımlara rastlanması sonucunda bu araştırmanın konusun "Yurtdışına Aile Göçü: Türkiye'den Almanya'ya Göç Eden Üst Sosyo-Ekonomik Statü Grubundan Ailelerin Kültürel ve Sosyal Adaptasyonu" olmasına karar verilmiştir. Araştırma sorusu ise "Türkiye'den Almanya'ya göç eden üst sosyoekonomik statü grubundan ailelerin kültürel ve sosyal yaşamları göç sonrası nasıl şekillenmiştir?" olarak belirlenmiştir.

Yukarıda kısaca değinilen araştırmanın neden yapıldığına dair sebepler detaylandırılıp, istatistiki verilerle desteklenerek "Problem" bölümünde açıklanmış; "Amaç" bölümünde göç verileri üzerinden neden bu konunun araştırıldığı nicel ve nitel araştırma çerçevesinde araştırmanın ana sorusu altında hangi alt sorulara cevap arandığı detaylı olarak aktarılmış; "Önem" bölümünde aile göçünü vasıflı iş gücü ve Almanya bağlamında araştırmanın neden önemli olduğu yine istatistiki veriler ve literatür yardımıyla detaylandırılmıştır. Bu bölümleri takiben araştırmadaki varsayımlar, sınırlılıklara değinilmiş, araştırma kapsamında benimsenen önemli tanımlar paylaşılmıştır.

İkinci bölümde "Genel Bilgiler" başlığı altında aile ve göç alanındaki teorilerle birlikte yaklaşımlar aktarılmış, "Literatür Bilgisi" başlığı altında araştırmayla yakından ilgili olan Avrupa'ya göç, göç araştırmalarında Almanya ve Türkiyeli Göçmenlerle ilgili literatür aktarılmış, uluslararası göçte nitelikli bireylerin karar alma mekanizmalarına Avrupa örneği üzerinden yer verilmiş, uluslararası göç toplumsal cinsiyet bağlamında aktarılmıştır. Hemen akabinde ise kültüre Bourdieu yaklaşımıyla bakılmış, bireyselcilik ve kolektivizmin benlik üzerindeki etkisine değinilmiş, akabinde aile ve sosyo-ekonomik statünün benlik üzerindeki etkisi aktarılmış göç çalışmalarında neden önemli olduğuna değinilmiştir.

Üçüncü yöntem bölümünde araştırmada son dönemde göç çalışmalarında rastlanan Bourdieu'nün metodolojik yaklaşımının, teorilerinin ve kavramların benimsendiğine yer verilerek bu yaklaşım ve kavramlar detaylı olarak açıklanmıştır. Karma araştırma teknikleri kullanılarak nicel araştırmanın yapıldığı nitel ağırlıklı bir çalışma yapılmıştır. Bu noktada nicel veriler, nitel verileri destekleyici olacak şekilde kullanılmıştır. Araştırma kapsamında uluslararası aile göçünde en az üniversite mezunu vasıflı bireylerin

yurtdışında istihdama katılmasıyla göç eden aileler hedeflenmiş, "üst sosyo-ekonomik statü grubundan aileler" olarak tanımlanmıştır. Tanımlama yapılırken Türkiye Araştırmacılar Derneği'nin sosyo-ekonomik statü ölçeğinden faydalanılmış, en yüksek gelir getiren aile üyesinin eğitim, çalışma şekli ve pozisyonu değerlendirilmiştir. Araştırma Almanya'nın en yüksek yabancı popülasyonuna sahip şehirlerinden Berlin ve Frankfurt'ta yapılmıştır. Karma metot tekniklerinin benimsendiği araştırmada nicel veriler çevirim içi anket tekniğiyle, nitel veriler ise yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlarla toplanmıştır. Nicel araştırma kapsamında 114 anket, nitel araştırma kapsamında ise 29 derinlemesine görüşme değerlendirmeye alınmıştır. Covid-19 pandemi önlemlerinin alındığı dönemde gerçekleştirilen alan araştırmasında sağlık tedbirleri ön planda tutulmuş, bu nedenle derinlemesine görüşmeler el verdiğince yüz yüze yapılmakla birlikte çevirimi için yapılan görüşmelerde olmuştur. Nicel veriler SPSS, nitel veriler ise MAXQDA programlarının yardımıyla analiz edilmiştir.

Dördüncü bölümde bulgular aktarılmış, yakın dönem yapılan araştırma bulgularıyla tartışılmıştır. Bulgular bölümünde öncelikle nicel ve nitel araştırma katılımcılarının demografik bilgileri aktarılmıştır. Göç dönemi, hangi şehirde yaşadıkları, göç öncesi ikamet yeri, yaş ve cinsiyet dağılımı, katılımcıların kaç çocuğu olduğu bilgisi, eğitim ve çalışma durumlarının cinsiyet kriterine göre dağılımı paylaşılmıştır.

Akabinde üst ses grubundan Türkiyeli göçmen ailelerin Almanya'ya göç sebepleri paylaşılmış, önceden belirlenen hipotezler nicel veriler üzerinden test edilmiştir. Araştırma bulgularında ön plana çıkan öncelikli göç nedeni çocuklar için eğitim kaygısıdır. Diğer taraftan nitel bulgularda çocukların eğitimiyle ilişkili olarak diğer etkenler de ortaya çıkmış ve bu bölümde aktarılmıştır.

Bulgular bölümünde paylaşılan bir diğer ana başlık ise 'Ayrıcalıklı Yaşamı Geride Bırakma: Üst SES Grubundan Türkiyeli Ailelerin Almanya'da Yüzleştiği Zorluklar'dır. Bu başlık altında dil bariyerinin ailelerin hayatında ne gibi zorluklara yol açtığı, Frankfurt ve Berlin özelinde dil bağlamında farklılaşan deneyimler, yabancı dil bilmenin yeni yerleşim yerindeki adaptasyona olan etkisi ve dil öğrenme motivasyonlarının neler olduğuna öncelikle değinilmiştir. Akabinde Almanya'daki kural ve prosedürlerin Türkiye'de alışılandan farklı olması sonucu ne gibi deneyimler yaşanmış olduğu

paylaşılmıştır. Son olarak aile ve arkadaşlardan uzakta bir yaşam sürdürmenin Türkiyeli göçmen ailelerin hayatlarındaki etkisi aktarılmıştır.

Göçmen ailelerin hane içi yaşam deneyimlerine dair veriler ise kadın açısından değerlendirildiği gibi, çocuklu aile açısından da farklılaşan bulgulara yer verilmiştir. Çocuklu aile içinde partnerler arası dayanışma, çocuğun sorumluluğu ve aile olma farkındalığına yönelik deneyimler araştırmada ön plana çıkan bulgulardandır.

Yalnızlık sonucu kendini tanıma bulguları ise daha çok kadınların paylaşımlarında görülmüş bulgular altında ayrı bir başlık olarak aktarılmıştır. Bununla birlikte hayatın her alanında özgürlük başlığı altındaki bulguların daha çok Berlin'de yaşayan katılımcılar tarafından paylaşıldığı görülmüş ve bu anlamda şehrin göçmenlerin deneyimleri üzerindeki etkisine de değinilmiştir.

Bulgular bölümünde en son göçle birlikte dönüşen tüketim pratiklerine yer verilmiştir. Gıda tüketimindeki değişimler, market tüketimindeki ürün çeşitliliği, kıyafet tüketimindeki sadeleşme, 2. el pazarıyla tanışma, Avrupa seyahatlerinin normalleşmesi bu bölümde ön plana çıkan bulgulardandır ve ayrı başlıklar altında aktarılmıştır.

Son olarak tüm bu bulgular yakın dönemde yapılan göç araştırmalarıyla tartışılmıştır. Literatürdeki araştırmalarla benzerliklerine, farklılıklarına yer verilmiş, bu araştırmanın literatüre ne gibi katkısı olduğundan bahsedilmiştir.

Sonuç ve öneriler bölümünde ise önemli bulunan bulgulara kısaca değinilmiş, bu bulgular aracılığıyla gelecekte yapılacak çalışmalarda araştırılmasının önemli olduğuna inanılan detaylar ve öneriler paylaşılmıştır.

1.1 Problem

Teknolojik dönüşümle birlikte üretim ilişkileri ve ekonomik yapılanmada ciddi değişiklikler gözlenmektedir. Günümüzde yaşanan bu dönüşümün ana kaynağı ise bilgi işlem ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerdir. Çevrimiçi iletişimle birlikte eş zamanlı olmaksızın herhangi bir içerik her yerde olabilmekte; başkaları tarafından da düzenlenip, geliştirilip yeniden tanımlanırken yayılabilmektedir. Bu anlamda insan aklı üretim

sürecini belirlerken aynı zamanda üretim gücü haline de gelmiştir (Castells, 2008, s.39-41).

Yeni üretim ilişkilerini enformasyonel kapitalizm olarak tanımlayan Castells (2013), verimlilik ve rekabet gücünü de bu yeni düzendeki en önemli belirleyiciler olarak tanımlamaktadır. Enformasyon teknolojilerinde yeniliklerin sürekli ve gelişim anlamında dinamik olması verimliliği sağlayıp artırmakta; sistem ve organizasyondaki esneklik ise rekabet gücünü en üst düzeylere çıkarmaktadır.

Yeni üretim sistemiyle, emek de nitelik ve eğitim anlamında farklılaşmıştır. Teknolojik gelişmelerle bilgi ve enformasyonun sürekli yenilenmesi, örgütlerin de bu gelişmeler doğrultusunda kendi işleyişini değiştirmesi sonucu çalışan kesimin edinmiş olduğu vasıflar kolayca demode olmaktadır. Dolayısıyla bireylerin de bu dinamizme adapte olarak kendi vasıflarını sürekli geliştirmesi, kaynaklara erişerek kendini eğitmesi gerekmektedir.

Vasıfların dinamizmi ve yenilenmesi sistemde verimliliği sağlamaktadır. Teknolojinin sağladığı imkanlarla zaman ve mekandan bağımsız oluşan ağlar ise, örgütsel olarak çalışanlara esneklik sağlamış, serbest ve esnek zamanlı çalışma düzenini yaratarak karşılıklı sözleşmeye dayalı iş yapma sonucunu doğurmuştur. Bu yeni düzen emeğin bireysel ve merkezsizleşmesine yol açarken, rekabeti de arttırdığı için riski ve güvencesizliği beraberinde getirmiştir (Castells, 2013, s. 492-493).

Kısaca özetlemek gerekirse enformasyon teknolojilerindeki yenilenmenin çok hızlı olması sonucu, bireylerin de bu sistemsel dinamizme ayak uydurarak vasıflarını eş zamanlı geliştirmesi gerekmektedir. Teknolojinin zaman-mekan bağımsız işleyen organizasyonu çalışma şartlarını esnek ve kolay hale getirirken, aynı zamanda rekabetin çok, güvencenin az olduğu bir iş dünyasını da beraberinde getirmektedir. Teknolojik gelişmeler sonucu mobilite artmış, sosyal ağlarla tüm dünyayla iletişim kolaylaşmış ve tüm bunların sonucunda ülke sınırları esnekleşmiştir. Ülkesinde kendi içinde bulunduğu durumundan memnun olmayan bireyler ulus aşırı iş imkanlarını araştırmakta ve kendilerine uygun buldukları imkanları değerlendirmektedirler.

Günümüzde tüm bu gelişmeler sonucu bireylerin mobilitesi artmakta ve bu durum ülkelerin siyasi gündemine "göç" olgusunun girmesine yol açmaktadır. Geçmişte sanayileşme döneminde metalaşmış işgücüne ihtiyaç varken, bilişim ve teknolojinin gelişmesiyle yüksek eğitim düzeyine sahip bilgi birikimi olan yüksek beyin gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada işgücü piyasaları da ülke içinde sınırlı kalmayıp, ulus aşırı global ağlar üzerinden yetenekleri arayıp bularak kabul etmektedir. Bu durum her ne kadar rekabeti arttırsa da az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeki kalifiye bireyler için gelişmiş ülkelere göç etme fırsatını doğurmaktadır.

IOM'un (2017) yayınladığı 2018 Dünya Göç Raporu'nda uluslararası yer değiştirmenin, dolaşım ve seyahat masraflarının azalması; teknolojik gelişmeyle mesafelerin kısalması sonucu daha makul hale geldiğine değinilmektedir. Bu nedenle de son yıllarda göç konusu, politik olarak bütünleşme, sınır yönetimi, güvenli göç gibi konuların gündeme alınmasına sebep olmuştur (IOM, 2017). IOM'un (2021) yayınladığı güncel Dünya Göç Raporu 2022'ye göre 2020 yılında küresel olarak 281 milyon uluslararası göçmen bulunmaktadır; bu ise dünya popülasyonunun yüzde 3,6'sına denk gelmektedir. Aynı raporda Covid-19'un etkisini hesaplamanın zor olduğunu çünkü verilerin 2020 yılı ortasına kadar yani pandeminin görece başlarına kadar olduğu belirtilmektedir. Buna rağmen Covid-19 virüsünün uluslararası göçte yaklaşık 2 milyonluk bir büyümeye engel olduğuna değinilmektedir (IOM, 2021, s.3). Uluslararası göç alan ülkeler arasında ilk sırada 51 milyonun üzerinde göçmenin yaşadığı ABD, hemen akabinde ikinci olarak ise yaklaşık 16 milyon göçmenle Almanya gelmektedir. (IOM, 2021, s.4).

Uluslararası göçlerin sebepleri, geçmişte geliştirilmiş göç kuramları aracılığıyla anlamlandırılmaya çalışıldığında Massey ve diğerlerine göre (1993), tek bir disiplinle açıklamanın çok mümkün olmadığı gibi, birçok farklı seviye, perspektif ve yaklaşımdan bakılması gereken kompleks bir hal almaktadır. Karmaşık bir olgu da olsa göç etme nedenleri olarak, savaşlar, tabii olaylar (doğal afetler), dini, ekonomik, kültürel ve siyasal sebepler sayılabilmektedir (Demir, 2010).

Yurtdışı fırsatlarını değerlendirmek üzere beyin göçü her ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de görülmektedir. Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütünün (OECD) 2018 verilerine göre 2007 – 2017 yılları arasında Türkiye'nin yurtdışına göç verdiği profesyonel meslek

dallarından ilk üçte sırayla mimarlık, mühendislik ve akademisyenlik yer almaktadır (Öneri, 2019). Türkiye'de artan işsizlik ve ekonomik dengesizlik sonucu genel durumundan memnun olmayan ve geleceği için kaygı duyan birey ve ailelerde yurtdışına göç etmek üzere girişimlerin arttığı düşünülmektedir. Kaçar'ın (2016) yaptığı araştırmada beyin göçüne sebep olan faktörler sırasıyla ekonomik istikrarsızlık ve belirsizlik, bürokratik kurumlardaki işleyişin kötü olması, düşük gelir, siyasi baskı ve huzursuzluk, mesleğinde gelişme ve terfi imkânı görememe olmuştur. Aile özelinde bakıldığında yurtdışına çeken faktörler arasında çocuğun daha iyi eğitim alabilme imkânı dikkat çekmektedir (Kaçar, 2016, s.77).

Tablo 1. Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Türkiye'den Giden Göç, 2017-2018, (TÜİK, 2019)

	2018 Yılı	**Toplam Nüfus**	**Toplam Göçmen**	**Erkek**	**Kadın**
2018		**82 003 882**	**323 918**	**172 711**	**151 207**
	0-4	6 484 986	11 543	5 918	5 625
	5-9	6 358 920	16 466	8 475	7 991
	10-14	6 340 423	13 877	7 280	6 597
	15-19	6 424 267	15 831	8 830	7 001
	20-24	6 547 129	**42 721**	24 438	18 283
	25-29	6 276 469	**50 711**	28 085	22 626
	30-34	6 333 153	**42 703**	22 885	19 818
	35-39	6 576 072	34 319	18 230	16 089
	40-44	5 846 026	26 577	13 796	12 781
	45-49	5 310 707	21 839	11 259	10 580
2017	**2017 Yılı**	**80 810 525**	**253 640**	**136 870**	**116 770**
	0-4	6 481 849	9 170	4 833	4 337
	5-9	6 340 769	13 289	6 866	6 423
	10-14	6 210 870	10 686	5 564	5 122
	15-19	6 526 587	13 489	7 484	6 005
	20-24	6 456 510	**36 410**	20 996	15 414
	25-29	6 231 542	**39 382**	22 039	17 343
	30-34	6 296 924	**31 289**	16 639	14 650
	35-39	6 560 696	24 877	13 441	11 436
	40-44	5 740 819	18 838	10 083	8 755
	45-49	5 055 154	15 397	8 222	7 175

Tablo 1'de belirtilen TÜİK verilerine göre Türkiye'den yurtdışına yapılan göç 2018 yılında bir önceki seneye kıyasla yüzde 27,7 artmıştır. Yurtdışına yapılan göç verileri

yaşa göre incelendiğinde en yüksek göç oranlarının yaş aralıkları sırayla yüzde 15,7 oranı ve 50.711 kişiyle 25-29 yaş; yüzde 13,2'lik oran ve 42.721 kişiyle 20-24 yaş ve onu takiben yüzde 10,6 oranı ve 342.703 kişiyle 30-34 yaş aralığı gelmektedir. 35-39 yaş aralığındaki göç sayısının da 34.319 kişiyle göz ardı edilemeyecek kadar yüksek olduğu düşünülmektedir. Göç edenlerin yaş aralıkları değerlendirildiğinde bireylerin iş gücü anlamında en verimli olduğu yaşlar gözlenmekte, bu yaş aralığında beyin göçüyle ülkeden ayrılanların da bulunduğu düşünülmektedir. Diğer taraftan 0-14 yaş aralığında yüzde 13'lük oranla 41.886 kişinin göç ettiği görülmektedir. Bir önceki seneye oranla 2018 yılında 0-14 yaş aralığında göç, yüzde 21'lik artış göstermiştir. Bu yaş aralığında azımsanmayacak oranda göç olması ise aile göçünün olduğu varsayımına yönlendirmektedir (TÜİK, 2019).

Aile göçü, OECD ülkelerinde giriş izni vermek için geçerli olan işçi, serbest dolaşım, insani ve eğitim göçü gibi ana kategorilerden biridir. Aile kategorisi de aile oluşumu, aile birleşimi, refakat eden aile ve uluslararası evlat edinme şeklinde dört alt kategoriye bölünmektedir. Aile oluşumu farklı bir ulus vatandaşıyla evlenme sonucu eş durumundan ilgili ülkeye yapılan göç; aile birleşimi ise göç etmiş kişinin ailesinin gelmesi için izin alması durumundaki aile bireylerinin göçü; refakatçı aile ailenin göç edilen ülkeye toplu kabulü; uluslararası evlat edinme ise farklı bir ülke vatandaşı çocuğun evlat edinilmesi sonucu bu çocuğa sponsor olunup çocuğun ülkeye kabulü olarak belirtilmektedir. (OECD, 2017, s.110).

OECD'nin 2017 yılındaki "Uluslararası Göçe Bakış" raporunda aile göçünün OECD ülkelerine yapılan göçteki ana kanal olduğu belirtilmektedir. 2015 yılında OECD ülkelerinde aile göçmenlerinin tüm kalıcı göçmenlerin yüzde 38'ini oluşturduğu ve tüm kalıcı göçlere oranla (işçi ve insani göçler de dahil olmak üzere) aile göçünün en yüksek paya sahip olduğu belirtilmektedir. Avrupa ülkelerindeki serbest dolaşımla göç eden aileler dahil edilmemekle birlikte, onların dahil edilmesiyle bu oranın yaklaşık yüzde 50'yi bulacağı tahmini yapılmaktadır (OECD, 2017, s.110-111). OECD ülkeleri arasında en çok aile göçü alan ülkelerin sıralamasında en büyük OECD ülkeleri olarak değerlendirilen Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Avustralya başta gelmekte; bu ülkeleri Avrupa'dan Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere takip etmektedir (OECD, 2017, s.113). 15 yaş altı çocukların aile göçüyle birlikte OECD ülkelerine yerleşimine 2015

verileri üzerinden bakıldığında ise yine en yoğun Amerika'ya göç gözlenirken, akabinde İtalya, Kanada, İsveç ve Almanya gelmektedir (OECD, 2017, s.127).

Aile göçüyle ilgili OECD ülkelerinin uyguladığı politikalarda özellikle kalifiye ailelerin göç etmesini teşvik etmek ve vasıflarından kendi ülkelerinde faydalanmak amacıyla bazı genel göçmen politikalarından muaf tutuldukları gözlenmektedir. Özellikle Avrupa ülkelerinin mavi kart uygulamasıyla kalifiye göçmenlerin ailelerine uygulanan politikalarda kolaylıklar tanınmaya başlanmıştır. Örnek olarak Almanya'nın göçmenler için uyguladığı dil şartı verilmiştir. Ülkelerine katkı sağlayacağına inandıkları yeteneklerden feragat etmemek adına Almanya, Avrupa Birliği mavi kart uygulamasından yararlanan kalifiye göçmenlerin kendilerine refakat edecek olan aile bireylerine Almanca dil şartı uygulanmamakta ve aile üyeleri bu uygulamadan muaf tutulmaktadırlar. Puan sistemine dayalı olan Kanada ve Avusturalya gibi ülkeler ise, aile göçüyle kabul edecekleri göçmenleri değerlendirirken tek tek tüm aile bireylerinin vasıflarını hesaba katmaktadırlar (OECD, 2017, s.155-158).

Ülkelerin göçmen seçimlerinde uyguladıkları dil zorunluluğu gibi aile göçü politikaları ve ailenin sosyo-ekonomik ve sosyo-demografik durumuna göre tanıdıkları imtiyazlar aslında ailenin bir taraftan nasıl da kamusal alan olduğunu, ülkenin aile içine nasıl da karıştığını göstermektedir. Bourdieu'nün "Gerçekleştirilmiş bir Kategori Olarak Aile" çalışmasında ailenin bir kurgu olarak devlet tarafından üretilip, yeniden üretilmesini sağladığını ve bu nedenle de bu kurgunun değiştirilemeyeceğini şu şekilde betimler: "*Devlet, aile ve çocuklar üzerinden işleyen düzenin yeniden kurulması sürecinde, Bourdieu, ailenin, toplumun temel birimi olmak yerine, devlet (ve de elbette kapitalistleşme süreci) tarafından nasıl araçsallaştırıldığını anlatır"* (aktaran Oktik, 2018 s. 25).

Bourdieu aile olgusunu bir yanılsama ve devlet eliyle şekillenmiş ve şekillenmeye devam eden, düzeni sağlamak amacıyla yaratılmış bir kurum olarak betimlemektedir (Bourdieu, 1996, s.25). Bu görüşten hareketle devletin göç politikalarına maruz kalan göçmen aileler, eş zamanlı olarak göç ettikleri ülkenin aile ve ev politikalarına da ayrıca maruz bırakılmaktadırlar. Ülkeye alışmanın yanı sıra, aile politikalarına da uyum sağlamak; çocukları var ise, eğitim ve çocuklara yönelik politikalara da uymak durumundadırlar. Bu

da zorluklara yenilerini eklemekte, göçmen ailelerin kültürel ve dilsel olarak yaşadıklarının yanında ek sıkıntı ve uygulamalara maruz bırakmakta, aileyi daha çok birbirine bağlayan ya da tam tersi daha çok huzursuzluk yaratan etkilere yol açmakta olabileceği düşünülmektedir.

Reed-Danahay'in göç çalışmaları kapsamında Bourdieu'nün ulus-devlet değerlendirmesine bakıldığında ise, ulus-devleti fiziksel sınırlarıyla değil, daha çok yarattığı sembolik etki alanıyla ele aldığı görülmektedir. Aslında fiziksel alanı, coğrafi alan olarak görmek yerine bu alandaki sosyal pratiklerin etkileşimi sonucu oluşan sosyal, kültürel ve ekonomik değerler üzerinden ortaya çıkan sembolik oluşum olarak ele almaktadır. Dolayısıyla devlete yaklaşımı da bu düşünceden hareketle sosyal dünyaya ve materyal dünyaya bakışımızı, aksiyonlarımızı etkileyecek gücü olan bir yapı şeklinde tanımlamakta ve bu gücün kullanımını da sembolik şiddet olarak kavramlaştırmaktadır. (Reed-Danahay, 2017). Bu yaklaşımı daha önce değinilen aile göçüne olan bakış açısından da anlaşılmaktadır. Bourdieu, belli bir coğrafya, devlet tarafından uygulanmış sembolik şiddetle şekillenmiş bireylerin habitusu[1] ve sosyalleşmenin eklemlenmesini "sosyal uzam" olarak kavramlaştırmaktadır. Göç çalışmalarında ise sosyal uzam kavramı, göç eden ailelerin sosyal aktörler olarak yerleştikleri coğrafyada maruz kaldıkları devlet politikaları ve bu coğrafyaya taşıdıkları kendi kültürel miraslarını eklemlendirerek nasıl şekillendirdiklerine bakmak hem yardımcı hem de dikkate değer bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Reed-Danahay, 2017, s. 16).

Uluslararası ve ulusal literatür taramasından edinilmiş tüm bu bilgiler ışığında, literatüre katkı sağlaması amaçlanan bu araştırmanın sorusu: "Türkiye'den Almanya'ya göç eden üst sosyoekonomik statü grubundan ailelerin kültürel ve sosyal yaşamları göç sonrası nasıl şekillenmiştir?" olarak belirlenmiştir.

1.2 Amaç

Göç, siyaset biliminden, antropolojiye, psikolojiden, sosyolojiye kadar birçok farklı disipline konu olan, her bir disiplinde farklı açıdan ele alınan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç olgusu göç veren ülke, göçmenler ve göç alan ülke açısından ya da

[1] Yöntem bölümünde bu araştırmada temel alınmış olan Bourdieu yaklaşımı ve terimlerine yer verilecektir.

yapı-fail ilişkisi içinde incelenebilir, farklı problemlere çözüm bulmak amaçlanabilmektedir. Günümüzde göçmenler, bir taraftan "mülteciler" tanımı altında problem olarak sunulurken, diğer taraftan Avrupa'daki yaşlanma sonucu nitelikli iş gücü ihtiyacı sebebiyle çözüm olarak da karşımıza çıkmaktadır. Göç olgusunun bu kompleks yapısı sebebiyle yapılacak göç araştırmasının amacının da net bir şekilde ortaya konması, hangi türünün, hangi bakış açısından ve hangi süreciyle ele alınacağının sınırlarının net bir şekilde belirlenmesi gerekliliğini gözler önüne sermektedir.

2000 yılında yurtdışındaki Türk vatandaşlarının Türkiye nüfusuna oranı yüzde 5,73 iken, 2015 yılında yüzde 7,21 oranına çıkmıştır (Abadan-Unat, 2017). Tablo2'de paylaşılan TÜİK'in 2016-2021 yıllarındaki Türkiye'den giden toplam göç verilerine bakıldığında 2021 yılındaki düşüş dışında bir artış ivmesi görülmektedir. Diğer taraftan Türkiye'den giden göç verilerine vatandaşlık bazında baktığımızda ise, her ne kadar T.C vatandaşlarının oranı düşük olsa da (bu da aslında Türkiye'nin göç koridorunda bir ülke olduğunu akıllara getirmektedir) 2019 ve 2020 yılları dışında yine oranların yüzde 40 ortalamasında olması dikkat çekmektedir. Özellikle 2020 ve 2021 yılları pandemi önemleri sebebiyle seyahat kısıtlamalarının yüksek olduğu bir döneme denk gelse de T.C vatandaşlarının göçünün devamlılığı göçü kolaylaştırıcı unsur olarak iş gücü, beyin göçü ihtimalini akıllara getirmektedir.

Tablo 2. Vatandaşlığa Göre Türkiye'den Giden Göç, 2016-2021, (TÜİK, 2023)

Yıl	**Türkiye'den Giden göç**			
	Toplam	**Türk vatandaşları**	**Yabancı uyruklular**	**T.C. vatandaşlarının oranı**
2021	287 651	**103 613**	184 038	**36,02**
2020	420 463	**77 810**	342 653	**18,51**
2019	330 289	**84 863**	245 426	**25,69**
2018	323 918	**136 740**	187 178	**42,21**
2017	253 640	**113 326**	140 314	**44,68**
2016	177 960	**69 326**	108 634	**38,96**

Tablo3'teki 2019 ve 2020 Türkiye'den giden göç verilerinin yaş dağılımına bakıldığında ise (vatandaşlık gözetmeksizin) oransal çoğunluğun iş gücü ve üniversite çağındaki bireylerin yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 3. Yaş grubuna göre Türkiye'den giden göç, 2019- 2020, (TÜİK, 2023).

Yıl	Yaş grubu	Türkiye'den giden göç
2020	**Toplam**	**420 463**
	0-4	14 659
	5-9	21 703
	10-14	19 381
	15-19	22 033
	20-24	**53 342**
	25-29	**63 886**
	30-34	**55 497**
	35-39	**45 125**
	40-44	**34 978**
	45-49	27 123
	50-54	21 244
	55-59	15 983
	60-64	10 690
	65-69	6 885
	70+	7 934
2019	**Toplam**	**330 289**
	0-4	13 718
	5-9	20 629
	10-14	17 120
	15-19	18 148
	20-24	**41 594**
	25-29	**50 154**
	30-34	**42 882**
	35-39	**34 794**
	40-44	26 222
	45-49	20 548
	50-54	15 182
	55-59	11 284
	60-64	7 443
	65-69	4 726
	70+	5 845

Özellikle belirtmek gerekirse her iki yılda da sırasıyla 25-29, 30-34, 20-24 ve 35-39 yaş aralıkları göçmenler arasındaki en yüksek göç eden yaş skalasını oluşturmaktadır.

Bununla birlikte her ne kadar bu araştırmanın örneklemi eğitimli kalifiye çalışanlardan oluşmakta olsa da Sağbaş'ın 2009 yılında yaptığı araştırmada da yurtdışına beyin göçü için itici faktörlerin en başında yüzde 83,7 oranıyla ekonomik istikrarsızlık ve işsizlik gelmekte, yurtdışı çekici faktörlerin başında da yüzde 79,1 oranıyla yüksek mesleki gelir dikkat çekmektedir (aktaran Öneri, 2019). Bu araştırmadan hareketle göç nedeni olarak ekonomik sebeplerin öncü rol oynama ihtimali düşünüldüğü için son dönemdeki Türkiye'deki işsizlik oranlarına bakmanın faydalı olduğuna kanaat getirilmiştir. 2000 yılında Türkiye'deki işsizlik oranı yüzde 5,6 iken, 2016 yılında yüzde 10,9'a yükselmiştir (Öneri, 2019). TÜİK verilerine göre ise işsizlik oranı 2017 yılında yüzde 10,9'da sabit kalmış, 2018 yılında yüzde 11, 2019 yılında ise 13,7 oranına erişerek uzun sürenin en yüksek işsizlik oranı deneyimlenmiştir (TÜİK; 2020). 2020 yılında ise işsizlik oranında gerileme başlayarak yüzde 13,1, 2021 yılında yüzde 12 (TÜİK, 2022), 2022 yılında yüzde 10,4'e düşmüştür (TÜİK, 2023).

Özetle 2015 yılında 2000 yılına kıyasla yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının yüzdesinde artış yaşandığı; 2016-2021 yılları arasında ise Türkiye'den yurtdışına göç eden Türkiyelilerin oranında 2019 ve 2020 yılları dışında bir artış ivmesi gözlenmekte ve toplam dış göç kapsamında yüzde 36 ve üzeri bir yüzdeye sahip olduğu istatistiki verilerde görülmektedir. Yapılan araştırmalarda da ekonomik sebepler ön plana çıkmaktadır. Farklı ülkelere yapılan bireysel göç araştırmalara çokça konu olmakta; fakat aile göçü üzerine araştırmalara fazla rastlanmamaktadır. Bu sebeple Türkiye'den Almanya'ya yapılan aile göçleri araştırma konusu olarak seçilmiş ve bu konunun aydınlatılması amaçlanmıştır. 2000'li yıllarda göç eden ailelere ek olarak pandemi esnasında ve sonrasında göç eden ailelere de araştırmada yer verilmiştir. Bu sayede geçmişte göç etmiş ailelere kıyasla yakın zamanda göç etmiş ailelerin yaklaşımlarındaki ve adaptasyonlarındaki farklılıklar analiz aşamasında değerlendirmeye alınarak, bulgularda ön plana çıktığı yerlerde tartışılmıştır.

Almanya'daki yaşlılığın hızla arttığı ve çalışan nüfusun azaldığı düşünüldüğünde çalışma yaşındaki nüfusun azlığı daha fazla önem kazanmaktadır. Alman Endüstri Birliği (BDI), dünyadaki ekonomik krize rağmen 2009 yılında altmış bin nitelikli işgücü eksiğinin yaşandığını açıklamıştır. Endüstri birlikleri, Alman hükümetine yeni işgücü göç politikaları düzenlenmesi talebinde bulunmuşlardır. Alman ticaret odasının 2007 yılında

yaptığı araştırmaya göre işgücü eksiği sebebiyle ekonomide ciddi kayıplar olacağı ve ekonominin gelişmesinin vasıflı profesyonel göçmene bağlı olduğu belirtilmektedir. Tüm bu gelişmeler ışığında vasıflı işgücü açığını kapatmak için Almanya 2009 yılında göç için bir aksiyon programı açıklamıştır. Daha önce değinildiği üzere, bu programa göre üçüncü dünya ülke vatandaşları da dahil olmak üzere vasıflı iş gücü ihracında üniversite mezunu eşlerinde Almanca dil bilme şartı aranmayacağı gibi bir imtiyaz tanındığı belirtilmektedir (Sammelroggen, 2012).

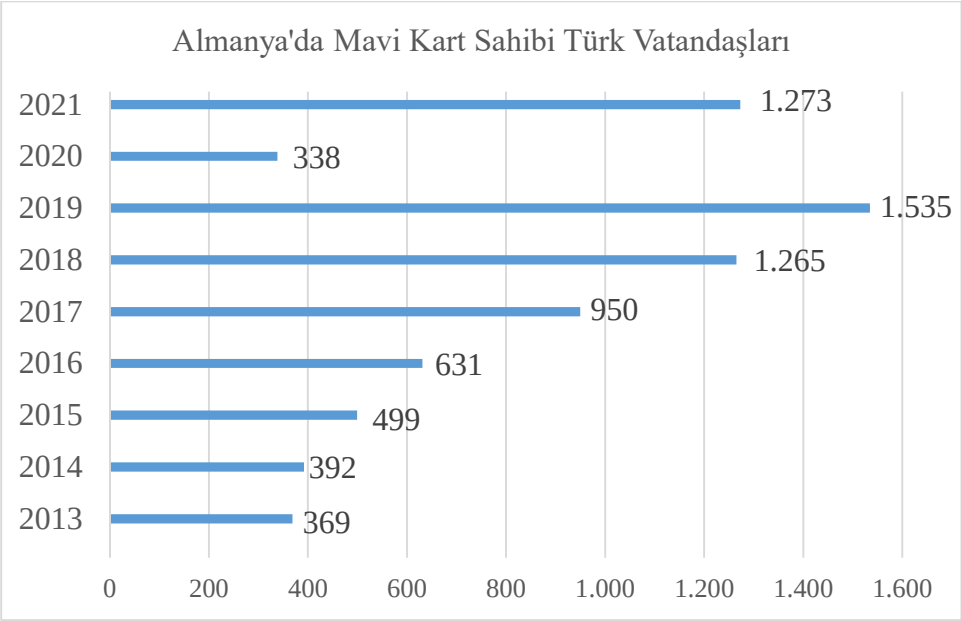
2015 yılında Birleşmiş Milletler'in yayınladığı "Dünya Nüfus Beklentileri" raporuna göre Almanya, Japonya'dan sonra ikinci en yaşlı nüfusa sahip ülkedir. 2015-2050 yılları arasında yaptığı nüfus projeksiyonuna göre ise Almanya'daki büyük ekonomi ve nüfus açığı dengesizliği sebebiyle uluslararası göç alacak ülkeler arasında yer alacağı ve yıllık yüz binden fazla göçmen alacağı tahmin edilmektedir (United Nations, 2015).

Özetle, yapılan nüfus projeksiyonlarına göre Almanya'nın nitelikli işgücü ihtiyacı ve yaşlı nüfus artışı sebebiyle göçmen politikalarında bazı imtiyazlar tanımaya ve kalifiye bireyleri göçe teşvik etmeye devam edeceği, dolayısıyla bu alanın aydınlatılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Almanya'da yapılacak bu araştırmayla da imtiyazlar tanınarak ülkeye kabul edilmiş kalifiye göçmenlerin ve ailelerinin sosyal ve kültürel adaptasyonu irdelenerek, Almanya'daki göçmenlerin yaşayış biçimi, deneyimleri ve hayatlarına dair bir kesit sunulması amaçlanmaktadır. Yapılan projeksiyonlara göre 2050 yılına kadar göç almaya devam edeceği belirtilen Almanya'da, göçmen bakış açısının yansıtılacağı bu çalışmayla literatüre katkı sağlanması da araştırmanın amaçları arasında yer almaktadır.

> AB dışından gelen yüksek nitelikli çalışanlara, üniversite diploması gibi yüksek mesleki niteliklere sahip olmaları ve bir iş sözleşmesi veya en az bir yıllık bağlayıcı bir iş teklifi ile işin bulunduğu AB ülkesindeki ortalamaya kıyasla yüksek bir maaş almaları koşuluyla, bir AB ülkesinde yaşama ve çalışma hakkı tanıyan (European Comission, 2021).

AB Mavi Kart sahibi Türk vatandaşlarının Almanya'daki yüzdelerine bakıldığında 2020 yılı dışında her sene artış yaşandığı Şekil 1'de görülmektedir. (AB Mavi Kartı 27 AB ülkesinin 25'inde uygulanmaktadır. Danimarka ve İrlanda'da geçerli olmadığı

belirtilmektedir.) Bununla birlikte 2020 ve 2021 yıllarında 27 AB ülkesinde (Danimarka ve İrlanda dahil edilmiştir.) 17.03.2023 tarihinde güncellenen Eurostat verilerine bakıldığında, 2020 yılında 607 Türk vatandaşından 338'inin (yüzde 55,68'inin); 2021 yılında ise 1695 Türk vatandaşından 1273'ünün (yüzde 75,1'inin) Almanya'da Mavi Kart sahibi olduğu belirtilmektedir (Eurostat, 2023). Bu verilerden nitelikli Türk vatandaşlarının Avrupa'da son iki yılda yüksek oranda Almanya'yı tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Şekil 1. Almanya'daki Mavi Kart Sahibi Türk Vatandaşlarının Yıllara Göre Dağılımı, (Eurostat, 2023)

Sonuç olarak tüm bu yeni gelişmeler ışığında bu araştırmayla birlikte üst sosyo-ekonomik statü grubundaki kalifiye Türkiyeli birey ile birlikte ailelerinin Almanya'ya göçü konu alınması planlanarak; göç kararı ve göç ettikten sonraki uyum sürecinin Türkiyeli göçmenler açısından incelenmesi, göçmenlerin motivasyon, deneyim ve karşılaştıkları problemler üzerinden Almanya'daki kültürel ve sosyal uyum sürecinin Bourdieu'nün yaklaşımı ve kavramlarıyla sosyolojik açıdan irdelenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma sorusu "Türkiye'den Almanya'ya göç eden üst sosyoekonomik statü grubundan ailelerin kültürel ve sosyal yaşamları göç sonrası nasıl şekillenmiştir?" olarak belirlenmiş bu çalışmada bu soruyu yanıtlamak üzere daha önce yapılmış çalışmalardan da faydalanarak aşağıdaki hipotezler ve diğer araştırma soruları belirlenmiştir.

İlşkiler ağı yardımıyla bireyler göç edecekleri coğrafya seçimini yapmakta, göçün ekonomik sosyal ve psikolojik maliyetlerini azaltmaktadırlar. Ayrıca toplumsal sermaye aracılığıyla hısım ve akrabalar sayesinde göç edilen ülkede iş imkanları bulmaktadırlar (Abadan-Unat, 2017; Meyer, 2001; Massey vd. ,1993; Castles, Haas ve Miller, 2014). Aker'in (2014) araştırma sonucuna göre de göçmenlerin, ülke seçimlerinde göç edilen ülkede tanıdıkların olması, kararı bu yönde olumlu etkilemekte ve dil sorunu sebebiyle göç ettikleri ülkede de kendi ülke vatandaşlarıyla sosyalleşebilecekleri aktivitelere katılma eğilimi görülmektedir. Bu bulgular ışığında kalifiye işgücüne sahip olmalarına ve aile ile birlikte göç etmelerine rağmen Almanya'ya göç etmiş ailelerin seçimlerinde de benzer sebepler olduğu düşünülerek ilk iki hipotez şu şekilde belirlenmiştir:

H_1: Almanya'daki Türkiyeli popülasyon ve göç için hedef ülke olarak Almanya'nın seçilmesi arasında pozitif bir ilişki vardır: Almanya'da Türk popülasyonunun yüksek olması sebebiyle göç edilecek ülke olarak Almanya'nın tercih edilmesi, diğer sebeplerin etkisine göre daha yüksektir.

H_2: Almanya'ya göç etme aracı olan işin Almanya'da bulunması ve göç edilecek ülke seçiminin Almanya olması arasında pozitif bir ilişki vardır: işin Almanya'da bulunması sebebiyle göç edilecek ülke olarak Almanya'nın tercih edilmesi, diğer sebeplerin etkisine göre daha yüksektir.

Geçmiş araştırmalarda yurtdışına göçlerin başlıca sebepleri arasında terk edilen ülkedeki ekonomik şartların kötüleşmesi yer almaktadır (Öneri, 2019; Nowicka, 2014; Bayraktar, 2011). Her ne kadar kalifiye bireylerin daha iyi koşullarda yaşama, eğitim gibi farklı göç etme motivasyonları da olsa, öncelikli sebebin ekonomik olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple üçüncü hipotez aşağıdaki gibidir:

H_3: Türkiye'de bozulan ekonomik durum ve göç etme kararı arasında pozitif bir ilişki vardır: Göç etme kararında Türkiye'de bozulan ekonomik durumun etkisi, göçmenlerin göç etme kararındaki diğer sebeplerin etkisine göre daha yüksektir.

Yapılan geçmiş araştırmalarda yabancı dil bilmemenin hem adaptasyon hem de kariyer anlamında engel olduğundan bahsedilmiştir. (Aker, 2014; Nowicka, 2014). Bu bilgiler ışığında belirlenen bir diğer hipotez aşağıdaki gibidir:

H4: Yabancı dil bilmek ve yeni yerleşim yerinde yaşama adaptasyon arasında pozitif bir ilişki vardır: Almanca ya da İngilizce bilen aile bireylerinin gündelik yaşama hızlı adapte olma oranı daha yüksektir.

Geçmiş araştırmalarda göç edilecek yerleşim yerinde hısım, akraba, tanıdık olmasının hayata tutunma, iş bulma anlamında kolaylık sağlaması nedeniyle göç edilecek yer kararında etkili olduğuna değinildiği görülmüştür (Aker, 2014; Yılmaz Şener, 2018; Abadan-Unat, 2017). Bununla birlikte Türk marketlerinden alışveriş etmek ve yerleşim yerinin de yakın olması gibi kriterler de göz önünde bulundurulmuştur (Yılmaz Gökalp, 2015). İlişkiler ağının iş bulunmasını da mümkün kıldığına geçmiş araştırmalarda yer verilmektedir (Nowicka, 2014; Meyer, 2001). Bu sebeple göç kararı sürecine yönelik sorular daha çok bu bulgulardan hareketle düzenlenmiş; üst sosyo-ekonomik statü (üst SES) grubundaki ailelerin göç kararını alma süreçlerine etki eden faktörlere aşağıdaki sorular aracılığıyla bakılması planlanmıştır.

Karar Süreci:

- Göç etmeye ve göç edilecek ülkeye karar verme motivasyonları nelerdir?
- Yaşanılacak muhit seçimi nasıl ve hangi kriterlere göre yapılmıştır?
- Aile içindeki kariyer ve eğitim avantaj ve dezavantajları neler olarak düşünülmüş, neler göze alınmıştır?

Uyum Süreci:

- Göç edildiğinde yaşanan sıkıntılar ve memnuniyetler nelerdir?
- Uyum süreci için ne gibi aksiyonlar alınmıştır?
- Sosyal çevre kimlerden oluşmaktadır?
- Dilin göçmen ailelerin yaşam modelindeki etkisi ne yönde olmuştur?
- Eşin (kadın veya erkek) daha önceki çalışma durumu ve göç sonrası eşin hayatında evdeki rolü, statüsü, çalışma durumunda değişim yaşanmış mıdır?
- Aile yapısında hane içi rol ve sorumluluk paylaşımında değişim var mıdır?
- Çocuklu ailelerde farklılaşma var mıdır?

Üst SES grubundaki ailelerin eski yaşantılarını, ataerkil ev düzenini ve kendi kültürlerini

korumaya yönelik motivasyonlarının bulunup bulunmadığı merak edilmiş, yine geçmiş araştırmalardan hareketle bu sorulara da yer verilmiştir (Yılmaz Gökalp, 2015; Kavak ve Yaman, 2015).

Son olarak aile göçü sonucu aile içindeki rollerde herhangi bir değişim olup olmadığı, kadının göç etmeden önce ve sonraki yaşantısında ne değiştiği ve nitelik anlamında bir değer kaybı yaşayıp yaşamadığı da araştırmada göç sonrası süreç içinde merak edilen konu ve sorular arasında olup, bu alana yönelik de cevaplar aranması planlanmaktadır.

1.3 Önem

Daha önce değinildiği üzere OECD'nin 2017 yılında yayınladığı "OECD Ülkelerindeki Aile Göçüne Bakış" isimli raporunda belirtildiği üzere serbest dolaşım hesaba katılmadığında OECD ülkelerindeki aile göçü, tüm göç çeşitleri arasında yüzde 38'lik oranla en yüksek göç çeşidi olarak dikkat çekmektedir. Bu nedenle aslında aile göçü önemli ve araştırılması gereken bir alan olarak belirtilmektedir. Bununla birlikte son dönemdeki aile göçü dinamikleri ve aile göçünü şekillendiren göç politikalarının ne yönde olduğu ve bu oranı nasıl etkilediğiyle ilgili bilgi yetersizliği olduğu belirtilmektedir. Aile göçmenlerinin sosyo-demografik niteliklerinin bilgisinin de yine yeterli olmadığından bahsedilmektedir. Raporda istatistiki olarak OECD ülkelerine göç edenlerin kimler olduğu, iş gücüne katılım oranları ve son dönem aile göçüne yönelik trend ve politik uygulamalarda karşılaşılan sıkıntılara bu anlamda yer verilmektedir (OECD, 2017, s.108). Diğer taraftan çok kapsamlı olan bu araştırmada derinlemesine ülke özelinde bilgiler bulunmamakta, ülke özelinde araştırmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

OECD (2017) raporunun çıktılarından biri ise, yüksek vasıflı göçmenlere duyulan ihtiyaç sebebiyle ülkeler arasında rekabet oluşmakta, diğer göçmenlere uygulanan katı kural ve kısıtlamalardan, vasıflı göçmenler ve aileleri muaf tutulmaktadır (OECD, 2017, s. 110). Bu bağlamda özellikle vasıflı göçmen aileler üzerine yapılacak bir araştırma, bu kategorideki ailelerin yabancı ülkedeki yaşam şartları ve aile bireylerinin nasıl hissettiğini anlamak adına önemli olduğu düşünülmektedir. Kofman'ın (2007) vasıflı göçmenlere yönelik yapılan göç araştırmalarında cinsiyet bağımsız inceleme yapılması; aile göçünün ve yeteneği değersizleştirilen kadının yapılan araştırmalarda göz ardı edilmesi yönünde

eleştirilerine rastlanmaktadır (aktaran Nowicka, 2014). Bu araştırmada bu konulara yönelik cevapların aranması ve bu alanların aydınlatılması amaçlanmakta ve literatüre bu anlamda katkıda bulunulması açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

2019 yılında TÜİK'in paylaştığı uluslararası göç istatistiklerine göre 2018 yılında, bir önceki seneye oranla Türkiye'den yurtdışına verilen göçün yüzde 27,7'lik artış gösterdiğine daha önce de değinilmiştir (TÜİK, 2019). Veriler incelendiğinde 0-14 yaş grubunun ve verimli çalışma çağındaki yaş grubunun göç verilerinin yüksek olduğu gözlemlenmekte; dolayısıyla vasıflı çalışan ve aile göçüne yönelik bir varsayımı akla getirmektedir. Artış gözlenen yurtdışı göç oranı ve aile göçünü akla getiren yaşlardaki yüksek göç oranının yurtdışı aile göçü konusunu araştırmaya değer kıldığı düşünülmektedir.

Bununla birlikte yayınlanan 2018 Uluslararası Göç Raporu'na göre (IOM, 2017) Almanya, 2015 yılında Amerika'dan sonra en çok göç alan; yani Avrupa'da en çok göç alan ülke olarak belirtilmektedir. Almanya aynı zamanda, konuk işçi göçü alımı sonrasında yerleşik yaşama geçen çok yüksek Türk göçmen nüfusuna sahip bir ülke olarak da stratejik öneme sahiptir. 2022 yılında Almanya'daki en yaygın 10 vatandaşlığa göre yabancı nüfusa yönelik veriler incelendiğinde ise en yüksek nüfusun yaklaşık 1.487.000 Türk vatandaşlığına ait olduğu göze çarpmaktadır (Destatis, 2022). Almanya'da yaşayan yabancı nüfus içinde Türk vatandaşları hala en yüksek orana sahip olması da ayrıca araştırmanın Almanya'da yapılmak istenmesine sebep olmaktadır. Aker'in (2014) araştırma bulgularına göre, göç edilecek ülke olarak Almanya'nın seçilmesinde yüksek Türk popülasyonunun bulunması da etkili nedenler arasında belirtilmektedir. Yeni yapılacak bu araştırmayla varsa, yeni dönem ilişkisel değişiklikler ortaya konmak istenmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında Türkiye'den Almanya'ya yapılan göç konusunun araştırmaya değer bir alan olduğu düşünülmektedir.

Castles (2006), göç alan her bir ülkenin göçmenlerin toplumla bütünleşmelerini sağlamak için assimile etme, göreceli dışlama ve çok kültürlülük olmak üzere üç farklı politika uyguladığını belirtmektedir. Asimilasyon için göçmenlerin göç ettikleri ülkede ulusal dili öğrenmeleri, sosyal ve kültürel pratikleri benimsemeleri beklenmekte ve bu yönde politikalar geliştirilmektedir. Bu sayede toplumla bütünleşmeleri sağlanacaktır. İngiltere,

Fransa ve Hollanda assimilasyon politikalarını uygulayan ülkeler arasında belirtilmektedir (Castles, 2006, s. 1155).

Diğer taraftan Türkiye'den Almanya'ya "konuk işçi" göçünde kısa süreli işçi alım sistemi uygulandığı için göçmenle*re aile birleşimi, temelli kalma hakları tanınmamış, hatta ulusal kültürün dışına itilmiş ve politik katılım hakkından da mahrum bırakılmış, kısıtlı refah ve emek piyasasına dahil olma imkanları tanınmıştır. Bu nedenle Castles (2006) bu durumu göreceli dışlama sınıfında değerlendirmektedir. Bu uygulamaların amacının aslında ülkede sosyal değişime sebebiyet vermemek olduğunu, fakat konuk işçi örneğinde görüldüğü gibi göçmenlerin ülkelerine dönmemesiyle birlikte aile birleşimleri gerçekleşmiş ve ülkede istenmeyen yeni etnik azınlıkların oluşumuyla sonuçlanmıştır. Göçmenlerin kendi kültürlerini devam ettirecekleri cemaatler yaratarak, belli bölgelerde kümelenmeleri sonucu kültürel assimilasyon ise hayal ürünü olarak kalmıştır (Castles, 2006, s. 1155-1156).

Çokkültürlülük ise ulus sınırları içinde bütüncül bir kültür benimsemek ya da diğer kültürleri dışlamak yerine tüm kültürleri olduğu gibi kabul etmek anlamına gelmekte ve sosyal eşitliği sağlamak anlamında kullanılmaktadır. Castles'e (2006) göre çokkültürlülük aslında ulus sınırları içinde ve ulus politikalarının geçerliliğinde tanımlanmakta olduğu için kültürler, hala kontrol altındadır. Yani yerleşik hayata geçmiş olan göçmenler ve doğacak olan jenerasyonlar ulusal vatandaş olarak görülmektedirler. Sonuç olarak çokkültürlülük aslında tek bir topluma aitlik ve ülkeye sadıklık fikri altında devamlılığını sürdürmektedir (Castles, 2006, s.1157). Erel (2010) de Castles'i destekler biçimde göçmenlerin kültürel sermayelerini göç ettikleri yerleşim yerindeki etnik baskın kültüre uydurma çabası içinde olabileceklerini aktarmaktadır. Bir kısım göçmenler, bildikleri dil ve ten rengi gibi özelliklerini, kendi mevcudiyetlerini kabul ettirmek, aidiyetliklerini göstermeye çabalamak adına ulusal sermayeye çevirmektedirler (Erel, 2010, s.643-644).

Castles (2006), göç alan her bir ülkenin göçmenlerin toplumla bütünleşmelerini sağlamak için assimile etme, göreceli dışlama ve çok kültürlülük olmak üzere üç farklı politika uyguladığını belirtmektedir.

Son dönemde uluslararası göç ve mobilitenin artışıyla birlikte sosyal bilimlerde "*diversity*" (çeşitlilik) hatta "*super diversity*" (super çeşitlilik) yaklaşımlarına göç çalışmaları bağlamında yer verildiği, tartışılması ve araştırmayla da paralellik gösterdiği için Steven Vertovec'in (2007, s.1049) Britanya'nın 1990 yılı sonrasındaki göç örüntülerini inceleyerek tanımladığı "super diversity" yaklaşımına değinmek yerinde olacaktır. Vertovec'in (2007, s.1049) tanımlamasını özetlemek gerekirse son dönem göçmenlerin göç ettikleri coğrafyadaki deneyimleri, kısıtlamaları, fırsatları, ekonomik ve sosyal ilişkilerinin, köken ülkelerinde edindikleri etnik, dini kimlikleri, dilleri, değerleri, cinsiyetleri, eğitimleri, kültürel, sosyal sermayeleri, istihdama erişimleri, ne kadar lokal oldukları, yerellerin genellikle geçmişte göçmenlerle yaşadıkları deneyimler sonucu varsayımları, makamların tutumları ve yasal statüleri gibi faktörlerin etkisiyle şekillenmektedir.

Tüm bu yaklaşım ve politikaların ışığında araştırmanın hedef kitlesinin göç ettikleri ülkede iş ve aile içindeki kültürel deneyim ve yaşantılarının nasıl olduğu, toplumla bütünleşme deneyimleri doğrultusunda ne gibi süreçlerden geçtikleri bu çalışmayla aydınlatılmak istenmektedir. Bu yaklaşımlar çerçevesinde Almanya'da Berlin ve Frankfurt şehirleri özelinde durum analizinin yapılması planlanmakta ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4 Varsayımlar

Türkiye'den Almanya'ya göç etmiş üst SES grubundan Türkiyeli ailelerin deneyimlerinin keşfedilmesi amaçlanmaktadır. Bu araştırmadaki varsayımlara aşağıda kısaca değinilmektedir.

İlk varsayım yurtdışına aile göçünün, ailedeki vasıflı çalışanın Almanya'da bulduğu iş sayesinde aileye sponsor olunduğu ve aileyle birlikte göç edebildikleri yönünde olmuştur. Araştırmaya konu olan Türkiyeli ailelerin üst SES grubundan olmaları sonucu, kültürel ve toplumsal sermayelerinin konuk işçi göçmenlerden farklı oluşu noktasında deneyimlerinin ve yaşam biçimlerinin farklılaştığı varsayılmaktadır.

Diğer taraftan aile göçüyle yerleşmiş olmaları hesaba katıldığında işgücüne dahil olan üst SES grubundan aile bireyi ve ailenin diğer mensuplarının farklı deneyim ve zorluklar

yaşıyor oldukları varsayılmakta, bu nedenle bu araştırmanın hedef kitlesi olarak seçilmişlerdir.

Araştırmada öncelikle 2008-2018 yılları arasında Türkiye'den Almanya'ya göç etmiş aileler hedeflenmiş sonrasında bu periyot genişletilmiştir. 2007 yılı ve öncesinde göç ettiğini belirten göçmen Türkiyeli ailelerin 2000'li yıllarda göç ettiği varsayılarak yine araştırmaya dahil edilmiştir.

Araştırma kapsamında kimliğe dair derinlemesine bir inceleme yapılmadığı, araştırma odağının kültürel ve sosyal yaşama adaptasyonu irdeleme amacı taşıdığı için verileri değerlendirilen katılımcıların Alman vatandaşlığına geçip geçmediklerine dikkat edilmeksizin tüm katılımcıların verileri değerlendirmeye alışmıştır. Alman vatandaşlığına geçmiş olan katılımcıların Türkiye'den göç etmiş olmaları sonucu vatandaşlık değişiminin kültürel adaptasyonda bir fark yaratmadığı varsayılmaktadır.

Araştırmaya katılan 2007 öncesi Almanya'ya göç ettiğini belirten yüzde 3,51 oranındaki üst SES grubundan aile üyelerinin misafir işçi olarak Almanya'da yaşayan Türkiyelilerden olmadığı varsayımı yapılmakta ve oranın düşük olması sonucu sonuçları olumsuz yönde etkilemeyeceği varsayılmaktadır. Araştırma katılımcılarının misafir işçi olarak göç etmiş akraba, tanıdıklarının olmasının da farklı bir bakış açısı katacağı, diğer taraftan araştırma sonuçlarını olumsuz yönde etkileyecek bir nitelik olmadığı varsayılmaktadır.

Araştırma kapsamında Frankfurt ve Berlin çevresinde yaşayan katılımcılar hedeflenmiş, Frankfurt ve Berlin şehir merkezinde yaşamaları şart koşulmamış, diğer taraftan Frankfurt ve Berlin'de çalıştıkları varsayılmıştır. Sebebi ise merkezde ev bulmak hem zor hem de maliyetli olduğu için farklı şehir ya da bölgelerde yaşama ihtimalleri hesaba katılmış ve araştırma sonuçlarını olumsuz etkilemeyeceği düşünülmüş, hatta zenginlik katacağı varsayılmıştır.

1.5 Sınırlılıklar

Almanya'da Mart 2021'de yapılması planlanmış olan alan araştırması Covid-19 pandemi seyahat kısıtlamaları ve sağlık endişesi sebebiyle 2021 yılı Eylül ayına ertelenmiştir. Seyahat engellerinin çalışmayı sekteye uğratmaması için nicel araştırma kapsamında

anket Türkiye'de online olarak oluşturulmuş, testleri online olarak yapılmış ve Almanya seyahati öncesi online olarak dağıtılmıştır. Seyahat kısıtlamaları gevşetildiğinde ise Eylül 2021 ve Nisan 2022 ayları arasında parçalı olarak Almanya'da Berlin ve Frankfurt'ta fiilen bulunarak alan araştırması yapılmıştır.

Diğer taraftan Covid-19 pandemi önlem ve kısıtlamaları sebebiyle ve ziyaretler kısa tutulmuştur. Buna ek olarak kimsenin sağlığını tehlikeye atmayacak şekilde ziyaret ve görüşmeler organize edilmiştir. Bu durum araştırmanın aralıklarla ziyaretler şeklinde bölünerek yapılmasına sebep olmuş, görüşmelerin bazıları online, bazıları dış mekan parklarda yapılmıştır.

Daha önce belirtildiği üzere araştırma kapsamında 2008-2018 yılları arasında göç etmiş üst SES grubundan Türkiyeli aileler araştırma kapsamında hedeflenmiş, diğer taraftan pandemi nedeniyle alan araştırması geç başlamış, aralıklı ziyaretler şeklinde gerçekleştirildiği ve özellikle bu dönemde göç eden ailelere ulaşmak zorlaştığı için kapsam genişletilmiştir.

Covid-19 pandemi döneminde göç eden ailelerin sosyal ve kültürel anlamda etkileşimlerinin de kısıtlı olması, deneyimlerinin de farklılaşmasına sebep olmuş, daha izole bir adaptasyon süreci yaşadıkları araştırma sonuçlarına da yansımıştır. Bu anlamda araştırma bulgularında kıymetli verilere ulaşılmış olsa da normal dönemde göç etmiş olan ailelerin deneyimlerinden farklı olabileceğinin akıllarda bulundurulması gerekliliği doğmuştur. Dil kurslarının da online yapılması, sağlık endişesiyle çok fazla kültürel aktivitelere katılamama, iş yerinde fiziksel olarak bulunamama sonucu izole hayatlar yaşayan araştırma katılımcısı aile üyelerinin bu durumu araştırma bulgularına yansımıştır.

Araştırma konusu sebebiyle aile içindeki partnerlerin her ikisinin de görüşünün alınması istenmiştir. Diğer taraftan anketlerin sıklıkla bir partner tarafından yalnızca doldurulduğu görülmüş, bu nedenle ankete eşli katılım zorunluluğu kaldırılmıştır.

Nitel araştırma kapsamında yapılan mülakatlar ise her bir aile üyesiyle yalnız gerçekleştirilmesi istenmiş, diğer taraftan görüşme yapılan üç ailenin kadın ve erkek üyeleri mülakatı eşlerinin yanında yapmak istemiştir. Bu anlamda araştırmacının cinsiyetinin etkili olduğu düşünülmekle birlikte bu yönde net bir kanıt bulunmamaktadır.

1.6 Tanımlar

Bu bölümde göç, uluslararası göç, aile göçü ve aile kavramlarının araştırma kapsamında benimsenen tanımlarına yer verilecektir. Ek olarak araştırma katılımcısı üst sosyo-ekonomik statüden ailelerin belirlenmesinde esas alınan ölçütler açıklanacaktır.

Öncelikli olarak araştırma kapsamında Castles'in (2000, s.270) *"belirli bir asgari süre için (örneğin 6 ay veya bir yıl) ikamet etmek"* olarak açıkladığı göç tanımı benimsenmiştir. Castles (2000) ülkelerin ekonomik, politik ve devlet politikalarınca farklılaşıp şekillendiği için göç tanımının objektif olamayacağına değinmektedir. Uluslararası göçü ise Castles (2000, s.269) *"dünyanın yaklaşık 200 devletinden birini diğerinden ayıran sınırların aşılması"* olarak tanımlamakta ve bu araştırmada da bu tanım esas alınmaktadır. Ulus-devletlerce göçün kontrol altında tutulma ihtiyacı doğrultusunda da uluslararası göçün kategorilere ayrıldığını ve her kategoride farklı prosedürlerin uygulandığına değinmektedir.

Bu araştırma kapsamında esas alınan aile göçü tanımı ise, farklı aile göçü kategorilerinin tanımının yapıldığı OECD.org web sitesinde yayınlanan "A Portrait of Family Migration in OECD Countries" isimli makalede yer verilen *"refakatçı aile: ailenin göç edilen ülkeye toplu kabulü"* ve *"aile birleşimi: göç etmiş kişinin ailesinin gelmesi için izin alınması durumundaki aile bireylerinin göçü"* tanımları esas alınmıştır (OECD, 2017, s.110). Bu iki tanımında araştırma kapsamına dahil edilmesinin sebebi ise, bazı ailelerin hep birlikte, bazılarının ise göç sonrası evlilik sonucu Almanya'ya gelmesidir.

Seçilen ailelerin kriterlerine geçmeden önce bu çalışmada esas alınan aile tanımını paylaşmak yerinde olacaktır. Antropolog George Murdock'un *"sosyal olarak onaylanmış cinsel birlikteliği olan, bir ya da iki çocuğa sahip veya evlat edinmiş iki farklı cinsiyetteki yetişkinin birlikte yaşaması."* olarak tanımladığı aile tanımı baz alınmakla birlikte, araştırma kapsamında çocuk sahibi olma kriteri aranmamaktadır (Murdock'tan akt. Anastasiu, 2012, s.1).

Araştırma kapsamında eğitimli ve vasıflı iş gücüne sahip aile üyesinin Almanya'da istihdam sağlaması sonucu aile göçü konu alındığı için ailenin tanımlanma ihtiyacı doğmuştur. Green'e (2011) göre sosyal bilimciler arasında "vasıf" tanımı konusunda

ortak bir karar bulunmamaktadır. Bu terim, beceri, yeterlilik, yetenek, beşeri sermaye ve kültürel sermayeyle eş anlamlı görülüp uygun şekilde kullanılmaktadır (Green 2011'den akt. Nowicka, 2014, s.4). Yüksek vasıflı çalışan belirlenmesinde sadece eğitim değil mesleki beceri de önemli olabilmekte ve örnek olarak Avusturalya gösterilmektedir. ISCO'ya göre yüksek yetenekli ortalama mesleklerle birlikte müdür, uzman ve uzman yardımcısını kapsamakta, maaş bazlı bir değerlendirmenin yapıldığından da bahsedilmektedir (Chaloff ve Lemaitre, 2009). İşe göre aranılan yetenekler farklılık gösterse de çoğunlukla ampirik araştırmalarda ölçü olarak eğitim ve meslek kullanıldığına değinilmekte, OECD (2001) de belirtildiğine göre eğitimde ise mezuniyet derecesi yerine okuduğu yıla göre sınıflandırma yapıldığı aktarılmaktadır (aktaran Nowicka, 2014, s.4). Bu araştırmada ise ailelerin Almanya'daki yaşama sosyal ve kültürel adaptasyonu konu alınacağı için vasıflı iş gücüne sahip bireyle birlikte göç eden aileyi tanımlama ihtiyacı doğduğu için eğitim ve mesleğin değerlendirildiği bir ölçüt olduğu düşünüldüğünden sosyo-ekonomik statü baz alınmış ve "üst sosyo-ekonomik statü grubundan aileler"in araştırmaya dahil edilmesine karar verilmiştir. Sosyo-ekonomik statülerinin belirlenmesi için ise Türkiye Araştırmacılar Derneği'nin (TÜAD) 2012 yılında geliştirdiği sosyo-ekonomik statü (SES) ölçeği örnek alınmıştır (TÜAD, 2020).

TÜAD'ın ölçeğine göre SES, haneye yüksek gelir getiren aile üyesinin meslek, eğitim, çalışma şekli, iş yerindeki (bir iş yerinde çalışıyorsa) pozisyonun değerlendirilmesiyle belirlenmektedir. Bu araştırmada ise üst sosyo-ekonomik statüden ailelerden oluşan örneklem belirlenirken A ve B grubunda yer alan ailelerden Türkiye'de eve en yüksek gelir getiren aile üyesinin en az üniversite mezunu olması, çalışma şekli, pozisyonu değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamındaki ailelerin kriterleri Ek-2: "Araştırma Kapsamında Üst Sosyoekonomik Statülü Aile Ölçeği" isimli tabloda paylaşılmıştır.

Son olarak belirtmek gerekir ki, katılımcıların anonimliğini korumak ve cinsiyetlerinin de önemli olduğu bu araştırma belirtmek amacıyla erkek görüşmecilere "GE", kadın görüşmecilere ise "GK" kodlarıyla hitap edilmiş, birbirlerinden ayırt etmek amacıyla da numaralandırılmıştır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1 Teorik Yaklaşımlar

2.1.1 Aile

Ailenin Türk Dil Kurumu'ndaki anlamına baktığımızda, hem hane anlamına gelen "birlikte oturan hısım ve yakınların tümü" hem akrabalığı anlatan "aynı soydan gelen ve aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü" hem de toplumu oluşturan birimi anlatan "evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler, arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik açıklamaları görülmektedir (TDK, 2019).

Özbay'ın (2015) çalışmasına göre, aile ve hane uzun zaman sosyologlar tarafından birbirinin yerine kullanılan terimler olmuştur. Ampirik araştırmalarda ise aileye, aynı kazandan yiyen evlilik ya da kan bağı bulunan kişiler olarak değinilmektedir. Bu tanımdan aile ve hanenin bir tutulduğu anlaşılmakta ve haneden uzakta yaşayan bireylerin ayrı hane sayıldığı da belirtilmektedir.

Benzer hane açıklamasında bulunan Gittins (1993), ailelerin kompleks ve karmaşık yapılar olduğundan, tek bir "aile" tanımından bahsedemeyeceğimizden, yıllar süresince toplumsal değişimlerle ailelerin de değişime uğrayıp, çeşitlendiğinden bahsetmektedir. Aile ilişki ideallerinin, hukuki, sosyal, dini ve ekonomik sistemlerimizle yüceltilip, ideolojinin sağlamlaştırılarak, bu ideallere uymayanların toplum dışına itilip, cezalandırıldığını anlatmaktadır.

Diğer taraftan ailenin sosyal anlamda işlevleri vardır. Beslenme, barınma, sağlıklı yaşama, eğitilme gibi bireysel faydalar sağlarken; soy devamı, duygusal ihtiyaçların karşılanması, kişilik kazandırılması ve insani duygu öğretimi konularında ailenin önemi büyük ve evrensel görülmektedir. Aile aynı zamanda mahrem olarak da görülen bir olgudur, kapılarını kapattığında işleyişinde farklılık ve özgürlük barındırdığı belirtilmektedir (Oktik, 2018).

Önkal (2018) ailenin farklı açılardan farklı kavramsallaştırmalara konu olduğundan bahsetmektedir. Değişen ilişkisellikler ve işlevler doğrultusunda farklı yaklaşımları inceleyerek, ailenin farklı anlamlandırılma biçimlerini şu şekilde toparlamıştır:

- Etnometodolojik ve antropolojik yaklaşım doğrultusunda doğa içinde mücadele ve ihtiyaç giderme bakımında dayanışma ve organize olma biçimi.

- Kavramsallaştırma yaklaşımı doğrultusunda roller anlamında gücü elinde bulunduranın söz hakkı olduğu ve gelecek nesillerin de kaderini belirleyen aksiyonların aktörü olduğu için kadın-erkek arasındaki ilişki biçimi.

- Ahlak teorileri yaklaşımı doğrultusunda, tek eşlilik, çocuk sahibi olma ve kadının korunması gerekliliği ilişkisellikleri açısından toplumsallaşma çerçevesini belirleme biçimi.

- Ekonomik açıdan ise, üretim-tüketim dengesi anlamında mülkiyet, mülkiyet paylaşım, dağıtım ve değerlendirilmesi ilişkisellikleri bakımından önlem ve hakkaniyet biçimi.

- Akraba ilişkileri ve yaşam alanı sınırlarının belirlenmesi açısından hane, hane dışı, öteki, farklılık, kimlik, tarihsellik, kurumsallaşma ve toplumsallaşmada temsil biçimi (Önkal, 2018, s.46-47).

2.1.1.1 İşlevselcilik yaklaşımında aile

İşlevselci yaklaşımda toplum bir sistem olarak görülmekte, aile ise toplumun işleyişini sağlayan en küçük birim olarak belirtilmektedir. İşlevselciler aile kurumunun işlevi, diğer kurumlarla ilişkisi ve birey açısında ailenin diğer toplum kurumlarıyla olan ilişkiselliği boyutunda aileyi sorgulamaktadır. Bu yaklaşıma göre aile diğer sistemlerle (ekonomi, inanç vb.) uyum içinde hareket etmekte, bireyin üremesini sağlayarak işlevselliğiyle temelde sosyal sisteme katkıda bulunmaktadır (Oktik, 2018).

Aile, sosyal organizasyonun uzun yıllar boyunca evrensel olarak en çok rastlanan yapısı olarak gösterilmiştir. Amerikalı antropolog George Murdock da "Sosyal Yapı" adını verdiği çalışmasında 250 farklı toplumu 1897-1985 yılları arasında inceleyerek, bu durumu kanıtlamıştır. Murdock (1949) "*ortak yerleşim, ekonomik dayanışma ve üremeye dayalı sosyal grup olarak gördüğü aileyi, sosyal olarak onaylanmış cinsel birlikteliği*

olan, bir ya da iki çocuğa sahip veya evlat edinmiş iki farklı cinsiyetteki yetişkinin birlikte yaşaması" olarak da tanımlamaktadır (Murdock'tan akt. Anastasiu, 2012, s. 1).

Ailenin işlevlerinden bahseden bir diğer yapısal işlevselci teorisyen ise Talcott Parsons'dır. Parsons, önce çocuğun birincil sosyalleşmesini sağlamak, ikinci olarak da yetişkin bireyin kişiliğine istikrar, kararlılık kazandırmak olarak ailenin iki önemli işlevini öne sürer. Çocuğun birincil sosyalleşmesinin ailede sağlanmasıyla çocuk, içine doğduğu toplumun bir bireyi olur (Parsons ve Bales, 1956). Parsons ve Bales (1956), bu iki işlevin birbiriyle bağıntılı olduğunu belirtmektedir. Sosyalleşme sürecinin esas odağının toplum kültürünün içselleştirilmesi, kültürün önemli noktasının ise toplumun kurumsallaşmış kalıplarından oluşan değerler olduğuna değinmektedir. Bağlantı noktasında ise çocuklarına kültürel bu değer sistemini aşılayan bireylerin kendi kişiliklerinin de daha önce içselleştirdikleri bu değer sistemiyle şekillendiği anlatılararak aslında ailenin kurumsallaşmış bir sistem olduğunun altı çizilmektedir. Çocuklar büyürken her ne kadar anneye bağımlı olsa da sosyalleşme sürecinde bu durumun geçici olması gerektiği, bu nedenle ebeveynlerin aile içi roller dışında rollerinin olması gerektiği belirtilmekte ve kendi kişiliklerinde bunun önemli olduğunun altı çizilmektedir. Ailenin ikinci işlevi olan kişilik dengesinin kurulması ise, yetişkinlerin evlilik ilişkilerinde karşılıklı sağladıkları duygusal desteğe dayanmaktadır (Parsons ve Bales, 1956, s.16-22).

2.1.1.2 Marksist yaklaşımda aile

Aile olgusunun Marksist yaklaşımla nasıl ele alındığına bakıldığında ise; kelime kökü, ataerkil kırsal dönem ve makineleşme dönemi incelemelerine rastlanmaktadır. Tüm bu dönem incelemelerinde aile oluşumunun da yine iş gücü/emek sömürüsü, sermaye ve iş gücü üretimine dayalı bir işleyiş olduğu aktarılmaktadır. Aile tanımıyla analize başlandığında Marx, Engels, Lenin (2008), Romalılar zamanındaki kelime köklerini incelemiştir. "*Familia*" kelimesinin asıl anlamının Romalılarda sadece köleler için kullanıldığını, "*Famulus*" *ev kölesi*, "*Familia*"nın da erkeğin sahipliğindeki kölelerin tamamı anlamına geldiğini belirtmiş ve aileyi şöyle ifade etmiştir: "*Romalılar tarafından, başında bulunan kişinin, kadını, çocukları ve belirli sayıda köleyi, Romalı babalık erki altına aldığı, hepsinin üzerinde öldürme ve yaşatma hakkına sahip bulunduğu yeni bir toplumsal örgütlenmeyi tanımlamak için türetilmiştir*" (Marx, Engels, Lenin, 2008, s.169)."

Marks ise, geçmişten gelen doğal üretim süreçlerinin kapitalist sistem içinde çözülerek sömürüye nasıl dönüştüğünü örneklendirerek anlatmaktadır. Ataerkil köylü ailenin kendi ihtiyacı için yaptığı hayvan, tahıl, iplik üretiminin, aile içi doğal iş bölümüyle sağlandığı belirtilmektedir. Bu iş bölümü yaş ve cinsiyetten kaynaklı doğal bazı farklılıklar sonucu iş niteliği ve çalışma sürelerinde farklılıklara yol açtığı aktarılmaktadır. Bu durum ise, mevsimsel üretimde ürünlerin farklılık göstermesine benzetilmekte ve bu işleyişin doğal oluşu vurgulanmaktadır. Çocukların da bu noktada aile içinde daha çok çalışması durumu normal görülmekle birlikte Marks, kapitalist sistemde çözülüp bir sömürü tarzına dönüştürüldüğünü, ev dışı üretim süreçlerinde kadın ve çocuklara düşen rolün artarak yeni bir ekonomik temel oluşturduğunu aktarmaktadır (Marx, Engels, Lenin, 2008, s.170-172). Makineler sayesinde artık işgücünde kas gücü değil, kıvraklık aranmaya başlanmış, bu da beraberinde kadın ve çocuk emeğine ihtiyacı doğurmuştur. Makineleşme beraberinde işçi aile bireylerinin tamamını sermaye egemenliği altına almış, çocukları oyunundan alıkoymuş, bireysel boş zamanı ve emeği de kontrol altına almıştır. Eskiden sadece erkek emek gücü değerliyken, emek pazarına tüm aile bireyleri katıldığından bu değer tüm aileye yayılarak erkek emek gücünün değeri düşürülmüştür (Marx, Engels, Lenin, 2008, s.64-65). Engels'in aktarımıyla, kadının emek gücüne katılarak fabrikada çalışması, çocuğa ayrılan ilgi, sevgi ve alakayı azaltmış; ailede çözülmeye sebep olarak anne ve baba arasındaki negatif etkilerini çocuk üzerinde de göstermeye başlamıştır. Aile sıcaklığından yoksun büyüyen çocuklar da emek gücüne katıldıklarında evin geçimi için para vermeye başlayıp, aile evine pansiyon gibi bakmaya başlamıştır. Sonuç olarak aile çözülmesi kadının fabrikada çalışmasıyla başlayıp, aile temelini sevgi olmaktan uzaklaştırmaktadır (Marx, Engels, Lenin, 2008, s.157).

Onsekizinci yüzyılda filozoflara göre aile kavramı sadakat, bağlılık, içsel bağ gibi anlamlarda dağılmış, fakat burjuva toplumunun üretim tarzıyla olan bağı sebebiyle mülkiyet, çocuklar, sermaye yaratımıyla gelen ilişkiler anlamında kent yaşamı gibi sebeplerden aile yapısı korunmuştur (Marx, Engels, Lenin, 2008, s.160-161).

Levine ve Levine (1984) ise Marksist yaklaşımda aileyi, ekonomik ilişkilerin devamı için ürün üreterek katkı sağlayan bir organizasyon gibi görmektedir. Ürettiği ürünü de meta değil üretim gücü olarak tanımlamaktadır. Aile, aile bireylerinin bakımını devam ettirerek üretim sürecinin de devamını sağlamaktadır. Ailede tüketilen ürünler de kapitalist

sistemin devamını sağlayan pazardaki artık değere katkı sağlamaktadır. Bu yaklaşım sonucu aile, ekonominin bir parçası olarak görülmektedir. Diğer taraftan aile içinde tamamen ekonomiden bağımsız olarak üretilen sevgi gibi değerler de bulunmaktadır. Fakat ailenin ekonomik teori yaklaşımında bireysel, sosyal ilişkisel ihtiyaçlar; dolayısıyla bireylerin benlik inşası göz ardı edilmekte bu açıdan eleştirilmektedir (Levine ve Levine, 1984).

2.1.1.3 Durkheimcı yaklaşımda aile

Durkheim'ın aileyle ilgili yaklaşımını Aron (2017), intihar araştırması üzerinden aktarmaktadır. Durkheim, intiharların sebeplerinin esas belirleyicisinin toplumsal olarak kanıksanmış bireysel olgular olduğunu savunur. Bu nedenle intiharların nedenlerini din ve aile gibi toplumsal kabul görmüş olan kurumların etkileri üzerinden incelemiştir. Aile olgusu üzerinden yaptığı araştırmaların sonucunda Durkheim; çocuklu ailelerin, sadece evli çiftlere oranla daha bütünleştirici olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buradan hareketle bireylerin istek ve beklentilerinin doyuma ulaşmasının pek mümkün olmadığının, bunun ancak dışsal bir güçle örnek olarak aileyle dengelenebileceğini savunmaktadır. Diğer taraftan çağdaş toplumda ailenin işlevlerinin ve ekonomik rolünün azalmakta olduğunu ortaya koyarak, ailenin birey ve topluluk arasında hem bireye güven vercek hem de disipline edecek köprüyü kuracak bir aracı olamayacağı yargısına varmaktadır (Aron, 2017, s.241-245).

2.1.1.4 Yakın dönem ve Bourdieu yaklaşımında aile

Castells (2006), enformasyon çağıyla birlikte esnek çalışma modelinin gelmesi, feminist hareketlerin artarak çoğalması ve kadınların iş hayatına yoğun oranda katılmasıyla ataerkil ailede bir çözülme meydana geldiğine değinmiştir. Aile içindeki rollerin ise kadının çalışmasıyla birlikte farklılık göstererek aile reisliğinin kadına geçtiği örneklere de rastlanmakta olduğunu belirtmektedir. Tüm kültürlerde bu şekilde olmayabileceğini, fakat özellikle Amerika'daki boşanma, evlenme oranlarının ve yeni oluşan tek ebeveynli hanelerin, gey evliliklerin, birlikte yaşama, yalnız yaşama ya da evlilik yaşındaki bireylerin aileleriyle birlikte yaşamaya devam etme oranlarının bu yönde sinyaller verdiğini ortaya koymuştur. Hanelerdeki karmaşıklıklar, daha önceki geleneksel rol ve sorumluluk dağılımını da etkilemiştir. Bu nedenle alışılagelmiş ataerkil aile tipinden

çeşitli aile tiplerine doğru geçiş sonucu ailelerde çeşitlilik, karmaşıklık meydana gelmektedir (Castells, 2006).

Hage ve Powers (1992), aile ve cinselliğin kişilik sisteminde belirleyici rol oynadığını, aile yapısının aradan çıkarak, bireyin cinselliğini tanımasıyla yeni kişiliklerin ortaya çıkma ihtimalinin arttığını belirtmektedir (aktaran Castells, 2006). Geleneksel aile anlayışı olan ataerkil ailenin çözülmesinin her ne kadar özgürleştirici olması sevindirici olsa da Castells (2006), cinselliğin sadece arzuyla yönetilmesi ve cinsellik için tampon görevi gören aile kurumun tamamen aradan çıkması durumunda toplum içinde karmaşaya sebep olabileceği düşüncesini şu şekilde aktarmaktadır:

Aileden özgürleşmek, benliği kendi kendini maruz bıraktığı baskıyla karşı karşıya getirmiştir. Özgür kadınlara, bilgili çocuklara ve kararsız erkeklere uygun, yeniden inşa edilmiş, eşitlikçi bir ailede kadınları, erkekleri ve çocukları bir araya getiren yeni bir arada yaşama ve sorumluluğu paylaşma biçimleri bulunmadığı sürece özgürlüğe, ağ toplumuna kaçış bireysel tedirginliğe ve toplumsal şiddete yol açacaktır (Castells, 2006, s.381).

Yakın dönem teorisyenlerinden Bourdieu'nün aile yaklaşımı ise, ailenin aslında düzen sağlayıcı ve inşa edilmiş bir kurum olduğu yönündedir. Bourdieu (1996), "Gerçekleştirilmiş Bir Kategori Olarak Aile" makalesinde kabul edilmiş aile tanımına, normal hayattaki ekonomi ve çıkar ilişkilerinden sıyrılmış, tamamen güven ve paylaşım ilişkisine dayanan bir kurum olarak değinmektedir. Her bir sosyal ilişkinin inşaa ve gelişiminin aile idealinden tetiklendiğini, arkadaşlar arasındaki "kardeşlik" konseptini örnek vererek aktarmaktadır. Diğer taraftan "aile" kavramının, özünde sadece bir kelime olduğunu, yani aslında soyut bir kavram olduğunu savunmaktadır. Fakat sosyal olarak inşaa edilmiş ve bireylerin kabul ettiği bir kategoriye dönüşerek kendi habituslarında içselleşmiş bir element olarak yer aldığını belirtmektedir.

Bourdieu ve Wacquant (2016), "*habitus*"u bireysel olarak üretilmiş zihinsel pratikler değil; toplumsal olarak özneler üzerinde inşa edilmiş ve tarihsel süreçle aktarılan beğeni, algı ve davranış gibi pratiklerin tümü olarak tanımlamaktadır. Yani aslında bireyin öznel olarak kabul ettiği ve düşündüğü pratiklerin bile toplumsal olduğunu vurgulamaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2016, s.116-117). Sonuç olarak habitus, çevreden öğrenilen veya edinilen deneyim, beceri, bilgi, kültür gibi donanımlarla şekillenir. Habitus oluşumunda

aile ve eğitim kurumları önemli rol oynamakta, bu kurumlardaki sermaye aktarımıyla şekillenmektedir.

Aileden alınan eğitimle, yani kültürel sermayenin aktarılmasıyla ve ailenin içinde bulunduğu sınıf koşullarının sağladığı deneyimlerle bireylerin habitusu gelişmektedir. Özellikle de entelektüel ailede büyüyen bireylerin, edindikleri farklı beceriler ve bilgi donanımları, eğitim kurumları kültürüne daha kolay adapte olup, başarılı olmalarına sebep olabilmektedir (Yanıklar, 2010).

Kültürel ve ekonomik sermaye aktarımı aracılığıyla aileler, kendi içlerinde avantaj ve dezavantajlarıyla bir sonraki nesile kültürel ve maddi kaynak, davranış ve düşünce sistemlerini aşılarlar. Bourdieu, aileye bireylerden oluşmuş bir yapı değil, tek bir kollektif özne olarak bakar ve aileyi çıkarların dayanışması olarak görür (Oktik, 2018). Bourdieu'ya göre aile meşru tanımıyla *"Sembolik imtiyazı ima eden fiili bir ayrıcalık, norma uyan ayrıcalık ve dolayısıyla hoşlanmanın ayrıcalığı, normallikten sembolik bir kazançtan oluşan evrensel bir norm haline getirilmiş bir ayrıcalıktır"* (Oktik, 2018, s.24).

Aile, evrensel olarak kabul görmüş bir kurum olarak görülmektedir. Yaşam alanı gibi ayrıcalıklarına ek olarak; kültürel, ekonomik ve sembolik sermaye aktarımını da sağlamaktadır. Bu noktada ailenin, bir yapı olarak düzeni sağladığı görülmekte hem biyolojik hem de sosyal ilişkilerin yapısal olarak belirleyici rolü de gözler önüne serilmektedir. İçselleşmiş sosyal kategori olan aile, evlilik gibi alınan birçok aksiyon ve anne, baba, kardeş rolleri üzerinden dayatılan duygusal bağlar yaratarak sosyal düzenin yeniden üretimini desteklemektedir. Ailenin sosyal inşaası ise, evrensel ve doğal olan görüntüsü altında aileyi de doğal göstermektedir (Oktik, 2018, s. 19- 24).

Wacquant, her ne kadar Bourdieu'nun Durkheimcı yapıdan etkilendiği bir incelemeye eğilmiş olduğunu belirtse de Marx ve Weber yaklaşımlarındaki yapı ve öznenin örtüştüğü yerde siyasal işlev ve çıkar etkilerinin de yer aldığını belirtmektedir. Bu noktada yapıdan kaynaklı öznenin edindiği öğreti ve bilgiler bütününün aslında düzenin devamını sağlayan tahakküm araçları olabileceğini ve düzene hakim olanların çıkarları doğrultusunda işlediği ama kurulu düzen olarak normalleştirildiğini savunmaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2016, s. 22-23).

Bourdieu (1996), modern ailenin hukuki ve politik inşanın bir ürünü olarak özel değil, nasıl da kamusal bir konu olduğunu anlatmaktadır. Ailelerin özel alan olarak düşündükleri bu kurumda aldıkları özel kararlar ve davranışların aslında nasıl da devletin aile ve ev politikalarına bağlı olduğunu savunmaktadır (Bourdieu, 1996, s.25).

2.1.2 Göç

Uluslararası Göç Örgütü göç kavramını kurumsal web sitesinde şöyle tanımlamaktadır:

> Bir kişi ya da bir grubun uluslararası sınırları geçerek ya da ülke içindeki yer değişikliğidir. Uzunluğu, sebebi, niteliği fark etmeksizin herhangi bir bireyin yer değişimini de kapsayan popülasyonun yer değişimidir. Ekonomik göçmenler, yer değişikliği yapılan bireyler, mülteci göçü ve aile birleşimi ve diğer sebeplerden yer değişimi yapan bireyler bu tanımın kapsamındadır (IOM, 2019).[2]

Boyle ve diğerlerine (1998) göre ise göç, *"politik ya da idari bir birimin sınırını belirli minimum süreyle geçmek"* anlamına gelmektedir (Boyle vd.'den aktaran Castles, 2000, s.269). Castles, birçok sınır geçme aksiyonunun kısa süreli turistik veya iş amaçlı da olabileceğini savunarak bu tanımı eleştirmekte ve göçü şöyle betimlemektedir: *"Belirli kısa bir periyot için 6 ay veya 1 sene gibi bir süre ikamet edilmesidir. Birçok ülkenin göç politikalarında farklı kategoriler de bulunmaktadır"* (Castles, 2000, s.270).

2018 Dünya Göç Raporu'nda göç kavramının genel olarak kabul edilmiş tek bir açıklaması olmadığı, herkes tarafından farklı ele alındığı ve herhangi bir rapor veya araştırma okunurken, mutlaka orada değinilen göç kavramının anlaşılması ve verilerin de bu kavram açıklamasına uygun olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Sebebi ise göçmen kriterinin kısa süreli, uzun süreli, doğum yeri, vatandaşlığa göre değişiyor olmasıdır (IOM, 2017, s. 14). Benzer şekilde Castles (2000) de, göç tanımının

[2] 2 Mayıs 2019 tarihinde https://www.iom.int/key-migration-terms#Migration adresindeki International Organization of Migration (IOM) websitesinden edinilmiştir. Fakat 29 Mart 2020 tarihinde tekrar kontrol edildiğinde açıklamanın "Bir kişi ya da bir grubun uluslararası sınırları geçerek ya da ülke içindeki yer değişikliğidir." cümlesiyle sınırlandırıldığı farklı türden göçlerin ayrıştırılarak, ayrıca göç türüne göre tanıma bakılması gerektiği açıklaması eklendiği görülmüştür.

ülkelerin politik ve ekonomik hedefine, kamusal tutumuna bağlı olarak farklılaşabileceği düşüncesindedir.

İçduygu ve Sirkeci (1999) de göç kavramının durağan bir olgu değil; zamanı, mekânı, nedenleri ve sonuçları bağlamında bir süreç olması sebebiyle, tanımının yapılmasının zor ve karmaşık olduğuna değinerek göç yaklaşımlarının farklılaşabileceği fikrini desteklemektedir. Bu sürecin göç veren yer, göç edenler ve göç alan yer öğeleri açısından incelenmesi gerektiğini belirtirken; iç-dış, ekonomik-siyasi, sürekli-geçici, gönüllü-zorunlu gibi farklılaşan göç ve göçmen tanımları olduğundan bahsetmektedir. En temel ayrım olarak ise iç göç ve dış göçü işaret etmektedir.

Tekeli'ye (2008) göre göç, bireylerin kendi inisiyatifiyle aldıkları karar doğrultusunda yer değiştirmesiyle gerçekleşiyorsa o toplumun modern, özgür bireyleri barındıran ulus devlet olması gerekmektedir. Modern toplumlarda insan yer ilişkisini düzenleyen iç göçü ise şu şekilde açıklamaktadır: *"İç göç, belli bir zaman dilimi içinde, belli bir yerleşme alanında yaşayanların kendi iradeleriyle yaşam yerlerini, söz konusu yerleşme alanı dışına taşıyanlarının miktarı olarak tanımlanmaktadır*" (Tekeli, 2008, s.96).

Dış göçü iç göçten ayıran en önemli özellikler ise ekonomik, kültürel ve fiziksel uzaklığı, siyasal olarak kontrollü oluşu ve uyum sorunlarında büyük farklılıklar oluşudur (İçduygu ve Sirkeci, 1999). Uluslararası göç olarak da literatürde yer verilen dış göçü Castles ve Miller (2009) şu şekilde tanımlamaktadır: "*Bir bireyin daha iyi yaşam şansı arayışında köklerinin olduğu yerden ayrılıp, hızlıca asimile olacağı yeni bir ülkeye taşınma kararıyla bireysel olarak basitçe aldığı aksiyondur"* (Castles ve Miller, 2009, s.20).

Benzer bir yaklaşımla Tekeli ise bireyin yeni yerleşim yerine toplumsal olarak adapte olması ve yapısal değişime uğraması açısından yaklaşarak göçü, bireyin göç ettiği yeni yaşam alanında kök salarak kimliğini dahi etkileyeceği, yeni yerleşim alanına karşı sorumlulukları olacağı varsayılan yer değiştirmeler olarak değerlendirmektedir (Tekeli, 2008, s.97-98).

Göç ve göç edilen coğrafyaya yerleşme süreçleri, uzun soluklu göç eden kişinin ve bağlı olduğu sonraki jenerasyonların da hayatında etkili olan bir proses olmaktadır. Göç ve hatta farklı bir ülkede yaşama deneyimi, göçmen bireyin ilk yaptığı planlarını

değiştirmesine sebep olmakta, ilk göç etme anındaki amacı ve gerçek davranışları farklılık gösterebilmektedir (Castles ve Miller, 2009, s.20).

Tekeli (2008), göçün toplum bilimleri yönüyle ilgi çekici olan tarafının; bu yer değişikliği sonucu göçmenlerin yeni yerleşim yerinde yüzleştikleri adaptasyon sorunları olduğunu belirtmektedir. Göç eden kişi belli büyüklükteki hem yerleşim yeri hem de emek pazarını terk ederek; yeni bir yerleşim yeri ve topluluğa girdiğinde kuracağı yeni toplumsal ilişkilerde de birçok sorunla karşılaşacaktır. Özellikle mekânsal anlamda yurtdışı göçüyle birlikte ulus devlet değişikliği sonucu iç göçe kıyasla daha zorlayıcı adaptasyon süreçleri yaşanmaktadır (Tekeli, 2008, s.97).

Massey vd. (1998, s.3), uluslararası göç araştırmalarında sosyal bilim araştırmalarının iki alanda vuku bulduğuna değinmektedir. İlki belirleyici faktörler, süreç ve göç modelleri; diğeri ise göçmenlerin alıcı topluma dahil olma sürecidir (aktaran Castles ve Miller, 2009, s.20). Diğer taraftan göç sürecini tam anlamıyla anlamak için bu ayrım çok suni ve zarar verici olduğu vurgulanmaktadır. "Göç çalışmaları" tanımlaması, bahsedilen iki farklı araştırma alanını da kapsayarak daha geniş açıdan yaklaştığı için daha uygun olduğu düşünülmektedir (Castles ve Miller, 2009, s.20).

Göçler nitelikleri açısından incelendiğinde ise iş gücü ve beyin göçü olarak ikiye ayrılabilir. 1950 ve 1960'lı yıllarda ekonomilerini verimli kılmak isteyen Amerika, Batı Avrupa ve petrol üreten Orta Doğu ülkeleri; Meksika, Türkiye, Mısır, Filistin gibi ülkelerden süreli işgücü ithal etmiştir (Abadan-Unat, 2017). Ülkeler arasındaki göçmen değişimine dayalı anlaşmalar üzerine kurulu, iki ya da daha fazla ülkenin ticari, askeri, politik, kültürel veya kolonyal bağlara dayanan bu göç ilişkisine "göç sistemleri kuramı" olarak literatürde yer verilmektedir (Çağlayan, 2006, s. 82).

Bu göç ilişkisinin en önemli örneklerinden biri de 1961 yılında Türkiye ve Almanya arasında imzalanıp yürürlüğe giren ikili işgücü mübadele anlaşmasıdır. Bu tür göç uygulamaları aslında işçi gönderen ülkenin de kazancı olarak görülmektedir. Göç veren ülkede iş imkânı yaratılamadığı için sosyal gerilimi azaltacağı ve göç edenler tarafından ülkeye döviz girdisiyle ekonomiye artı değer sağlanacağı düşünülmüştür. Fakat bu durum aslında merkez ülkelerin gelişimine destek olurken, çevre ülkeleri de bağımlı hale

getirmiş; işsizlik, yoksulluk ve azgelişmişliğin devamlılığına sebep olduğu belirtilmiştir (Abadan-Unat, 2017).

Kalifiye bireyin göçü ise daha çok nitelik anlamında ayrışıp "beyin göçü" terimiyle literatürde sıklıkla yer almaktadır. Beyin göçü; Türk Dil Kurumu tarafından *"İleri düzeydeki meslek ve bilim adamları ile uzmanların bir başka gelişmiş ülkede yerleşip çalışmak amacı ile kendi ülkelerinden ayrılması"* olarak tanımlanmaktadır. Grubel ve Scott (1966), "Beşeri Sermayenin Uluslararası Akışı" çalışmasında ise beyin göçünü *"yüksek niteliklere sahip bireylerin göçü"* olarak tanımlamakta ve beyin göçünün ekonomik etkilerini bu araştırmada tartışmaktadır (Scott, 1966, s.268). Meyer'e (2001) göre, beşeri sermaye ve beyin göçü terimleri çok yakın zamanlarda ortaya çıkmış ve aslında aynı anlama gelmekte ve *"bireyin edinmiş olduğu bilgi ve/veya becerilerinin tümü olarak anılan niteliklerinin, vücudun hareketiyle birlikte, vücudun içinde birikmiş olan bu niteliklerin -sermayenin- de doğal ve mantıksal olarak hareket etmesi"* olarak açıklanmaktadır (Meyer, 2001, s.5).

Grubel ve Scott (1966) beşeri sermaye üzerine yaptığı analizle yüksek vasıflı emeğin göç etmesinin; yeni vasıflı işgücü yetişene kadar kısa süreli ekonomik kayba sebep olacağı; uzun dönemli ise market ekonomisinde gelirin yeniden dağılımı, devlet vergi ve harcama politikalarıyla ilgili anlamda küçük kayıplara yol açacağı yönünde sonuçları olacağını belirtmektedir. Diğer taraftan bu bireylerin gelişmiş ülkelere göç etmesi (örnek vermek gerekirse bilim insanı ve mühendisler) tüm dünya insanlarının yararına işler başaracakları için aslında yararlı olacağı yönünde görüşlerini belirtmekte ve başarılı olmuş vakaların örnek olup, beşeri sermayenin tüm dünyada serbest dolaşımına izin verilecek politikaların devamlılığına yol açabileceği düşüncelerini paylaşmaktadır (Grubel ve Scott, 1966, s.274).

2.1.2.1 Uluslararası göç

Son yıllarda politik ve kültürel anlamda en önemli konular arasında yer alan göç olgusu; uzun yıllar kolonileşme, endüstrileşme ve ulus inşasıyla anılan bir kavram olmuştur. 1945 yılı sonrası, ikinci dünya savaşı etkisinde kalan ülkeler ekonomik ve endüstriyel üretim anlamında büyüme ve gelişme gösterebilmek için işgücüne ihtiyaç duydukları noktada işçi göçü büyük önem kazanmıştır. Avusturalya, Kanada ve Amerika Birleşik

Devletleri'ne göç veren konumda olan Avrupa, göç alan ülke konumuna geçmiştir. Öncelikli olarak güney Avrupa'dan göçmen alan Avrupa ülkeleri, 1960'lı yılların sonlarına doğru daha çok Afrika, Asya, Orta Doğu gibi gelişmekte olan ülkelerden göçmen kabul etmeye başlamıştır (Massey vd., 1993; Castles, 2006). Her ne kadar göç olgusu globalleşme sürecinin önemli bir unsuru olsada Castles (2006), 16. yüzyılda kapitalist dünya pazarının belirmesiyle farklı biçimlerde esas olarak ortaya çıktığını vurgulamaktadır (Castles, 2006, s.1144).

İkinci dünya savaşı sonrasında öngöremediği bir şekilde aldığı göçler sonucunda çoğu gelişmiş ülke, çok kültürlü toplumlara dönüşmüş; sosyal ve kültürel değişimle karşı karşıya kalmıştır. Ulusal kimlik ve politik kurumların bu durumdan nasıl etkilenecekleri üzerine hala çalışılmaktadır (Castles, 2006). Uluslararası göç aslında gelişmiş ülkelerin yapısal bir özelliği haline gelmekte ve bu ülkeler göç olgusunun gücüne tanıklık etmektedir. Diğer taraftan uluslararası göçün, bu beklenmedik güçlü baskı ve etkisinde kalan gelişmiş ülkeler, 16. yüzyıldan kalma konseptler, modeller ve tahminlerin teorik anlamda yetersizliği sonucu bu olgunun yapacağı tesiri anlamakta güçlük çekmektedir (Massey vd., 1993).

Massey ve diğerlerine (1993) göre günümüzde gerçekleşen uluslararası göçü açıklama ve anlama noktasında tek bir bütünleşik teoriye rastlanamamakta ve geçmişte geliştirilmiş göç teorileri ise parçalı ve yetersiz kalmaktadır. Bu parçalanma, bazen disiplinler arası bölünme nedeniyle tek bir disiplinin konusunda şekillenmekte ya da tek bir bağlama yönelik analiz üzerinden değerlendirmeler yapılmaktadır. Bunun sonucunda çağdaş göç dinamiklerini anlamak için bu girişimler yetersiz kalmaktadır. Çağdaş göçlerin karmaşık yapısını anlamak için farklı bakış açısı, katmanlar ve tahminlerin dahil edildiği kapsamlı bir teori gereksinimi olduğu belirtilmektedir (Massey vd., 1993, s.432.).

Castles (2006) de, aynı şekilde geçmiş teorilerin günümüz uluslararası göçlerini açıklamada iki önemli sebepten dolayı yetersiz kaldığına değinmektedir. Birincisinin göç araştırmalarının köklü ön yargı ve varsayımlarla tıkanmış olduğudur. Massey ve diğerleri gibi, Castles de disiplinler arası sınırların bu noktada negatif anlamda etkili olduğu fikrine katılmaktadır. Örnek olarak Neo-klasik teorinin, sosyal ağ teorisi, tarihsel-kurumsal analizler ve antropolojik araştırmalar kendi içlerinde modelsel olarak kapalıdırlar. Ayrıca

sosyal bilimlere karşılık politik söylemelerde de kutuplaşma görüldüğünden bahsedilmektedir. İkinci sebep olarak ise insan etkinliğine devlet politikasına yön verenler ve analistler tarafından çok fazla önem verilmemiş olması gösterilmektedir. Göç olgusunun aslında aynı zamanda cemaat, aile stratejileri ve ihtiyaçlarıyla da şekillenen kolektif bir süreç oluşunun göz ardı edildiği vurgulanmaktadır. Özellikle ailelerin hayatta kalma strajilerinin ekonomik teori varsayımlarına karşılık üstün geldiği, yani hukuki yaptırımların göç için keskin engeller olmadığı belirtilmektedir (Castles, 2006, s. 1145-1146).

Tekeli (1998) de benzer bir şekilde bireyin kararlarının önem kazandığını belirterek Castles'le paralellik gösterir bir yorumda bulunmaktadır. Manuel Castells'e atıfta bulunarak küreselleşme sonucu iletişim ve ilişki ağlarıyla birbirine bağlanan ulus aşırı denetim ve karar fonksiyonlarının akımlar mekanını oluşturması sonucu göçün, bireyin nitelik ve güzergâh seçimine bağlı bir karar haline geldiğini savunmaktadır. Bu nedenle günümüz bilgi toplumunda göç kuramlarının bu değişimler ışığında bireyin de dahil olduğu bir yaklaşımla yeniden formüle edilmesi gerektiğine değinilmektedir (İçduygu ve Ünalan, 1998). Bu noktada geçmiş teorilerin neden yetersiz kaldığının anlaşılması için bir sonraki bölümde bu teoriler gözden geçirilecektir.

2.1.2.2 Ravenstein göç modeli

Ravenstein, göç olgusunu belli kanunlara bağlamak adına İngiliz nüfus sayımı verilerini incelemiş ve bu verilerden yeni kuramlara ışık tutacak yedi göç kanunu belirlemiştir. Endüstrileşme ve kentleşmeye dayalı bu kuramda, ulaşım ağlarının da gelişmesiyle birlikte insanların, iş imkanlarının yoğun olduğu iç bölgelere doğru olan göç hareketlerinin yorumlanmasıyla yaratılan kanunlardan bahsedilmektedir. Göç sürecinin temel belirleyicileri olarak bahsettiği yedi kanun sırasıyla şöyledir: göç ve mesafe, göç ve basamakları, yayılma ve emme süreci, göç zincirleri, doğrudan göç, kır kent yerleşimcileri farkı ve son olarak kadın erkek farkıdır (aktaran Çağlayan, 2006). Yalçın'ın (2004, s.26) yorumuyla Ravenstein, genel göç olgusu için ortaya koyduğu bu yedi kanununun yanı sıra, uluslararası göç için farklı sebeplere değinmiştir. Uluslararası göçün temel sebebi olarak ekonomik iyileşme beklentisi olduğunu göstermiş, bunun yanında ikincil olarak baskıcı kanunlar, olumsuz iklim koşulları ve vergilerin de etkili olduğuna işaret etmiştir (aktaran Çağlayan, 2006). Castles, Haas ve Miller (2014), uzaklık, nüfus

büyüklüğü, göç veren ve göç alan yerlerdeki ekonomik fırsatlara göre göç yoğunluğunun tahminlerinin yapıldığı bu modele Newton'ın kanunlarından esinlenilerek yerçekimi modeli denildiğini belirtmektedir.

Ravenstein ve Lee'nin (1966) modelinde uzaklık, fiziksel engeller, yasalar ve kişisel etkenlerin yarattığı artı ve eksi faktörlerce göç kararının verildiği anlatılmaktadır. Bu modeli analitik çerçevede yorumlayan Passaris, push-pull (itme-çekme) modeli olarak adlandırmaktadır (aktaran Castles, Haas ve Miller, 2014, s.28). İtme faktörleri nüfus yoğunluğu, büyümesi ve ekonomik fırsat yoksunluğu, politik istikrarsızlık gibi negatif etkenler olurken, çekme faktörleri tam karşıtı pozitif etkenler olmaktadır. İtme-çekme modeli Castles, Haas ve Miller (2014) tarafından eleştirilmektedir. Çünkü modelde demografik, çevresel/ekolojik ve ekonomik faktörler, göçe mutlak sebep olan faktörler olarak gösterilmektedirler. Halbuki örnek olarak çevresel bozulmanın yeni metotlar üretmeye de sevk edebileceği ve mutlak göçe sebep olmayacağı hesaba katılması gerekliliğinin altı çizilmektedir. Çevresel ve demografik etmenler sosyal, ekonomik, politik ve kurumsal faktörlerden ayrıştırılıp incelenmemeli, çünkü bunlar da bireylerin yaşam şartlarını etkileyen etmenler olarak yer almaktadır (Castles, Haas ve Miller, 2014, 29.).

2.1.2.3 Neoklasik ekonomi makro ve mikro göç modelleri

Lewis'e (1966) göre gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki iş gücüne ödenen ücretler arasındaki fark ve iş gücüne olan talep ve ihtiyaç farkları sonucu uluslararası göç yaşanmaktadır (Güllüpınar, 2012). Ekonomi tabanlı bu göç açıklaması neoklasik ekonominin makro göç modeli olarak literatürde yer almaktadır. Castles, Haas ve Miller (2014) neoklasik ekonominin göç teorisini, farklı coğrafyalardaki işgücü arz-talep dengesini sağlamak için işleyen bir fonksiyon olarak değerlendirmektedir. Ücretlerdeki farklılık sonucunda, işgücü fazla olup ücretlerin düşük olduğu yerlerden, işgücü az olup ücretlerin yüksek olduğu yerlere işçileri göç etmeye teşvik eden bir mekanizma olarak vurgulanmaktadır. (Castles, Haas ve Miller, 2014, s.29). Zamanla sermaye yoğun ülkeler de emek doygunluğuna ulaştığında, sermaye fakiri ülkelere yatırım yapılmakta ve ters yöne göç hareketi tetiklenerek denge sağlanmaktadır (Abadan-Unat, 2017, s.53-54). Massey ve diğerlerine göre (1993), sermaye fakiri ülkelere doğru yani ters yöne yaşanan bu göç hareketinde, sermaye akışıyla birlikte beşeri sermaye akışı da görülmektedir.

Fakat Massey ve diğerleri (1993), beşeri sermaye akışının, makro göç modelindeki uluslararası işgücü akışından kavramsal olarak farklılaştığı için ayrı değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Massey vd., 1993, s.433).

Neoklasik ekonominin diğer modeli ise Sjaastad, Borjas ve Todaro'nun geliştirdiği mikro kuramdır. Bu kurama göre makro olguların yanında bireyin kendi seçimleri de göçe sebep olmaktadır (Güllüpınar, 2012). Mikro kuram, bireyin maliyet-kar hesabı yaparak en yüksek kazancı sağlayacağı yere göç etme kararı aldığı bir model olarak açıklanmaktadır. Göç edecek birey, göç edeceği süreçte yapacağı taşınma, dil öğrenme ve psikolojik zorluk gibi hem maddi hem manevi masraf ve yatırımları da hesaba katarak karar vermektedir. Bunlara rağmen en yüksek karı sağlaması gerektiği düşünülmektedir (Abadan-Unat, 2017, s.54-55).

Castles, Haas ve Miller (2014), hem itme-çekme, hem de neoklasik teorileri, insan etkinliğini çok limitli kullandığı için eleştirmekte, insanın bağımsız seçim yapma ve yapısal şartları değiştirebilme yeteneğinin bu teorilerde etkin kullanılmadığına değinmektedir. Bu teoriler göçmenlerin aslında kendi arkadaş, topluluk ve hısımlarına ne kadar bağlı olduklarını hesaba katmamaktadır (Castles, Haas, Miller, 2014, s. 31).

Stark (1991) ise, işçi göçü ekonomisine yönelik kendi döneminde yapılan bulgu, araştırma ve zorlukları inceleyerek, gelişmekte olan ekonomiye sahip ülkelerin göçle olan ilişkisine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda bir göçmenin göç etme kararındaki sorumlu kişinin kendisi olamayacağını, göç kararının mensubu olduğu göçmen olmayanlardan oluşan bir grupla örneğin aileyle birlikte alındığını savunmaktadır. Göç kararının, gelir ve giderlerin paylaşıldığı göçmen ve kalan aile mensupları arasındaki anlaşmaya dayalı bir karar olduğuna değinmektedir. Stark savunduğu yeni ekonomi kuramı yaklaşımının, esneklik ve eş zamanlı verimlilik gösterdiğini belirtmekte, bu yaklaşımın aileden ayrılan gençlerin bağımsızlık aramak ya da aileden kopmak için ayrılmadıklarını gösterdiğini, ailenin dağılan bir varlık olmadığını ortaya koyduğunu anlatmaktadır. Bu yaklaşımla aslında göç teorilerini bireysel bağımsız bakış açısından karşılıklı bağlılık dayanışma bakış açısına yöneltmekte ve göç olgusunu çaresiz bir aksiyon değil, hesaplanmış bir strateji olduğunun altını çizmektedir (Stark, 1991, s.23-26).

Stark (1991), işgücü göçü araştırmalarında mikro ve makro modellerindeki yaklaşımları, genç işçilerin göç anlamında daha hareketli olmasına rağmen yaş faktörüne yetersiz önem göstermeleri sebebiyle eleştirmektedir. Doğum oranının az, yaşlılık oranının yüksek olduğu ülkelerin, dışarıdan işgücü göçüne meyilli olacakları öngörüsünden hareketle bu alanda yapılacak araştırmaların önem kazandığını ve ileride kamu politikaları için faydalı olacağını vurgulamaktadır (Stark, 1991, s. 30).

Neoklasik mikro teori[3] ve yeni ekonomi kuramlarında uluslararası göçlerin daha çok mikro seviye karar modelleriyle şekillendiği görülmektedir. Bu teorilerde değerlendirilen bazı faktörlere değinmek gerekirse, aile veya bireyin karar verdiği düşünülmekte, gelir veya risk azalmakta veya çoğalmakta ve sosyal konjonktüre göre göç kararı şekillenmektedir. Diğer taraftan ikiye bölünmüş emek piyasası kuramı, uluslarası göçün bireyin mantıklı seçimiyle değil, modern endüstriyel toplumların işgücü ihtiyacından kaynaklandığını savunmaktadır. Kuramın savunucularından Piore (1979), uluslararası göçün göçmenin ayrılacağı ülkedeki düşük ücret politikaları gibi itme faktörlerinden değil; aslında gelişmiş ülke ekonomilerinin göçmen işgücü talep ve ihtiyacından kaynaklandığını belirtmektedir (aktaran Massey vd., 1993, s.440).

2.1.2.4 İkiye bölünmüş emek piyasası teorisi

Piore'nin ikiye bölünmüş emek piyasası teorisinde gelişmiş ülkelerdeki ekonomik yapılanma; bilgi ve yetenek gerektiren işlerdeki kalifiye çalışanlardan oluşan sermaye yoğun birincil sektör ve düşük ücretli, genellikle nitelik gerektirmeyen emek yoğun ikincil sektörden oluşmaktadır. Kadınların birincil sektörde çalışmaya başlaması ve gençlerin eğitim hayatlarının uzaması sonucu ikincil sektörde işgücü ihtiyacı doğmuştur. Bu işlerin düşük seviyedeki ücretlerinin, az gelişmiş ülkelerdeki ücretlere kıyasla hala yüksek kalıyor olması sonucu az gelişmiş ülkeden gelen göçmen işçiler bu işlerde çalışmayı kabul etmektedir. Birincil sektörde finans, yönetim ve araştırma gibi alanlardaki kalifiye çalışanlar ve niteliksiz işlerde çalışarak onlara hizmet edenler arasında ciddi bir ekonomik kutuplaşma oluşmaktadır. Birincil sektör çalışanları beşeri sermayelerine bağlı olarak seçilmekte genellikle erkek ve çoğunluk etnik grup üyelerinden oluşmaktadır. İkincil sektör çalışanları ise eğitim yetersizliği ve ırk, azınlık

[3] Metin içinde neoklasik beşeri sermaye teorisi olarak geçmektedir. Fakat bu çalışmada bu teoriye mikro teori olarak yer verildiği için bu şekilde belirtilmiştir

cinsiyet sebebiyle dezavantajlar yaşamaktadır (aktaran Güllüpınar, 2012; aktaran Castles, Haas ve Miller, 2014). Castles, Haas ve Miller'a (2014) göre, ikiye bölünmüş emek piyasası teorisi, yüksek işsizlik şartlarında ve işverenlerin çıkarları doğrultusunda göçlerin devamlılığını anlamamızı sağlamaktadır (Castles, Haas ve Miller, 2014, s. 36).

2.1.2.5 İlişkiler ağı ve göç sistemleri kuramları

Bundan sonra değinilecek olan ilişkiler ağı kuramı ve göç sistemleri kuramı, göç veren ve göç alan ülkeler arasından bilgi, para ve mal mülk akışının sağlandığı bağlara ve ağlara odaklanmaktadır. Bu teorilerin ortak özelliği ise, göç sürecini sürekli kılan mekanizmaların oluşması için göçmen faaliyetlerinin nasıl geri bildirim sağladıklarının; küçük ve bölgesel düzeyde sosyal, ekonomik ve kültürel yapıları nasıl kurduklarının analizini yapmalarıdır (Castles, Haas ve Miller, 2014, s.39).

İlişkiler ağı teorisi, göçmenin kişiler arası bağlarından oluşan bir ağdır. Bu ağ göçmen ve daha önceki göç etmiş kişiler ile, göçmen olmayanların kökenlerinin ve göç edecekleri yerden olanların bağlantı kurmasıyla oluşmaktadır. Bağın özü ise arkadaşlık, aynı toplumsal kökenden gelme, hısımlık ve akrabalığa dayanmaktadır. Bu ağ ilişkisi, göçle birlikte oluşabilecek risk ve maliyeti azaltması, beklentilerin kazanım şansını artırması sebebiyle uluslararası göçü daha mümkün kılmaktadır (Massey vd., 1993).

İlişkiler ağının, bir taraftan destek görüleceği üzere göçmenlerin masraflarını azaltmaya yardımcı; diğer taraftan illegal göçü de teşvik edici olduğu görülmektedir (Abadan-Unat, 2017). İşçi göçlerinin yanısıra Meyer (2001), kalifiye çalışanların göçlerinde de benzer bir şekilde ilişkiler ağının önemli bir rol oynadığından bahsetmektedir. Wong ve Salaaf'ın (1998) Hong Kong'ta yaptığı bir araştırmaya göre, yüksek poziyon sahibi grupların soydaşlık üzerinden değil, daha çok iş arkadaşları, mezun dernek üyelikleri ve tanıdık ilişkileri aracılığıyla yurtdışında yeni iş imkanlarına eriştiklerini göstermektedir (aktaran Meyer, 2001, s.4). Her ne kadar farklı ilişkiler ağı kullanılsa da kalifiye, kariyer sahibi çalışanların de iş bulma anlamında tanıdık bağlantılarını kullandığı, dolayısıyla nitelikli iş gücünün göç sürecinde de ilişkilerin önemi görülmektedir.

Sonuç olarak ağ ilişkisi göçmenlere, iş imkanlarına erişim sağlayabilecek bir çeşit toplumsal sermaye yaratmaktadır (Massey vd., 1993, s.449). Bu noktada Bourdieu'nün ekonomik, kültürel, simgesel ve toplumsal sermaye kavramlarından bahsetmek yerinde

olacaktır. Ekonomik sermaye bireylerin maddi kaynakları; kültürel sermaye bireylerin edindiği kültürel bilgi ve becerileri, simgesel sermaye bireyin kazandığı prestij, duruş görünüş konuşma gibi kazandığı özellikler; son olarak bu kuramda değinilen toplumsal sermaye Bourdieu'nün tanımıyla şu şekildedir:

> (…)bir bireyin ya da bir grubun, kalıcı bir ilişkiler ağına, az çok kurumlaşmış karşılıklı tanıma ve tanınmalara sahip olması sayesinde elde ettiği gerçekte ya da potansiyel kaynakların toplamıdır, yani böylesi bir ağın harekete geçirmeye olanak sağladığı sermaye ve güçlerin toplamıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2016, s.108).

Göçmen ağları göçün ekonomik, sosyal ve psikolojik maliyetlerinin azalmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte yerleşik göçmenler kurdukları düzenleri sayesinde yeni gelen göçmenlere barınma, iş bulma ve çevreye adapte olmalarında yardımcı olmakta; bilgi ve destek sağlayıp risk ve maliyetin azalmasını sağlayarak aynı bölgeye göçün devamlılığını sağlamaktadırlar. Ekonomik, beşeri sermaye[4] yanında toplumsal sermaye de insanları göçe teşvik eden bir etmen, kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçmen grupları yerleştikleri bölgede kendi kafe, dernek ve dini ibadethaneleriyle kendi sosyal ve ekonomik düzenlerini kurmaktadırlar (Castles, Haas ve Miller, 2014, s.41).

Göç sistemleri kuramı ise, ekonomik ve politik uluslararası anlaşmalar çerçevesindeki göçleri kapsadığı için göçlerin başlayış şekli anlamında ilişkiler ağı kuramından ayrışmaktadır. Ülke ve yerler arası yapılan ticaret sonucu ürün, mal değişimleri karşılıklı farklı değişimlere, mesela bireylerin değişimine neden olmakta ve bu kuramın özünde de bu değişim yatmaktadır. Bu tip göç hareketleri geçmişte kolonyal, ticaret, kültürel bağları olan ülkeler arasında daha çok görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin Meksika'yla olan göç ilişkisinin temeli, Amerika'nın 19. yüzyılda güneybatıya doğru genişlemesi sonucu kültürel etkileşime ve 20. yüzyılda Meksikalı işçilerin Amerikalı işverenler tarafından işe alımına dayanmaktadır (Castles, Haas ve Miller, 2014, s.44).

[4] Burada bahsi geçen beşeri sermaye Bourdieu'nün kültürel sermaye olarak konumladığı bireyin kazandığı bilgi, becerilerin tümü olarak alınabilir. Diğer taraftan beşeri sermaye aynı zamanda bireyin tüm kazanımları anlamında ele alındığında ise habitus olarak da konumlanabilir.

Daha önce de değinildiği gibi 1960'lı yıllarda Türkiye ve Almanya arasında yapılan anlaşma sonucu Türk işçilerinin göçü de iyi bir örnektir.

Almanya'ya yapılan işçi göçleri sonrasında Almanya'da yaşayan Türkiyeli nüfusunun artmasıyla "ulus ötesi evlilikler" görülmeye başlanmış ve Almanya'ya aile birleşimi göçleri başlamıştır.

İlişkiler ağı kuramı diğer göç kuramlarından farklı olarak göç ve göçmen ilişkisine daha geniş bir perspektiften yaklaşarak, göçlerin sebepleri yerine göçmen ilişkilerine dikkat çekmektedir. Bu ilişkiler uluslararası göçü özendiren ve göç edilen ülkede sorunları çözmede iş bulmada destek olan toplumsal sermaye olarak nitelenmektedir (Abadan-Unat, 2017). Almanya'ya göç eden ilk işçilerin çevresindeki kişilere aktardığı bilgiler doğrultusunda Almanya'ya göçler devam etmiş, bu sosyal ağ ve ilişkiler sonucunda da Türk toplulukları oluşmaya başlamıştır. Gittiği ülkenin dilini ve kültürünü bilmeyen göçmen işçiler yalnızlık ve yabancılık çekerken, yeni gelen göçmenlerle kendi kültürel varlıklarını devam ettirebilmişlerdir. Aynı zamanda ülkesinde geçim sıkıntısı çeken göç etmek isteyenler de kendisine yol gösterecek tanıdıklara sahip olacak kendisi de yaşam şartlarına alışmak için bir destek bulmuş olacaktır. Sonuç olarak ilişkiler ağıyla yapılan göçler karşılıklı kazan-kazan durumunu ortaya koyduğu düşünülmektedir.

Son dönemde yapılan araştırmaların sonuçlarına göre tüm ev işlerinin kadına kalması noktasında kadının da göç etme eğilimi gösterdiği bulgularına rastlanmaktadır. Kadının da göç etmesi ve iş hayatına katılıp çalışmasıyla, ilişkiler ağının sadece erkeklere kolaylık sağlamadığı, aynı zamanda ataerkil aile yapısı içinde toplumsal rollerin de yeniden üretilmesine yol açtığı yapılan araştırmalarda gözlenmektedir (Abadan-Unat, 2017). Geçmişte Türkiye'den göç eden işçilerin geri dönerek ülkelerine döviz getirmeleri; Almanya'nın da Türkiyelilerin iş gücünden faydalanıp, durumunu düzelttikten sonra kendi ülke vatandaşlarına istihdam sağlayacak olduğu planı uygulamaya geçmemiş; ülkesine geri dönmeyen Türk işçiler, ilişkiler ağıyla Türkiye'den Almanya'ya göçmen gelmesine destek olarak göç için bir köprü görevi görmüştür (Abadan-Unat, 2017).

2.1.2.6 Göç çalışmalarında ulusötesicilik ve sosyal ağ yaklaşımı

Teknoloji, lojistik ve iletişimdeki gelişmelerle birlikte globalleşme, geniş insan toplulukları arasındaki bağların artarak hızla genişleyip, yoğunlaşmasına zemin

sağlamaktadır. Başka bir deyişle, sosyal gruplar arası ulus ötesi bağlantılar globalleşmenin ana göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Vertovec, 2009).

IOM (2019) raporuna göre teknolojinin gelişmesi ve teknolojiye kolay, ucuz erişim sağlanmasıyla birlikte göçmenlerin göç ettikleri ülkelerden, kendi ülkelerindeki aile ve yakınlarıyla sosyal, finansal destek ve bağlarını devam ettirdikleri belirtilmektedir. Ayrıca raporda, yapay zeka gibi teknolojik çalışmaların göçmen iş gücü akışına sebep olması, gündemdeki tartışılan konular arasında yer verildiğine de değinilmektedir. (IOM, 2019).

Diğer taraftan ulus devletlerin hukuki anlaşmaları, çatışmaları, ticaret veya diplomatik ilişkileri uluslararası etkileşimle sürmeye devam etmekte ve bu pratikler uluslararası olarak addedilmektedir. Eş zamanlı olarak ulusal olmayan ulus ötesi aktörler ve oluşumlar, benzer ilgi alanları ve çıkarları paylaşan bireyler, sivil toplum örgütleri ve işletmeler arasında bağ oluşturmaktadır. Ulus-devlet ötesi bu bağ ise "ulus-ötesi" pratikler ve gruplar olarak ayrışmaktadır (Vertovec, 2009). Bu ilişkilerin devamlılığını, uygulamalarını, süreçlerini kapsayan olguyu "Ulusötesicilik" olarak adlandıran Steven Vertovec (2009), ulusötecilik tanımını şöyle yapmaktadır; *"Ulusötecilik, büyük uzaklıklara ve uluslararası sınırların, kanunların bulunmasına rağmen belli başlı ilişkilerin global olarak kuvvetlendiği faaliyet alanı oluşumu için meydana gelen bir durum"* (Vertovec, 2009, *s.3).*

Son dönem dijital para transferinin kolaylığının, dijital kimlik ve global mobilitenin göç alanında en çok tartışılan konular arasında yer aldığı; sosyal medyanın göç politikaları üzerinde de etkili olmaya başladığı görüşüne Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) raporunda da yer verilmektedir (IOM, 2019). Özellikle göçmenlerin kendi ailelerine gönderdikleri maddi destekle ülkelerine sağladıkları para akışı 20 yılda yaklaşık 4,5 katı kadar artış göstermiştir. Bu sebeple 2000 yılı itibariyle Birleşmiş Milletlere üye ülkeler göçün global denetim ve yönetimini kuvvetlendirmek için aksiyon almaya başlamış, paralel olarak IOM'da üye eyalet sayısı 76'dan 173'e çıkarılmıştır (IOM, 2020). Artan uluslararası para akışıyla birlikte ulus ötesi organizasyonların göçü global denetim ve yönetime tabi tutmak istemesi ve IOM'un temsilcilerindeki genişleme gelişmelerinin, göç olgusunun ulus ötesi bir boyuta taşındığı düşüncesine sevk etmektedir.

Ulusötesiciliğin sosyal boyuttaki yansımalarına bakmak üzere, öncelikle insan toplulukları arasındaki bağları irdelemenin yerinde olacağı düşünülmektedir. Ulusötesi bu sosyal ilişkiler sistemi Vertovec (2009) tarafından "ağlar" olarak tanımlanmaktadır. Açıklamak gerekirse, yeni dijitalleşmiş iletişim sistemiyle birlikte insan hayatı tarih, coğrafya, kültür ve yerellik gibi kendisini belli bir uzam ve zamana hapseden belirleyicilerden koparak işlevsel ağlar sayesinde birleşmektedir. Tüm kültürel kodları içeren bu iletişim sistemi, oluşan ağlar sayesinde bu kodların aktarımını eş zamanlı sağlamaktadır. Yeni teknolojiler bir araya gelerek yeni sosyal örüntüler oluşturmadan, daha önce var olanları destekleyerek, güçlendirmektedir. Yoğun ve aktif olan bu ağların geniş yayılımı sonucunda sosyal, kültürel, ekonomik ve politik dönüşümler yaşanmaktadır (Castells, 2008; Vertovec, 2009). Diğer bir deyişle Ayhan Kaya da globalleşmenin etkisiyle birlikte coğrafya, zaman, hafıza ve kontekstten bağımsız, geleneksel kültür anlayışından ayrışan global bir kültür oluştuğunu belirtmektedir. Kültürün akışkan bir hal alarak ulus-ötesi toplumsal hareketler, kültürel çeşitlilik gibi adlandırılan "kültürel erime potaları" olarak isimlendirdiği oluşumlara yol açtığına değinmektedir (Kaya, 2002).

Ulusötesiciliğin son dönemdeki çağdaş göç pratiklerini anlamak için kullanılan başlıca yollardan biri (Levitt ve Jaworsky, 2007) olduğuna değinen Vertovec (2009), politika belirleyicilerin de yavaş yavaş bu terim ve perspektifi benimsediklerini belirtmektedir. Sosyologların ise geçmiş yıllarda uluslararası işçi göçleriyle yaşanan insan, bilgi, sembol ve ürün akışlarından dolayı ulusötesicilik terimine aşina olduklarını aktarmaktadır (Vertovec, 2009). Benzer bir şekilde Ayhan Kaya'da, Gündüz Vassaf'ın küresel kültür olgusunu benimsediği, Almanya'daki Türk genç göçmenler üzerine yaptığı araştırmalarının bu yaklaşıma bir örnek olduğunu belirtmektedir (Kaya, 2002). Her ne kadar ulusötesicilik kavramı göç araştırmalarında yeni bir olgu olmasada uluslararası göç tarihinde çağdaş ulusötesi göçmenlerin teknolojik gelişmelerle farklılaştığı belirtilmektedir. Örnek olarak; gerçek zamanlı kesintisiz global göçmen ağlarıyla iletişimde olmaları; ulusötesi göçmen akrabalarıyla iletişimde olan ana vatandaki kişilerin de olay, değer ve pratiklerden hızlı ve yoğun bir şekilde etkilenmeleri; devletlerin yurtdışına göç eden vatandaşlarına özel bankacılık ve yatırım programları sunarak ana vatana yabancı para akışını sağlaması gibi birçok teknolojinin getirdiği değişimler olmuştur (Vertovec, 2009).

Ulus ötesi sosyal oluşum ve göç çalışmalarında yer alan başlıca konseptlerden biri olarak karşımıza çıkan sosyal ağ yaklaşımında Vertovec (2009), her bir bireyi diğerleriyle bağlantılı birer düğüm/bağlantı noktası olarak tasvir etmektedir. Sosyal ağ yaklaşımı, komşuluk, arkadaşlık gibi isimlendirilen konseptlerden sıyrılıp, daha soyut ve geniş perspektiften bu oluşuma bakmamızı sağlamaktadır. Yani bu yaklaşım topluluk dayanışması varsayımını basit kabul etmek yerine, deneysel araştırmayla aktif ağları ortaya çıkarmaya teşvik eder. Ağ yapıları sosyal aksiyonlar için engel ve fırsatlar yaratmakta, aynı zamanda kaynak akışını da sağlamaktadır (Vertovec, 2009).

Sosyal ağ kavramı, çağdaş ulusötesi göçmenlerin teknolojiyi etkin kullanımıyla değişmiş, şekillenmiştir. Komşuluk, yakın arkadaşlık ilişkilerinin ötesinde daha soyut bir konsept haline gelmiştir. Artık ağ yapıları sosyal aksiyonlar için engel ve fırsat yaratmaktadır (Vertovec, 2009).

Bu noktada Çömlekçi ve Bozkanat'ın (2019) "*New Wave in Berlin*" Facebook grubunu inceledikleri araştırması üzerinden dijital sosyal ağın ne gibi fırsatlar, faydalar sağladığı irdelenecektir. Araştırmada, yüksek nitelikli işlerde çalışmak veya yüksek öğrenim görmek için yurtdışına gidenler için "alternatif diaspora" oluşturduklarına değinilmektedir. Araştırmada Facebook'ta kurdukları sosyal dayanışma ağı üzerinden yaptıkları sosyal kültürel etkileşimleri ve sosyo-kültürel yapıya adaptasyon süreçleri incelenmektedir. Araştırma sonucunda grup üyelerinin bu topluluğu en çok yüzde 82 oranıyla yardım isteme amacıyla kullandıklarına değinilmiştir.

Göçmenlerin, pragmatik ihtiyaçlarını ve bürokratik sorunlarını aynı deneyimi yaşayanlarla paylaşarak yabancı ülkedeki günlük yaşamla başa çıktıkları belirtilmiştir. Yardım isteme motivasyonu altında barınma/gündelik ihtiyaçlar, bürokratik konularda fikir alışverişi ve gündelik hayat problemleri başlıklarının ön plana çıktığının altı çizilmiştir. Ekonomik sorun yaşadıklarına değinen Çömlekçi ve Bozkanat (2019), bu problemleri hafifletebilmek için ev duyurusu, eşya takası gibi konularda bu sosyal ağı pragmatik bir şekilde kullandıklarına dikkat çekmektedir. Daha iyi işler bulma amacıyla da bu ağı profesyonel anlamda kullandıkları; karşılıksız gönüllük esasına dayanan yardım paylaşımları da yaptıklarına değinmektedirler.

İnternet üzerinden etkileşimde kaldıkları bu sosyal ağlarla, kendilerine benzeyen ve aynı deneyimleri yaşayan bireylerden oluşan bir topluluğun parçası olarak yabancı ülkede yaşadıkları yalnızlık hissini kırmalarına yardım ettiği araştırmada belirtilmektedir. Bu kapalı grup üzerinden Türkiyelilerle sosyalleşme ve Türk kültürü ritüellerine özlem duyma üzerine de paylaşımlar yapan üyelerin buluşma çağrıları yapıp, gerçek hayatta da görüşen üyelerinin varlığından bahsedilmektedir. (Çömlekçi ve Bozkanat, 2019).

2.1.2.7 Globalleşmeyle farklılaşan göç çalışmaları ve Bourdieu yaklaşımı

Sonuç olarak modern toplumda göçün değişmeyecek bir olgu olarak kalacağı, diğer taraftan teknoloji, kültür ve ekonomideki sosyal değişme ve gelişmeler bağlamında göçün karakterinde değişimler gözleneceği görülmektedir. Bu nedenle Castles'in (2006) değindiği gibi göç olgusunu, bulunduğu koşullar altında yani kendi bağlamında incelemek gerekmektedir. "Bulunduğu koşullar" olarak adreslediği konjonktür ise globalleşmedir. Globalleşmenin yalnızca ekonomik bir olgu olmadığını, fikirler, kültürel ürünler ve insanlarla birlikte hizmet, sermaye ve ürünlerin akışı olduğunu belirtmektedir. Bu akışın planlamasının ise hükümetler arası organizasyonlar, ulus aşırı şirketler ve benzeri ulus ötesi ağlar aracılığıyla yapıldığından bahsedilmektedir. Globalleşme sonucu ulusların öz rolünün ise zayıflamakta olduğuna değinilmektedir (Castles, 2006, s. 1146).

Her ne kadar yakın dönemde globalleşmeyle birlikte ulus aşırı organizasyonların, ulus-devletin rolünü dışladığı; göçle ilgili olarak da yine ulus aşırı organizasyon ve şirketlerin alınan kararlarda baskın olduğundan bahsedilse de ulus-devletin hala göçmenler üzerinde etkili olduğu fikri de savunulmaktadır. Reed-Danahay (2017), insanların ulus aşırı değil, ulus sınırları içinde, ulusun kurumları ve sistemiyle yaşamakta olduklarını belirtmekte, fail açısından aslında ulus-devletin etkisinin devam etmekte olduğuna değinmektedir. Bu noktada Reed-Danahay (2017), Bourdieu'nün daha önce değinilen sosyal uzam yaklaşımından hareketle; bir kısım göçmenlerin kendilerini ulus devletin inşa ettiği sosyal uzamda konumlamaya çalıştıklarından ve kendi habituslarını yeni yerleşim yeri olan coğrafyadaki sosyal uzamla entegre etme eğiliminde olduklarından bahsetmektedir. Bu bakış açısı sosyal aktörlerin bir şeylerin değişebileceğine yönelik inancını barındırmakta ve sosyal uzamda kendi kültürel sermayelerinden getirdikleri değerleri devam ettirme gayretlerinde oldukları da hesaba katılmaktadır (Reed-Danahay, 2017, s.18-19).

Son dönemde yapılan araştırmalarda Bourdieu'nün sermaye kavramları birçok araştırmaya zemin oluşturmaktadır (Nowicka, 2013; Nowicka, 2014; Erel, 2010; Schapendonk, 2014). Göçmenlerin toplumsal sermayelerini, etnik kimliklerini, ağ ilişkileri aracılığıyla iş bulmak için kullanmaları (Kelly ve Lusis, 2006); kalifiye göçmenlerin kültürel sermayeleri sayesinde tüm göçmenlere uygulanan bir çok yaptırımdan muaf tutulmaları (Weiss, 2005); göçmenlerin göç ettikleri ülkelerdeki kazanımlarını yani ekonomik sermayelerini vatandaşı oldukları ülkedeki ailelerine göndererek sosyal statülerinin iyileşmesine yardımcı olarak nasıl da ekonomik sermayenin kültürel sermayeye dönüşmesini sağladıklarını (Nowicka, 2013; Kelly ve Lusis, 2006) anlatan bazı araştırmalar Bourdieu'nün habitus ve sermaye kavramları üzerine inşa edilmiştir.

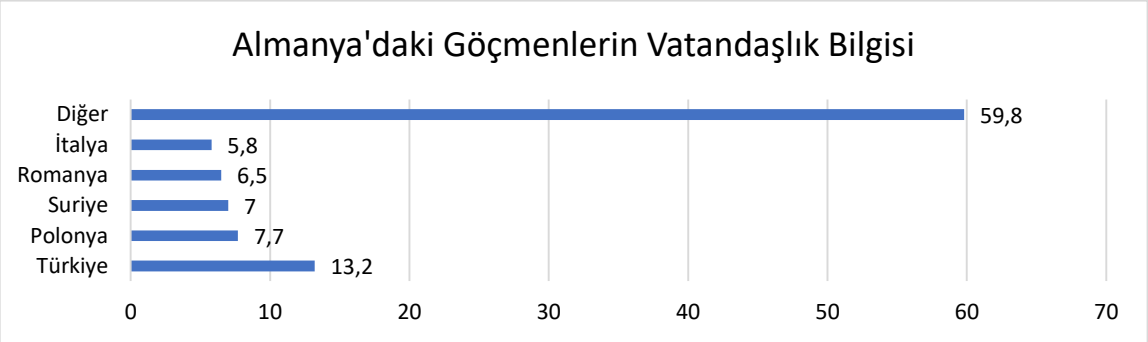
Yapı ve fail ilişkisini göç bağlamında hem ampirik hem de teorik anlamda incelemeye izin veren Bourdieu'nün kavram ve yaklaşımları, geniş çerçeveden bakması sebebiyle göç araştırmalarına güzel bir zemin oluşturarak dikkat çekmektedir. Bu sebeple son dönem yapılan birçok göç araştırmasında tercih edilerek temel alındığı düşünülmektedir.

2.2 Literatür Bilgisi

2.2.1 Avrupa'ya göç

Eurostat'ın (2019) yayınladığı 2018 Avrupa göç istatistikleri raporunda Avrupa'nın aldığı göçmen sayısı 3,9 milyon olarak belirtilmiştir. Göçmenlerin büyük çoğunluğunu oluşturan 2,4 milyon kişinin, Avrupa birliği üyesi olmayan ülkelerden göç ettiğine değinilmektedir (Eurostat, 2019). En çok göç alan ve en çok göç veren Avrupa ülkeleri ise sırayla Almanya, İspanya ve Fransa olarak belirtilmektedir. İstatistiksel olarak verdikleri göçe göre aldıkları göç oranının fazla olduğu görülmektedir. Avrupa birliği üyesi olmayan ülkelerden en çok göç alan ülke olarak 10,1 milyon göçmenle Almanya gösterilmektedir. Almanya'daki göçmenler arasında en yüksek yüzdeye sahip göçmenler ise Türkiye vatandaşları olarak raporda belirtilmektedir. Detaylarına Tablo 4'ye yer verilmektedir. (Eurostat, 2019).

Tablo 4. Almanya'da Yaşayan Yabancıların Vatandaşı Olduğu Ülkelere Göre Yüzdesel Dağılımı, 2019, (Eurostat, 2019)

Bir diğer 2018 yılı Eurostat raporuna göre, Avrupa Birliğine aday ülkeler arasından en fazla Avrupa'da oturum izni alan ülke yüzde 25,6 oranıyla Türkiye; en fazla oturum izni veren Avrupa ülkesi ise Almanya olarak görülmektedir. Avrupa'da oturum izni alan Türk vatandaşlarının göç sebepleri ise sırasıyla aile, eğitim, diğer ve çalışma olarak belirtilmiştir. 2017 yılında Avrupa vatandaşlığına hak kazanan Türkiyelilerin yüzde 50,2'si ise Almanya'dan vatandaşlık edinmiştir (Eurostat, 2019).

Yakın zamanda Dedeoğlu ve Genç (2017), 1960-2013 yılları arasında Türkiye'den Avrupa'ya yapılan göçlerdeki ekonomik, kültürel sebepleri çekim modeli (gravity model) üzerinden araştıran bir çalışma yapmıştır. Araştırma sonucuna göre Türk vatandaşlarının yurtdışı göç kararında göç edilecek ülkenin ekonomik şartlarının ve sunduğu fırsatların pozitif etkisi olduğu görülmüştür. Ayrıca göç edilecek bölgede göçmen oranının yüksek olması, özellikle geniş Türk göçmen kitlelerinin yaşıyor olması Türklerin göç etme kararında etkili olan önemli faktörler arasında yer almaktadır. Son olarak Türk vatandaşlarının göç edecekleri Avrupa ülkesine karar verirken, Türkiye'ye olan yakınlığına önem verdikleri ve yakın ülkelere göç etmeyi tercih ettikleri belirtilmektedir (Dedeoğlu ve Genç, 2017). Araştırmanın zaman aralığı çok geniş olduğundan geçmiş dönem işçi ve yeni dönem beyin göçü ortak paydada değerlendirilmektedir. Dedeoğlu ve Genç'in (2017) araştırması, yapılacak bu çalışmaya zemin oluşturmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'deki üst sosyo-ekonomik statüden ailelerin göçünü konu alan bu araştırmanın bu özelliğiyle farklılaşacağı düşünülmektedir.

2.2.1.1 Son dönem uluslararası göç araştırmalarında Almanya örneği ve Türkiyeli göçmen deneyimleri

Günümüzde göç kavramının, gündemden düşmeyen ve çokça araştırılan bir olgu olduğu literatür taramasında görülmektedir. Göç olgusu iç göç, uluslararası göç, aile göçü gibi farklı çeşitleriyle; göç veren ülke, göç alan ülke veya göçmen yani fail bakış açısıyla; son olarak disiplinler anlamında ekonomiden sosyolojiye, eğitimden siyasal bilgilere kadar çok fazla ve farklı alanlar için araştırmaya konu olmaktadır.

Yakın dönem Türkiye'deki göç araştırmaları literatürüne bakıldığında; Almanya'ya işçi göçüyle yerleşmiş aileler ve alt kuşakların gündelik pratikleri (Yılmaz Gökalp, 2015; Kavak ve Yaman, 2015), Almanya'da yaşayan Türklerin kimlik oluşumları (Özdemir, 2015), Almanya'daki ulusötesi evlilikler (Bayraktar, 2011); Kanada ve Almanya'ya göç eden yüksek vasıflı çalışanların vatandaşlık algısı (Aker, 2014); 2007-2017 yılları arasında Türkiye'den yurtdışına yapılan beyin göçünün sebepleri (Öneri, 2019) konulu araştırmalar göze çarpmaktadır. Almanya'da yaşayan Türkiyelilerle yapılan araştırma bulgularının kültürel ve gündelik yaşam anlamında bilgi vererek, yapılacak olan araştırmanın sorularının belirlenmesine yardımcı olmuştur.

Yurtdışında göç araştırmaları literatür taraması yapılırken ise özellikle kalifiye çalışanların göçü, Bourdieu temelli araştırmalar ve Almanya'ya göçü konu alan araştırmalara önem verilmiştir. Bu araştırmalar ise vasıflı göçmenlerin yaşadıkları problemler, Almanya'daki yaklaşım ve uygulamalar anlamında bilgi sağlamış, farklı kültür ve ülke vatandaşlarıyla karşılaştırmalara olanak tanımış, yapılması planlanan bu araştırmaya zemin hazırlamıştır.

Bourdieu temelli araştırmalar ise yapılması planlanan bu araştırmada Bourdieu'nün methodolojik yaklaşımının ve kavramlarının nasıl kullanıldığı, nasıl ele alındığı ve alınması gerektiği anlamında yol gösterici olmuştur.

Genellikle göç ve göç edilen yerleşim alanına yerleşme; uzun soluklu, göç eden kişinin ve bağlı olduğu sonraki jenerasyonların hayatında etkili olan bir süreç olmaktadır (Tekeli, 2008). Geçmiş dönemde konuk işçi olarak Türkiye'den Almanya'ya göç eden konuk işçiler ve sonraki nesillerin Almanya'daki yaşantılarını gündelik hayatlarını inceleyen

Yılmaz Gökalp'in (2015) yaptığı araştırmada, nesiller değişse de Türkiyelilerin kendi kültüründen gelen bazı alışkanlık ve pratiklerin aynı şekilde sonraki jenerasyonlara aktarılarak devamının getirildiğini göstermektedir. Özellikle ev içi pratiklerden Türk usulü peynir, zeytinden oluşan geleneksel kahvaltı alışkanlığı ve akşam yemek kültürü olarak değinilen sulu tencere yemeği verilen örnekler arasında yer almaktadır. Yapılan yemekler değişmezken bazı ev aletlerinin mesela pizza tavasının lahmacun, börek yapmak için fırına kıyasla daha yaygın kullanımı söz konusudur. Gıda ürün alışverişleri ise helal olması için Türk marketlerinden yapıldığı bulgusu paylaşılmıştır. Bu sayede Türk yaşam tarzının devamlılığı sağlanmaktadır.

Özdemir'in (2015) kimlik üzerine Almanya'da yaptığı araştırma sonuçlarına göre de, genç nüfusun büyük çoğunluğunun kendisini Türk kültürüne yakın görmesi de jenerasyonlar arasındaki kültür, örf ve adet aktarımlarının hala kuvvetle devam ettiğinin ve devamlılığının sağlandığının bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aker'in (2014) Almanya ve Kanada'daki araştırmasında ise tam vatandaşlık hakkına sıcak bakmayan görüşmeciler olduğu görülmektedir. Sebep olarak görüşmecilerin kendilerini hala Türkiye'ye ait hissettikleri ve vatandaşlığın aidiyet hissinden geldiğine inandıkları için sıcak bakmadıkları belirtilmiştir.

Diğer taraftan Kavak ve Yaman'ın 2015 yılında Almanya'da yaşayan Türk ailelerin beslenme alışkanlıklarını irdelediği araştırmanın sonuçlarına göre Türk ailelerin sabah ve/veya öğle yemeklerini atlama eğiliminde oldukları, fakat sosyalleşme anlamında aile ile bir arada olmak için akşam yemeklerini düzenli olarak yemeye gayret ettikleri belirtilmektedir.

Yılmaz Gökalp'in (2015) araştırmasıyla paralel olarak yemek pişirme yöntemlerinde bir farklılık gözlenmemektedir. Yeme düzeni ve alışkanlıklarındaki değişmelerde en çok dikkat çeken bulgu: ailelerin sofra düzeni ve servis alışkanlıklarıdır. Aileler Türkiye'de yemeklerini yer sofrasında yerlerken, Almanya'da çoğunlukla masada yemeye başlamış; daha önce aynı kaptan yerken, ayrı kaplarda ve hep birlikte yemekte oldukları belirtilmektedir. Özel günlerde özel yemek yapımı hala devam etmekte olduğu, fakat Türkiye'deki kadar önem verilmediğine değinilmektedir. Sonuç olarak göçle birlikte

ailenin beslenme ve sofra alışkanlıkları göç edilen ülkedeki şartlar sebebiyle değişim göstermektedir.

Beslenme alışkanlıklarının değişimi, Bourdieu'nün sosyal uzam kavramıyla paralellik göstermekte ve bu kavrama güzel bir örnek teşkil ettiği düşünülmektedir. Reed-Danahay'a göre (2017), Bourdieu için her birey bir habitustur, sosyal ve fiziksel alanda farklı konumlanmaktadır (Reed-Danahay, 2017, s. 6). Öncül habitus, çocuk zamanı ve sonrasında ailenin bulunduğu coğrafi ve sosyal alandaki konumuyla bağlantılı olarak oluşmakta, bireyin içinde yaşadığı sosyal uzam değerlerle şekillenmektedir. Bu değerler Bourdieu tarafından sosyal, ekonomik, kültürel ve sembolik sermaye olarak tanımlanmıştır. Sosyal uzam, Bourdieu'nün alan tanımının daha genişidir. Sosyal uzam, fiziksel alan, habitus ve sosyalleşme arasındaki eklemlenmeyi temsil etmektedir (Reed-Danahay, 2017, s.7). Bu noktada Almanya'ya göç etmiş bu ailelerin beslenme alışkanlıklarındaki değişimler aslında bu sosyal uzama güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu aileler, bir taraftan habitusları sebebiyle sosyalleşme ihtiyaçlarını aile içinde gidermek, ailesel duygusal ihtiyaçlarını da tatmin etmek amaçlı olarak akşam yemeklerini mutlaka ailece yemeye özen göstererek, diğer taraftan fiziksel alanın onlara kazandırdığı bir düzen olarak yemeklerini artık masada ve bireysel kaplarında yemektedirler.

Yılmaz Gökalp'in (2015) araştırmasında ise, ev içi yaşamını "Türk gibi yaşayarak" kendi varoluşlarını korumaya çalıştıkları yönünde bulgulara yer verilmektedir. Bu noktada aile yaşantısını Türkiye'deki gibi devam ettirerek kendi deyimleriyle 'Almanlaşma'dan kaçınmaya çalıştıkları vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Türk gibi yaşama tarzında özellikle değinilen konu kadının aile içindeki denetimi, namus ve ataerkil aile yapısının devam ettirilmesi olarak belirtilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin devamının sağlanmaya çalışıldığı ev idaresinde, bu değerlerin yitirilmesi 'Almanlaşmak' denilerek olumsuzlaştırılmaktadır. Almanlaşma tehdidinden korunma ihtiyacı, kadının namusla eş değer görülmesi, ailenin örf ve adetlerinin kaybedilmesinden gelen korku sonucu kız çocuklarının baskıcı ataerkil şartlarla yetiştirildiği, hatta eğitim ve sosyalleşme gibi bazı haklarının da kısıtlandığı belirtilmektedir. Yılmaz Gökalp, bu konuya dikkat çekerek yeni yapılacak araştırmalarda gizli durumda bulunan bu alanın incelenmesi yönünde öneride bulunmaktadır.

Özdemir'in (2015) Almanya'da yaşayan Türk kökenli nüfusun kimliksel gelişimine yönelik yaptığı araştırmada ise, katılımcıların yüzde 94'ü kadın ve erkeğin her konuda eşit olması gerektiğini ve yüzde 72'si ailede tek reis olmadığını belirtmektedir. Özellikle kadının eğitim alması gerekliliği konusunda görüşmecilerin büyük çoğunluğu pozitif görüş vermektedir. Diğer taraftan kadının giyim kuşamıyla ilgili çevrenin ne düşündüğünü önemseyenlerin oranı yüzde 54 gibi yüksek bir orandadır. Katılımcıların üçte ikisi de namus, şeref, saygı gibi değerlerin aileyi bir arada tutan birleştirici güç olduğunu, yüzde 68'i bu değerlerin gereklerine uygun hareket edilmesi gerektiği görüşünü belirtmektedir. Bu araştırmada farklı olarak kadının eğitim ve evde söz hakkı olduğu düşünülmektedir. Fakat giyim kuşamla ve namusla ilgili hassasiyet, Yılmaz Gökalp'in (2015) araştırmasındaki kadınla namusun eş değer tutulduğu bulguyu akla getirmektedir. Özdemir'in araştırması niceliksel olması sebebiyle, bu konu derinlemesine irdelenmemiştir.

Bayraktar'ın (2011) aile birleşimi odaklı ulus ötesi evlilik göçü üzerine yaptığı araştırmada kadınların toplumsal cinsiyet ayrımcılığından dolayı Almanya'da ulus ötesi evlilik yapma yoluna gittikleri belirtilmektedir. Detaylı bakıldığında kadınların, ayrımcılık sonucu düşük hayat standartlarını terk edip, daha özgürlükçü olduğunu düşündükleri Almanya'ya aile birleşimi göçüyle yerleşmeyi seçtikleri bulgusuna rastlanmıştır. Bu noktada kadınların ülkenin özgürlükçü uygulamaları sebebiyle ülkeye yerleşmek istemeleri ve Türkiyeli biriyle evlenerek yine ataerkil bir aile birleşimi yapacak olması çelişkili görünmekte; diğer araştırma bulgularındaki aile içinde kadına karşı baskıcı toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik pratikleri akla getirmektedir.

Uluslararası göç üzerine yakın zamanda yapılan araştırmalardan Aker'in (2014), Kanada ve Almanya'daki yüksek vasıflı ve ticari Türk göçmenlerle yaptığı araştırmada göç etme sebepleri arasında ekonomik, sosyal ve politik nedenler yer almaktadır. Göç edilen ülkeden beklentileri daha iyi kariyer ve eğitime sahip olmak, sosyal haklar edinerek yaşam standardını artırabilmek, daha iyi bir politik ortamda yani fikirleri nedeniyle ayrıştırılmayacakları bir ortamda yaşamak olarak belirtilmektedir. Aker'in araştırma bulguları, Bayraktar'ın (2011) araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Ulus ötesi evlilikle Almanya'ya göç eden erkekler, Türkiye'deki ekonomik şartlardan kaçıp, daha iyi çalışma şartlarına sahip olmak istediklerini belirtmektedir.

Öneri (2019) ise 2007-2017 yılları arasında Türkiye'den yurtdışına yapılan beyin göçü araştırmalarını incelemiş ve üniversite mezunlarını göçe iten sebeplerin; ekonomik istikrarsızlık, kurumlar ve bürokrasinin iyi işlemeyişi, düşük gelir, uzmanlık alanında iş bulamama yada gelişme, yükselme olanaklarının kısıtlı olması, huzursuzluklar, siyasi baskı ve yetersiz sosyal güvenlik, girişimcilik için yeterli maddi destek ve finansman bulunamaması, toplumsal ve kültürel olarak yaşamdan memnuniyetsizlik olduğu bulgusuna varmıştır.

Benzer bir şekilde Nowicka'nın (2014), Polonya'dan İngiltere'ye göç edenler üzerine yaptığı araştırma sonucunda da benzer bir şekilde göçmenlerin göç sebepleri arasında öncelikli olarak yetersiz gelir ve kariyerinde ilerleyememek olduğu belirtilmektedir. İngiltere'ye göç edebilmek için ise, yüksek öğrenime sahip olmalarına rağmen, düşük profilli işleri ve düşük ücretli işleri de göç etme aksiyonunda geçiş süreci olarak değerlendirerek kabul etmekte olduklarının altı çizilmektedir.

Öneri'nin (2019) araştırma bulgularında yurtdışına göçe teşvik eden nedenler arasında uzmanlık alanında iş bulabilme, kendini geliştirme ve yükselme olanakları, iyi iş ortamları, sistemli ve düzenli işleyiş, toplumsal ve kültürel yaşamdan duyulan memnuniyet olarak belirtilmekteyken; Aker'in (2014) araştırmasında Kanada ve Almanya'ya göç edenlerin karşılaştıkları problemler arasında dil, kariyer engeli ve adaptasyon gelmektedir. Bu sebeple mülakat yapılanların çoğu Türk topluluklarıyla iletişimde olmayı, düzenlenen aktivitelere katılmayı tercih etmektedir. Aker'e göre, ülke seçimlerinde göç edilen ülkede tanıdıkların olması kararı bu yönde olumlu etkilemekte, göçmen ve vatandaşlık politikalarının da seçim yapılırken önemli ve göz önünde bulundurulan unsurlar arasında yer almaktadır. Almanya'da ulus aşırı evliliklerin tercih edilmesinin de sebebi de doğru eşi bulma noktasında "hısımlık"tır. Özellikle ailelerin aynı kültürden gelmesi ve anlaşabiliyor olması, güven doğurduğu için tercih edilmekte ve görücü usulü olan bu evlilikler aile birleşimi göçüne sebep olmaktadır (Bayraktar, 2011). Bu noktada toplumsal ve kültürel sermayenin göç anlamında ne kadar belirleyici olduğu ampirik araştırma bulgularıyla da ortaya çıkmaktadır.

Dil problemi Polonya'dan Almanya'ya göç eden nitelikli bireylerin de sorunsalı olmakta ve kariyerlerine de engel teşkil etmektedir. Yetersiz İngilizce sebebiyle düşük ücretli ve

düşük profilli işlerde çalışmak durumunda kalmaktadırlar. Diğer taraftan da etnik aidiyetlerini yani toplumsal sermayelerini sosyal ağ aracılığıyla politik organizasyon veya iş piyasasında kendi avantajlarına kullanmaktadırlar (Nowicka, 2014, s.5). İngilizce yetersizliğinden dolayı düşük profilli işlerde çalışmak durumunda kalan Polonyalılar, bu işlere aday gösterilebilmek ve iş sahibi olabilmek için aldıkları eğitimlerin değerini düşük göstererek; eğitimden edindikleri nitelik ve bilgi birikimini kendilerinin bireysel becerisi olarak gösterip, belli işlere daha hızlı ve kolay kabul olunmalarını da sağlamaktadırlar. İşe alındıktan sonra eğitim sayesinde edindikleri kültürel sermayelerini rakip çalışanlara göre daha kabiliyetli görünmek için kullanarak iş veren gözünde potansiyeli yüksek çalışan konumuna geçmektedirler (Nowicka, 2014, s. 19).

Nowicka'nın (2013) yaptığı bir diğer araştırma ise göç eden Polonyalıların Polonya'ya karşılık Almanya'daki sosyal statülerinin nasıl değiştiğini irdelemektedir. Kendi ülkesinde maden mühendisi statüsünde olan birinin Almanya'da taksicilik yaparak daha alt bir statü edinmesine değinmektedir. Benzer şekilde kendi ülkesinde sağlık sektöründe çalışan birinin de eğitimi tanınmadığı için Almanya'ya geldiğinde yeniden aynı dereceleri almak için tekrar eğitim görmesinden bahsetmektedir.

Diğer taraftan Filipin'den Kanada'ya yapılan göç araştırmasında, Kanada'da göçmenlerin kendi ülkelerinde sahip olamayacakları olanaklarda yaşamaları, araba sahibi olabilmeleri, iyi koşullara sahip evlerde kalıp, kendi ülkelerine kıyasla tüketimlerinin elit seviyede olmasından bahsederek aslında statülerinin artmış olduğuna işaret edilmektedir. Bu iki farklı durum statü değerleme kıstasının, niteliğin değerlemesini yaparken olduğu gibi göreceli ve ne kadar zor olduğunu göstermektedir (Kelly ve Lusis, 2006). Her ülkenin kendine göre belirlediği bir değerleme varken, global bir değerlemeden söz edilmesi bu şartlarda mümkün görünmemektedir.

Rekabet ve işyerindeki mevkiiyle ilgili olarak Yılmaz Şener'in (2018) araştırma bulgularında ayrımcılık yapıldığına yönelik sonuçlara rastlanmaktadır. Almanya'da yaşayan Türklerin işyerlerinde ötekileştirildiklerini ve Türk olmaları sebebiyle daha çok çalışarak kendilerini kabul ettirmek için daha başarılı olmaları gerektiği belirtilmektedir. Bu anlamda Türklerin işyerlerinde ötekileştirildiği gibi, "Nazi ve Neo-Nazi" gruplarının

şiddet barındıran etkinliklerine değinilerek ayrımcılığa maruz kaldıklarına değinilmektedir.

Türklerin konuk işçi olarak Almanya'ya gelmeleri ve sonrasında yerleşik hayata geçerek Berlin'de Kreuzberg, Köln'de Keup'ta kendi kültürel ve dini yaşantılarını devam ettirmeleri sonucu etnik bölgeler oluşmuştur. Avrupa'da şiddet ve terör örgütlerinin eylemlerinin sürekliliği sonucunda da yabancı düşmanlığı artmıştır. Irak, Suriye ve Yemen'den işsizlik ve savaş sebebiyle Avrupa ülkelerine yaşanan göçler sonucu, seçmenlerin yabancı nüfusa karşı tepkileri artmaktadır (Abadan-Unat, 2017).

2.2.1.2 Almanya'da Türk olmak, etnik engeller ve önyargı

Türkiye'deki yurtdışı göç hareketi, 1961 anayasasıyla seyahat etmenin temel bir hak sayılmasıyla ivme kazanmıştır. Anayasadaki değişiklikle beraber 1960'tan 1961 yılına oranla yurtdışındaki Türk işçi sayısı yüzde 300'lük bir artış yaşamıştır. Avusturya, Belçika, Hollanda Fransa ve en son İsveç'le, 1961 yılında Almanya'yla yapılan iş gücü mübadele anlaşmasının benzerleri ikili olarak imzalanmış, 1973'e kadar göç devam etmiştir. Karşılıklı yapılan anlaşmalarda Avrupa ülkeleri, Türkiye'den bir senelik sözleşmeyle vasıfsız konuk işçi ihraç edip, sözleşme sonunda ülkelerine dönecek şekilde dönüşümlülük ilkesine uygun ilerleyen bir iş birliği planlamıştır. Türkiye de bir yıl sonunda endüstrileşme için yurtdışında eğitilmiş ve ülkeye döviz girişi sağlayacak Türk vatandaşlarının geri döneceği ve aynı zamanda hızlı nüfus artışını da frenleyecek bir 5 yıllık kalkınma planı yapmıştır. 1973-74 yıllarındaki ekonomik kriz Avrupa'da işsizliğin yaygınlaşmasını tetiklemiş ve Avrupa ülkelerinin yabancı iş gücü alımını durdurma kararına sebep olmuştur. Diğer taraftan hem aile birleşimi hem de turist vizesi üzerinden illegal göç hareketiyle Avrupa'ya göç devam etmiştir (Abadan-Unat, 2017).

Göç hareketlerinin tarihi gelişimiyle paralel olarak bugüne kadar Batı Avrupa ve Almanya'da yaşayan Türk göçmenleri üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Ayhan Kaya, bu araştırmaların üç farklı aşamada ele alınabileceğinden bahsetmektedir. 1960'lı yıllarda yapılan çalışmaların ekonomik boyutu; 1970'li yıllarda yapılan çalışmaların kültürel, kimlik boyutu; 1980-1990'lı yıllardaki araştırmaların ise toplumsal yapı ve birey arasındaki ilişki bağlamında ırkçılık, işsizlik ve kültürel boyutu ele aldığını belirterek, bu üç aşamaya bölünebileceğini belirtmektedir. Kültürel konuların ele alındığı üçüncü aşama

araştırmalarında küreselleşmenin de etkisiyle birlikte kültürel kimliğin dinamik ve dönüşen bir süreç olduğunun savunulduğuna değinen Kaya (2002), Gündüz Vassaf'ın "senkretik kültür"[5] kavramının ses getirdiğini ve paralelinde etnisitenin de baştan beri var olan değil, toplumsal koşullarla oluşan bir tasarı olduğu inancının savunulduğunu aktarmaktadır. Kaya (2002) etnik kimliğin, bireylerin kendi ve "öteki" hakkındaki düşünce ve inanışlarının karşılıklı etkileşimiyle oluştuğunu belirtmektedir (Kaya, 2002). Örnek olarak Baltes ve Rudolph (2010) Almanya'da Türkler'e karşı önyargıların ve bazı kalıp yargıların olduğuna; Türklerin düşük seviyeli işlerde çalışan yozlaşmış, açgözlü, külfetli ve benzeri negatif özelliklerle karakterize edildiklerine yönelik 2000'li yıllarda yapılan araştırma sonuçlarına rastlandığına değinmektedirler. Sebepleri olarak ise konuk işçi olarak gelen Türkler'in ekonominin düzeldiği dönemde Almanya'da kalarak işgücü pazarında rekabete neden olduğunu ve bu durumun da beraberinde Türkler'e karşı negatif tutumu getirdiğini paylaşmaktadırlar (Baltes ve Rudolph, 2010). Buna karşın dezavantajlı olduğunu bilen Almanya'daki ikinci nesil Türk gençlerinin etnik sınır belirleme stratejilerini araştıran Çelik (2018), yaptığı araştırmada bireylerin maruz kaldığı etnik sınırlandırmaların yoğunluğunun, bireylerin karşıt strateji geliştirme oranını belirlediği sonucuna vardığını aktarmaktadır. Bu çalışmada örnek olarak, sosyo-ekonomik ayrıştırmalar, ayrıştırılan yaşam alanları, eğitimde etnik ayrıştırma gibi negatif ayrımcılığa maruz kalan öğrencilerin karşıt negatif strateji geliştirdikleri; ama negatif ayrımcılığa fazla maruz kalmayan öğrencilerin ise etnik anlamda daha eşitlikçi tavırlar sergilediği görüldüğü belirtilmektedir. Araştırmada yapılan gözleme göre Bremen'de yaşayan Türk göçmenlerin yaşam bölgeleri ve sosyo-ekonomik ayrışmaları benzer bir şekilde eğitimlerine de etnik ayrışma olarak yansımıştır (Çelik, 2018). Geleneksel olarak seçkinci ve katı bir eğitim sistemi olan Almanya'da 1980'li yıllarda da Türk göçmen çocuklarının iyi bir eğitim alamadığına değinen Abadan-Unat (2017), Almanca bilmemeleri sebebiyle bazı Türk öğrencilerin zekâ geriliği olan çocukların eğitim gördüğü özel okullara sevk edildiğinden bahsetmektedir. Çelik'in (2018) yaptığı güncel araştırmaya göre Türk göçmen ailelerin çocukları çoğunlukla prestijli olmayan sekiz

[5] Senkretik kültür kavramının globalleşmeyle birlikte konuşulmaya başlayan bir olgu olduğunu belirten Ayhan Kaya, kültürün yerel ve coğrafyayla sınırlı kalmaksızın sınırların ötesinde bir alaşımla oluştuğunu anlatan bir yaklaşım olduğunu belirtir. Bu nosyonun karşıtı ve modernite ürünü olan diğer kültür yaklaşımı ise bütünselci kültür olgusudur. Bütünselci kültür yaklaşımı ise toplumların kendi ortak değer ve anlamları olduğunu ve değişmez bütün olup, her bir toplumun kendi ortak değer ve anlamlarıyla birbirinden ayrıştığını savunur ve kültürü etnisiteye indirger (Kaya, 2002, s.4).

yıllık ilköğretim okullarında ve çok azı akademik okul tipi olan üniversiteye geçiş yapılan okullarda okumaktadır. Baumert ve Maaz (2010) bu kategorizasyonun çocukların çok küçük yaşlarında yapılıp yönlendirildiğini; ailenin kültürel, maddi kaynaklarına ve çocuğun performansına bağlı olarak şekillendiğini açıklamaktadır (aktaran Çelik, 2018).

Genel olarak Avrupalıların göçmenlere olan yaklaşımına bakacak olursak, yakın zamanda yapılan araştırma sonuçlarına göre göçmenlerin Avrupa'da hala pek hoş karşılanmadığı görülmektedir. 2018 yılında Avrupa Komisyonu tarafından yapılan bir anket sonucunda on Avrupalı'dan dördünün Avrupa'ya göçü problem olarak gördüğü belirtilmiş; 10 Avrupa ülkesinde yapılan bir başka araştırma sonucunda ise araştırmaya katılanların yarısının ülkesinde daha az göçmen görmek istediği paylaşılmıştır (IOM, 2020). Acosta-Garcia ve Martinez-Ortiz (2015) de son dönemde yayınladıkları makalede göçmenlerin, var olan çeşitlilik ve "ötekileştirilmiş olma" halinin yarattığı ön yargıyla karşılaştıklarını, halbuki yeni göçmenlerin aralarında expat, nitelikli çalışanlar gibi ayrıcalıklı statüde olup bu önyargıyı kırmaya yönelik girişimleri olanların da yer aldığına değinmektedirler (aktaran Yanaşmayan, 2016). Benzer bir şekilde Yanaşmayan'ın (2016), farklı üç Avrupa şehrinde yüksek eğitim seviyesine sahip Türkiyeli göçmenlerle yaptığı araştırma da karşıt duruşla karşılaşanların olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan bu çalışmada Türk ya da Müslüman cemaatlerin entegrasyon konusunda sıkıntı yaşamaları ve kendilerine karşıt duruş sergilenmesi durumunda, seküler olmalarını ya da eğitim birikimlerini ön plana çıkararak kimliklerini yeniden tanımlayıp bunu bir kalkan gibi kullanarak korundukları vurgulanmaktadır. Bu durum ise günlük yaşantılarında etnik hiyerarşiye maruz kaldıklarını göstermektedir. Tüm bu araştırmalar Avrupa'da hala eğitimli ve/veya eğitimsiz göçmenlere karşı genel olarak pozitif olmayan bir algının devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Almanya'daki birinci, ikinci ve üçüncü kuşak Türk göçmenler arasındaki göç ve entegrasyon süreçlerini literatür tarama üzerinden irdeleyen Demirağ ve Kakışım'ın (2018) araştırmasına göre her üç kuşağın da çok farklı deneyimler yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte devletin izlediği politikaların ve göçmenlere genel yaklaşımların da farklılık gösterdiğinin düşünüldüğüne değinilmektedir.

Başkurt'a göre (2009) misafir işçi statüsünde Almanya'ya giden göçmenlerin, kalmaya karar vermeleri sonucu en fazla sorun yaşadıkları konunun, yaşadıkları ülkenin dilini bilmemeleridir. Almanya ve Türkiye'nin bu soruna çözüm bulmak için girişimde bulunmadığı gibi, yardım kurumlarının açtığı dil kurslarına iş yoğunluğu ve bir süre sonra Türkiye'ye dönme niyetinde olmaları sonucu göçmenlerin de girişimde bulunmamasıyla çözümsüz kaldığı belirtilmektedir. Bir diğer sorunsal ise göçmenlerin Türkiye'de "Alamancı", Almanya'da "Auslaender/Yabancı" ithamlarıyla toplumdan farklı oldukları hissettirilmiştir. Sonuç olarak her iki ülkeye de kendi içlerinde olumsuz tavır geliştiren misafir işçilerin içlerine kapandıklarına değinilmektedir (aktaran Demirağ ve Kakışım, 2018).

İkinci kuşak olarak bilinen göçmenlerin ise birinci kuşak Türk göçmenlerin çocukları olduğu ve onların da aynı şekilde dil sorunu yaşadığı, kısmen Almanca öğrendiklerine ve Alman eğitim sistemine çoğunlukla uyum sağlayamadıklarına dikkat çekilmiştir. İkinci kuşağın Almanya'ya aile birleşimiyle gelmesi sonucu, geri dönüş teşvik yasasından beklediğini alamayan Alman yetkililerin uyum politikaları uygulama kararı almaya yöneldiği Demirağ ve Kakışım'ın (2018) çalışmasında belirtilmektedir. Kırmızı'ya göre (2016), ikinci kuşak göçmen Türkler hem Alman toplumuyla etkileşimde kalmış hem de aile içinde Türk kültürünü ve dilinin sürekliliğini sağlamış olduğu için en avantajlı kuşak olarak görülmektedir (aktaran Demirağ ve Kakışım, 2018).

Kırmızı'ya göre (2016) üçüncü kuşak Türkler, Türk kültür ve diline yabancı kalmıştır. Sosyal çevrelerinin Almanlardan oluşması ve Almanca konuşmaları sonucunda Türk kimliği ve kültürü bağlılığı da zayıf kalmıştır. Türk kültürü ve Türkiye'ye karşı bazı ön yargılar beslemeleri sonucu üçüncü kuşak göçmen Türkler'in çoğunluğunun Alman vatandaşlığını tercih ettiği belirtilmektedir (aktaran Demirağ ve Kakışım, 2018).

Yeni dönemde Almanya'ya göç eden nitelikli Türkiyeli göçmenlerin Almanya'daki deneyimlerini irdelemek üzere Ağca-Varoğlu'nun (2020) Berlin'deki doktora öğrencilerinin gündelik hayat deneyimleri ve baş etme süreçleri üzerine yaptığı araştırmaya ve Yılmaz Şener'in (2018) Almanya'dan dönüş yapan nitelikli göçmenler üzerine yaptığı çalışmalar incelenmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere, Almanya'daki Türk göçmen nüfusu her ne kadar halen en yüksek yabancı nüfus arasında birinci sırada

yer alsa da, her yıl azaldığına değinilmiştir. Bu noktada her iki çalışmada da bu durumun sebepleri ortaya koyulmaktadır. Ağca-Varoğlu'nun (2020) araştırmasındaki bulgulara bakıldığında genel olarak Türk olduklarını belirttiklerinde Almanya'daki misafir işçi Türklere yönelik kalıplaşmış "muhafazakarlık, eğitimsizlik, patriarkal yaşamda kalış" yargılarıyla gündelik yaşamlarında baş etmek durumunda kaldıklarını; bu kalıp yargılara karşı geliştirdikleri taktikleri devam ettirmek yerine Almanya'dan ayrılmayı tercih ettikleri görülmektedir. Türkiyeli yerine İstanbulluyum demek, entelektüel tartışmalar ve/veya ilgi alanlarını öne çıkaracak sohbetlere yönelme, mizah unsurlarını kullanma gibi geliştirdikleri taktiklerle "istisna" olduklarına vurgu yaparak hakim kalıplardan sıyrılma yöntemini kullanarak olumsuz deneyimlerini azaltarak pozitif kimliklerini geri kazanıp, "biz farklıyız" vurgusuyla alt gruplaşma çabasında oldukları sonucu paylaşılmıştır. Ayrıca İngilizce dilini çoğunlukla sosyalleşmek için kullanıp, bu sayede yetersiz Almanca nedeniyle düşük seviye statü grubuna dahil edilmekten de kaçındıklarına değinilmiştir. Sonuç olarak da çalışma kapsamındaki 10 doktora öğrencisinin 9'unun öğrenimlerini tamamladıktan sonra Almanya'dan ayrılarak Türkiye veya Amerika'da kariyerlerine devam etme kararı almaları dikkat çekicidir (Ağca-Varoğlu, 2020).

Yılmaz Şener'in (2018), Almanya'dan dönüş yapan nitelikli Türk göçmenlerle yaptığı araştırmada da dönüş yapan bireylerin temelli Türkiye'ye dönme sebebi olarak belirttikleri nedenler arasında kendi kültür, arkadaş, aile ve diline özlem duymanın yanında önemli bir faktör olarak yaşadıkları ayrımcılık yer almaktadır.

Her iki araştırmada da katılımcıların Almanya'dan ayrılma isteklerindeki ayrımcılık başlığı altında önde gelen sebepler arasında yabancılar dairesi, eğitim kurumları, sosyal ortamlar gibi hayatlarının birçok alanında ayrımcılığa maruz kalarak dışlandıklarını hissettikleri durumların paralellik göstermesi dikkat çekicidir. Özellikle Yılmaz Şener'in (2018) yaptığı araştırmadaki katılımcılar, Türk olduklarının bilindiği durumlarda sadece yabancı olmaları sebebiyle değil, özellikle etnik kimlikleri üzerinden kendilerine negatif tavır sergilendiğini düşünmekte ve bu negatif ayrımcılığın kurumlaşmış bir şekilde desteklendiği ve onaylandığı görüşünde olduklarını paylaşmışlardır.

2.2.1.3 Uluslararası göçte nitelikli bireylerin karar alma mekanizmalarında Avrupa örneği

Uluslararası göç için karar alma mekanizmaları incelendiğinde bireylerin medeni durumu, mesleki durumu, kariyer amacı, eğitim amacı veya deneyimsel beklenti gibi farklı faktörlere bağlı olarak değişiklik gösterdiği görülmektedir.

Rutten ve Verstappen'ın (2014) araştırmasına göre gelişmekte olan ülkelerden göç edenlerin göç etme kararı almada sadece ekonomik değil, aynı zamanda statü kazanma, yeni yaşam tarzı edinme gibi kişisel gelişim motivasyonları da etkili olabilmektedir. Bununla birlikte cinsiyet rolleri ve aile baskısı gibi geleneksel sebeplerin de göçe yönelttiği belirtilmektedir (aktaran Yanaşmayan, 2019). Bununla birlikte Meyer (2001), yüksek nitelikli göçmenlerin çalışma arkadaşları ve/veya mezunlar derneği kanallarıyla edindikleri göç deneyimleri ve arkadaşlık ağlarıyla göç kararı almaya başladıklarına değinmektedir (aktaran Yanaşmayan, 2019).

Yanaşmayan (2019), Avrupa'nın Barselona, Amsterdam ve Londra şehirlerinde yaptığı araştırmada eğitim, profesyonel/mesleki, aile bağlantılı ve mobilite kaynaklı olmak üzere dört farklı sebeple göç edildiği sonucunu paylaşmaktadır. Eğitim kategorisi altında ön plana çıkan motivasyonlar; kişisel gelişim, kariyeri garanti altına almak için yurtdışında deneyim edinme olarak belirtilmektedir. Diğer taraftan vize politikaları sebebiyle yurtdışına çıkışı yasallaştırmak için eğitimin araç olarak kullanıldığı da söylenmektedir. Diğer taraftan profesyonel yani mesleki sebeple yapılan göçlerin ise akışın daha çok şirket içi yer değiştirme, ya da pazar ve endüstri ihtiyaçları doğrultusunda şekillendiği belirtilmektedir.

Eğitim ve profesyonel çalışma amacıyla göç kararı alan Türkiye kökenli yüksek nitelikli bireylerin Berlin'e göçü üzerine Okumuş'un (2020) yaptığı bir diğer araştırmada ise özellikle ekonomik ve sosyo-kültürel faktörlerin etkisine bakılmıştır. Berlin'e çalışma amacıyla göç edenler, eğitim amacıyla göç edenlere kıyasla Berlin'in ekonomik çekici faktöründen daha çok etkilenmişlerdir. Sosyo-kültürel faktörlerin göçe etkisine bakıldığında ise her iki grupta da eşit etki yaratmışken; yüksek yaşam standardı, kariyer fırsatı ve iş imkanı özelinde bakıldığında eğitim için gelenlere kıyasla iş yaşamındaki profesyoneller için Berlin'e göç kararı alma noktasında daha cezbedici, çekici faktörler

olarak belirtilmektedir. Yanaşmayan'ın (2019) üç farklı Avrupa ülkesinde yüksek nitelikli göçmenlerle yaptığı araştırmasında da benzer şekilde ekonomik, kariyer ve istihdam bağlantılı faktörlerin genel olarak göçmenleri o ülkede kalmaya motive ettiği yönünde bulgular paylaşılmıştır. Yine yakın zamanda Almanya özelinde Kara ve Yörükoğlu'nun (2017) yüksek nitelikli Türk göçmenlerle yaptığı araştırmada, genel olarak Almanya'ya gelme sebeplerinde öncelik sıralaması kariyer, ekonomik, politik ve ailesel olarak görülmektedir. Araştırma katılımcılarının yüzde 36'sı öğrenci, kalanı ise sırasıyla çoğunluklu mühendislik, iktisadi idari bilimler, temel ve sosyal bilimler alanlarında çalışanlardan oluşmaktadır. Almanya'ya gelme sebeplerinde ise her iki kesimde de sıralama aynı kalmaktadır. Elbetteki finans, IT ve mühendislik alanında çalışan göçmenler sosyal bilimler veya sanat alanında çalışanlara kıyasla daha avantajlı oldukları bir gerçektir. Göç kararı alma noktasında da çalışanların uzmanlaştıkları alanlar belirleyici rol oynamaktadır (Yanaşmayan, 2019). Bu durumu destekler bazı sonuçlar, Föbker, Imani, Nipper, Otto ve Pfaffenbach'ın (2016) Almanya'da yüksek nitelikli göçmenlerin entegrasyonu üzerine Bonn, Köln, Düsseldorf ve Essen şehirlerinde yaptığı araştırmada görülmektedir. Katılımcıların sanat alanında uzmanlaşmış olanların bazıları postdoktora yapmak için Almanya'ya yerleştiği, fakat çok azının sanatıyla geçimini sağlayabildiği aktarılmaktadır. Ek gelir ihtiyacı içinde olan bu katılımcıların, eş ve çocuk gibi kişisel sebeplerden Almanya'da kalmaya devam etmek istedikleri belirtilmektedir. Diğer taraftan Almanya'da sanatçıların çalışma koşulları, sanat kurumların varlığı, desteklenmesi ve sanattaki özgürlükçü yaklaşım katılımcılar açısından gayet iyi bulunduğu belirtmektedir.

Aile bağlantılı göçlerdeki karar alma mekanizmalarına bakıldığında ise ya az araştırılmış ya da nitelikli göçmenlerin karar aşamasında az rol oynamıştır. Diğer taraftan toplumsal cinsiyet bağlamında bahsedilen araştırmalardan da görüleceği gibi düşük nitelikli göç literatüründe aile göçü üzerine çokça araştırmaya rastlanmaktadır (Yanaşmayan, 2019). Bu noktada bu araştırmanın bu anlamda da literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.1.2.4 Uluslararası göç ve toplumsal cinsiyet

1970 Batı Avrupa işçi göçü öncesi dönemde yapılan çalışma ve araştırmalardan elde edilen bulgularda, kadın erkek açısından ayrım yapılmadan genellemeyle göçmenlerden bahsedildiğini belirten Erten (2017), kadınların aile birleşimiyle geldikleri için iş gücü

dışı tutularak pasif/bağımlı algılandığını belirtmektedir. Benzer bir şekilde Morokvasic de (1984) 1974'e kadar Avrupa'da işçi göç sisteminin sadece tekil işçi göçünü desteklediğini; sonrasında göçe dahil olan kadının, ekmek kazanan erkeğe bağımlı gören Batılı ideolojinin baskınlığıyla karşı karşıya kaldığını aktarmaktadır. Erkek desteğinin ön plana çıktığı bu baskın ideolojinin de kadının göç ettiği ülkedeki sosyal, hukuki ve ekonomik pozisyonunu şekillendirdiği gibi kendi toplumundaki duruşuna da sirayet ettiğinin altını çizmektedir (Morokvasic, 1984, s. 889). Donato, Gabaccia, Holdaway, Manalansan ve Pessar (2006, s.4), kadın göçünün yer edinmesi ve erkek göçüyle eş değer bir noktaya gelmesi sonucu demografların da bu konuyu gündeme getirmesini "Göçün kadınlaşması" şeklinde ifade etmektedir.

Ekin (1991) Avrupa'da kadınların iş gücüne katılımına bakıldığında 1975 yılında yüzde 46 olan oranın, 1988 yılında yüzde 50'ye eriştiğini belirtilmektedir (aktaran Çiçek, 2018). Almanya'daki göçmen Türk kadınlarının işgücündeki yerine baktığımızda ise Sezer (2017), kadın istihdamında artışın ancak 1970 yılında görüldüğünü; 1999 yılında ise Almanya'daki Türk nüfusunun neredeyse yarısını kadın işçilerin oluşturduğunu belirtilmektedir. Kadınların kolaylıkla iş bulmaya başlaması ve ailelerini yanlarına aldırmalarının da daha kolay olması noktasında kadının göçü önceliklendirilerek teşvik edilmiştir (aktaran Çiçek, 2018).

Erten'in (2017) Almanya'ya evlilik yoluyla göç eden "ithal gelinler" olarak tabir edilen göçmen kadınlar üzerine yaptığı araştırmada, kadınların istihdama dahil olmalarının en önemli sebeplerinden birinin ev içi şiddetten uzaklaşma noktasında bir kaçış olduğundan bahsedilmektedir. Kadının istihdam edildiği işler ise yine kadına biçilen cinsiyetçi rollerden hareketle temizlikçilik, kasiyerlik ve garsonluk gibi hizmet sektöründeki vasıfsız işler olarak belirtilmektedir. Dil bilmeme veya eğitim düzeyinin daha iyi bir işte çalışmak için yetersiz olması kadını bu işlerde çalışmaya itmekte, diğer taraftan kadına var olabileceği bir alan açarak güçlenmesine katkı sağladığı için pozitif etkisine de araştırmada değinilmektedir.

Feminist göç araştırmacılarının 1980'li yılların ortalarından sonra ise, kadınları çalışmalarına dahil etmenin ötesine geçerek toplumsal cinsiyet inşası bağlamında cinsiyetler arası ilişkiyi konu edinmeye başladıklarını paylaşan Erten (2017), feminist göç

araştırmalarının göçmen ailelerinde yaşanan iktidar ilişkilerindeki çatışmaların cinsiyet merkezli olduğunu gösteren çalışmaların önemine değinmektedir. Diğer taraftan Donato ve arkadaşlarının (2006), cinsiyet analizinin kadın hayatı, aile ve hane halkı analiziyle sınırlanamayacağını hem kadın hem de göçmen erkeğin hayatında, göçmenlerin çalışma alanlarında, göçmen politikalarında ve daha birçok alanda cinsiyet analizinin araştırmacılarca yapıldığını da aktarmaktadır. Toksöz (2006), benzer bir yorumda bulunarak kadının ev ve aile içinde yüklendiği sorumlulukların işyerindeki işvereninin tutumunda da etkili olup, işgücü piyasasında kadının konumuna yansıdığını belirtmektedir. Son çeyrek yüzyılda Avrupa Birliği ülkelerinde kadının istihdama katılımının arttığını belirten Toksöz (2006), eşitsizliğin devam ettiğini, ülkeye göre farklılaştığını ve hatta güney ülkelerde kadınların evlenip çocuk sahibi olduktan sonra iş yaşamından çekildiklerini veya ev ve aile yaşamındaki sorumluluklarına da yetişebileceği yarı zamanlı işlere yöneldiklerini dile getirmektedir. Bu yoruma paralellik gösteren bir diğer örnek de Arıdıcı'nın (2015), Almanya'daki Türkiyeli kökenli göçmen kadınların kimlik algısı üzerine Hessen eyaletinde 16-66 yaş aralığında 56 kadınla yaptığı araştırmanın bulgularında yer almaktadır. Araştırma sonucunda belli bir bölgede (Stadtallendorf) yaşayan ve çalışmayan kadınların, eşlerinin kazancının iyi düzeyde olması ve aile içindeki sorumlulukları sebebiyle iş dünyasına dahil olma noktasında isteksiz oldukları belirtilmektedir. Çalışma hayatının ise uyum ve Alman toplumuyla etkileşimde kalma açısından etkin rol oynadığı sonucu da paylaşılmaktadır. Bu araştırma bağlamında da yüksek sosyo-ekonomik statüden göçmen kadınların ev ve iş yaşamı dengesinde aile ve iş gücü içindeki pozisyonu, tutumu ve beklentileri incelenecek, uyum sürecindeki etkisine bakılacaktır.

2.2.2 Kültür

Hofstede'in (2001) kültür tanımı, kültürel değişimleri bireysel düzeyde incelediği bu araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir. Hofstede'in kendi sözleriyle kültür şu anlama gelmektedir: "*Bir grubun ya da insan kategorisinin üyelerini diğerinden ayıran zihnin kolektif programlaması. Zihin, kafa, kalp ve eller anlamına gelir- yani, inançlar, tutumlar ve beceriler için sonuçları olan düşünme, hissetme ve hareket etme anlamına gelir* (Hofstede, 2001, s.9-10)."

Başka bir deyişle kültür, kişinin içinde büyüdüğü ve yaşam deneyimlerini biriktirdiği sosyal çevre içinde şekillenen zihinsel bir yazılımdır (Hofstede, Hofstede ve Minkov 2010, s.6-7). Bu yaklaşıma göre, "kültürün özünü değerler oluşturur". Değerler aile içinde, okulda, mahallede, gençlik gruplarında ve işyerinde şekillenir. (Hofstede vd. 2010, s.9)

Kağıtçıbaşı (1990) da sosyo-kültürel bağlamın, yani ailenin, psikoloji çalışmalarında göz ardı edilmemesi gerektiğini savunarak:

> Aile toplumun ayrılmaz bir parçasıdır ve doğası gereği sosyal yapıya, değerlere, normlara bağlıdır. Bu toplumsal ve kültürel faktörlerdeki çeşitliliklerle birlikte aileler de önemli ölçüde farklılaşır. Bu çeşitlilik derindir ve prototipik Batılı çekirdek aile çizgisinde tekdüzelik varsayarak meşru bir şekilde göz ardı edilemez (Kagitcibasi, 1990, s. 137).

şeklinde ailenin kültürel anlamda öneminin altını çizmektedir.

Hofstede ve Kagitcibasi'nin kültürün kişisel düzeydeki etkisi hakkındaki görüşlerine değinildiği üzere bireyin kişiliği ile o kişinin içinde bulunduğu kültür, aile ve tanıdıklar gibi çevre arasında karşılıklı bir ilişki ve etkileşim olduğuna değinilebilir. Kültürlerarası psikoloji alanında yapılan bazı çalışmalar da bireyin eylemlerinin kültürel beklentilerden etkilendiğini kanıtlamaktadır (Berry, 1997). Bu görüşlere paralel, fakat bu görüşlerin de ötesinde bir sosyolojik yaklaşım sergilediği için Bourdieu'nün metodolojisi bu argümanların ötesine geçmekte ve göç çalışmalarına daha geniş bir yaklaşım getirmektedir.

2.2.2.1 Kültür bağlamında Bourdieu yaklaşımı ve kavramları

Bourdieu, sosyolojik bir bakış açısıyla, nesnelcilik ve öznelcilik arasındaki bu karşıtlığın üstesinden gelmeye çalışır. Nesnelciliği, bireysel temsilleri belirleyen sosyal olgulardan oluşan bir sosyal gerçeklik olarak algılar. Öznelcilik ise bireysel temsiller tarafından şekillendirilen sosyal gerçekliği tasvir eder. Yapısalcılar ve inşacılar arasındaki karşıtlık olarak da tanımlanabilecek bu yaklaşımda sosyal dünyanın yapılar tarafından şekillendirildiğine inanılırken sadece bireyin eylemleri dikkate alınır. Öte yandan Bourdieu, sosyal yapıların ve zihinsel yapıların karşılıklı olarak birbiriyle ilişkili

olduğunu iddia eder. Birbirlerini yeniden yapılandırır ve etkilerler. Habitus kavramı bu yaklaşımı yansıtmaktadır. Bourdieu, bireyin kendine özgü bir kişiliği olsa da aynı normlara, değerlere, uygulamalara ve geleneklere maruz kaldığı için yaşadığı toplumdaki diğer bireylerle genellikle aynı davranış kalıplarına sahip olduğunu savunur (Wacquant, 2008, s. 267). Başka bir deyişle Bourdieu (2016), bireyin öznel olarak kabul ettiği ve düşündüğü pratiklerin bile sosyal olarak inşa edildiğini vurgular. Bunu da kendi ifadesiyle habitus kavramıyla açıklar:

> (...)habitus, yani toplumsal olanın bedende (ya da biyolojik bireylerde) kurulmasından kaynaklanan kalıcı ve aktarılabilir algı, değerlendirme ve eylem şemaları sistemleri(...) Habitustan söz etmek, bireysel olanın ve hatta kişisel olanın, öznel olanın toplumsal, kolektif olduğunu ileri sürmektir. Habitus toplumsallaşmış bir öznelliktir (Bourdieu ve Wacquant, 2007, s. 126-127).

Bourdieu her bireyi aile, sosyal ve kültürel çevre ve coğrafi alan içinde şekillenen bir habitus olarak algılar (Reed-Danahay, 2017, s.6). Başka bir deyişle, bireyler dış kısıtlamalara ve sosyal koşullara maruz kalmakta ve bunları bilinçsizce içselleştirme eğilimindedir. Birey kendine özgü bir kişiliğe sahip olsa da kazandığı bu benzer bilinçdışı eğilimleri paylaşır. Bu nedenle aynı milletten, sınıftan vb. insanlar bir araya geldiklerinde kendilerini evlerinde hissederler (Wacquant, 2008). Öte yandan, başka bir ülkeye göç eden bireyler yeni bir kültüre maruz kalırlar ve bölünmüş veya çatışmalı eğilimlere sahip olurlar. Göçle ilgili olarak habitus, yeni bir sosyal ortamla karşılaşarak eğilimlerin zaman ve mekân boyunca aktarılması ve edinilmesinde sosyal olarak sürekli ve süreksiz olabilir (Wacquant, 2008).

Dolayısıyla, habitus kavramı göç çalışmalarında çok önemli bir kavramdır ve bu araştırmanın da merkezinde yer almaktadır. Varış ülkesindeki sosyal entegrasyon sırasında göçmenlerin yaşamlarında kültürel bir değişim olup olmadığını anlamaya yardımcı olur. Sosyal süreksizlik ilkesiyle ilgili olarak, araştırma katılımcılarının paylaşımları, yeni bir kültürle karşılaşmanın kişinin habitusunu nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Yeni kültürel davranış ve uygulamalara uyum sağlama, katılımcıların paylaşımları üzerinden derinlemesine incelenecek ve tartışılacak bu araştırmada kolektivizm ve bireycilik arasındaki farkların incelenmesinin yerinde olduğu

düşünülmektedir. Kolektivizm ve bireycilik karakteristik özellikleri, araştırma katılımcılarının daha önce Türkiye'deki ve şimdi Almanya'daki yaşamlarını karşılaştırırken düşünce biçimlerini anlamaya yardımcı olacaktır.

2.2.2.2 Kolektivizm ve bireyciliğin benlik üzerindeki etkisi

Kolektivizm ve bireycilik kişisel ve toplumsal düzeyde analiz edilebilir. Daha önce de değinildiği gibi psikolojik çalışmaların yaklaşımında genel eğilim çoğunlukla bireysel davranışın tek tip sonuçlarına ulaşmak için aile değerlerinin etkisi gibi sosyal faktörler hariç tutmaktır. Ancak, çevresel faktörler bireysel düzeyde önemli bir etkiye sahiptir. Kültürler arası çalışmalar yapan bazı akademisyenler inançları, tutumları, normları ve değerleri değerlendirmeye başlamıştır (Hofstede, 2001; Kagitcibasi, 1990), çünkü farklı kültürlerden gelen aktörler bunları farklı şekilde anlamakta ve yorumlamaktadır. Bu anlamda, kolektivist ve bireyci kültürler arasındaki farklılıkları anlamak önemlidir. Ayrıca araştırma katılımcılarının alıntıları kolektivist kültürün aşağıda değinilen bazı karakteristik özellikleriyle paralellik göstermektedir.

Hofstede (2001) kolektivizm ve kişiliği iki kutup olarak ele alır ve araştırmasında her bir ulusal kültürdeki kolektivizm ve bireycilik derecesine bakar. Hofstede ve diğerleri (2010) bireycilik ve kolektivizmi şu şekilde açıklamıştır:

> Bireycilik, bireyler arasındaki bağların gevşek olduğu toplumlarla ilgilidir: herkesin kendisine ve yakın ailesine bakması beklenir. Bunun tam tersi olan kolektivizm ise insanların doğumdan itibaren grup içinde güçlü, uyumlu bütünleşme sağladığı ve bu grupların sorgusuz sualsiz sadakat karşılığında onları yaşamları boyunca korumaya devam ettiği toplumlarla ilgilidir (Hofstede vd., 2010, s. 92).

Kısacası, Hofstede ve diğerleri toplumun genel değerlerinin ya kolektivist ya da bireyci olacağını iddia etmektedir. Kişisel değerlerin toplum içinde nasıl çeşitlilik gösterdiği önemli değildir. Bu yaklaşımda bireycilik ve kolektivizm toplum çalışmalarında bir boyutun zıt kutupları olarak görülmektedir (Hofstede vd., 2010).

Triandis ve Hui (1986) bireycilik ve kolektivizmin ortak özelliklerini anlamak için bir araştırma yürütmüştür. Çeşitli ülkelerden seçilmiş antropolog ve psikologlar tarafından

doldurulan bir anket tasarlamışlardır. Ankette, tanımlanan belirli durumlarda bireyci ve kolektivistlerin neye nasıl tepki verdiğini katılımcıların kendi araştırma ve deneyimlerine dayanarak yanıtlamaları istenmiştir. Bu araştırma sonucunda kolektivizmin yedi ortak özelliğini aşağıdaki şekilde paylaşmışlardır. Araştırmalarında Türkiyeli katılımcı yer almasa da bu araştırma sonucunda ortaya koyulan bazı kolektivist özellikler, bu araştırma katılımcılarının Türkiye'deki kültür hakkındaki görüşleriyle paralellik göstermektedir. Araştırma sonucunda ulaşılan yedi kolektivist özellik şunlardır:

1. Sosyal etkiye karşı duyarlılık: Kolektivistler grup içinde uyum içinde olma ve reddedilmeme eğilimindedir;

2. Benlik sunumu ve yüz çalışması: Kolektivistlerin tipik özelliği, topluluğun onayından endişe duymak olarak belirtilmektedir;

3. Başkalarının hayatlarına dahil olma hissi: Kolektivistler başkalarının hayatlarına dahil olurlar; örneğin, başkalarının başarılarını ve/veya başarısızlıklarını paylaşırlar;

4. Maddi olmayan kaynakların paylaşımı: Kolektivistler için sevgi, zaman gibi somut kaynakları paylaşarak bir sosyal ağ kurmak ve sürdürmek hayati önem taşır;

5. Kişinin kendi karar ve eylemlerinin diğer insanlar üzerindeki etkilerini (maliyet ve faydalarını) dikkate alması: Kolektivistler eylemlerinin topluluk üzerindeki sonuçlarıyla ilgilenirler.

6. Maddi kaynakların paylaşımı: Kolektivistler maddi kaynakları paylaşarak bir sosyal ağ kurar veya sürdürürler;

7. Sonuçların paylaşılması: Kolektivistler karşılıklı bağımlılığa inandıkları için bir kişinin yanlış davranışının diğerlerini etkilediğini düşünme eğilimindedirler (Triandis ve Hui, 1986, s. 229-231).

Triandis ve Hui (1986) tüm bu kolektivist özellikleri "endişe" kelimesi ile özetlemektedir. Bu yaklaşıma göre, kişinin topluluk üyelerine karşı hissettiği endişe düzeyi, kişinin bağlılık ve kolektivite düzeyini gösterir.

Yukarıda değinilen Kolektivist özelliklerden "Maddi olmayan kaynakların paylaşımı"na araştırma bulgularında rastlandığı için (özellikle çocuklu ailelerin söylemlerinde) açıklanacaktır. Triandis ve Hui (1986) zaman ve sevgi gibi somut kaynakların geri dönüşü olmayan metalar olduğunu açıklamaktadır. Diğer taraftan Tirandis ve Hui kolektivistlerin bu gibi metaların başka türlü bir şekilde geri dönüşü, karşılığı olacağına inandıklarına değinmiştir. Kolektivist toplumlarda bireyler, herhangi bir biyolojik bağları olmasa da sosyal olarak ilişki içinde oldukları kişilerle aile benzeri bağlar kurma eğilimindedir. Hofstede ve diğerleri (2010) de kolektivist toplumlarda bir gruba ait olmanın ve "biz" bilincinin önemine değinmektedir. Bireyin kimliğinde "biz" olmak, hayattaki mücadeleye karşı bir güvenlik duygusu yaratır. "Biz" kavramının temel karşılığı ailedir. Bazı kolektivist toplumlarda aile, çocuğun büyürken yakın ilişkiler içinde olduğu büyükanne, büyükbabaları ve hizmetlileri içerir. Buna geniş aile de denir (Hofstede vd. 2010, s.91-111).

2.2.2.3 Aile ve sosyoekonomik statünün etkisi

Önceki bölümde belirtildiği gibi, kolektivist toplumlarda grup çıkarları önceliklendirilirken, bireyci toplumlarda ise bireysel çıkarlar ön plandadır. Kağıtçıbaşı (2005) bu durumu bireyciliğin ilişkisellikten, kolektivizmin ise özerklikten yoksun olduğu şeklinde yorumlamaktadır. Öte yandan, ekonomik gelişme, eğitim ve kentleşmeye bağlı olarak kolektivist toplumlarda aile yapısında değişiklikler gözlendiğini araştırması aracılığıyla göstermiştir. Türkiye'de de yapılan VOC[6] çalışmasına göre, ailenin ekonomik düzeyi yükseldikçe çocuktan ekonomik beklentiler ve çocuğa ekonomik bağlılık azalırken, duygusal bağlılık artmaktadır. Kağıtçıbaşı'nın ifadeleriyle, kentli üst sosyoekonomik statü gruplarında özerk-ilişkisel benliğin değeri ve onayı yüksektir. Duygusal bağımlı aile modeli olarak adlandırılan bu kentsel aile modelinde, özerklik yönelimi ve duygusal bağımlılık aile içinde bir arada bulunur. Çocuklar aile tarafından duygusal olarak desteklenir ve bağımsız olmaya teşvik edilirler çünkü ebeveynler çocuklarının ekonomik desteğine ihtiyaç duymazlar (Kagitcibasi, 2005). Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın araştırma bulgularına değinilmesinin sebebi Almanya'ya göç eden

[6] VOC Çalışması, doğurganlık davranışının altında yatan motivasyonları araştıran dokuz ülkeli Value of Children (VOC) çalışmasıdır. (Kağıtçıbaşı, 2005).

ailelerin göç alma kararı ve Türkiye'deki aileleriyle olan ilişkileri üzerine yaptıkları paylaşımlar duygusal bağımlı aile modeline işaret etmektedir.

Ayrıca Kağıtçıbaşı (2003) gelecekteki göç çalışmalarında sosyoekonomik ve sosyokültürel faktörlerin aile ve bireyin uyum sürecine etkisine bakmanın önemli olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda bu çalışmanın Eurostat veri paylaşımı üzerinden daha önce değinildiği gibi özellikle son yıllarda Türkiye'den Avrupa'ya giden mavi kartlı göçmenlerin çoğunlukla Almanya'yı tercih ettiği göz önünde bulundurulduğunda, bu alandaki literatüre katkı sağlayacaktır. [7]

[7] Eurostat verilerine göre, 27 Avrupa Birliği üye ülkesi arasında Türk göçmen BlueCard sahiplerinin 2016 yılında %88,3'ü, 2017 yılında %83,5'i, 2018 yılında %83,4'ü ve 2019 yılında %80,1'i ev sahibi ülke olarak Almanya'yı tercih etmiştir. Türkiye'den gelen BlueCard sahipleri de yıllar içinde artış göstermiştir. 2016 yılında 715 olan Türkiye kökenli BlueCard sahibi sayısı 2019 yılında 1917'ye ulaşmıştır.

3. TEZİN YÖNTEMİ

Araştırma yöntemi olarak Bourdieu'nün metodolojik yaklaşımından faydalanılmıştır. Son dönemde Bourdieu'nün metodolojik yaklaşımı birçok göç çalışmasına zemin hazırlamıştır (Nowicka, 2014; Erel, 2010; Kelly ve Lusis, 2006).

Bourdieu sosyolojisinin temelini *"...kuramsız araştırmanın kör, araştırmasız kuramın boş..."* söylemi oluşturmaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s.160). Kuram ve pratiğin birbirinden ayrılmaması gerektiğini anlatan Bourdieu, kuramın kendi başına araştırmadan bağımsız ayrı bir söylem olarak var olmasına karşıdır. Kuram ve kavramların ampirik çalışmayla bağlarının kopuk olmaması gerektiğini düşünmekte; kavram ve kuramları sorunu çözmek için gerekli olan araçlar olarak görmektedir (Bourdieu ve Wacquant, 2014).

Bourdieu'nün bahsettiği teori ve pratiğin birlikte yer aldığı metot yaklaşımının ve sosyolojisinin temelinde düşünümsellik yatmaktadır. Wacquant'ın aktarımıyla düşünümsellik, toplumsal belirlenimden kurtulmuş bireyliğin anlamını sorgulamakken, Bourdieu'ya göre düşünümsellik bireyin yaşamı boyunca farkında olmadan toplumsal etkilenimlerle şekillenen bireyselliğindeki bu gayri şahsi durumun farkındalığına varmamızı sağlayarak, yanılsamalardan sıyrılmamızı sağlayandır (Bourdieu ve Wacquant, 2016, s.40).

Özetle yapılmaya çalışılan; incelenen nesnenin, değer yüklemeden, ne olduğunun bir resmini çekmektir. Yani araştırmacının aslında bulunduğu konumdan ya da kendi edindiği yargı, önyargı, toplumsal edinimlerden sıyrılıp, değer yüklemeden olanı olduğu gibi ortaya koyması gerektiğinden bahsedilmektedir.

Araştırmanın Bourdieu'nün temel kavramları olan habitus, sermaye ve sosyal uzam yaklaşım ve kavramları üzerine kurulması nedeniyle bu kavramlara kısaca değinilecektir. Öncelikle Bourdieu'nün açıklamasıyla habitus: *"Bireyin içinde bulunduğu tarihi ve sosyal koşullar dahilinde ve limitinde ürettiği sonsuz düşünceler, algılar, ifadeler ve eylemler kapasitesidir*" (Bourdieu, 1990, s. 55-56). Bu şartlı özgürlük dahilinde içinde

bulunulan düzende kabul görecek, onaylanmaları muhtemel makul sağduyulu davranışları üretme eğilimi gösterirken, içinde bulunulan düzenin koşullarına uygun olmadığı için kabul görmeyecek ve veya yaptırıma tabi tutulacak olumsuz aşırılıkları, aksiyonları da dışlama eğilimindedir (Bourdieu, 1990, s.55-56) Bu anlamda Bourdieu habitus'un *"güçlü bir üreten, yeniden üreten bir şey" (the habitus is something powerfully generative)* olduğu fikrini savunmaktadır (Bourdieu, 1993, s. 87). Habitus'un eğilimleri dayanıklı olsa da tek seferde herkes için tanımlanmış olduğu anlamına gelmemektedir. Yeni ve tahmin edilemeyen durumlara uyum sağlaması gerektiğinde habitus da kalıcı dönüşümler oluşabileceği gibi belirli sınırlar içinde kalacaktır. Her ne kadar habitus içinde bulunduğu durumda kendini var etmeye çalışsa da Bourdieu'nün kendi söylemiyle: *"habitus aynı zamanda bir adaptasyon gücüdür, sürekli olarak dış dünyaya sadece istisnai olarak radikal bir dönüşüm biçimini alan bir adaptasyon gerçekleştirir" (Bourdieu, 1993, s.87-88). Diğer bir deyişle eğilimlerin, pratiklerin şekillendirilebildiğini fakat edinilmiş olan birincil deneyimlerin sınırları çerçevesinde gerçekleşebilmektedir. Ulus ötesi göçmenler sosyal bir hareketlilik geçirdiğinden parçalı ve çelişkili eğilim gruplarına, katmanlı habituslara sahip olmaktadırlar (Wacquant, 2006, s.267).* Bu anlamda habitus kavramı göçmenin beraberinde getirdiği benliği olmakla birlikte yeni yerleşim yerine uyum sürecini belirleyen önemli bir olgu olması noktasında kilit bir belirleyici olduğu sonucuna varılmakla birlikte evrilip evrilmediği, göç edilen yeni coğrafyadaki yaşama uyum sürecinde neler yaşandığı konusunda birçok veri sağlayacak bir kavram olarak (Nowicka, 2015) araştırmanın merkezinde yer almaktadır. Bir dönüşüm olup olmadığını anlamak amacıyla araştırma kapsamında katılımcılara gündelik yaşamlarına dair sorular sorulmuş, yaşadıkları zorluklar, alışkanlıklarındaki değişimler irdelenmeye çalışılmıştır.

Bir diğer önemli nosyon olan sermayeyi Bourdieu, her ne kadar ekonomik olarak somutlaştırışsa da sosyal dünyanın yapısını açıklamak için tüm biçimleriyle ayrı ayrı ele almak gerektiğini savunmaktadır. Potansiyel kazanç sağlamak amacıyla kendini yeniden üretme kapasitesi olan sermayeyi, ekonomik sermaye, kültürel sermaye ve toplumsal sermaye olarak ayrı kategorilerde açıklamaktadır. Ekonomik sermayeyi paraya dönüştürülebilen varlıklar; kültürel sermayeyi belli durumlarda ekonomik sermayeye dönüştürülebilen eğitimle edinilen yetkinlikler; toplumsal sermayeyi ise sosyal bağlantılarla edinilen ve belli koşullarda ekonomik sermayeye dönüştürülebilen soyluluk

formunda kurumsallaşmış olabileceği şeklinde açıklamaktadır (Bourdieu, 1986, s.241-243). Bourdieu kültürel sermayeyi, çocukların sınıfsal farklılıkları nedeniyle kaynaklara eşit erişimlerinin olmaması sonucu farklılaşan akademik başarıları olarak aktarmaktadır. Kültürel sermaye bireyin içinde bulunduğu toplum ve sosyal sınıfa bağlı olarak aileden miras şeklinde bilinçsizce de edinilebilmektedir. (Bourdieu, 1986, s.244-245). Toplumsal sermaye ise bir gruba (parti, aileden gelen soy, okul, firma, kan bağı vb.) olan aidiyet, bağ olarak açıklanmaktadır. Grup ne kadar prestijli olursa kişiye o kadar kazanç sağlamakta, bir diğer deyişle kapı açmaktadır (Bourdieu, 1986, s.248-250).

Benzer şekilde ekonomik sermaye, kültürel sermaye ve toplumsal sermaye kavramları da toplum içindeki ayrışma ve aslında birleşme noktalarını bize göstermektedir. Coğrafik olarak sermayelerin değerleme ölçütlerinde ne gibi farklılıklar olduğunu ortaya koymaya yardımcı olduğu düşünülmektedir (Nowicka, 2015).

Bu araştırmaya temel oluşturan bir başka yaklaşım ise Bourdieu'nün sosyal uzam konseptidir. Fiziksel alanı anlamak için alandaki sosyal pratiklere bakıp alanı materyal değil, sosyal dünya olarak yorumladığı simgesel yaklaşıma sosyal uzam adını vermekte; coğrafi konum, sosyal konum ve habitus'un eklemlenmesi sonucu ortaya çıkan bir konsept olduğundan bahsetmektedir. Göç çalışmalarında ise göçmenin beraberinde getirdiği habitus, yeni yerleşkesindeki şartlar ve sosyal girdilerin eklemlenmesiyle ortaya çıkan yeni oluşum olarak konumlanmaktadır (Reed-Danahay, 2017).

Bourdieu'nün inşa edilmiş aile yaklaşımı ve göç eden ailelerin devletin göçmenlere uyguladığı yaptırımlara ek olarak ailelere yönelik politikalarına da uyma zorunluluğu yönündeki bakış açısı bu araştırmada yol gösterici olmaktadır (Bourdieu, 1996).

3.1 Araştırma Modeli ve Seçilen Modele Uygun Örnekleme Tekniği

Bu çalışmada Almanya'da yaşayan üst sosyoekonomik statüden göçmen Türkiyeli ailelerin kültürel ve sosyal hayatlarındaki deneyimlerinin ve olaylara yaklaşımlarının detaylı bir resmini ortaya koymak, yaşantılarındaki değişimi gözler önüne sermek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda daha önce belirtildiği üzere araştırma karma teknikler temelinde tasarlanmış ve karma model çerçevesinde hem tanımlayıcı hem de keşfedici bir yaklaşım benimsenmiştir. Nicel araştırma tekniğiyle belirlenen hipotezler ölçümlenmiş, nitel araştırmayla ise uyum sürecinde yaşanan değişimler, sorunlar

belirtilen bağlam içinde irdelenmiştir. Sonuç olarak bu alanda derinlemesine bir anlayış sunulmuş, durum analizi yapılarak deneyimler olduğu gibi yansıtılmış, katılımcıların paylaşımları üzerinden aktarılmıştır.

Karma araştırmalarda kullanılan Janice Morse (1991, 2003) tarafından geliştirilmiş sisteme göre nicel ve nitel araştırmalardan hangisinin baskın olduğu, araştırmanın hangisi üzerine kurulu olduğu ve bu araştırmaların sıralı mı yoksa paralel mi yürütüleceği veri toplamadan önce belirlenmelidir (aktaran Teddlie ve Tashakkori, 2009). Bu çalışmada araştırmanın yapıldığı süreçte dönemin pandemi önlemleri, koşulları sebebiyle nicel ve nitel araştırmaların paralel yürütülmesinde karar kılınmıştır. Nitel araştırmaya ağırlık verilmesinin sebebi ise habitus'ta bir dönüşümün, kültürel ve toplumsal sermayelerdeki değişimin anlaşılması için derinlemesine yapılacak mülakatlarla katılımcıya günlük yaşamında normal gelen fakat araştırma verisi olarak farklılaşan cevapların araştırmacı tarafından irdelenerek gün ışığına çıkarılması ihtiyacıdır. Nitel araştırma spesifik bir gruba odaklanıp, onların gündelik yaşamlarında farklı durumlarla nasıl başa çıktıklarını anlamaya yardımcı olan zengin bilgi edinmeyi sağladığı; içinde bulundukları şartlarda bireysel hayatlarının anlamını kendi perspektiflerinden anlamlandırmaya olanak tanıdığı için (Yin, R. K, 2003, s.3-4) bu çalışmada ağırlık verilmiştir. Bu verileri edinerek gün ışığına çıkarmayı sağlayacak teknik de nitel araştırmada derinlemesine mülakat olmasıdır. Nitel araştırma yöntemi bireylerin kendilerini istedikleri gibi ifade etmelerine fırsat vermekte, ayrıca kültürel bağlamı açıklamayı bir şekilde kolaylaştıran bir araştırma olmakta sorular kapalı uçlu olmadığı için araştırmacının farklı bulduğu konuları derinlemesine irdelemesine alan yaratmasını sağlamakta ve sosyal davranış ve düşünceyi de anlamaya yardımcı olduğu için (Yin, R. K, 2003, s.9-10) bu araştırmanın amacıyla örtüşmektedir. Tüm bu sebeplerden dolayı nitel araştırmaya ağırlık verilmiştir. ve Morse'un (2003) bahsettiği sıralı araştırma tasarımlardan "Nicel araştırma akabinde yapılacak nitel araştırmadan oluşan Nitel güdümlü proje" bu çalışma için uygun bulunmuştur (aktaran Teddlie ve Tashakkori, 2009).

Bu nitel yoğun karma araştırmada benimsendiği gibi nitel araştırmada belli bir amaca yönelik soruların cevaplanması yönünde bir eğilim görülmektedir. Bu sebeple nitel araştırmalarda belli durum içindeki kişileri irdeleyerek, önemli bilgileri çıkarmak için amaçlı örneklem teknikleri tercih edilmektedir (Teddlie ve Tashakkori, 2009). Amaçlı

örneklem alan araştırmalarında, keşif araştırmalarında ve belli bir alanda çok detaylı bir konuyu derinlemesine araştırarak, o alanı derinlemesine anlamak için kullanılmaktadır (Neuman, 2014). Nitel ağırlıklı bir araştırma şeklinde tasarlandığı için niceliksel örnekleme tekniklerinden olasılıklı örnekleme teknikleri kullanılmamıştır, çünkü katılımcı grubuna olasılıklı-olmayan örnekleme tekniklerinden amaçsal örnekleme ve amaçsal örneklemin de bir alt tekniği olan kartopu yöntemi seçilmiştir. Bunun gerekçesi ise alanda çalışmanın Türkiye'de başlanmış olması ve pandemi ve diğer sebeplerden ötürü bu şekilde kurgulanmış olmasıdır. Özetle, bu çalışmada Türkiye'de üst sosyo-ekonomik statü (üst SES) grubundan ailelerin Almanya'daki yaşamlarında uyum süreçlerinin irdelenmesi ve bu alanda derinlemesine bilgi edinilmesi planlanmaktadır. Bu nedenle literatürden edinilen bilgiler ışığında, nitel tabanlı nicel araştırmayla da desteklenecek bir çalışma olduğu için en uygun örneklem tekniğinin "amaçlı örneklem" olduğuna karar verilmiştir.

Teddlie ve Yu (2007), araştırma içinde katılımcıların, vakanın seçilmesi noktasında amaçlı örneklem belirleme tekniklerinden birden fazlasının seçildiği bir örneklem stratejisi izlenebileceğini belirtmektedir. Bu araştırma için de en doğru amaçlı örneklem belirleme tekniklerinden kartopu (zincirleme) ve yoğunluk örneklemesinin bir kombinasyonunun uygun olduğu düşünülmektedir. Ailelerin göç kararını almada ilişkiler ağının etkin rol oynadığı üzerine bulgulara geçmiş araştırmalarda rastlandığına daha önce değinilmiştir. Bu bulgulardan yola çıkılarak sosyal medya veya tanıdıklar aracılığıyla göç etmeden bilgi toplandığı, göç edildiğinde tanıdıklardan yardım alındığı düşünülmekte bu nedenle kartopu örnekleme ile aileler arasında bir ağ olduğu ve bu şekilde diğer ailelere de ulaşılabileceği düşünülmektedir.

Nicel araştırmanın çalışmayı destekler nitelikte yapılması planlanmıştır. Bu nedenle nicel araştırma için seçilen örneklem genellemeye uygun olmayacak, alanı tanımaya, anlamlandırmaya yardımcı olacak, araştırmaya holistik bir bakış açısı sağlayacaktır. Anket katılımcılarından gönüllü olanlarla derinlemesine görüşme için yarı yapılandırılmış mülakat çerçevesi oluşturulmuştur. Nicel araştırmanın toplumu temsil edecek bir örneklemi olmadığı araştırmanın amacı sebebiyle daha önce belirtilmiştir.

Bu noktada yoğunluk örneklem tekniğinden de faydalanılmıştır. Nitel araştırmada amaçlı örneklem tekniklerinden biri olan bu örneklem, yeni bilgi edinimi durduğu, nitel verilerin birbirini tekrar eder hale gelerek artık araştırma verilerinin doygunluğa ulaştığında durdurulduğu bir çeşididir (Teddlie ve Yu, 2007). Bu şekilde nitel araştırmada da yeterli veri toplanması sağlanmaktadır. Nitel araştırmada verinin yeterliliği yeni bilginin durması ve aynı bilgilerin tekrar etmesiyle ölçülür (Neuman, 2014).

Anketlerde öncelikle araştırma hakkında kısa bilgi verilerek, katılımcının paylaştığı verilerin anonim kalmak şartıyla araştırma kapsamında kullanılması için onayı alınmış, ankette derinlemesine görüşmeye katkı sağlama isteği sorulup, mülakat için gönüllü olması durumunda iletişim bilgisini paylaşması talep edilmiştir.

Araştırma kapsamında nitel verilerin yüz yüze derinlemesine görüşmeyle toplanması planlanmıştır. Diğer taraftan araştırma pandemi sırasında gerçekleştirildiği için sağlık endişesiyle görüşmeler parçalı olarak yüz yüze ve online videolu olmak üzere faklı şekillerde gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşme kapsamında görüşmecinin fikir, duygu ve düşüncelerini belirtmesi için açık uçlu sorular sorulmuştur. Nicel araştırma için hazırlanmış olan ankete paralel olarak derinlemesine irdelenecek konu başlıkları üzerinden görüşme çerçevesi belirlenmiştir. Tüm görüşmelerde ses kaydı, online yapılması durumunda video kaydı alınmış, kayıt alınmadan önce araştırmanın amacı tekrar belirtilmiş, bilgilerin anonim kalacağı bilgisi de tekrar paylaşılmış ve görüşmecinin verilerinin kullanılması için onayı istenmiştir.

3.2 Evren, Örneklem ve Katılımcı Havuzuna İlişkin Detaylar

Araştırmanın evreni 2008-2018 yılları arasında Almanya'ya göç etmiş üst sosyoekonomik statüden Türkiyeli aileler olarak belirlenmiştir. Örneklem belirlenirken ailenin iş bularak göç etme motivasyonunu sağlayan üyesinin sosyoekonomik statüsü ve Almanya'da yaşadığı bölge belirleyici olmuştur.

Araştırma süresinin pandemi ve sağlık önlemleri neticesinde kesintilere uğraması, uzaması sonucu anketin hedef kitle kapsamı da genişletilmiştir. Sadece 2008-2018 yıllarında göç etmiş aileler hedeflenmişken, mevcutta toplanan veride bu sınırlama kaldırılmış, 2008 öncesi ve 2019-2022 yıl aralığı da dahil edilmiştir. Bununla birlikte geçmiş yıllarda ve yakın zamanda göç eden ailelerin deneyimleri, yaklaşımları ve

değerlendirmeleri farklı olduğu için araştırmaya zenginlik katmıştır. Araştırmaya ailedeki her iki eşin de katılımı talep edilmiş, fakat bu yönde bir eğilime nadir rastlanmıştır. Bu sebeple eşli katılım şartı aranmadan veri toplamaya devam edilmiştir. Veri sonuçlarında aile içi sorumluluk dağılımı ve kadının göç sonrası konumu değerlendirilmeye alınmıştır. Araştırmanın devamlılığının sağlanması ve pandeminin sebep olduğu nicel veri toplamadaki duraklama zamanının telafi edilmesi için görüşmeler katılımcının ve araştırmacının antant kaldığı, virüsten etkilenme endişesinin ve pandemi kısıtlamalarının el verdiği doğrultuda gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmada da yüksek vasıflı ya da kalifiye göçmenin göç ettiği ülke olan Almanya'da deneyim ve nitelik anlamında yeterli kültürel sermaye, eğitim ve mesleki deneyim, donanıma sahip olduğu varsayımına dayanarak, Almanya'da istihdam imkanı bulmuş bireylerin ve ailelerinin sosyal ve kültürel deneyimleri araştırma kapsamındadır. Araştırmanın amacı üst sosyoekonomik statüden Türkiyeli göçmen ailelerin sosyal ve kültürel deneyimleri üzerinden kültürel ve toplumsal sermayelerindeki değişimi anlamak olduğu için ailelerin eğitimi ve mesleği önem kazanmaktadır. Bu nedenle baz alınacak sosyoekonomik ölçek belirlenirken bu kriterlerin ön planda olmasına dikkat edilmiştir.

Araştırmanın konusu gereği vasıflı iş gücüne sahip bireyle birlikte göç eden aileyi tanımlama ihtiyacı doğduğu için aileler "üst sosyoekonomik statü grubundan aileler" olarak tanımlanmıştır. Bu tanım doğrultusunda Türkiye Araştırmacılar Derneği'nin (TÜAD) 2012 yılında farklı değerlendirme kriterlerini ve farklı değişkenleri göz önüne alarak geliştirdiği sosyoekonomik statü (SES) ölçeği baz alınmıştır. Bu ölçeğe göre SES, haneye yüksek gelir getiren aile üyesinin meslek, eğitim, çalışma şekli, iş yerindeki (bir iş yerinde çalışıyorsa) pozisyonu değerlendirilerek belirlenmektedir. Bu ölçekte A, B, C1, C2, D ve E şeklinde farklı gruplar yer almaktadır. A SES grubunda olanlar için örnek şu şekildedir: Neredeyse hepsi üniversite mezunu, yüzde 30'u lisansüstü eğitimli, yarıya yakını ücretli çalışan nitelikli uzman, yüzde 10'a yakını 20 ve üzeri çalışana sahip işyerlerinde çalışan (beyaz yakalı), yüzde 25'i iş yeri sahibi, eşi olanların yüzde 40'ının eşi çalışıyor, yüzde 20'si para biriktiriyor, yarısına yakınında kitaplık veya kütüphane var. B SES grubu tanımlaması ise; üniversite ve lisansüstü mezun oranı yüzde 60, yüzde 35 ise iki yıllık veya lise mezunu. Yüzde 60'ı memur, uzman, yüzde 15'i iş yeri sahibi, yüzde 30'unun eşi varsa çalışıyor, hanelerin yüzde 13'ü para biriktiriyor, yüzde 30'unun evinde

kitaplık veya kütüphane mevcuttur (TÜAD, 2020). Bu araştırmada ise bu ölçek baz alınmış, bununla birlikte eğitim seviyesine de önem verilerek bir ayrıştırma yapılmıştır. Bunun sonucunda yüksek sosyoekonomik statüden ailelerden oluşan örneklem belirlenirken şu kriterlere önem verilmiştir: A ve B grubunda yer alan ailelerden göç etmeden önce Türkiye'deki yaşamlarında eve en yüksek gelir getiren aile üyesinin en az üniversite mezunu olması öncelikli gelmektedir. Bunun dışında çalışma şekli ve pozisyonu anlamında da bu ölçek baz alınarak araştırma kapsamına dahil olacak ailelerin kriterleri belirlenmiş ve Ek-2: "Araştırma Kapsamında Yüksek Sosyoekonomik Statülü Aile Ölçeği" isimli tabloda şablonda paylaşılmıştır. Ailelerin Türkiye'deki konumlarına göre değerlendirilmelerinin ve Türkiye'deki ölçeğin baz alınmasının sebebi ise ailelerin Türkiye'de üst sosyoekonomik statüden olmaları ve Almanya'ya göç ettikten sonra statülerinde kültürel ve toplumsal sermaye anlamında değişim yaşanıp yaşanmadığını anlama çabasından kaynaklanmaktadır.

Araştırma Almanya'nın yüksek yabancı popülasyonuna sahip Berlin ve Frankfurt bölgesinde yapılmıştır. Berlin, 2019 yılında yapılan araştırmaya göre yüzde 22 oranıyla Almanya'da en yüksek yabancı popülasyonuna sahip bölge olarak dikkat çekmektedir. Frankfurt'un bulunduğu Hessen ise yüzde 17,8 oranıyla Bremen'den sonra en çok yabancı nüfusun yaşadığı 3. Eyalet olarak belirtilmiştir (Destatis, 2020). Araştırmanın yapılacağı 2. bölge olarak Frankfurt'un seçilmesinin diğer sebepleri arasında Avrupa'nın en büyük finans merkezi olarak öne çıkması; dünyadaki en iyi elli start-up lokasyonları arasında yer alması, dünyanın en büyük internet santralının burada bulunması; Almanya'daki en büyük otomotiv üretim merkezi olarak bilinmesi ve daha birçok sektöre de ev sahipliği yaparak istihdam yaratması gelmektedir. Bu nedenlerden ötürü nitelikli iş gücü için çekici bir bölge olarak araştırmaya uygun bulunmuştur (FrankfurtRheinMain, 2020).

2019 yılında Almanya'daki yabancı nüfus verileri incelendiğinde yaklaşık yüzde 3,4 oranıyla Türk vatandaşları Almanya nüfusu içinde göze çarpmaktadır (Destatis, 2021). Almanya'da yaşayan yabancılar arasında Türk vatandaşı nüfusunun en yüksek yüzdeye sahip olması ve geçmişte konuk işçi göçüyle gelip, yerleşik statüye geçen Türklerin yaşadığı bir ülke olması sebebiyle Almanya araştırmaya uygun bir zemin oluşturmaktadır. Türk nüfusu yüksek olan bir ülkeye göç etmiş üst SES grubu Türkiyeli

ailelerin bu durumdan nasıl etkilendiklerini gün ışığına çıkarmak ayrıca önem taşımaktadır.

3.3 Veri Toplama Süreci

Karma metot tasarımının uygulandığı bu araştırmada nicel veriler çevirim içi anket tekniğiyle, nitel veriler ise yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatla toplanmıştır. 2021 yılı haziran ayı sonundan, 2022 Haziran ayı sonuna kadar bir yıl süresince çevirim içi anketle nicel veri toplanmıştır.

Ülkelerin uyguladığı Covid-19 virüsü pandemi önlemleri çerçevesindeki seyahat kısıtlamalarının olması ve bu önlemlerin ne zaman sonlanacağı belirsiz olduğundan ankete SurveyMonkey aracı kullanılarak 82 kapalı uçlu soruyla çevirim içi olarak Türkiye'de başlanmıştır. Ankette çoktan seçmeli, çoklu seçmeli, sıralama ve 5'li likert ölçekli soru tipleri kullanılarak farklı araştırma sorularına cevap aranması hedeflenmiştir. Anketin ailelere uygulanacak olması ve her sorunun herkesin cevap vermesine uygun olmaması sebebiyle soru atlama özelliği de kullanılarak kullanıcı dostu hale getirilmiştir. Anketteki bölümler, analiz aşamasında araştırmacıya kolaylık sağlaması ve nitel araştırmaya hazırlık olması için alt başlıklarla desteklenmiştir. Sorular hazırlanırken geçmiş araştırmalardan da yararlanılmıştır. Nitel araştırmada derinlemesine sorgulama yapılmak üzere anket sorularının araştırma sorularına paralel hazırlanmasına özen gösterilmiştir. Anketteki alt başlıklar ise: kişisel bilgiler, eğitim bilgileri, çalışma/meslek bilgileri, çocuklu aileler için çocukla ilgili bilgiler, dil bilgisi, göç öncesi karar aşaması, göç sebepleri, Almanya'da iş bulma aracı, uyum sürecinde alınan aksiyonlar, tüketim ve yeme alışkanlıkları, sosyal yaşantıda kültürel etkileşim ve arkadaşlıklar, uyum sürecinde çokkültürlülük, boş zaman aktiviteleri, kimlik sorunu, aile yaşantısı ve roller şeklindedir. Anket, ailelerin Almanya'daki yaşamlarını keşfetmeye uygun olarak hazırlanmıştır. Anket ve derinlemesine görüşme soruları aşağıdaki sorular baz alınacak şekilde hazırlanmıştır.

Karar Süreci:

– Göç etmeye ve göç edilecek ülkeye karar verme motivasyonları nelerdir?

– Göç etme kararı sonrası planlama nasıl yapılmış ve ülkeye dair kimlerden ne gibi bilgiler toplanmıştır?

– Yaşanılacak muhit seçimi nasıl ve hangi kriterlere göre yapılmıştır?

– Aile içindeki kariyer ve eğitim avantaj ve dezavantajları neler olarak düşünülmüş, neler göze alınmıştır?

– İş bulma sürecinde hangi kriterler ne kadar öncelikli değerlendirilmiştir?

Uyum Süreci:

– Göç edildiğinde yaşanan sıkıntılar ve memnuniyetler nelerdir?
– Uyum süreci için ne gibi aksiyonlar alınmıştır?
– Varsa çocukların eğitimi ve yetiştirilmesinde kültür ve dil bağlamında ne yönde karar verilmiştir?
– Sosyal çevre kimlerden oluşmaktadır?
– Dilin göçmen ailelerin yaşam modelindeki etkisi ne yönde olmuştur?
– Eşin (kadın veya erkek) daha önceki çalışma durumu ve göç sonrası eşin hayatında evdeki rolü, statüsü, çalışma durumunda değişim yaşanmış mıdır?
– Aile yapısında hane içi rol ve sorumluluk paylaşımında değişim var mıdır? Çocuklu ailelerde farklılaşma var mıdır?
– Dahil olunan sosyal medya grup ve toplulukları var mıdır? Bu gruplar ne amaçla kullanılmaktadır?

Anket hazır hale geldikten sonra Frankfurt ve Berlin'de anketin hedef kitleye ulaşması için destek olabilecek kişiler araştırılmış ve bu kişilerle görüşülmüştür. Anket dağıtımı bu kişilerin de yardımıyla araştırma hedef kitlesine ulaştırılmıştır. Frankfurt'ta ve Berlin'de Türkçe oyunlar sergileyen tiyatrolarla, Frankfurt'ta belediyeye bağlı Yerel Yabancılar Temsilciliği (Kommunale Ausländer- und Ausländerinnenvertretung, KAV) üyesiyle irtibat sağlanmış, yönlendirdiği ilgili dernek ve kuruluşlardaki kişilerle de hedef kitleye ulaşabilmek için iletişime geçilmiştir. Frankfurt'ta Türk yemekleri restoran ve kitapçı sahipleri, Berlin'de Türkiyeli bir Cafe sahibinden yine Türkiyeli göçmen ailelere ulaşmak için destek istenmiştir. Bununla birlikte Türkiyeli göçmenlerin kurduğu çeşitli

dayanışma Whatsapp ve kapalı Facebook topluluklarına dahil olunmuş, bu gruplarda da anket paylaşılmıştır. Paylaşım öncesinde ve esnasında araştırmacı kimliğini ve amacını belirterek bu gruplara dahil olmak için izin istemiş, izin verilen gruplarda yine araştırma bilgisine yer verilerek anket paylaşılmıştır. Ankete gönüllülük esasına dayanarak katılım alınmıştır. Bununla birlikte dahil olunan gruplardaki etkinliklere katılım için izin istenmiş, araştırmacı kimliği belirtilerek bu etkinliklere dahil olunmuş ve ilgili ailelerle tanışılmıştır. Hem Frankfurt hem de Berlin'de ilgili bireylerle birebir iletişime geçildiğinde anketin doldurulması için daha hızlı sonuç alındığı, katılımcıların sıcak ve hoşgörülü yaklaştıkları ve bireysel olarak tanışmanın katılımı artırdığı kişisel olarak gözlemlenmiştir.

Dönemsel olarak Covid-19 vakalarının artışı, yeni varyantlarının çıkması, önlemlerin tekrar artması sebebiyle genel olarak WhatsApp gruplarından da takip edildiği üzere etkinliklere katılımlar, etkinlik düzenlemeleri azalmış, bunlara ek olarak hem araştırmacı hem de katılımcıların sağlığının ön planda tutulması sonucu yerinde alan araştırmasına nitel araştırma mülakatlarına kadar ara verilmiştir. Facebook ve WhatsApp gruplarından yeni üyelerin eklenmesi, ya da mevcut üyelerin anketi gözden kaçırmış olabilme ihtimali düşünülerek hatırlatma olarak anket yeniden paylaşılmıştır. Bir sene açık olan anket katılımın durmasıyla doygunluğa ulaşmış ve durdurulmuştur. Facebook ve Whatspp grupları aracılığıyla ulaşılan katılımcılarla kimsenin sağlığını tehlike atmamaya özen göstererek pandeminin izin verdiği ölçüde yüz yüze görüşmeler yapıldığı, araştırmanın derinlemesine mülakat aşamasının yine hem araştırmacının hem de katılımcının rahat hissettiği koşullarda yüz yüze yapıldığı, eklenmesi gereken önemli bir ayrıntıdır".

3.3.1 Çevirim içi anket aracılığıyla veri toplama süreci

Türkiye'de oluşturulan ankette katılımcıların onayı anketi tamamlayarak araştırmanın bir parçası olmayı anonim olarak kabul ettikleri bilgisi ile çevrimiçi olarak alınmıştır. Ankette, araştırmanın ikinci aşaması olan mülakata katılmaya gönüllü olup olmadıkları sorulmuştur. Gönüllü olanlardan iletişime geçmek için diledikleri kontak bilgisini paylaşmaları istenmiştir.

Anket, dağıtımdan önce Almanya'da yaşayan biri evli üç farklı kişiyle pilot anket yapılarak test edilmiştir. Katılımcılardan toplanan geri bildirimler doğrultusunda

sorularda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Genel olarak sorular anlaşılır bulunmuştur. Anket, 29 Haziran 2021 tarihinden itibaren, grup üyelerinin Almanya'da yaşayan Türk göçmenlerden oluştuğu kapalı Facebook grupları aracılığıyla dağıtılmıştır. Anket ayrıca Berlin ve Frankfurt'ta yaşayanlar için özel olarak oluşturulan bazı Almanca eğitim veren liselerin mezun WhatsApp gruplarıyla da paylaşılmıştır. İlk aşamada hazırlanan ankete 33 kişi katılmış, 20 katılımcı anketi tamamlamıştır. 2 katılımcı Düsseldorf'ta, 1 katılımcı da Münster'de yaşadığı için anketleri değerlendirmeye alınmamıştır. Diğer taraftan Mainz'da yaşadığını belirten bir katılımcı Frankfurt çevresinde yer alan bir yerleşim yeri olması sebebiyle değerlendirmeye dahil edilmiş, sonuç olarak birebir temasta bulunmadan sadece online Türkiye'den edinilen bağlantılarla ilk aşamada tamamlanmış 17 anket araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

Saha çalışması için Almanya'ya gelinmesi sonrası Türkiye'de SurveyMonkey'de geliştirilmiş anket, Almanya'daki veri koruma koşullarına uyum sağlama ihtiyacı doğrultusunda sunucusu Almanya'da olan anket aracı Lime Survey'e uygun olarak düzenlenerek aktarılmıştır.

Tamamlanmış olan yeni anket, 28 Eylül 2021 tarihinde aktif edilmiş ve yeni katılımcılara ulaşmak için ilk aşamada sosyal medya, Whatsapp grupları aracılığıyla dağıtılmıştır. Bu tarih itibariyle 70 adet anket tamamlanmış, 20 adet anket tamamlanmamış olmak üzere toplamda 90 adet ankete ulaşılmıştır.

Ailelerin sosyoekonomik statüsü daha önce de değinildiği gibi aileye en çok gelir getiren aile üyesi üzerinden belirlenmektedir. Araştırma dahilinde hazırlanan çevirim içi ankete eşli katılım istenmiş, fakat eşli katılım beklendiği seviyede gerçekleşmediği için anket, eve en çok gelir getiren kişinin meslek ve eğitim bilgileri sorulacak şekilde tekrar düzenlenmiştir. Sebebi ise eşli katılımda eve gelir getiren kişi cevabının eşim olması durumunda partnerin anketi doldurmadığı takdirde bilgilerinin alınamaması sonucu SES verilerinin ölçeğe uygun olarak hesaplanamaması ve bu noktada veri kaybına sebep olmasıdır. Bu düzenlemeyle birlikte birey olarak anketi tamamlayan katılımcılarda araştırmaya dahil edilebilmiştir. 28 Kasım 2021 tarihinde 59 soruluk bu versiyon etkinleştirilerek dağıtılmıştır. Bu versiyonda 48 adet tamamlanmış, 17 adet tamamlanmamış olmak üzere toplamda 65 adet ankete bu versiyonda ulaşılmıştır. Bu

ankete katılım da Haziran 2022'de sonlanmıştır. Sonuç olarak anket 1 sene boyunca katılıma açık kalmıştır. Toplamda 138 adet tamamlanmış ankete ulaşılmıştır.

Eve en çok gelir getiren kişi sorusunda diğer seçeneğini işaretleyerek ikimiz, aile birikimi, ortak, eşit hem ben hem eşim, her ikimizde, gelir ve sorumluluk dağılımımız eşit cevaplarını veren dokuz katılımcının anketi de değerlendirmeye alınarak SES ölçeğine uygun olmaları durumunda araştırmaya dahil edilmiştir.

Ankete Türkiye'deki ikameti sorulduğunda "Türkiye dışından" cevabı veren bir katılımcı da dahil edilmiştir. Benzer şekilde nitel araştırmaya katılan bir çiftin yine Almanya öncesi bir süre yurtdışında yaşayıp sonrasında Almanya'ya göç etmiş ve verdikleri cevaplarla araştırmaya farklı bir bakış açısı kazandırdıkları gözlemlenmiş ve sonuç olarak bu bireylerinde araştırmaya dahil edilmesine karar verilmiştir. Eğitim için Almanya'ya gelen bir çift öğrencinin hiçbir çalışma deneyimi olmaması sonucu SES ölçeğine tabi tutulamadığı için araştırma dışında tutulmuştur. Bir diğer bireysel katılımcı da yine eğitim için Almanya'ya gelmiş ve eve en çok gelir getiren partnerinin bilgilerine ulaşılamadığı için araştırmaya dahil edilmemiştir. Almanya'ya göç etmeden önce Türkiye'de çalışma deneyimi olmayan bir çiftin ise Almanya'daki çalışma şartları göz önünde bulundurularak araştırmaya dahil edilmiştir. Eve en çok gelir getiren kişi cevabı eşim olan 10 katılımcının ise eşinin bilgilerine ulaşılamadığı için SES ölçeğine tabi tutulamamış ve araştırma dışında tutulmuştur. İki katılımcının ise paylaştığı bilgiler araştırmada belirlenen SES ölçeğine uygun olmadığı için dahil edilmemiştir. Son olarak tüm sorulara cevap vermiş, anketi tamamlamış olan katılımcılar sadece araştırma kapsamına alınmıştır. Tüm bu değerlendirmeler sonucunda nicel araştırma kapsamına uygun olan 114 kişinin verileri analiz edilmiştir.

Karma tasarlanan bu araştırmanın nitel ayağı daha ağır bastığı, örneklem sayısı çalışmanın amacına uygun bir biçimde tesadüfi olmayan amaçsal örnekleme tekniğiyle seçildiği için, sayısal anlamda evrene genelleme gibi bir niyet bulunmamaktadır. Bu nedenle araştırmacı ve tez izleme jürisi tarafından 114 kişilik katılımcı grubu bu çalışma için yeterli görülmüştür.

3.3.2 Nitel araştırma veri toplama süreci

Nitel araştırma kapsamında ise birebir yapılacak mülakatlar için yarı yapılandırılmış görüşme akışı hazırlanmış, üç kişiyle pilot görüşme gerçekleştirildikten sonra son haline getirilerek görüşmelere başlanmıştır. Mülakat görüşme akışı, ekler bölümünde "Ek-4: Yarı Yapılandırılmış Mülakat Görüşme Çerçevesi" başlığı altında paylaşılmıştır.

Araştırma kapsamında nitel veriler derinlemesine görüşmelerle toplanmıştır. Derinlemesine görüşme kapsamında görüşmecinin fikir, duygu ve düşüncelerini belirtmesi için açık uçlu sorular sorulmuştur. Ankette onamı alınmış ve mülakat için gönüllü olmuş katılımcıların, ses kaydı sırasında yeniden onayı alınmıştır.

Anket katılımcılarından mülakat için gönüllü olan 30 kişiyle 2022 yılı şubat ve mart aylarında derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar katılımcının sağlığını ve araştırmacının kendi sağlığını koruyacak şekilde, Covid-19 virüs salgını sürecinde alınan önlemler de göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak mülakatların 9'u çevirim içi (online) görüntülü olarak Zoom aracı vasıtasıyla yapılmıştır. Kalan 21'i ise yüz yüze sağlık açısından karşılıklı rahat hissedildiği şartlarda gerçekleştirilmiştir. Pandemi sebebiyle yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerin kimisi açık alanda parkta, kimisi koşulların elverişli olması sonucu evde ya da kafede yapılmıştır. Pandemi sebebiyle farklı görüşme teknikleri ve farklı mekanlar kullanılmış olsa da mülakatlar başarıyla tamamlanmıştır.

Tüm görüşmelerde ses kaydı alınmış, araştırmanın amacı belirtilmiş, bilgilerin anonim kullanılacağı katılımcılarla paylaşılmış, görüşmecinin verilerinin kullanılması için onayı alınmış ve araştırmadan dilerlerse çıkma haklarının bulunduğu bilgisi de paylaşılmıştır. Görüşmeciler anket katılımcılarından seçildiği için bu bilgiler hem ankette yazılı yer aldığı hem de mülakat esnasında paylaşıldığı için aslında katılımcılar iki kere bilgilendirilmiştir. Görüşmeler ortalama yaklaşık 1 saat sürmüştür.

Mülakatlar 2022 yılı şubat ve mart aylarında gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların deneyimlerinin, adaptasyonlarının, göç etme tarihine göre değişkenlik gösterdiği gözlenmektedir. Bu anlamda farklı yıllarda göç eden katılımcılarla mülakat yapılması ve farklı deneyimlerin paylaşılmış olması araştırmaya bilgi anlamında zenginlik katmıştır.

Mülakat yapılan katılımcılardan bir çift Polonya'dan Almanya'ya göç etmiştir. Bu çift esas amacının Avrupa'ya göç etmek olduğunu, Polonya'yı transit göç ülkesi gibi düşündüklerini söylemiştir. Bu doğrultuda paylaşımlarının araştırmaya zenginlik katacağı ve farklı bakış açısı kazandıracağı düşüncesiyle araştırmaya dahil edilmiştir. Diğer taraftan mülakat yapılan bir kadın katılımcının kendisinin üniversite, eve en çok gelir getiren eşinin ise lise mezunu olması sonucu örneklemin ana belirleyicilerinden olan üst sosyoekonomik statü ölçeğine uygun olmaması sonucu değerlendirmeye alınmamıştır. Bunlara ek olarak katılımcıların deneyimlerinin çocuğu olanlar ve olmayanlar arasında farklılık gösterdiği de gözlenmektedir. Katılımcıların yarısının çocuğu yokken, yedisinin 2, sekizinin ise bir çocuğu vardır. Mülakatlarda çocuğu olan katılımcılarla yapılan görüşmelerde deneyim paylaşımlarının daha çok çocuk etrafında yoğunlaştığı fark edilmiş ve bulgular kısmında çocuklu ailelerin yaşadığı farklı deneyimlere ayrıca yer verilmiştir.

3.4 Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması

Nicel veri girişleri SPSS Statistics 28.0.1.0 programı aracılığıyla yapılmış, hipotezler de IBM SPSS programıyla test edilmiştir. Nicel araştırmadaki örneklem genelleme yapacak yoğunlukta olmadığı için istatistiksel analizde hipotez testinde ağırlıklı ortalama değeri ve sıralama ölçütü üzerinden veriler değerlendirilmiştir. Nicel veriler genele bir bakış anlamında bir zemin sunarken araştırmada nitel veriler önceliklendirilmiş, nicel verilerin sunduğu genele bakış nitel verilerle derinleştirilmiştir. Bu sayede araştırma hem alanı keşfetmek hem de tanımlama anlamında geniş bir tablo sunmaya olanak sağlamıştır.

Nitel veri analizinde ise öncelikle ses kayıtları manuel olarak çözümlenmiştir. Çözümlemeleri tamamlanan kayıtların verileri tematik analiz yapılmak amacıyla MAXQDA 2020 20.4.2 Smart coding tool'a aktarılmıştır. MAXQDA aracına aktarılan veriler, daha önce hazırlanan ana temalara ayrılmış, bu işlem yapılırken söylemler üzerinden alt temalar yaratılmıştır.

Bu araştırmada nitel veriler için tematik analizin seçilmesinin sebebi başlıca sebebi keşif ve tanımlayıcı bir araştırma için yeterli esnekliği sağlamasıdır. Tematik analizin bu araştırma için bu esnekliği sağlayacağı özellikleri ise: derin analize uygun olması, mevcut durum hakkında derin anlayış sağlamaya yardımcı olması, nitel veri analizi için daha

esnek bir metot olması, tümevarımcı bir yaklaşım için daha uygun olması sonucu datadan tema çıkarmaya elverişli olmasıdır. (Humble ve Mozelius, 2022).

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bulgular bölümünde araştırma katılımcılarının öncelikle demografik bilgilerine değinilecek, akabinde göç sebeplerine bir ana başlıkta yer verilecek, ailelerin Almanya'da yüzleştiği zorluklara dair bulgular alt başlıklara ayrılarak aktarılacak, sonrasında ailelerin hane içi yaşamlarına dair bulgular alt başlıklara ayrılarak paylaşılacak, akabinde göç edilen ülkedeki kültürel farklılığın göçmen aileler üzerindeki etkileri belirtildikten sonra göç sonrası dönüşen tüketim pratikleriyle birlikte tartışma bölümüne geçilecektir. Tartışma bölümünde ise yakın dönem yapılan benzer araştırmalarla bu araştırma bulguları tartışılıp farklılık ve benzerlikler aktarılacaktır.

4.1 Bulgular

Öncelikle ilk bölümde nicel ve nitel araştırma katılımcılarının demografik bilgilerine ayrı başlıklar altında yer verilmiştir.

İkinci bölümde üst ses grubundan ailelerin Türkiye'den Almanya'ya göç sebeplerine nicel veriler üzerinden hipotez testleriyle yer verilmiş, akabinde nitel verilerle bu bulgular desteklenmiş ve tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde Almanya'da karşılaşılan ilk zorluklar dil, Almanya'daki kural ve prosedürler ve aile, arkadaşlardan uzakta olma bağlamında irdelenecektir.

Dördüncü bölümde "Göçmen Ailelerin Hane İçi Yaşamları" ana başlığı altında Almanya'ya göç sonrası ev içi dinamiklerin nasıl şekillendiği, ev içi rol dağılımında ne gibi dönüşümler olduğu özellikle kadının konumu bağlamında aktarılacaktır. Çocuklu ailelerin hane içi yaşamlarının farklılaşması sonucu bu bulgulara ayrı başlık altında yer verilmiştir.

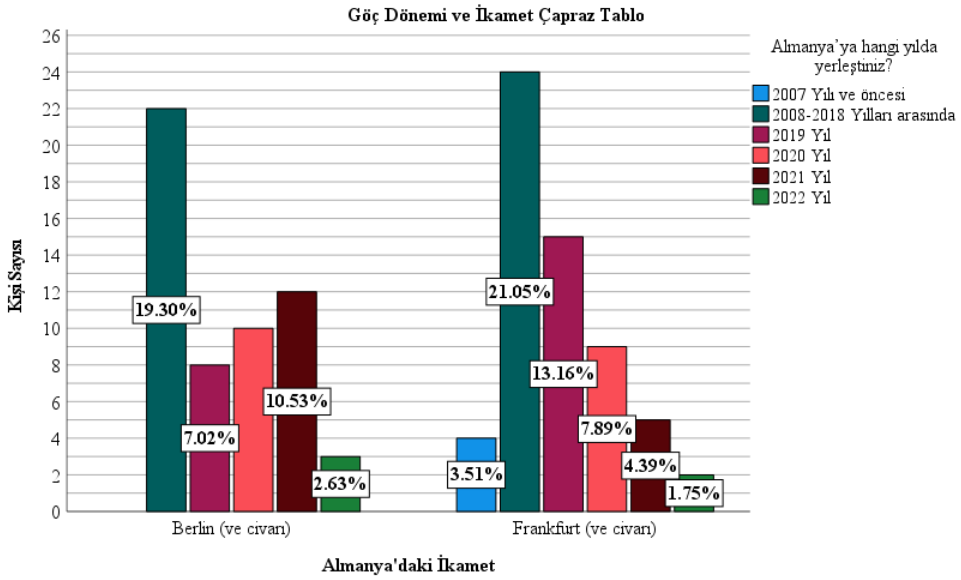
Beşinci bölümde ise "Kültürel Farklılıkla Kazanılan Farklı Bakış Açıları" ana başlığı altında göç sonrası bireylerin yeni coğrafyada karşılaştıkları yeni yaşam şartları doğrultusunda ne gibi deneyimler yaşadıkları, hissiyatları, sorgulamalarına değinilecektir.

Son olarak “Göç Sonrası Dönüşen Tüketim Pratikleri” ana başlıklı altıncı bölümde ise gıda, kıyafet ve seyahat tüketimindeki deneyim ve dönüşümlere yer verilecektir.

4.1.1 Nicel araştırma katılımcılarının demografik bilgileri

Anket katılımcılarının demografik bilgileri olan yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, ikamet ettikleri şehir ve Almanya’ya ne zaman göç ettiği incelenmiş, aşağıda bu bilgilere yer verilmiştir. Katılımcıların ikamet dağılımı incelendiğinde yüzde 52’sinin Frankfurt ve civarı, yüzde 48’inin ise Berlin ve civarında ikamet ettiği görülmektedir.

Göç dönemlerindeki en yüksek oranlara baktığımızda yaklaşık yüzde 40 oranla 46 katılımcının 2008-2018, yaklaşık yüzde 20 oranla 23 katılımcının 2019, yaklaşık yüzde 17 oranla 19 katılımcının 2020, yaklaşık yüzde 15 oranla 17 katılımcının 2021 ve yaklaşık yüzde 5 oranla 5 kişinin 2022 yılında göç ettiği Şekil 1’de yer almaktadır. Bu noktada 2018 ve öncesi göç edenlere karşılık, son dönemde göç edenler yarı yarıda araştırmaya katıldığı gözlenmiş, araştırmanın 2021-2022 yılları arasında gerçekleştirildiği göz önünde bulundurulduğunda son dönem ve erken dönem katılımcıları arasında dengeli bir dağılım olduğu gözlenmektedir.

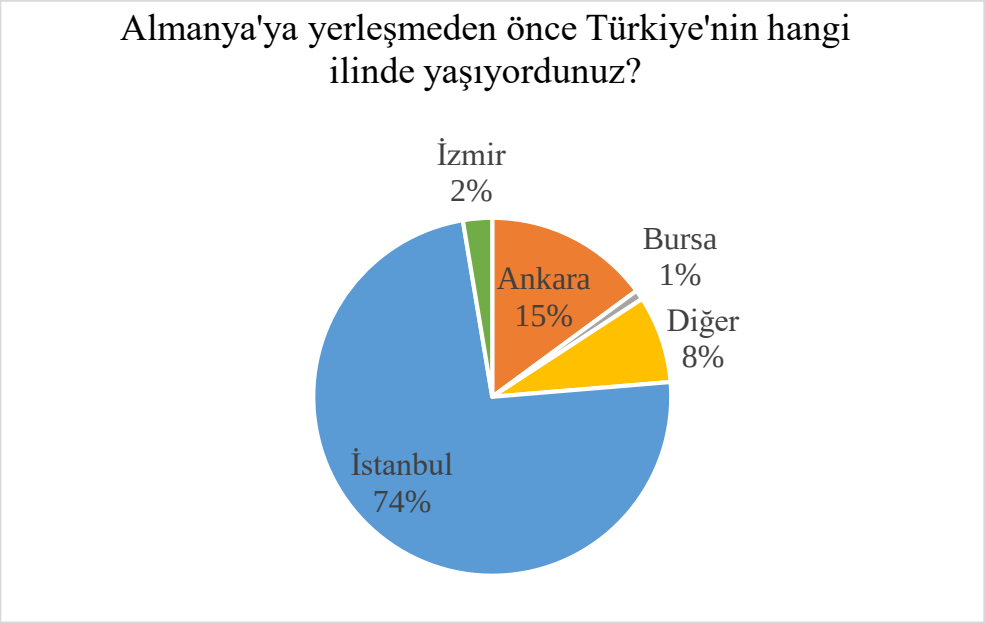

Şekil 2. Göç Dönemi ve Almanya’daki İkamet

Şekil 2’deki şehirler arasındaki yıl dağılımına bakıldığında ise Berlin ve civarına yüzde 40, Frankfurt ve civarına ise yaklaşık yüzde 48 katılımcının 2018 öncesinde göç ettiği

görülmektedir. Erken dönem ve geç dönem göç karşılaştırması yapıldığında Yarı yarıya olmasa da yine oldukça dengeli bir dağılımla karşılaşılmaktadır.

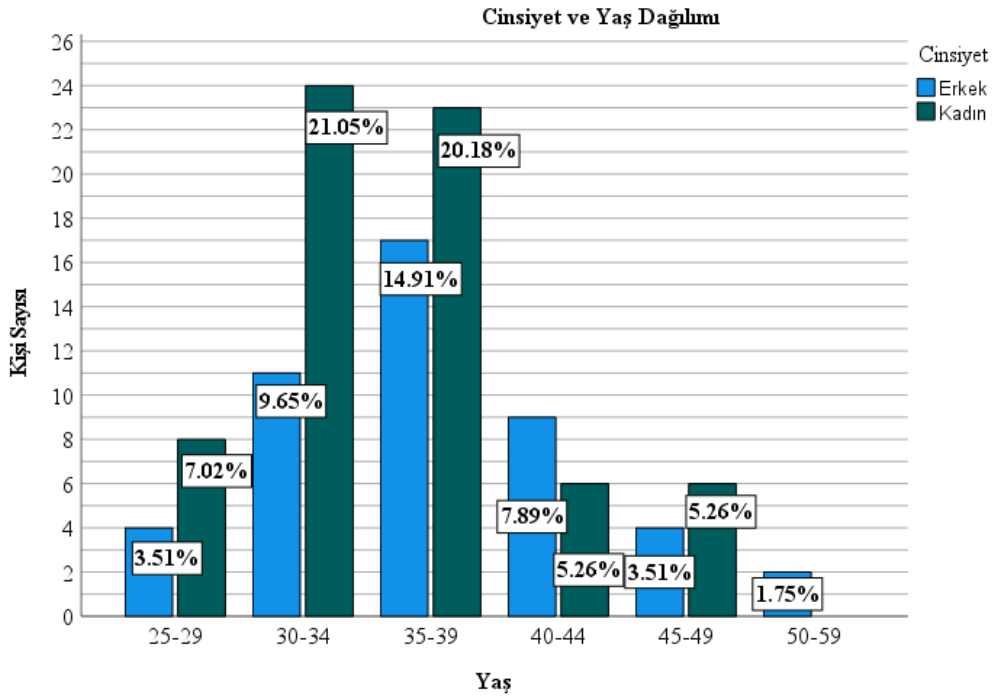
Şekil 3'de görüldüğü üzere Almanya göçü öncesinde Türkiye'deki ikamet yeri sorulduğunda 114 anket katılımcısının 84'ü yüzde 73,7 oranla İstanbul'dan, 17'si yüzde 14,9 oranla Ankara'dan, 3'ünün yüzde 3 oranla İzmir'den, 1'inin yüzde 0,88 oranla Bursa'dan göç ettiği görülmektedir. Diğer seçeneğini işaretleyen katılımcıların ise 3'ü Tekirdağ, 2'si Trabzon, 2'si Denizli, biri Malatya ve biri de yurtdışından göç ettiğini belirtmiştir.

Şekil 3. Göç Öncesi İkamet

Anket katılımında cinsiyet dağılımında bakıldığında yaklaşık yüzde 41 oranında erkek katılımcıya karşılık, yüzde 59 oranında kadın katılımcının nicel araştırmada yer alarak araştırmaya daha fazla ilgi gösterdiği gözlenmektedir. Bu noktada aile göçünde kadının konumunu anlama açısından araştırmaya katkısı olacağı düşünülmektedir. Anket katılımcılarının yaş dağılımında ise en yüksek oranda katılımın yüzde 35.1 oranıyla 35-39, yüzde 30.7 oranıyla 30-34 yaş aralığında olduğu görülmekte, yaklaşık yüzde 66 oranıyla 30-39 yaş aralığında katılımcıların yoğun olarak kümelendiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte 40 yaş ve üzeri katılım oranının da yine toplamda yaklaşık yüzde 24 oranında olması dikkat çekmektedir. Orta yaş ve üstü bireylerin araştırmaya katılımının

yüksek olması sonucu aile göçünde yeni yerleşim yerine adaptasyondaki yaş etkisini de bize dolaylı olarak göstereceğinin sinyallerini vermektedir.

Şekil 4. Yaş ve Cinsiyet Dağılım Grafiği

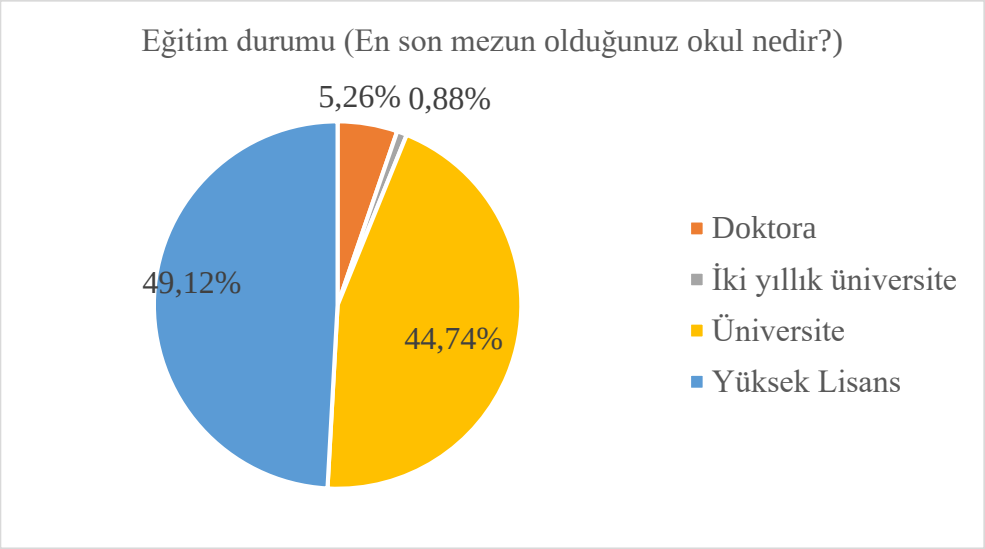
Göç eden ailelerin kaç çocuğu olduğu bilgisinin detaylarına Tablo 5'de yer verilmiştir. Yüzde 36 katılımcı çocuğu olmadığını belirtirken, çocuğu olan katılımcıların yüzdesinin fazla olması sonucu çocuk ve göç sebebi arasındaki bağlantıya bakmanın gerekli olduğu sonucunu akla getirmektedir. Göç sebeplerinin aktarıldığı bölümde bu detaya değinilecektir.

Tablo 5. Ailedeki Çocuk Sayısı Tablosu

Kaç çocuğunuz var?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0 çocuk	41	36.0	36.0	36.0
	1 çocuk	47	41.2	41.2	77.2
	2 çocuk	25	21.9	21.9	99.1
	4 çocuk ve üzeri	1	.9	.9	100.0
	Total	114	100.0	100.0	

Eğitim seviyesi dağılımına bakıldığında (bu noktada araştırmaya sadece en az iki yıllık üniversite mezunlarının dahil edildiği hatırlanmalıdır) ise katılımcıların yüzde 54'ünün lisans üstü ve doktora eğitimi aldığı Şekil 5'te görülmektedir.

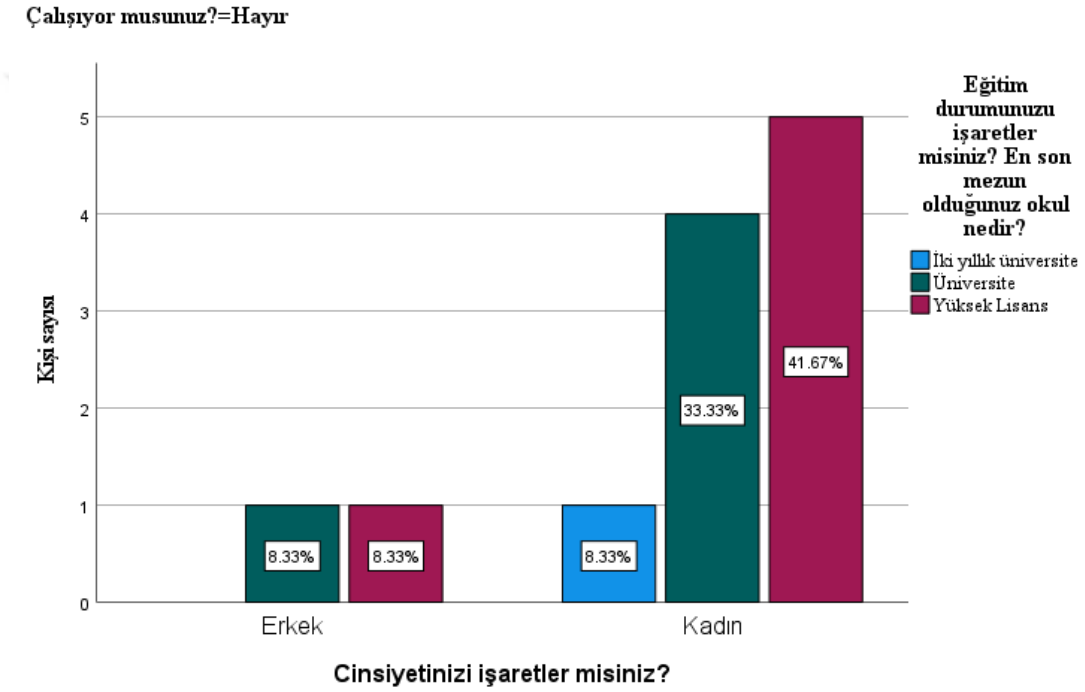

Şekil 5. Anket Katılımcılarının Eğitim Durumu

En az iki yıllık üniversite seviyesinde eğitim almış olan 67 kadın katılımcının 18'i yaklaşık yüzde 27'si Almanya'da hiç çalışmadığı, 10'unun yaklaşık yüzde 15'inin anketi doldurduğu dönemde çalışmadığı beyanında bulunmuştur. Çalışmayan erkek katılımcıların oranının yaklaşık yüzde 8,5 olmasına karşılık, kadın katılımcılar arasındaki yüzde 42'lik bu oran oldukça yüksektir. Aile göçünde kadının pozisyonunu yorumlamanın önemli olduğu bu araştırmada, yüksek oranda kadın katılımcının Almanya'da çalışmıyor olması bulgusu, "kadının aile göçü içindeki vasıfsızlaşması"nın

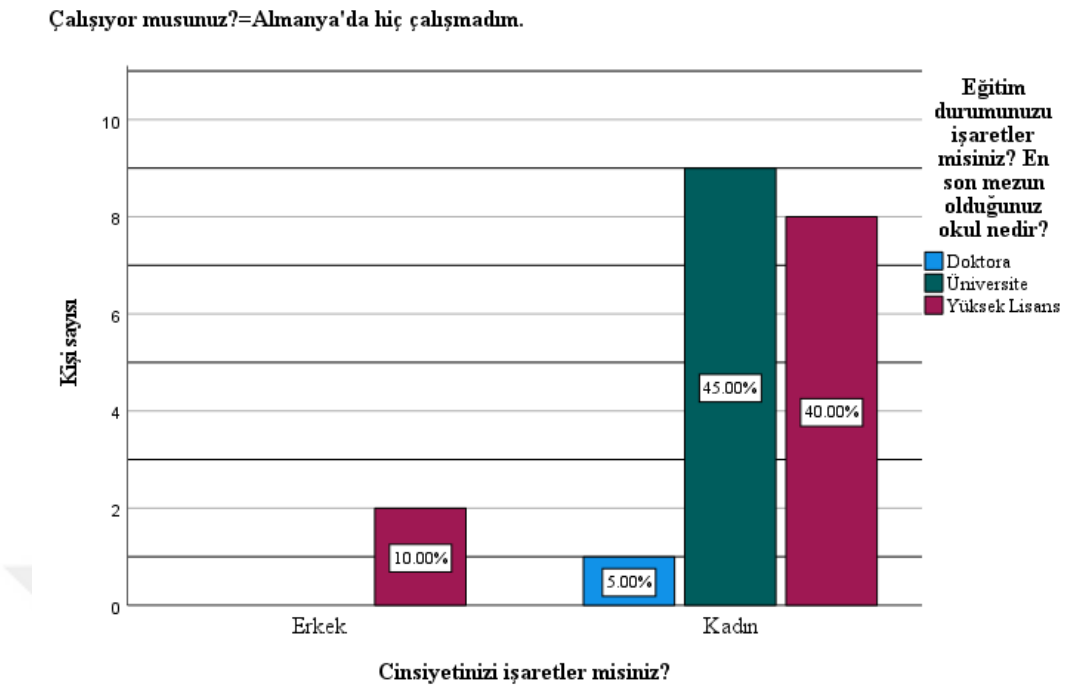
altını çizme gerekliliğini ve derinlemesine mülakatlardaki çıktılarla desteklenmesinin gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuştur.

Almanya'da mevcut çalışma durumu, cinsiyet ve eğitim durumunun detaylı incelendiği Şekil 6 ve Şekil 7'de yine kadının göçteki vasıfsızlaşmasını destekler sonuçlar sunmaktadır. Araştırmaya katılanlardan Almanya'da mevcut işinin olmadığını belirtenler arasında yaklaşık yüzde 83'ünün kadın, yüzde 41,67'sinin ise yüksek lisans mezunu olduğunu Şekil 6 açıkça sunmaktadır. Bu oranların çok yüksek olduğu net bir şekilde araştırma bulgularına yansımıştır.

Şekil 6. Almanya'da Çalışmama, Cinsiyet ve Eğitim Durumu Dağılımı Grafiği

Şekil 7'daki Almanya'da hiç çalışmamış katılımcıların dağılımındaki yüzde 90'lık kadın katılımcı oranı ise yine çarpıcı bir bulgu olarak görülmektedir. Almanya'da hiç çalışmamış olan kadın katılımcıların yüzde 45'lik oranının yüksek lisans ve doktora mezunu olması da yine kadının göçteki vasıfsızlaşmış konumunu yineler nitelikte bir sonuçtur.

Şekil 7. Almanya'da Hiç Çalışmama, Cinsiyet ve Eğitim Durumu Dağılımı Grafiği

Almanya'da anket formunu doldurduğu esnada çalıştığını belirten 82 katılımcıya yaptıkları işin sektörü sorulmuştur. Tablo 6'da görüldüğü üzere yüzde 36.6 oranla büyük çoğunluğu Teknoloji ve bilişim alanında çalışmaktadır. İkinci en yüksek oranın yüzde 11'le mühendislik alanında istihdama dahil olduğu dikkat çekmektedir. Bu alanlardaki nitelikli işgücü ihtiyacının yüksek olmasının yanı sıra, Berlin ve Frankfurt'un çok kültürlü şehirler olması nedeniyle katılımcılar tarafından nitel verilerde paylaşıldığı üzere İngilizce dilinin de işyerinde kabul görmesi sonucu istihdam şansı artmaktadır. Dil konusu ayrı bir bölümde detaylı olarak ele alınmaktadır.

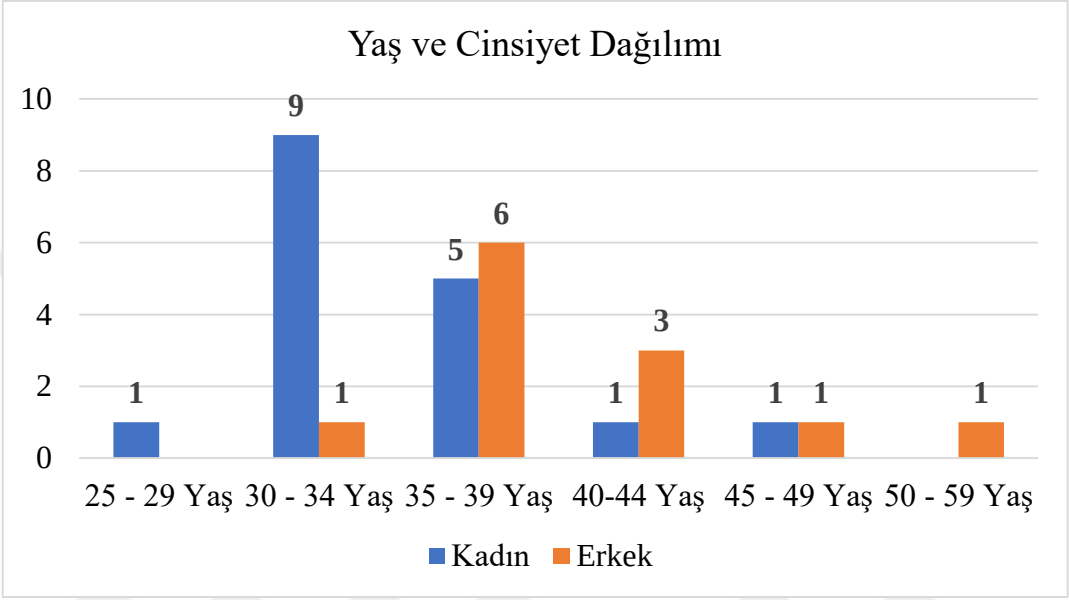
Tablo 6. Almanya'da Çalışanların Mevcut İş Sektör Dağılım Tablosu

Alm_muvcut_is_sek_2 Frequencies				
		Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
Almanya muvcut iş sektör dağılımı_2[a]	Araştırma	1	1.2%	1.2%
	Danışmanlık	1	1.2%	1.2%
	Diğer	7	8.5%	8.5%
	Eğitim, akademi	3	3.7%	3.7%
	Finans, bankacılık	8	9.8%	9.8%
	Güzel sanatlar, müzik ve sahne sanatları, tasarım	3	3.7%	3.7%
	Hizmet (Sigorta, ticaret, mağazacılık, perakende, hızlı tüketim vb.)	3	3.7%	3.7%
	Mimarlık	1	1.2%	1.2%
	Mühendislik (makine, inşaat, endüstri)	9	11.0%	11.0%
	Reklam, pazarlama, internet	7	8.5%	8.5%
	Sağlık	5	6.1%	6.1%
	Teknoloji ve Bilişim (IT, AI, robotik, veri madenciliği, yazılım vb.)	30	36.6%	36.6%
	Ticaret, imalat	4	4.9%	4.9%
Total		82	100.0%	100.0%

a. Group

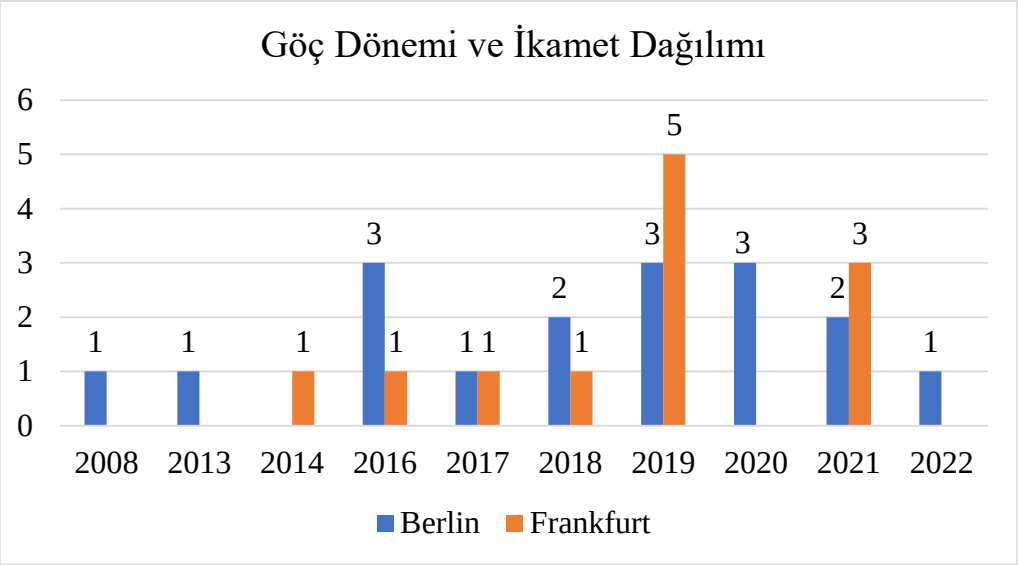
4.1.2 Nitel araştırma katılımcılarının demografik bilgileri

Mülakat yapılan katılımcıların demografik bilgilerine bakıldığında 17'si kadın, 12'si erkektir. Yaş dağılımda yoğunluk 21 katılımcıyla 30-39 yaş aralığında görülmektedir. 30 yaş altı 1, 39 yaş üstü ise 7 katılımcıyla mülakat yapılmıştır. Kadın ve erkek katılımcılarının yaş dağılım detaylarına Şekil 8'de yer verilmiştir.

Şekil 8. Nitel Araştırma katılımcılarının Yaş ve Cinsiyet Dağılım Tablosu

Katılımcıların göç dönemi ve ikamet detaylarına Şekil 9'da yer verilmiştir. Mülakat yapılan görüşmecilerin 17'si Berlin ve çevresinde, 12'si Frankfurt ve çevresinde ikamet etmektedir. Mülakat katılımcılarının göç etme tarihlerine baktığımızda 2008, 2013, 2014 ve 2022 yıllarında göç etmiş birer katılımcı görülürken, 4 katılımcı 2016, 2 katılımcı 2017, 3 katılımcı 2018, 8 katılımcı 2019, 3 katılımcı 2020, 5 katılımcı ise 2021 yılında Almanya'ya göç etmiştir.

Şekil 9. Nitel Araştırma katılımcılarının Göç Dönemi ve İkamet Dağılım Tablosu

22 katılımcı İstanbul'dan, diğer katılımcılar ise İzmir, Ankara, Trabzon, Tekirdağ ve Malatya olmak üzere Türkiye'nin farklı şehirlerinden göç etmişlerdir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun Almanya'ya göç etmeden önce İstanbul'da yaşıyor olması, diğer şehirlerle arasında eşit bir dağılım olmaması sebebiyle göç edilen şehrin deneyim üzerindeki tesirini paylaşma noktasında yetersiz kalacağı için niteliksel verilerde etkisine bakılmamıştır. Katılımcıların göç etme yılları ise Şekil 9'da paylaşılmıştır. Detaylı bilgilere ise Ek-5. Nitel Araştırma Kapsamında Mülakat Yapılan Katılımcıların Demografik Bilgileri isimli tablodan ulaşılabilir.

Mülakatlar 2022 yılı şubat ve mart aylarında gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların deneyimlerinin, adaptasyonlarının, göç etme tarihine göre değişkenlik gösterdiği gözlenmektedir. Bu anlamda farklı yıllarda göç eden katılımcılarla mülakat yapılması ve farklı deneyimlerin paylaşılmış olması araştırmaya bilgi anlamında zenginlik katmıştır. Mülakat yapılan katılımcılardan bir çift Polonya'dan Almanya'ya göç etmiştir. Bu çift esas amaçlarının Avrupa'ya göç etmek olduğunu, Polonya'yı transit göç ülkesi gibi düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda paylaşımlarının araştırmaya zenginlik katacağı ve farklı bakış açısı kazandıracağı düşüncesiyle araştırmaya dahil edilmiştir. Diğer taraftan mülakat yapılan bir kadın katılımcının kendisinin üniversite, eve en çok gelir getiren eşinin ise lise mezunu olması sonucu örneklemin ana belirleyicilerinden olan üst sosyoekonomik statü ölçeğine uygun olmaması sonucu değerlendirmeye

alınmamıştır. Bunlara ek olarak katılımcıların deneyimlerinin çocuğu olanlar ve olmayanlar arasında farklılık gösterdiği de gözlenmektedir. Katılımcıların 14'ünün çocuğu yokken, yedisinin 2, sekizinin ise bir çocuğu vardır. Mülakatlarda çocuğu olan katılımcılarla yapılan görüşmelerde deneyim paylaşımlarının daha çok çocuk etrafında yoğunlaştığı fark edilmiş ve bulgular kısmında çocuklu ailelerin yaşadığı farklı deneyimlere ayrıca yer verilmiştir.

4.1.3 Üst SES grubundan ailelerin almanya'ya göç sebepleri

Nicel araştırma katılımcılarına "Yurtdışına göç kararını alırken sizi Türkiye'den ayrılmaya sevk eden önemli faktörleri seçip, sıralayınız. (En önemli = 1. sıra) [Değerlendirme 1]" kapalı uçlu çoktan seçmeli sorusu yöneltilmiş, en fazla üç seçenek seçerek sıralamaları istenmiştir. Öncelikle her bir katılımcının verdiği tüm yanıtların dahil edildiği Tablo 7'de seçeneklerin işaretlenme sıklık frekanslarına bakılmıştır. Her bir seçeneğin tüm katılımcıların seçme oranları incelendiğinde katılımcılar arasında "en çok işaretlenen beş seçenek sırasıyla yüzde 45.6'yla siyasi ortam, yüzde 43.9'la ekonomik istikrarsızlık, yüzde 40.4'le toplumsal, kültürel ve sosyal olarak yaşamdan memnuniyetsizlik şartları gelmektedir."

Tablo 7. Yurtdışına Göç Kararında Türkiye'den İten Faktörler Sıklık Frekans Tablosu

Türkiye'den iten Faktörler Frequencies				
Yurtdışına göç kararını alırken sizi Türkiye'den ayrılmaya sevk eden önemli faktörleri seçip sıralayınız. (En önemli = 1. sıra) Lütfen en çok 3 yanıt seçin.		Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
Türkiye'den göç etmeye neden olan faktörler[a]	Siyasi ortam	52	16.3%	45.6%
	Ekonomik istikrarsızlık	50	15.7%	43.9%
	Toplumsal, kültürel ve sosyal olarak yaşamdan memnuniyetsizlik	46	14.4%	40.4%
	Çocuklar için eğitim kaygısı	43	13.5%	37.7%
	Kalitesiz yaşam şartları	36	11.3%	31.6%
	Gündelik yaşamda güvende hissetmeme	35	11.0%	30.7%

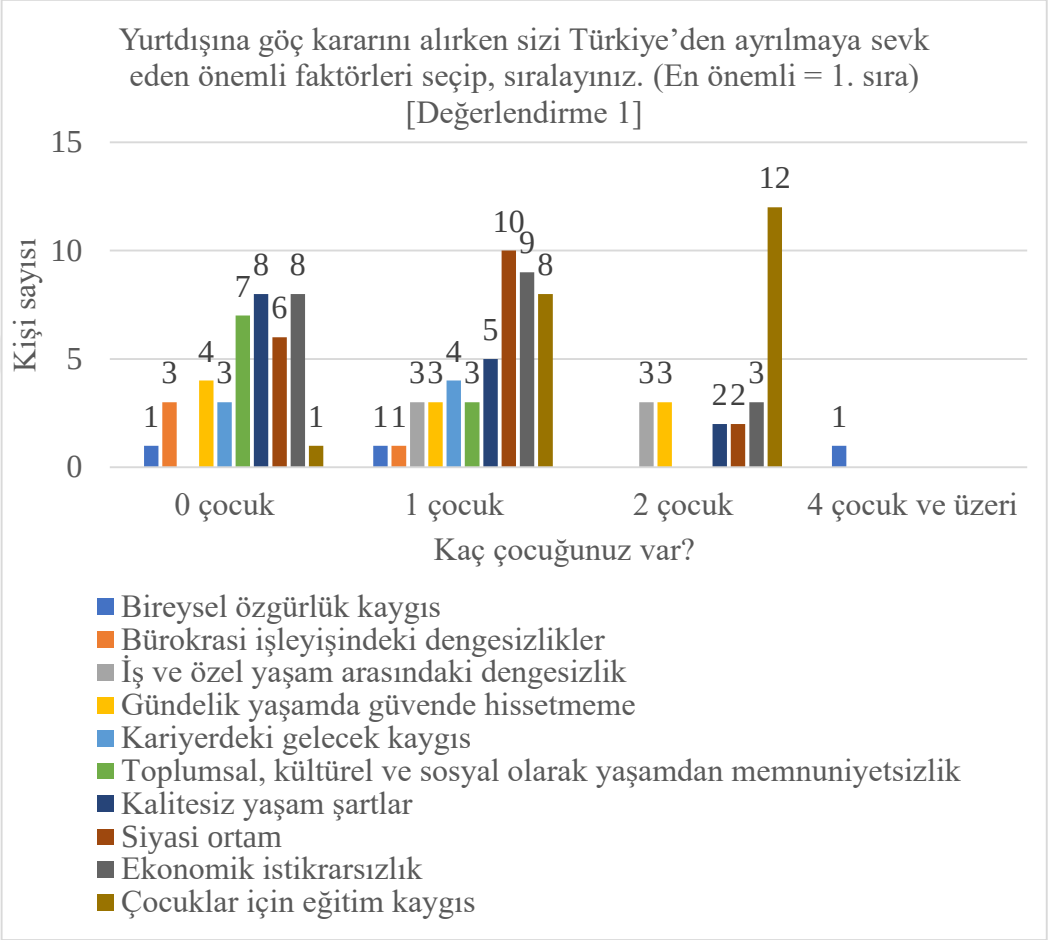
	Bireysel özgürlük kaygısı	24	7.5%	21.1%
	İş ve özel yaşam arasındaki dengesizlik	12	3.8%	10.5%
	Kariyerdeki gelecek kaygısı	12	3.8%	10.5%
	Bürokrasi işleyişindeki dengesizlikler	7	2.2%	6.1%
	Uzmanlık alanında iş bulamama	2	0.6%	1.8%

Genel tabloya bakıldığında en fazla üç seçenek seçildiği düşünüldüğünde ağırlık olarak siyasi, ekonomik ve kültürel sebepler ön plana çıkmaktadır. Diğer taraftan katılımcılardan önem sıralaması yapmaları istenmiş ve Tablo 8'de görüldüğü üzere "1.cil öncelikli Türkiye'den ayrılmaya sevk eden faktör olarak yüzde 18.4 oranla çocuklar için eğitim kaygısı gelmektedir. Hemen akabinde ise yüzde 17.5'le ekonomik istikrarsızlık ve yüzde 15.8'le siyasi ortam" seçeneklerinin seçildiği görülmektedir.

Tablo 8. Yurtdışına Göç Kararında Türkiye'den İten En Önemli Faktör Tablosu

Yurtdışına göç kararını alırken sizi Türkiye'den ayrılmaya sevk eden önemli faktörleri seçip, sıralayınız. (En önemli = 1. sıra) [Değerlendirme 1] Lütfen en çok 3 yanıt seçin.		
	N	%
Çocuklar için eğitim kaygısı	21	18.4%
Ekonomik istikrarsızlık	20	17.5%
Siyasi ortam	18	15.8%
Kalitesiz yaşam şartları	15	13.2%
Gündelik yaşamda güvende hissetmeme	10	8.8%
Toplumsal, kültürel ve sosyal olarak yaşamdan memnuniyetsizlik	10	8.8%
Kariyerdeki gelecek kaygısı	7	6.1%
İş ve özel yaşam arasındaki dengesizlik	6	5.3%
Bürokrasi işleyişindeki dengesizlikler	4	3.5%
Bireysel özgürlük kaygısı	3	2.6%

Çocuklar için eğitim kaygısını birincil faktör olarak seçen 21 katılımcının 20'sinin çocuğu olduğu şekil 10'da görülmektedir. Bu noktada anket katılımcılarının yaklaşık üçte ikisinin çocuğunun olmasının, araştırmanın göç kararıyla ilgili sorusuna alınan yanıtları etkilediği görülmektedir.

Şekil 10. Yurtdışına Göç Kararında Çocuk Sayısının Etkisi

Bununla birlikte çocuklu ailelerle yapılan nitel araştırma kapsamındaki mülakatlarda göç etme sebeplerini detaylandırmaları istendiğinde yine genel olarak çocuklarının birden fazla dille büyümesi, farklı kültürlerle tanışacak büyüyecek olması, dünyayla daha entegre yaşayacak olması gibi imkanları elde edebilmelerinin yanında, kuralların düzeni sağlaması sonucu çocuk yetiştirmek için daha rahatlatıcı ve güven verici bir ortam olduğu bulgularıyla karşılaşılmaktadır. Bununla birlikte ekonomik anlamda da Almanya'da alım gücünün görece iyi olmasından bahsedilirken, Türkiye'de çocuk yetiştirmek için ekonomik giderlerinin yükselmesine değinilmesi noktasında aslında çocuk sebepli göçün

ekonomik göçle ilişkili sebepler olduğu derinlemesine görüşmelerdeki bulgularda ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda aşağıda belirtilen H_3 hipotezi test edilmiştir.

H_3: Türkiye'de bozulan ekonomik durum ve göç etme kararı arasında pozitif bir ilişki vardır: Göç etme kararında Türkiye'de bozulan ekonomik durumun etkisi, göçmenlerin göç etme kararındaki diğer sebeplerin etkisine göre daha yüksektir.

Her ne kadar Türkiye'deki "ekonomik istikrarsızlık" seçeneği 2. önem sıralamasına sahip olup, çocuklar için eğitim kaygısını da destekleyen bir bulgu olarak nitel araştırma sonuçlarına yansımış olsa da, nicel araştırma sonuçlarına göre 1.cil öneme sahip olmadığı için **H_3** hipotezini reddeder bir bulgudur. Yurtdışına göç kararı alırken, Türkiye'den ayrılmaya sebep olan faktörler arasında birincil faktör testlerindeki sonuç "Çocuklar için eğitim kaygısıdır".

Nicel araştırma kapsamında katılımcılara "Yurtdışına göç etmek için özellikle Almanya'yı seçmenizdeki önemli sebepleri seçip, sıralayınız. (En önemli = 1. sıra)" sorusu yöneltilerek katılımcılardan en fazla üç seçenek seçip, bu seçenekleri önem sırasına göre sıralamaları istenmiştir. Bu soruyla aşağıdaki *H_1 ve H_2* hipotezlerinin test edilmesi amaçlanmıştır.

H_1: Almanya'daki Türkiyeli popülasyon ve göç için hedef ülke olarak Almanya'nın seçilmesi arasında pozitif bir ilişki vardır: Almanya'da Türk popülasyonunun yüksek olması sebebiyle göç edilecek ülke olarak Almanya'nın tercih edilmesi, diğer sebeplerin etkisine göre daha yüksektir.

H_2: Almanya'ya göç etme aracı olan işin Almanya'da bulunması ve göç edilecek ülke seçiminin Almanya olması arasında pozitif bir ilişki vardır: işin Almanya'da bulunması sebebiyle göç edilecek ülke olarak Almanya'nın tercih edilmesi, diğer sebeplerin etkisine göre daha yüksektir.

Tablo 9. Göç Kararı Alırken Almanya'nın Seçilmesindeki Faktörlerin Sıklık Frekans Tablosu

Göç için neden özellikle Almanya Frequencies

*Yurtdışına göç etmek için **özellikle Almanya'yı seçmenizdeki önemli sebepleri** seçip, sıralayınız. (En önemli = 1. sıra) Lütfen en çok 3 yanıt seçin.*		Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
Almanya tercihindeki başlıca sebepler[a]	Bireysel özgürlüklerin kabul gördüğü bir ülke	53	17.3%	46.5%
	Ailemizden birinin iş bulduğu ülke	51	16.6%	44.7%
	Maddi olarak geçimi kolay bir ülke	51	16.6%	44.7%
	Türkiye'ye coğrafi olarak yakın bir ülke	45	14.7%	39.5%
	İngilizce konuşup anlaşabileceğim bir ülke	30	9.8%	26.3%
	Eğitimin ücretsiz olduğu bir ülke	26	8.5%	22.8%
	Dilini bildiğim ülke	14	4.6%	12.3%
	Arkadaş/akrabalarımın yaşadığı ülke	14	4.6%	12.3%
	Türkiyelilerin çoğunlukta olduğu bir ülke	12	3.9%	10.5%
	Uygun/ücretsiz eğitim için gelip, yerleşebileceğim bir ülke	11	3.6%	9.6%

H₁ ve ***H₂*** hipotezlerinin test edilmesi için soruya verilen cevapların sıralamada birincil etken olarak seçilen faktöre bakılmıştır. Diğer taraftan çoktan seçmeli olan ve en fazla 3 seçenek seçebilen katılımcıların verdiği tüm cevapların ağırlıklı ortalaması da ayrıca analiz edilmiştir. Ağırlıklı ortalamanın gösterildiği Tablo 9'daki sonuçlara bakıldığında katılımcılar arasında yüzde 46.5 oranıyla bireysel özgürlüklerin kabul gördüğü bir ülke olduğu için özellikle Almanya'nın tercih edildiği frekans olarak en yüksek seçilen sebeptir. İkincil olarak ise yüzde 44.7'yle eşit yüzdelere sahip olan ailemizden birinin iş bulduğu ülke ve maddi olarak geçimi kolay bir ülke seçenekleri gelmektedir.

Tablo 10. Göç Kararı Alırken Almanya'nın Seçilmesindeki Birincil Faktör Tablosu

Yurtdışına göç etmek için özellikle Almanya'yı seçmenizdeki önemli sebepleri seçip, sıralayınız. (En önemli = 1. sıra) [Değerlendirme 1] Lütfen en çok 3 yanıt seçin.		
	N	%
Ailemizden birinin iş bulduğu ülke	**40**	**35.1%**
Maddi olarak geçimi kolay bir ülke	13	11.4%
Bireysel özgürlüklerin kabul gördüğü bir ülke	11	9.6%
Dilini bildiğim ülke	11	9.6%
İngilizce konuşup anlaşabileceğim bir ülke	10	8.8%
Eğitimin ücretsiz olduğu bir ülke	9	7.9%
Arkadaş/akrabalarımın yaşadığı ülke	7	6.1%
Türkiye'ye coğrafi olarak yakın bir ülke	7	6.1%
Türkiyelilerin çoğunlukta olduğu bir ülke	5	4.4%
Uygun/ücretsiz eğitim için gelip, yerleşebileceğim bir ülke	1	0.9%

Tablo 10'daki Almanya'ya göç sebeplerindeki birincil sıralama sonuçlarına göre ise 114 kişi arasından 40 katılımcının yüzde 35.1 oranla ailemizden birinin iş bulduğu ülke seçeneğini işaretlediği görülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda **H_1** hipotezi reddedilirken **H_2** hipotezi doğrulanmaktadır. Her ne kadar ağırlıklı ortalamada frekans olarak bireysel özgürlüklerin kabul gördüğü bir ülke seçeneği yüksek olsa da her bir katılımcının değerlendirmesinde birincil önem sırasında aileden birinin iş bulduğu ülke olma sebebi gelmektedir. Yapılan mülakatlarda da katılımcılara neden özellikle Almanya'yı göç etmek için tercih ettikleri sorulmuştur. Expat olarak görevlendirilen, iş arayışı sırasında birden fazla ülkeye başvuru sonucu Almanya'dan kabul alınması, referans aracılığıyla başvuru ve sonra kabul gelmesi gibi farklılaşan, diğer taraftan aynı sonuca hizmet eden detaylı cevaplar alınmıştır. Sonuç olarak farklı nedenlerle de olsa Almanya'dan iş kabulü alınmasının özellikle Almanya'ya göç için ana sebep olması mülakatlarla da desteklenen bir bulgudur.

Göçe sebebiyet veren bu bulgulara ek olarak bir de yurt dışı göçe teşvik eden (çeken) faktörlerin ne olduğuna yanıt aramak üzere "Yurtdışına göç etmek için karar

aldığınızda yerleşeceğiniz ülkede size cazip gelen önemli faktörleri seçip, sıralayınız. (En önemli = 1. sıra)" sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Çoktan seçmeli bu soruda üç faktörün seçip önem sırasına göre sıralamaları istenen katılımcıların verdiği cevapların sıklık frekansına bakıldığında Tablo 11'deki görüleceği üzere yüzde 50 oranla ekonomik istikrar, hemen akabinde yüzde 44.7 oranla yüksek yaşam standartları gelmektedir. Üçüncü sırada ise yine diğer soruların sonuçlarıyla bağlantılı olarak çocuklar için eğitim olanakları gelmektedir.

Tablo 11. Yurtdışı Göç Kararında Çeken Faktörler Sıklık Frekans Tablosu

Yurt dışı göçte çeken faktörler Frequencies

Yurtdışına göç etmek için karar aldığınızda yerleşeceğiniz ülkede size cazip gelen önemli faktörleri seçip, sıralayınız. (En önemli = 1. sıra) Lütfen en çok 3 yanıt seçin.		Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
Yurtdışı göçe teşvik eden faktörler[a]	**Ekonomik istikrar**	**57**	**17.8%**	**50.0%**
	Yüksek yaşam standartları	51	15.9%	44.7%
	Çocuklar için eğitim olanakları	49	15.3%	43.0%
	Toplumsal, kültürel ve sosyal yaşam memnuniyeti	45	14.0%	39.5%
	Gündelik yaşamda güvende hissetme	38	11.8%	33.3%
	Kariyer imkanları	24	7.5%	21.1%
	Bireysel özgürlük	23	7.2%	20.2%
	İş ve özel yaşam arasındaki denge	19	5.9%	16.7%
	Uzmanlık alanında iş bulabilme	8	2.5%	7.0%
	Bürokrasinin sistemli ve düzenli işleyişi	7	2.2%	6.1%

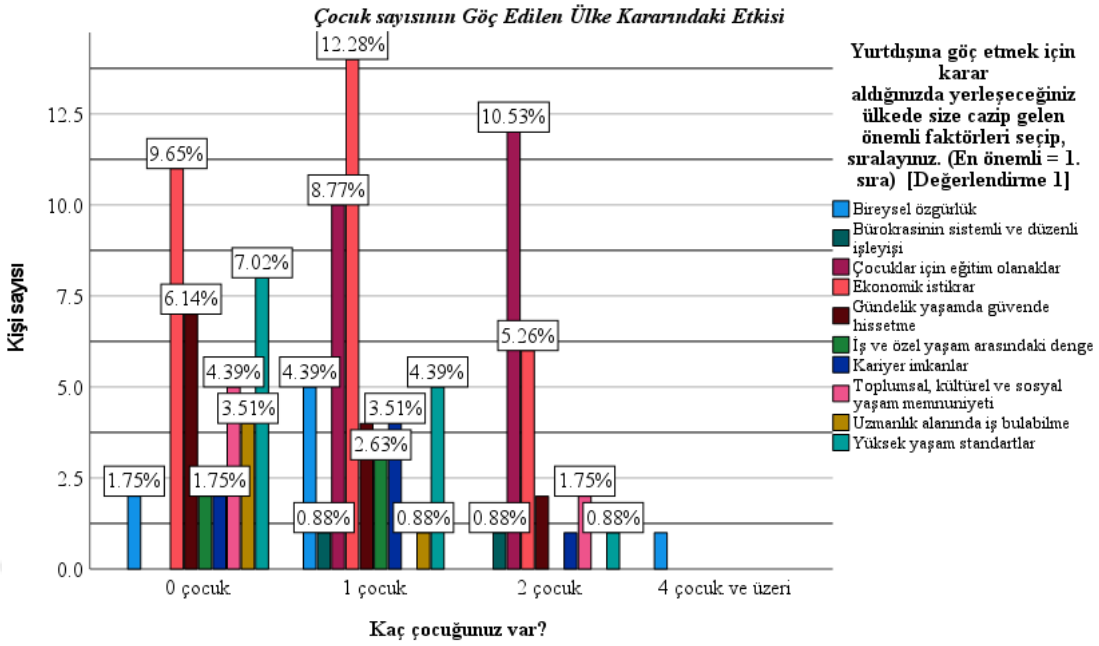
Tablo 12'de ise göç edilecek ülkede göçmen ailelere cazip gelen birincil faktör değerlendirmesinde yüzde 27.2 oranla ekonomik istikrar 114 katılımcıdan 31'inin seçtiği şık olarak ilk sırada yer almaktadır. Hemen akabinde gelen yine birincil faktörler arasından seçilen çocuklar için eğitim olanakları ise yüzde 19.3 oranıyla 114 katılımcıdan 22'sinin seçtiği en çok işaretlenen ikinci seçenek olduğu tabloda göze çarpmaktadır.

Tablo 12. Yurtdışı Göç Kararında Çeken Birincil Faktör Tablosu

Yurtdışına göç etmek için karar aldığınızda yerleşeceğiniz ülkede size cazip gelen önemli faktörleri seçip, sıralayınız. (En önemli = 1. sıra) [Değerlendirme 1]

	N	%
Ekonomik istikrar	**31**	**27.2%**
Çocuklar için eğitim olanakları	**22**	**19.3%**
Yüksek yaşam standartları	14	12.3%
Gündelik yaşamda güvende hissetme	13	11.4%
İş ve özel yaşam arasındaki denge	5	4.4%
Bireysel özgürlük	8	7.0%
Kariyer imkanları	7	6.1%
Toplumsal, kültürel ve sosyal yaşam memnuniyeti	7	6.1%
Uzmanlık alanında iş bulabilme	5	4.4%
Bürokrasinin sistemli ve düzenli işleyişi	2	1.8%

Ailelerin göç kararı almalarında çocukların etkisinin yüksek olduğu bulgularının sonuçlara net bir şekilde yansıması sonucu katılımcıların kaç çocuğunun olduğu ve göç edecekleri ülkede cazip gelen birincil faktörün çapraz tablosuna bakılmıştır. Şekil 11'in gösterdiği üzere çocuklar için eğitim olanakları seçeneği bir ve iki çocuklu aile mensupları tarafından seçilmesi şaşırtıcı değildir. Diğer taraftan tek çocuklu ailelerde ekonomik sebepler iki çocuklu ailelere kıyasla daha ön planda olduğu da tabloya yansıyan farklılaşan bir bulgu olarak dikkat çekmektedir.

Şekil 11. Çocuk Sayısı ve Göç Edilen Ülkeye Çeken Birincil Faktör Çapraz Tablosu

4.1.4 Ayrıcalıklı yaşamı geride bırakma: üst ses grubundan Türkiyeli ailelerin Almanya'da yüzleştiği zorluklar

Almanya'ya aile olarak göç eden üst SES grubundan ailelere nicel araştırma kapsamında çoktan seçmeli olarak "*Almanya'ya ilk yerleştiğinizde yaşadığınız en büyük sıkıntılar nelerdir?"* sorusu yöneltilmiştir. Birden fazla seçeneği işaretleyebilen katılımcıların verdikleri cevapların frekanslarının yansıtıldığı Tablo 13'de görüleceği üzere en çok sıkıntı çekilen konularında başında dil, Almanya'daki prosedür ve bürokratik işlemler ve yalnızlık kaynaklı zorluklar olarak üç başlıkta toplanabilecek cevaplar en yüksek sıklık oranında gelmiştir. Bu bölümde her biri ayrı alt başlıklarda detaylandırılacaktır.

Tablo 13. Almanya'da Karşılaşılan İlk Zorluklar

Almanya'ya ilk yerleştiğinizde yaşadığınız en büyük sıkıntılar nelerdi? *Frequency*		Responses N	Responses Percent	Percent of Cases
ilk_yüzleşilen_sıkıntılar (Diğer Dahil)[a]	Dil engeli sebebiyle iletişim problemi yaşamak	**76**	**21.2%**	**66.7%**
	Almanya'daki kural ve prosedürleri bilmemek	**72**	**20.1%**	**63.2%**
	Bürokratik işlemlerdeki disiplin	42	11.7%	36.8%
	Aile, arkadaş veya yakınlardan uzak kalmak	42	11.7%	36.8%
	Yalnızlık hissetmek	41	11.5%	36.0%
	Yardım isteyecek kimseyi tanımamak	38	10.6%	33.3%
	Kariyerime devam edememek	31	8.7%	27.2%
	Farklı kültürel yaşama hızlı adapte olamamak	13	3.6%	11.4%
	[Diğer] Ev bulamamak	1	0.3%	0.9%
	[Diğer] Herhangi bir sıkıntı yaşamadım	1	0.3%	0.9%
	[Diğer] Dijitalleşmemiş devlet kurumları işleri	1	0.3%	0.9%

4.1.4.1 Dil bariyerinin göçmen aileler üzerindeki etkileri

Almanya'da ilk karşılaşılan zorluklar arasında "Dil engeli sebebiyle iletişim problemi yaşamak" seçeneği yüzde 66.7 oranla katılımcılar tarafından en çok işaretlenen, dolayısıyla frekansı en yüksek seçenek olarak nicel araştırma sonuçlarına yansımıştır. Bu zorlukların neler olduğu detayları nitel verilerle desteklenerek irdelenecektir.

2016'da Almanya'ya ilk geldiğinde Almanca dilini hiç bilmeyen GK16, bir komşusuyla yaşadığı deneyim üzerinden yaşadığı Türk olma, yabancı olma hissinin dil bariyeriyle birleştiğinde nasıl yanlış anlaşmalara sebep olduğunu özetleyen bir anısını paylaşmıştır. Üst komşusunun kapıyı çaldığını çok yakından yüksek tonajda bir sesle hızlı hızlı bir şeyler anlatıp gittiğini, geceleri ağlayan kızından rahatsızlık duyduğu için geldiğini zannettiğini "(…)Şimdi hani ırkçılık da var dediler; şimdi bunlar Türk dediler, bebek sürekli ağlıyor dediler acaba öyle mi falan böyle kafamda bir sürü şey canlandırdım(…)" diyerek aktarmaktadır. Diğer taraftan komşunun ziyaretinin sebebi GK16'nın paketinin

ona teslim edilmiş olması olduğu; görme zorluğu sebebiyle kaşlarını çatarak çok yakından konuştuğu; konuşmasının normalde de hızlı ve yüksek tonda olduğu durum netliğe kavuşunca anlaşılmıştır. Dili bilmeme sonucu beden dilinin ön plana geçmesi, Türkiyeli göçmen olma kimliği ve etraftan edinilen "ırkçılık" söylemleriyle birleşince yanlış anlamalara sebebiyet verebileceğini özetler nitelikte araştırma sonuçlarına yansıyan güçlü bir örnektir. GK16, kendi sözleriyle *"(…)o mimikler yok mu o mimikler, ya da beklentiler kafamızdaki, böyle sınırlar…hani kendi kurduğumuz düşünceler bizi o noktaya getirdi(…)"* diyerek dil bariyerinin göçmenlerin zihinlerindeki düşüncelerle birleşerek topluma uyum sağlamada nasıl bir zorluk oluşturduğunu örneklendirmektedir.

Nitel araştırmaya katılan görüşmecilerin paylaşımları Alman vatandaşlarının Almanca konuşmayı tercih ettiği için Almanca dilini öğrenmenin gerekliliğini işaret etmektedir. Diğer taraftan Almanya'ya geldiğinde Almanca hiç bilmeyen 2020 yılında göç eden GK2, Almanca bilmenin gerekliliğini kendi deneyimi üzerinden şu şekilde aktarmaktadır:

"(…)sonraki durakta inip başka trene binmek gerekiyormuş o gün mesela bi arıza çıkmış. Hani anlamıyorsunuz onu(…)İngilizce olmasına rağmen anadil Almanca olunca hani o biraz insanı kötü hissettiriyor yani. İfade edemiyorsunuz, olanı anlamıyorsunuz(…)Almancayı halledersek burada hiçbir problemimiz kalmaz(...)" (GK2, Berlin, 2020).

Evdeki bir sorunu çözmek için eve yardıma gelen Alman bir çalışana sorunu anlatabilmek, trafik levhalarını, toplu taşıma anonslarını anlamak, bir kaza durumunda kendini savunmak, karşı tarafı anlamak ve haksız duruma düşmemek gibi sebepler de yine Almanca dilini bilmenin gerekliliğinin altının çizildiği örnekler olarak mülakatlarda katılımcılar tarafından paylaşılmıştır. Her ne kadar görüşmecilerin bir kısmı komşularıyla irtibattayken ya da yabancılar ofisindeyken çeviri uygulamalarının yardımıyla dil engelini aştıklarını belirtseler de diğer örnekler Almanya'da yaşayacak bir göçmenin Almanca dil bilgisine ihtiyacı olduğunu gösterir niteliktedir. Gündelik hayatta ev arama, araba alma gibi deneyimleri sonrasında Almancayı gündelik hayatını idame ettirecek kadar öğrendiğini fakat hala konuşmakta zorlandığı için İngilizce ve Türkçe konuşmayı tercih ettiğini belirten GE18 dil bariyerine takılmanın kendisini psikolojik olarak negatif etkilediğini görüşme esnasında paylaşmaktadır.

Katılımcıların çoğunluğu Almanca kursuna gittiğini ya da gideceğini belirtmekle birlikte Almanca dilini bilmek ve kullanabilmek arasında da bir fark olduğu görüşmecilerin ifadelerinden anlaşılmaktadır. Kursa giderek Almanca öğrenmenin yeterli olmadığını B2 Almanca dil sertifikasını (B2'den sonra sadece C1 ve C2 üst seviyeleri gelmektedir) almış olan GK29 şu şekilde dile getirmektedir:

"(…)B2'ye geldim ama kendimi yeterli hissetmiyorum. Hiçbir şekilde. Ne konuşmada ne şeyde(…) İletişimde de ya genelde sosyal ortamda ya da böyle bir iş ortamında bulunmadığım için kendi Almancamla yetebiliyorum kendime." (GK29, Frankfurt, 2018).

Pandemi sebebiyle de sosyal hayata yeteri kadar katılamadığını belirten GK29, işyeri gibi Almanca konuşarak sosyalleşebileceği bir çevresi de olmadığı için Almanca pratik yapmakta güçlük çektiği için kendisini Almanca dil bilgisi konusunda yeterli hissetmediğini belirtmektedir. Benzer şekilde 2016 yılında Almanya'ya göç eden GE17, Almanca öğrenmeye karar verdikten sonra işyerinde geçerli dilin İngilizce olmasına rağmen iş arkadaşlarından kendisiyle Almanca konuşmasını isteyip zorlanarak, hatta bazen isteneni anlamadığı için ekstra iş yükü aldığını bu şekilde dili öğrendiğini belirtmektedir.

Almanca dilini yeterli ölçüde bilmemek göçmenlerin hayatında yarattığı zorlukların yanı sıra farklı uluslardan bireyleri dil kursunda birleştiren bir olgu olarak da araştırma sonuçlarında dikkat çekmektedir. Görüşmecilere farklı uluslardan arkadaşları olup olmadığı sorulduğunda Almanca dil kursunda tanıştıkları arkadaşları olduğunu, onlarla zaman zaman Almanca dil pratiği yapmak, bazen de sosyalleşmek için bir araya geldiklerini belirtmektedirler. GK2, lokal Almanlarla aynı ortamlara giremediğini, diğer taraftan dil kursu sayesinde sosyalleşebilecek bir ortamı olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

"(…)benim hiçbir şekilde Alman öyle bir ortamım yok. Çok milletli bir ortamım var. O çok milletli ortamda da mesela haftaya cuma yemek yiyeceğiz falan(…)hani herkes bi şekilde burada yalnız. Yalnızlığını gidermeye çalışıyor" (GK2, Berlin, 2020).

Bunun dışında eşi aracılığıyla Almanya'ya gelen ve yüksek lisans öğrenimi gören GK11 ise okuldaki arkadaşlarının yine farklı milletlerden olduğunu şu şekilde ifade ediyor:

"Okulda enteresan bir şekilde yine de şey oluyo yani devlet üniversitesi Alman bir okul ama bi şekilde yabancı öğrenciler bir araya geliyor. Yine de onlarla arkadaş oluyosun daha çok kesinlikle." GK11, Berlin, 2017

Her ne kadar sadece bir kişinin bu yönde bir paylaşımı olsa da görüşmecilerin bir kısmının çok da sosyal Alman arkadaş ortamı olmadığı bulgulara yansımaktadır.

4.1.4.2 Frankfurt ve Berlin özelinde dil bariyeri

Araştırmanın yapıldığı Frankfurt ve Berlin şehirlerinde İngilizce dilinin geçerliliği görüşmecilerin değindiği bir olgu olarak araştırma bulgularına yansımaktadır. Görüşmecilerin bir kısmı Berlin ve Frankfurt'ta İngilizce bilerek yaşanabileceği kanaatine vardığını belirtmektedir. Diğer taraftan Almancanın öğrenilmesi gerekliliği de çeşitli sebep ve motivasyonlarla ayrıca dile getirilmektedirler. Berlin'de yaşayan görüşmeci GE12 ise, Türkiyeli topluluğun çoğunlukta olduğu bölgelerde hayatın Türkçe bilerek dahi yaşanabileceğini şu şekilde deneyimi üzerinden aktarmaktadır:

"(…)şunu fark ettim bizim mahallede(…) Kreuzberg'deyiz. Sadece Türkçe konuşarak hayatımı 3-4 ay geçirdim bizim tüm mahallenin içerisinde(…)" (GE12, Berlin, 2013).

Benzer bir şekilde küçük ya da yaşadığı bölgede daha çok Alman mahalle sakinlerinin olması sonucu merkez dışında yaşayan iki görüşmeci, İngilizce kullanımının çok olmadığını, Almanca bilmenin gerektiğini paylaşmaktadır. Daha önce Potsdam'da bir kasabada yaşarken dil engeli sebebiyle çok zorluk çektiğini paylaşan GK4, Berlin merkeze taşındıktan sonra banka, hastane gibi kurumlardaki ve çocuğuyla ilgili işlerini İngilizceyle çözebildiğini aktarmaktadır. 2018'de Düsseldorf'a göç eden, sonrasında Berlin'e taşınan GK14, dil anlamında Berlin'e taşınınca hayatının kolaylaştığını, Almancaya ihtiyacının olmadığını bu durumunda Almanca öğrenme motivasyonu önünde bir engel yarattığını paylaşmaktadır. Bu bulgular doğrultusunda yaşanılan bölgeye göre Almanca dilini bilme gerekliliği derecesinin değişiklik gösterdiği yorumuna varılmaktadır. Yaşanılan bölgeyle birlikte sosyal çevrenin de dili geliştirmenin önünde bir zorluk yarattığı bulgulara yansımaktadır. GK29'un eşinin iş arkadaşlarının Türkiyeli olması ve Frankfurt'ta İngilizce dilinin de geçerli bir dil olması sonucu 10 yıldan fazla süredir Almanya'da yaşamasına rağmen Almancayı en düşük seviyede öğrenip, ilerletmediğini paylaşmaktadır.

4.1.4.3 Yabancı dil bilmenin adaptasyona olan etkisi

Nicel araştırma kapsamında dilin Almanya'daki yaşamlarına olan etkisini ölçmek için katılımcılara önce Almanca ve İngilizce dilini bilip bilmedikleri, akabinde ise bu dil bilgilerinin gündelik hayata adaptasyonlarını kolaylaştırıp kolaylaştırmadığı 5'li likert ölçeği kullanarak 2 ayrı soruda sorulmuştur. Bu soruyla aşağıda paylaşılan *H_4* hipotezinin test edilmesi amaçlanmıştır.

H_4: Yabancı dil bilmek ve yeni yerleşim yerinde yaşama adaptasyon arasında pozitif bir ilişki vardır: Almanca ya da İngilizce bilen aile bireylerinin gündelik yaşama hızlı adapte olma oranı daha yüksektir.

Her iki dilin de etkisinin ölçülmesi için *H_4* hipotezi aşağıdaki 2 farklı soru üzerinden test edilmiştir.

H_{4a}: Yabancı dil bilmek ve yeni yerleşim yerinde yaşama adaptasyon arasında pozitif bir ilişki vardır: Almanca dilini bilerek gelen aile bireylerinin gündelik yaşama hızlı adapte olma oranı daha yüksektir.

H_{4b}: Yabancı dil bilmek ve yeni yerleşim yerinde yaşama adaptasyon arasında pozitif bir ilişki vardır: İngilizce dilini bilerek gelen aile bireylerinin gündelik yaşama hızlı adapte olma oranı daha yüksektir.

Yapılan ankette Almanca dilini bildiğini belirten 22 katılımcıya "Almanya'ya ilk geldiğimde Almanca bildiğim için buradaki gündelik hayata daha kolay adaptasyon sağlayabildim." ifadesine ne derece katıldığı kesinlikle katılmıyorum ve kesinlikle katılıyorum cevapları başta olmak üzere 5'li likert ölçeğinde sorulmuştur. Bu soruyu yanıtlayan 22 kişiden yalnızca ikisi bir bağ olmadığını belirtmiş, dolayısıyla adaptasyon konusunda katılımcıların neredeyse tamamının Almanca dilini bilmek ile adaptasyon arasında pozitif bir korelasyon kurduğu çıkarımı sonucu **H_{4a}** hipotezi doğrulanmaktadır.

İkinci olarak İngilizce dilini bilmenin Almanya'daki gündelik hayata adapte olma arasındaki ilişkiye bakıldığında, İngilizce dilini bildiğini belirten 106 katılımcının 82'sinin (yüzde 71.9'unun) "Almanya'ya ilk geldiğimde İngilizce bildiğim için buradaki gündelik hayata daha kolay adaptasyon sağlayabildim." ifadesine "katıldığını" belirtmesi

sonucu, katılımcıların İngilizce dilini bilme ve adaptasyon arasında pozitif bir korelasyon kurduğu söylenebilmektedir. Sonuç olarak veriler H_{4b} hipotezi doğrulanmaktadır.

Diğer taraftan İngilizce dili sorusuna cevap verenlerden yüzde 21'lik bir kesim "kararsız" olduğunu veya bu ifadeye katılmadığını belirtmiştir. Daha önce paylaşılan nitel araştırma analizinde erişilen "bazı bölgelerde İngilizcenin yeterli olmaması", "Almanların Almanca kullanmayı daha çok tercih ediyor olmaları", "kaza ve benzeri durumlarda İngilizce dilinin yeterli olmaması" bulguları bu yüzde 21'lik ayrışmayı açıklamaya yardımcı olmaktadır.

4.1.4.4 Dil öğrenme motivasyonları

Her ne kadar nicel veriler Almanca bilerek Almanya'ya gelmenin adaptasyonu kolaylaştırdığını gösterse de derinlemesine mülakat bulgularına göre Almanca bilgilerinin yetersiz olması sonucu Almancayı daha iyi öğrenmeleri gerektiğine inandıkları görülmektedir. Bu durumun dili öğrenmek ve dili kullanmak arasındaki farktan kaynaklandığı mülakatlarda ortaya çıkmaktadır. Almancalarının yetersiz olduğunu hissederek, dili öğrenmek için bahsedilen başlıca motivasyonlar sosyal hayata katılma isteği, çocuğun eğitim hayatında etkin rol alma isteği ve iş bulma, işyeri kültürüne adapte olma alt başlıkları üzerinden detaylandırılacaktır. Bu ana motivasyonların yanı sıra bazı katılımcılar süresiz oturum ya da vatandaşlık hakkı için de Almancayı öğrenmek durumunda olduklarını belirtmektedirler.

4.1.4.4.1 Sosyalleşmede dil engeli

Almanca dilinin sohbet edebilecek seviyede olmaması Alman arkadaş çevresi edinmenin önünde bir engel teşkil ettiği bazı katılımcılar tarafından ifade edilmektedir. Türkiye'deki üniversite döneminde okulda yabancı öğrencilerin olup, onlarla gündelik sohbet ettiğini fakat aktivitelere İngilizce konuşmak zorunda kalacakları için çok da fazla yabancı öğrencileri davet etmediklerini görüşmede belirten GE22, dilin arkadaşlık kurmada nasıl bir bariyer olduğunu bu deneyiminden örnek vererek değinmektedir. Ayrıca, işyerinde arkadaşlarıyla iletişimde olduğunu fakat onlarla sosyalleşmediğini, sebebinin ise iş ve sosyal yaşamı ayrı tutmak gibi bir yaklaşımları olduğuna inandığını belirtmenin yanında yaş unsurunun da çevre edinmeyi zorlaştırdığını, arkadaşlıkların daha çok üniversitede edinildiğini eklemektedir.

Ne konuşulduğunu, esprileri anlamamak, derin sohbete girememek genel olarak sosyal hayatta görüşmecilerin dil bariyeri sonucu yaşadıkları deneyimler nitel araştırma bulgularına yansımaktadır. Gündelik hayatta Türkiye'de yaşasalar parkta diğer çocukların ebeveynleriyle küçük sohbetlere dahil olup sosyalleşebilecekken, Almanca konuşamama nedeniyle *"tatlı bir sohbeti kaçırıyorum"* diyerek GE27 yaşadığı deneyimi aktarmaktadır. Ayrıca iş yerinde de İngilizce kabul görse de ana dillerinde rahatça konuşan iş arkadaşlarına rahatsızlık vermemek düşüncesiyle kendisini sosyal ortamdan soyutlamayı tercih ettiğini paylaşmaktadır. Bu örnekte dışlanma sonucu değil, bireyin kendi zihninde yarattığı dil engeli sebebiyle sosyal hayata dahil olamadığı, bir yerde tercih olduğu görülmektedir. GK28 ise, Türkiyeli arkadaşlarıyla görüşmekten zevk aldığını fakat bu toplulukla sınırlı kalmak istemediği ve Almanca öğrenme motivasyonunun *"dip sohbetlere"* girme isteğinden kaynaklandığını eklemektedir.

2018 yılında Almanya'ya göç etmiş, Berlin'de yaşayan GE13, işyerinde Almanca geçerli dil olduğu için Almanca öğrenmeye odaklandığını belirtmektedir. Diğer taraftan dile çok hakim olmadığı için yanında işle ilgili bir konu geçtiğinde kendisini de ilgilendirip ilgilendirmediğini bilemediğini ve yaptığı işle ilgili memnuniyeti anlamanın da zor olduğunu paylaşmaktadır. Görüşme yapıldığı dönemde gündelik hayatını ve mesleğini yapabilecek seviyede Almanca bilgisinin olduğunu diğer taraftan ana dili olmadığı için hala bir şey bilmiyormuş gibi hissettiğini eklemektedir. Esprileri bazen anlamadığını, bunun kültürel olabileceği gibi Almancayı ana dili gibi bilmemekten de kaynaklanan durumlar olabildiğini belirtmektedir.

4.1.4.4.2 Çocuklu ailede dil

Görüşme yapılan çocuklu aile üyelerinin Almanca dilini öğrenmedeki motivasyonlarında ön plana çıkan bir gerekçe çocuklarının okul çevresiyle iletişimde olabilme isteği ve ihtiyacı olarak bulgulara yansımaktadır. 2018 yılında Almanya'ya göç eden GK14, İngilizce bildiği için hayatının Berlin'de kolaylaştığını aktararak, Almanca öğrenme konusundaki motivasyon ve kararsızlığını "*(...)çocuğumla Almanca konuşabilmek ve diğer birilerinin yanında benden utanmasın diye falan öğrenicem, yani inşallah."* diyerek paylaşmaktadır.

2016 yılında Berlin'e göç eden ve çocuğu dört seneden fazla bir süredir kreşe giden GK16 ise *"(...)ne öğrendiğini bile anlamama duygusu beni korkutuyor(...)"* diyerek çocuğuyla arasında bir kopukluk olma korkusunu verdiği şu örnekle daha güçlü desteklemektedir:

"(...)Almanca anlatıyor bazen kendini. Kızım Türkçe anlatır mısın diyorum. Şey diyor ben bunu Almanca daha rahat ifade ediyorum galiba falan diyor. Ha diyorum o zaman o kendini daha rahat ifade ettiği dili ben bilmezsem sıkıntı olur" (GK16, Berlin, 2016).

Türkiye'de olsalar çocuklarının derslerine yardımcı olacak olan ebeveynlerin bir diğer Almanca öğrenme motivasyonları da onları bu destekten mahrum bırakmak istememek olarak araştırma sonuçlarına yansımaktadır.

Benzer şekilde derslerine yardımcı olmak istemenin yanı sıra dil bariyeri sebebiyle veli toplantısında yaşadıkları iletişim problemi de çocuklu aile üyelerinin Almanca öğrenme motivasyonları arasında yer almaktadır. Çocuklarına daha iyi bir gelecek sunma gayesinin Almanya'ya göç etme nedenleri arasında olan GE17 ve GE30, veli toplantısında öğretmenin çocuklar için verdiği tavsiyeleri, talepleri Almanca bilgisi yetersizliği sonucu anlayamadıkları için dili öğrenme gerekliliğini çok daha iyi özümseyip motive olduklarını mülakatlarda aktarmaktadırlar. GE30 kendi deneyimini şu şekilde aktarmaktadır:

"(...)ilk ebeveyn öğretmen görüşmesinde(...)hiçbir şey anlamadığımız için o zaman kendimi çok kötü hissetmiştim(...)Almanya'da kendimi en kötü hissettiğim zamanlardan biriydi(...)çocuğumun geleceğiyle ilgili olan önemli şeyleri anlayamıyordum(...)ya bir şey yapmamız gerekiyorsa ve biz yapmıyorsak. O yüzden çocuk geride kalıyorsa." (GE30, Frankfurt, 2019).

Benzer şekilde 2016 yılında Berlin'e göç eden GE17'de veli toplantısında çocuğuyla ilgili konuşulan konuları anlayamaması, öğretmenin İngilizce konuşmasına rağmen ana dilinde aktarmasının daha sağlıklı olacağına inancı sonucu *"(...)işte o akşam şey demiştim bu dili öğrenmemiz lazım hani kendimiz için olmasa bile çocuklarımız için."* diyerek motivasyonunu güçlü bir şekilde ifade etmektedir. Expat olarak Berlin'e gelen akabinde kalmaya karar veren GE17, İngilizce diliyle hayatını idame ettirebileceği için Almanca

kursunu bıraktığını fakat veli toplantısı deneyimi sonucu Almanca öğrenmek için tekrar kursa başladığını eklemektedir.

Mülakatlarda ortaya çıkan bir diğer farklı bulgu ise, çocuklu ailelerde dil öğrenmenin de bir şekilde ev içi rol ve sorumluluk dağılımında paylaşılmasıdır. İş bulan ebeveyn işine konsantre olup İngilizce dilinde hayatını devam ettirirken, diğer ebeveyn Almanca öğrenerek çocuğun eğitimindeki rolü görece biraz daha fazla üstlenmektedir. Bu bulgu özellikle mülakat zamanına oranla son 3-4 sene içinde, görece yeni göç eden ailelerin paylaşımlarında dikkat çekmektedir. Aile içinde çocukların okulunda daha aktif rol oynamak isteyen 2021 yılında Frankfurt'a göç etmiş aynı zamanda eğitimci GK28, dil öğrenme sorumluluğunu üstlenen ebeveyn olarak çocukları olduğu için Almanca öğrenmesi gerektiğini, okuldaki göçmen çocuklarının annelerinin Almanca öğrenmiş olduklarını belirterek eklemektedir: *"öğreniliyor demek ki yani bu kadar insan öğrenebiliyorsa(...)"*.

Sonuç olarak, her ne kadar araştırmanın yapıldığı iki şehir de çok kültürlü şehirler olup, İngilizce ve hatta bazen Türkçe dilinde hayatın bir şekilde idame ettirilebileceğine değinilse de çocuklu ailelerin çocuklarının kendilerini Almanca daha iyi ifade edecek olmaları, çocuklarına derslerinde yardım etme isteği, okul sistemini ve öğretmenlerin beklentilerini anlayıp onlara daha iyi bir gelecek sunmak için eğitim hayatlarında etkin rol oynama isteği sebepleri nedeniyle Almanca dilini öğrenmeleri gerektiği çoğu çocuklu aile üyesi tarafından dile getirilmektedir.

4.1.4.4.3 İş alanında dil engeli

Mülakat katılımcılarının paylaşımlarından yapılan çıkarımlar sonucu Berlin ve Frankfurt şehirlerinin çalışma ortamlarında İngilizce kullanma imkanı sunduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Almanca dilini bilmemek ya da yeterli seviyede kullanamamanın bazı açılardan iş piyasasına dahil olmada farklı şekillerde engel teşkil ettiği de görüşmeciler tarafından değinilen bulgulardandır. Yapılan mülakatlarda Almanca dil bariyeriyle karşılaşılan başlıca iş sektörlerinin iletişim, eğitim, akademi, sağlık ve satış olduğu görülmektedir. Bankacılık ve iletişim teknolojileri sektörlerinde bazı bölümlerde de Almanca bilgisi gerektiğine değinilmektedir. GE26 bunun sebebini şu şekilde açıklamaktadır:

> Günümüzde hala proje yaparken ve dış müşterilere hizmet veren tanıdıklarım, IT sektöründe bile olsa(…) kişilerin Almanca bilmesini nerdeyse zorunlu tutuyor. Çünkü Almanlar kendi dilinde anlatmanın daha rahat olduğunu düşünüyor ve riske atmak istemiyorlar. Yani onların bir kapalılığı var bu konuda(...) (GE26, Frankfurt, 2017)

Frankfurt'ta eşinin iş bulmasıyla Almanya'ya 2016 yılında göç eden, iki yıl boyunca akademi alanında iş bulamayınca IT sektöründeki mesleğine geri dönmeye karar veren GE22, iş mülakatında yine Almanca dil bariyerine takılınca hızlandırılmış Almanca dil kursuna katılmaya karar verdiğini belirtmektedir.

Frankfurt'ta akademi alanında çalışan GK24 de, Almanca dil bilgisinin mutlaka istendiğini belirtirken; Berlin'de yaşayan GE12 de akademideki iş arayışında Almanca bilmesinin de kendi yaşadığı örnekte yeterli gelmediğini şu şekilde ifade etmektedir:

> (…)İngilizce bilmek iş ararken yüzde yirmilik bir şanssa Almanca bilmek onu yüzde yüze taşıyo(…)Almanca bi şeyler bakmaya başladığım zaman dil engelini o zaman yaşadım(…)araştırma görevlisi işine başvurdum. İşte hocayla konuşurken falan mesela bana şey dedi benim çok fazla göçmen elemanım var(…)Almancası iyi olmayan bi tane daha almam(…)benim için zor olabilir hani senle ilgili bir durum yok (GE12, Berlin, 2013).

Bu örneklerin yanında mülakat yapılan görüşmecilerden GK25 ise Frankfurt'ta IT sektöründe uluslararası bir firmada çalışmakta ve dil konusunda sıkıntıya girmek istemediğini çevresindeki göçmenlerin deneyimleri üzerinden şu şekilde açıklamaktadır:

> (…)duyduğum yorumlar genelde 'ne kadar Almanca konuşabilir, işimizi yapabiliyor olursak olalım yine de o iş ortamındaki sosyal auranın biraz dışında kalıyoruz(…) ana dilimizi kullanabildiğimiz kadar esnek kullanamadığımız için'(…) Ama ben buna özellikle dikkat ediyordum(...)genelde daha uluslararası şirketlerde, iş dili İngilizce olan ilanlara hep başvurdum sadece (GK25, Frankfurt, 2014)

Çalışma dilinin İngilizce ve hatta Türkçe olması durumunda da şirket içinde Almanca bilgisinin iletişim için gerekli olduğu da belirtilmektedir. GE22'nin eşi bir Türk şirketinde

çalışmasına rağmen, yazılı iletişimin ağırlıklı Almanca yapılması sonucu eşinin ilk zamanlarında zorlandığını söylemektedir. Eşi aracılığıyla 2021yılında Frankfurt'a göç eden GK23 de iletişim sektöründe iş arayışı olduğuna, ekip içinde Almanca konuşulacağı için iş bulma şansını artırma amaçlı Almanca öğrenmesi gerektiğine olan inancına ve Almanca bilmemenin iş bulma önünde bir zorluk oluşturduğuna değinmektedir.

4.1.4.5 Almanya'daki kural ve prosedürlerin yaşam üzerindeki etkisi

Genel olarak bürokratik işlemlerde dijitalleşmenin henüz yeterli düzeye ulaşmadığı, fazlaca evrak istenmesi, evrakların posta yoluyla iletilmesi ve uzun bekleme süreleri, Türkiyeli göçmen aile üyelerinin alışık olmadığı ve değindikleri zorlayıcı süreçler arasında yer almaktadır. Bürokratik işlemler için aracı şirketlerden destek alan aile üyeleri prosedürleri bir nebze rahat atlatmaktadırlar. GK15, mülakat yapıldığında henüz göç sürecinin ilk üç aylık periyodunda olduğu ve deneyimleri çok taze olduğu için duygu ve düşüncelerini şu şekilde aktarmaktadır:

> (…)Türkiye'de her şey bir canhıraş koşturma. Her şey yetişmeli. Her şey çok acil(...) yani hani burada herkes çok sakin(…)her şey mektupla Berlin'de. Allah'ım delirmek üzereydim. Mesela köpeklerin kaydı için(…)mektup attım(…) N'oldu bilmiyorum. Kayıt oldular mı olmadılar mı ceza yiyecek miyiz, yemicek miyiz? (…)geçen hafta(…)onaylanmış. Ama yani bu arada hiçbir haber yok hani otur ve bekle. (...)ilk kita (kreş) kuponu başvurusu yapıyorum mektupla gönderin diyorlar. Mail atıyorum diyo ki buraya göndermeyin bilgilerinizi göndermeyin bize mektup gönderin. O başta beni çok yordu açıkçası. Yani hiçbir şey bilememek 1 yere soramamak. Yani bilgi güvenliği bilgi güvenliği bilgi güvenliği(...) (GK15, Berlin, 2022)

Hızlı ve dijitalleşmiş akışlara alışmış Görüşmeci15, mektupla iletişim kurulması, bekleme sürelerinin uzunluğu sonucu ilk deneyiminde genel olarak bürokratik kayıt işlemlerinde yaşadığı belirsizlik ve yavaşlığın huzursuzluğa sebep olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan 2018 yılında Frankfurt'a göç etmiş olan GK28 de aslında işin içinde olduğunda zorlandığını düşündüğünü, araştırıp, öğrenip süreçleri tamamlayıp geriye bakınca *"halledilemeyecek şeyler değilmiş"* diye yorumladığını aktarmaktadır. İlk

göç deneyimleri ve bir süre geçtikten sonra alışma ve sürelere tolerans göstermek süreç içinde evirilen bir pratik olarak bu bulguda da kendini göstermektedir.

Bürokratik prosedürlerdeki yavaşlığın ötesindeki bir boyut ise vergi bildirimlerini bireylerin kendi yapıyor olması ve kreşlerde kayıt için kontenjan olmamasıdır. Bu noktada expat (belirli bir süre bir başka ülkede görev yapan), Berlin'e yerleşen, akabinde Almanya'da kalmaya karar verip göçmen statüsüne geçen GK16'nın paylaşımı iki göçmenlik kategorisi arasındaki statü farkını da ortaya koymaktadır:

> Yok yani şöyle oldu, şimdi vergi bildirimimizi şirket yapıyordu(…)Böyle yılın sonuna geldik, vergi bildirimimizi yapmamız lazım. Ne yapacağız, neyi bildiriyoruz, bu kadar soru mu cevaplayacağız falan deyip bocaladık(…)Onun dışında işte ev satın aldık biz(…)birçok şeyle başa çıkmamız gerekiyor. Bir de Berlin'de gerçekten şöyle bir şey var. Her şey çok hızlı akıyor ve her şey ful(…)her yerde sıralar var. İşte bir şey beklemeden sahip olma imkanınız çok az(…)Yani expatken o kadar şey dediğim gibi her kapı açılıyor iken şimdi böyle ne bileyim pasaportumuz değişecek, o zaman onlar değiştiriyordu hani kimliğini, pasaportunu. Şimdi sıraya giriyorsun, termin (randevu) bulmaya çalışıyorsun falan(...) (GK16, Berlin, 2016).

Çocuklu göçmen aile üyelerinin bürokrasi anlamında bir diğer zorlandığı konu da çocuklarına kreş bulmak olarak bulgulara yansımaktadır. Önce Potsdam'da yaşayan, daha sonra Berlin'e yerleşen GK4, büyük şehirlerde kreş bulmanın zor olduğunu ve Berlin'de yaklaşık 50-60 anaokuluna başvuruda bulunduklarını tekrar tekrar görüştüklerini, aradıklarını ve sonunda bir randevu aldıklarını ve yaşadığı sevinci şu şekilde anlatmaktadır:

"(…)en sonunda bir kita anaokulu tamam dedi. Ağustos'ta hani başlayabilir. Eşimle yaşadığımız mutluluğu sana ya size anlatamam. Hani kızım sanki ODTÜ'yü falan kazandı şu an. O kadar mutlu bir anneyim. Yani alt tarafı ana okuluna gidecek" (GK4, Berlin, 2019)

Kreş bulmanın neden bu kadar zor olduğunu sorduğumda ücretsiz olduğunu ve evde konuşulan ana dil Almanca olmadığı durumda üç yaşın altında çocuğun dil gelişimi için

kreşe göndermenin doğru olduğunu bir dil gelişim uzmanıyla konuşup öğrendiğini belirtmektedir. Ek olarak kreş bulmanın bir diğer zorluğunun ise anaokulu ve anaokulunda eğitmenin çocuk sayısına oranla yeterli olmamasının bir etken olduğunu dile getirmektedir. Genel olarak bürokratik işlemlerdeki yavaşlığı ev alma sürecindeki evrak işlemlerinin 8 ay kadar sürdüğünü söyleyerek de desteklemektedir.

4.1.4.6 Konut tercihi yap(ama)manın yaşam üzerindeki etkisi

Görüşülen Türk göçmen aile üyelerinin çoğu 30'lu yaşların üzerinde, Türkiye'de görece iyi bir kariyere sahip ve ortalamanın üzerinde bir yaşam standardına ulaşmış kişilerdir. Dolayısıyla ayrıcalıklı hayatlarını geride bırakıp Almanya'ya göç ettikten sonra yeni bir hayat kurmanın zorluklarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. 30'lu, 40'lı ve daha üzeri yaşlarda göç etmenin yanı sıra, bazı katılımcılar yabancı bir ülkede yerleşik hayata geçme deneyimini ilk defa yaşamaktadır.

Aile üyelerinin göç yolculuklarının ilk aşamasında karşılaştıkları en yaygın zorlayıcı deneyimlerden biri, konut bulma zorluğu ve evin yerini veya büyüklüğünü seçme şansının oldukça az olmasıdır. Ayrıca buldukları evlerin Türkiye'de yaşadıkları standartların altında olduğu da sonuçlara yansımaktadır. Almanya'da, bu araştırma minvalinde ise Berlin ve Frankfurt'ta ev bulma sorunu sadece göçmen Türkiyeli ailelerin değil, bu şehirlerde yaşayanların genel olarak arz-talep ilişkisindeki dengesizlikten kaynaklanan bir sıkıntı olması bie görüşmeci tarafından da dile getirilmektedir. Bu araştırmada ayrışan bulgu ise, mülakat yapılan üst SES grubundan Türkiyeli aile bireylerinin Türkiye'de Frankfurt ve Berlin'deki evlerine kıyasla görece daha büyük evlerde yaşıyor olmaları, bir kısmının da ev sahibi olmasıdır. GK5, içinde bulundukları durumu Türkiye'deki yaşantısıyla şu şekilde kıyaslıyor:

> Kesinlikle Türkiye'de çok daha rahattık(…)arabanızın olması, evinizin büyük olması. Düzeninizin kurulmuş olması, kurulu bir düzene devam ediyor olmanız. Yani orda artık ununu elemiş eleğini asmış oluyorsun artık(…)Buraya geldiğimizde de aslında burayı kıyaslamak için çok erken ama ben bir şekilde sevdim burayı. Yani mesela insanların böyle rahat olmasını da sevdim (GK5, Berlin, 2021).

Göç deneyiminde henüz ilk bir senelik dönemde olan GK5 yorum yapmak için erken olduğunu dile getirmekle birlikte, Türkiye'deki düzenli yaşamlarının rahatlığının farkındalığına sıfırdan bir hayat kurmaya çalışınca varmaktadır.

Özellikle yurtdışında daha önce yaşamamış olan Berlin'e 2019'da göç eden GK9 da deneyimini *"konfor alanından tabii ki de çıktık…ne mutlu ki düşündüğümden de daha çok şey verdi bana."* diyerek Berlin'deki memnuniyetini dile getirmektedir. Bu anlamda görüşme yapılan katılımcıların göç tarihlerinin ve göç deneyimlerinin hangi fazında olduklarının önemi özellikle yerleşik hayata henüz geçemeyen merkezi, istediği lokasyonda, kira bedelinde veya büyüklükte ev bulamayan ve hatta konut bulamayan göçmen aile üyelerinin paylaşımlarında belirginleşmektedir. Bir çocuk, iki köpek sahibi olan eşinin yanına bir süre sonra gelen GK15 mülakat yapıldığında henüz Berlin'deki göçmenlik deneyiminin 3. ayında tutukları 6 aylık geçici evinde otururken ev bulma konusundaki deneyimlerini detaylı bir şekilde şöyle aktarıyor:

> (…)benim günlük mesailerimin arasında ev başvurusu yapmak var(…) sadece 3-4 tane eve gidebildik. Genellikle işte müze gezer gibi geziyorsunuz ve sonrasında bu bence en rahatsız edici tutum(…)Bir sürü insan var evde(…)hadi gelin toplanın(...)bu formu doldurcaksınız bize gönderin biz içinizden seçicez. Yani bu açıkçası çok zoruma gitti(…) olumsuz oldu(...)baktım yine kirada(…) başvurdum(…)gurur yapma gibi bir lüksümüz yok(…)belki şansımız yaver gider diye düşünmeden edemiyorsun çünkü o da olmazsa artık hepten(...) göçüceksin(...) (GK15, Berlin, 2022).

Ev bulmanın çok zor olduğu Berlin'de öncesinde işi bulan eşin gelip tutuğu oda ve sonrasında geçici ev adı verilen, eşyalı tutulan ve süreli kontrat yapılabilen evler bir taraftan göçmenlere geçici ikamet sağlarken, diğer taraftan da kalıcı ikamet için daire bulamayan Türkiyeli aile bireylerinin yabancı olduğu bu deneyim psikolojik anlamda sıkıntıya sürüklemektedir. Berlin'de 1 senedir geçici evde ikamet eden GK1 ise *"Ne denk gelirse onu bulduk. Neresi kabul ettiyse."* diyerek seçme şanslarının olmadığını belirtmesi konforlu yaşamlarını geride bıraktıklarının farkındalığına vardıkları ilk göç deneyimlerinden biri olarak araştırma bulgularına yansımaktadır. Özellikle Berlin'de yaşayan, ilk bulduğu evi tutma eğiliminde olan görüşmeciler Türkiye'deki gibi metrekare

ve/veya oda sayısına karar verme noktasında da çok fazla seçici olamadıklarını dile getirmektedirler. GE18'in kiralık ev arama tecrübesinde karşılaştığı ve değindiği bir diğer yeni deneyim ise istenen belgelerdir:

"(...)bankaya krediye başvurur gibi işte yıllık maaşım bu, iş sözleşmem bu, iş sözleşmem sınırsız, ondan sonra her türlü yazılı bilgilerini sunuyorsun. O işte lütfederlerse veya beğenirse şey yapıyor. Benim bulunduğum dönemde yani(...)" (GE18, Frankfurt, 2019).

Tüm bu zorlu süreçlerin yanı sıra çocuklu aile üyesi GK16, ev ararken ek kriter olarak okulların iyi olduğu bir bölgede kiralık ev arayışına girdiklerini şu şekilde aktarmaktadır:

> (…)İkinci baktığımız şey de çocuk için, çünkü adrese(…)göre tanımlama yapılıyor. Ve Türkiye'den farklı olarak burada özel okul seçeneği çok az, yani öyle bir özel okul gibi bir seçenek yok yani(…)Hani önce işe yakın evler bulup, daha sonra o posta koduna ait okulları araştırmak oldu. İşte kaliteleri nasıl, eğitim sistemi nasıl, ne ağırlıklı gibi şeylere baktık; o şekilde de tercih yaptık yani biraz(…) (GK16, Berlin, 2016).

4.1.4.7 Aile ve arkadaşlardan uzak yaşam

Katılımcıların Almanya'ya göç sonrası yaşadıkları zorluklardan biri de aile ve arkadaş çevresinden uzak kalmaktır. Bir taraftan Almanya'daki hayatın sunduğu gezme fırsatı, alım gücünün artması gibi fırsatlardan memnun olurken, diğer taraftan arkadaş ve aileye olan özlem göçmen Türkiyeli aileleri farklı açılardan zorlamaktadır. GE18 içinde bulunduğu durumu üniversite sınavına hazırlanan bir öğrenciye benzeterek açıklamaktadır. *"Arkadaşlarıyla bir etkinliğe gitmek isterken, sorumluluğun ders çalışmaya sevk etmesi"* olarak betimleyerek, neden Almanya'da olduğunu ise şöyle gerekçelendirmektedir:

> (…)Bu vazgeçişin karşılığında da almak istediğim şey ne? (…)hem Türkiye'ye göre daha kolay para biriktirme imkanı olur hem de aynı şekilde Avrupa'da yani birçok şehri görebilme imkanım olur; yani hayat kaliteme bu tarzda anılar biriktiririm(…) Gelirken de kafamda hep şey vardı üç sene dört sene maksimum kalınır(…)temel faktörüm gene aile ve şeydi arkadaş ortamı yani o bulunduğum konfor alanıma dönmekti(…) (GE18, Frankfurt, 2019).

GE18 göç etme deneyimini *"sevdikleriyle birlikte keyifli anılar biriktirmeden vazgeçiş"* olarak betimlerken, Berlin'deki GK4 ise, kariyerine ara vererek Berlin'e eşinin yanına göç etmiş ve ikinci çocuğuna hamile bir kadın profili olarak göçün zorluğuna aileden uzak çocuk büyütmedeki boyutuna şu şekilde değinmektedir:

> (…)çok zorlanıyorsun(…)hiç yardım yok, kolay değil o kadar(…) kendi tecrübem şu insanın annesi yakınında olacak(…) Türkiye'de böyledir ya doğum yaparsanız anneniz kayınvalideniz ya da kız kardeşiniz(…) yanınıza gelirler, her işinizi yap yaparlar. Her anlamda size yardımcı olurlar. Ama burada öyle bir şey yok. Hani Almanların içinde de o kadar yok (GK4, Berlin, 2019).

Hamilelik ve annelik sürecinde zorlanan GK4, bir taraftan çocuklarını kendi istediği şekilde yetiştireceğini düşündüğünde iyi hissettiğini belirtirken, içinde bulunduğu durumda desteğe ne kadar ihtiyacı olduğunu yukarıdaki söylemiyle dile getirmektedir. Benzer bir şekilde GK24 de Türkiye'de bir konuda çözüm ihtiyacı olduğunda başvurabileceği insanlar varken *'Almanya'da bu sosyal bağ'*dan yoksun kalacağı için göç kararı alma sürecinde bu durumun kendisini huzursuz hissettirdiğini dile getirmektedir. GE17 ise, köklü arkadaş çevresinden uzak kalmanın, yeni arkadaşlık kurmanın yaş, kısıtlı çevre gibi faktörler nedeniyle ne kadar zor olduğunu kendi sözleriyle şu şekilde ifade etmektedir:

> (…)Türkiye'deki bıraktığıma en üzüldüğüm şey zaten arkadaş çevrem. Çünkü yani 35 yaşıma kadar belli bir filtreden geçirip eleye eleye eleye topladığım bir arkadaş grubum vardı. Buraya geldiğimizde(…)geçmiş yok(…)sınırlı bir çevreniz var. Dil anlamında, görüşme anlamında. Yaş uygunluğu anlamında(…)yani eleğe çok az düştüğü için hani o yüzden çok böyle sık eleyemiyorsunuz. Bu sefer daha daha çok toplamaya çalışıyorsunuz insan(…)birlikte zaman geçirebiliyorsan ve gece sonuna evet bugün benim için bir kazançtı kayıp değil diyebiliyorsan o kişilerle daha çok görüşüyorsun(…)böyle 4-5 aileye yoğunlaşabilirsin ama onların da hani hobisi tutmuyo(…) O yüzden her aktiviteye uygun birileriyle görüşüyosun(…) o da hani çok sıkı fıkı arkadaşlığı engelliyo(...) (GE17, Berlin, 2016).

GK29 ise evliliği sonucu göç deneyiminde tüm çevresini geride bırakıp, eşinin ve eşinin akrabalarının yaşadığı Frankfurt'taki yalnızlaşma deneyimini şu şekilde paylaşmaktadır:

> (…)sürekli akrabalarımla arkadaşlarımla ve işimle komple yoğun bi şekilde yaşarken hepsinden izole olup başka bi ülkeye başka bi ailenin içine başka bir yere gelmek tabii ki insan da böyle bi bi an bi şok etkisi oluşturabiliyor. Yani arkadaş istiyorum fakat kendim ve eşim en yakın arkadaşım(…)Almanca kursuna gidiyodum fakat bazı insanlarla sosyal olarak aynı ortamı paylaşamayabiliyorsun(…) mesela onun bakış açısı seninkine uymayabiliyo ya da sadece seninle olan arkadaşlığı dilini geliştirmek için olabiliyo. Bu bencilliği görebiliyorsun. Hani zaman paylaşmamdaki sebep seninle zaman paylaşmak değil, senden bir şeyler öğrenmek sadece. Bunu hissettiğim zaman ben o insandan geri çekildim(…) (GK29, Frankfurt, 2018).

Bu noktada aslında GK29'un yaklaşımı samimi arkadaşlık kurulamaması ve fayda üzerine kurulu arkadaşlık GE17'nin de betimlediği arkadaşlık deneyimiyle örtüşmektedir. Arkadaşlık anlamında genel bir değerlendirme yapıldığında Türkiye'deki gibi köklü arkadaşlık kurmanın çok kolay olmadığı göçün getirdiği bir gerçek olarak sonuçlara yansımaktadır. GK29'un bir başka değindiği önemli bir nokta ise, eşiyle kurduğu arkadaşlığın göçün getirdiği bir sonuç olmasıdır. Türkiye'de eşiyle yaşıyor olması durumunda sosyal çevresinin olacağını, eşiyle birbirlerine bu kadar bağlı olmayacaklarının altını çizmektedir.

GE22 ise Frankfurt'a göç etmeden önce de yabancı bir ülkeye taşınmayı deneyimlemeden de tahmin ettiğini, bu nedenle bir süre yaşayalım görelim düşüncesiyle geldiklerini belirtmektedir. Göç deneyimini *"zorlayıcı tecrübeler"* olarak adlandırmaktadır. 40 yaşın üzerinde iş bularak göç ettikleri için arkadaş, çevre edinmedeki zorluğun altını çizerek, sosyal çevre eksikliğinin zorlayıcılığını *"(...)Yani insan türü sosyalleşerek evrimleşmiş. Böyle izole hayatlar sürerek, 'oo hayat çok güzel burda yaşamaya devam edelim' diyemiyor insan(...)"* diyerek anlatmaktadır. GE18 ise göç sonrası edinilen çevreyi *"mecburi arkadaşlıklar"* olarak adlandırıp, güven sorunu da yaşamasını *"sosyal sermaye eksikliği"* olarak tanımlayarak şu şekilde ifade ediyor:

"(…)belki Türkiye'de birbirleriyle hiç görüşmeyeceğin kişiler, burada mecburen arkadaş olabiliyor çünkü şey yani mesela kızınıza bakacak biri gerekiyor(…)ha deyince bir bakıcıya güvenmiyorsunuz(…)bu tarzda çevresel sıkıntılar, sosyal sermaye eksikliği diyeyim yani" (GE18, Frankfurt, 2019).

4.1.4.8 Göçmen ailelerin hane içi yaşamları

Türkiye'den Almanya'ya göç eden ve mülakat yapılan aileler genellikle ev işleri ve veya çocuk bakımı konusunda Türkiye'de ya ailelerinden ya da bir yardımcıdan destek alırken Almanya'ya geldiklerinde ev işi sorumluluğuyla baş başa kalınca zorluk yaşadıklarını paylaşmaktadırlar. Eşinin iş bulması sonucu Frankfurt'a göç eden bir çocuk babası GE30 Türkiye'deki yaşamlarında kayınvalidesinin *"evdeki bakıcı artı yardımcı"* olduğunu, iki haftada bir eve temizlik için birinin geldiğini, Almanya'da ise bu anlamda sıkıntı çektiklerini şu şekilde ifade etmektedir:

"(…)geldiğimizde başta bir sudan çıkmış balığa döndük(…)temizliği kendimiz yapmamız gerekiyor, çamaşırı kendimiz yapmamız gerekiyor, evi kendimiz temizlememiz gerekiyor. Alışverişi kendin yap, çöpü kendin boşalt(…)Ben İstanbul'da krallar gibi yaşardım burada resmen her şeyi kendim yapmak zorundayım sıkıntısını konfordaki bozukluğu hepimiz yaşadık(…)" (GE30, Frankfurt, 2019)

Nitel araştırma katılımcılarından sadece iki erkek görüşmeci eşlerinin iş bulması aracılığıyla Almanya'ya göç etmiştir. GE30'un paylaşımında olduğu gibi diğer erkek katılımcı da eşi çalıştığı için ev işlerini daha çok kendi üstlenmiştir. Bu noktada görülmektedir ki, erkek katılımcılar da çalışmadığı noktada hane içinde ev işlerini daha çok üstlenmekte ve eşlerine destek olmaktadırlar. Diğer taraftan eşinin iş bulması aracılığıyla göç eden kadın katılımcıların ağırlıkta olduğu daha önce paylaşılan nicel araştırma bulgularına da yansımıştır. Bu anlamda evin geçimini sağlayan erkeğin iş bulması aracılığıyla göç eden kadının ev işlerini üstleniyor olmasının daha çok rastlanan bir bulgu olması patriarkal aile izlerine rastlandığı yorumuna yönlendirmektedir.

Üst SES grubundan ailelerin Türkiye'deki yaşamlarında çoğunun temizlik veya çocuk bakımı için yardımcılarının olması veya her iki aile üyesinin de kariyer sahibi olması sonucu ev işlerinin çoğunlukla ortak üstleniliyor olmasına karşılık, Almanya'ya göç sonrasında bu durumun değişerek bir aile üyesinin çalışmaması sonucu ev işlerini daha

fazla üstlendiği paylaşımlar sonucu bulgulara yansımaktadır. İki çocuk annesi ve eşi aracılığıyla Almanya'ya göç eden GK28 kendi deneyimini şu şekilde aktarıyor:

> Değişti. Burda ev işleri daha fazla bana bakıyor. Çünkü biz Türkiye'deyken hafta sonu beraber temizlik yapardık. O süpürürdü ben silerdim mesela(…)ben çalışmadığım için o aktif olarak işe gidip geldiği için burda, ben yapıyorum ağırlıklı olarak. Ama mesela tabii ki değişmeyen şeyler var(…)yani çamaşır gündüzden de yıkansa hep onu bekler serilmesi için. Çöpleri(…)çok büyük çoğunlukla o atıyo(...)burda market alışverişine çok çok büyük bir kısmı bende. Benim zamanım var çünkü. Benim için de bir sosyal aktivite oluyor. Onu kaptırmak istemiyorum (GK28, Frankfurt, 2021).

GK28 Almanya'ya göç sonucu iş bölümü paylaşımının biraz da tercihten kaynaklandığını, çalışmadığı için vakit geçirmeyi de kolaylaştırdığını, ama yapmak istemediği noktalarda eşinin de yardımcı olduğunu belirtmektedir.

Ev işlerini eşiyle ortak yaptıklarını belirten iki çocuk annesi 2021 yılında Berlin'e eşinin iş bulması aracılığıyla göç eden GK5 ise, akşam birlikte vakit geçirebilmek için evdeki işleri yaptığını, diğer taraftan kendisi yapmadığında eşinin yaptığını da eklemektedir. Diğer taraftan *"(…)yemek yapmadıysam eşim yapar(…)bi hafta banyoyu temizlemediysem eşim "aa artık temizlenmesi gerekiyor diyip temizler. Yani evde olduğum için sırf benden beklenmiyor(…)"* ifadesiyle de aslında eşinin yardımcı rolünde olduğunu bir nevi hissettirmektedir.

Almanya'ya göç eden ailelerin ev işlerinde zorlanmalarının bir sebebi temizlik, çocuk bakımı gibi konularda destek aldıkları gibi çamaşır ve çöp gibi konuların Türkiye'de alışılmış işleyişten farklı olmasıdır. GK29 da Türkiye'deki mimarlık kariyerini bırakıp eşi üzerinden Frankfurt'a göç etmiş ve ev işlerinin çoğunu üstlenen kadın katılımcılardan biri olarak bu konuyu şu şekilde aktarmaktadır:

> (…)Türkiye'de gidince böyle bir şok oldum. Ooo anne dedim, lükse bak dedim. Çöpü kapının kenarına koyuyor, kapıcı gelip alıyor. Çamaşır makinesi evin içinde gayet her şey rahat. Eve haftada bir temizlikçi geliyor. Ondan sonra bir tadilat olacağı zaman dışarıdan geliyor. Bunların hiçbirini ne annem elliyor ne babam elliyo(…)burada bizim çamaşır makinemiz 4 kat aşağıda ve bu hakkaten

> 1 süre sonra insanın sinirlerini bozan bir durum. Sürekli aşağı yukarı çık(…)Çöpü eşime yüklemiş gibiyim yani. Çöp için de bayağı bir yol gitmemiz gerekiyor(...) (GK29, Frankfurt, 2018).

4.1.4.9 Kadının aile içindeki konumu ve kariyeri

Bir önceki bölümde verilen örneklerin çoğu da yine kadının aile içinde değişen konumunu örneklemekle birlikte, bu bölümde daha çok kariyerini geride bırakan kadınların yaşadığı psikolojik zorluğa dikkat çekilmektedir.

Henüz bir iş sahibi olmayan, kariyerini geride bırakarak eşi aracılığıyla Berlin'e göç etmiş, evliliğindeki ev kadınlığı deneyimini ilk kez Almanya'da deneyimleyen GK7 içinde bulunduğu durumu kendi sözleriyle şu şekilde tasvir etmektedir:

> (…)işimden ayrıldım ve işsiz kaldım(...) Bunun bana yaşattırdığı psikolojik olarak bayağı zorluk oldu(…)kendi paramı kazanmamak sanki kendi ayağımın üzerinde durmuyorum hala hani tek başıma yaşıyorum gibi düşündüm ama bi aile olmanın içinde bunlar da varmış(...)eve bi para getiren var bi de evi çeviren var(…)ev hanımlığının da öyle adlandırayım şu an mesleğimi(…)ayrı bir efor zorluk efor gerektirdiğini ve büyük bir zorluk olduğunu anladım(…)tüm bu sorumluluk bende olunca tabi farklı bir şeye evrildi. Yani keskin bir geçiş oldu kısacası(…)eve maddi katkım yok ama öbür türlü katkı sağlamak için elimden geleni yapmaya çalışıyorum biraz. Sorumluluk bilinci diyelim(…) (GK7, Berlin, 2020).

Türkiye'de kariyer sahibi kendi ayakları üzerinde duran GK7'nin bu paylaşımı kadının göçteki takip eden eş (trailing spouse) konumunun zorlu psikolojisinin bir özeti mahiyetinde bulgulara yansımaktadır. Kendi parasını kazanamadığı için gönül rahatlığıyla harcama yapamamak eşi aracılığıyla kariyerini bırakıp Almanya'ya göç eden kadın katılımcıların paylaşımlarına yansımaktadır. Türkiye'de iletişim sektöründe çalışan, eşi üzerinden Frankfurt'a yakın zamanda göç ettiği için kariyerini geride bırakan GK23 ise, işin para kazanma boyutundan çok kariyerine ara vermek zorunda kalarak yapacak bir uğraş bulamamaya şu şekilde değinmektedir:

> İşimi severek yapıyodum. Gelirken de buraya hani burda yeni bir şey deniyim kendimi geliştireyim falan hani böyle sevdiğim için o gözle bakıyorum. Bulacağıma inanıyorum bi yandan(…)Şu an çok yeni(…)Çalışmıyorum, eşim çalışıyo bölye bi kendini kötü hissetme bence oluyo. Aramızda hiç bi zaman paranın şeyi olmaz ama bence insan psikolojisiyle alakalı(…)Çünkü hani kariyerin(…)uğraşacak bir şey yok. Tamamen kendimle ilgileniyorum. O bi bence şey kendini kötü hissettiriyo (GK23, Frankfurt, 2021).

2018'de Almanya'ya göç eden G13 de eşinin ilk zamanlar çok zorlandığını, çünkü kariyer sahibi, kendi şirketi olan bir kadınken "*kocasının karısı olarak taşındı buraya. Başka hiçbir vasfı yoktu"* diyerek durumu aktarmaktadır. Eşi GK14'le yapılan görüşmede ise eşi göç etme deneyiminin düşündüklerinden zor olduğunu Almanya'ya gelince anladığını, diğer taraftan mülakatı yaptığımızda göç deneyiminin 4.senesinde GK14 *"ödediğim bedelin karşılığını aldığım bir hayat oldu…kayıpların yerine yeni şeyler koymaya çalışıyorum hala"* diyerek memnuniyetini aktarmaktadır. Bakıcı ve temizlik yapan yardımcı kaybı sonucu kendine ve aileye bakma sorumluluğu, çocuğuyla vakit geçirme gerekliliği gibi yeni deneyimler eklenmesiyle zorlandığını belirtmektedir.

> (…)böyle anlatınca(…)zor olan şeyleri sanki böyle sevmeyi öğrenmişim gibi geliyor. Ama aslında totalde biraz böyle kendi başıma kaldığım farklı bir yaşam deneyimi oldu benim için. 40'lı yaşlarıma denk geldiği için aslında iyi bile geldi(…)böyle bir sistemin içinden çıktım zorla. Normalde hayatta cesaret edebileceğim bir şey değil yani. Ama eşimle birlikte yapıyor muyuz dedik ve yaptık yani(…)(GK14, Berlin, 2018)

GK14 İstanbul'da uzun seneler yaşadığı ve kurduğu hayatını bırakıp Almanya'ya gelmesiyle hayatını yeniden inşa etmek durumunda olduğu deneyimini şu şekilde tasvir etmektedir:

" (…)tekrar amatör kümeye düşmüş gibi oldum. O büyük patinaj oldu(…)yıllarca uğraşıp kurduğum bir şeyi sıfıra çekmek gibi bir deneyim oldu. Ürkütücü oldu birazcık(…)O biraz böyle kendi etrafınızda bir network kuruyorsunuz sonra onu bırakıp gidiyorsunuz falan. O kısmı biraz acıklı oldu(...) " (GK14, Berlin, 2018).

Kariyerini geride bırakan kadın katılımcıların yanı sıra, araştırma sonuçlarına yansıyan bir başka farklılaşan bulgu ise akademi alanında kariyerine Almanya'da devam eden GK24'ün, Türkiye'de aldığı temizlik ve yemek desteğinden yoksun kalması, yaptığı işin tam anlaşılamaması ve evden çalışması sonucu ev işlerinin yükünü bu sebeplerden daha fazla üstlenmesi sonucu içinde bulunduğu durumdur. İşinin anlaşılamaması sonucu hissiyatını ise şu şekilde aktarmaktadır:

> (…)buraya gelince(…)yüküm de arttı(…)evle ilgili sorumluluğun artması hem kariyerime uzaktan devam ettirme çabam(…) işimiz çok anlaşılmıyor(...) hep çalışıyorsun hiç bitmiyor işin falan diyor(...)bir makale yaz(…)bak bakalım ne kadar mesai harcıyorsun. Bazen 3-4 saat çalıştığında sonuç bir paragraf oluyor(…)anlaşılmadığı zaman da böyle(…)kendini değersiz hissediyorsun. Bi şey yapamıyormuş gibi hissediyorsun(…)Bazen şey diyorum yani ev hanımı oldum(…) (GK24, Frankfurt, 2019).

GK24 de benzer şekilde temizliğe birinin geldiği, kıyafetlerini kuru temizlemeye verdiği konforlu bir hayattan sonra Almanya'da eşi çalıştığı için yardım almadan dilini de bilmediği bir ülkede evi tek başına yerleştirmek durumunda kalması sonucu zorlandığını benzer bir şekilde aktarmaktadır.

Özetle, Türkiye'de birçok konuda destek imkanının olduğu ayrıcalıklı hayatlarını bırakıp Almanya'ya göç eden üst SES grubundan ailelerin özellikle ev işleri konusunda ilk başlarda zorlandıkları, fakat belli bir süre geçtikten, düzenlerini oturttuktan sonra rutine giren bu işlerin çok da sorun yaratmadığı sonucuna varmak yerinde olacaktır. Bununla birlikte bu göç yolculuğunda bu araştırma katılımcılarının aktardıkları bilgiler doğrultusunda kadının göçteki takipçi eş konumu ortaya çıkmakta, daha çok kariyer sahibi kadınların göç uğruna fedakarlıkta bulundukları dikkat çekmektedir. Eşi takip eden erkek göçmen örneği de bulunmakla birlikte kadın örneklerin daha fazla olması da patriarkal sistemde erkeğin gelir kazanan, kadının evi idare eden konumunu tekrar akıllara getirmekle birlikte destekler niteliktedir.

4.1.4.10 Çocuklu göçmen ailelerin hane içinde ayrışan deneyimleri

Bu bölümde özellikle çocuklu ailelerin Almanya'ya göç ettikten sonra farklılaşan aile yaşantılarının ayrıntılarına yer verilecektir. Özellikle çocuklu ailelerin deneyimlerine yer

verilmesinin ana sebebi hayatlarının büyük oranda çocuklarına odaklı şekillenmesi ve göçle birlikte aile yaşantılarında paylaşmaya değer bulgulara rastlanmasıdır.

Araştırmaya katılan çocuklu ailelerin yaşamlarının Türkiye'ye kıyasla Almanya'ya göç ettikten sonra değiştiği yapılan mülakatlarda katılımcıların söylemleriyle desteklenmektedir. Türkiye'de her iki ebeveynin de çalışması sonucu çocukların bakımının büyükanne ve büyükbabalarla paylaşıldığı özellikle dikkat çeken paylaşımlar arasında yer almaktadır. Almanya'ya göç sonucunda bu aile desteğinden mahrum kalan aileler ev içi sorumluluklar konusunda çekirdek aile içinde yalnızlaşıp sorumlulukları birlikte üstlenmek durumunda kalmaktadırlar. Bu yalnızlaşmayla birlikte gelen hane içi ilişkilere ve sorumluluklara farklı başlıklar altında bu bölümde yer verilecektir. Öncelikli olarak göç kararında çocuk sahibi olmanın etkisine girişte kısaca değinilecek, akabinde çocuklu ailedeki yaşamın nasıl farklılaştığı, aile kavramının farkındalığına varılması, partnerler arası dayanışmanın önemi, çocuğun sorumluluğunun aile içinde nasıl üstlenildiği ve son olarak da Covid-19 pandemisinin çocuklu ailelerin hayatına nasıl etki ettiği bu bölümde nitel araştırma bulgularıyla tartışılacaktır.

4.1.4.10.1 Çocuk odaklı göç kararı

Ailelerin Göç Kararı almalarındaki sebeplerin incelendiği bölümde değinildiği üzere, Yurtdışına göç kararı alırken, Türkiye'den ayrılmaya sebep olan faktörler arasında *birincil faktör* 114 kişi arasından 21 kişinin seçimiyle yüzde 18.4 oranla *"Çocuklar için eğitim kaygısıdır"* olduğu görülmektedir. Çocuğun daha iyi bir eğitim alması, dünya vatandaşı olması için göç etme kararının alınması çocuklu ailelerde ön plana çıkan sebepler olarak göç sebeplerinin aktarıldığı bölümde de değinilmiştir. Bunun paralelinde Türkiye'deki ebeveynler arasındaki rekabetçi eğitim anlayışından memnun olmadığını paylaşan GE18 hem kendini hem de çocuğunu bu yaklaşımdan uzak tutmak istemesinin göç kararını almada etken bir faktör olduğunu paylaşmaktadır. Aslında Almanya'daki yaşamından çok da memnun olmadığı halde çocuğuna en azından kalıcı bir oturum sağlamadan da ayrılmak istemediğini şu şekilde kendi sözleriyle belirtmektedir:

> Türkiye'deki o ebeveynler arasındaki(…)rekabet diyeyim yani, ondan sonra beni buraya iten sebeplerden biri daha oldu(…)ben çocuğumu şöyle okula veriyorum, sen böyle okula veriyorsun; ben şöyle yapıyorum, o böyle yapıyor tarzındaki bu

rekabet(…)biraz da aslında hem kendimi hem de çocuğumu oradan çekebilmek adına bunu istedim(…)Ama(…)bedelini ödeyen biz oluyoruz(…)Ben burada çok mutlu muyum? Ondan sonra çok mutlu değilim(…)kızımın geleceğine yatırım yapabilmek adına(…)bir nevi ona güzel miraslardan biri olabileceğini düşünüyorum (GE18, Frankfurt, 2019).

4.1.4.10.2 Çocuklu ailede yaşam

Çocuklu ailelerin deneyimlerinin ve yaşamlarının çocuğun odakta olması sebebiyle çocuksuz ailelere kıyasla farklılaştığı araştırma bulgularında ortaya çıkmaktadır. Sosyal ve kültürel aktiviteler, aile içi dinamikler, gündelik yaşam çocuğa endeksli planlandığı için ayrışmaktadır. Çocukların göç sonrası dil ve kültürel değişime daha hızlı uyum sağlayabilmeleri için ebeveynlerin eğitim, öğretim, kültürel aktivitelere ekstra özen gösterdikleri mülakat söylemlerinde ön plana çıkmaktadır. Eğitim, öğretim ve kültürel adaptasyonun yanında çocuklarının büyük anne ve büyük babalarından uzak kalmaları sonucu yaşadığı duygusal özlemle de başa çıkmaya çalışan GK2 gündelik yaşamlarında ekstra çaba sarf ettiğini şu şekilde aktarmaktadır:

"(...)hani çocuk hep böyle bi çocuklar üzerinden aman onlar da mutlu olsunlar üzülmesinler. Çünkü hani benim büyük bayağı adapte oldu ama hani küçük hep niye geldik Türkiye daha iyiydi anneannemi özledim dedemi özledim hani o moddalar yani. Yani küçüğüm özellikle(...)" (GK2, Berlin, 2020).

Almanya'dan da kendi işi olması sebebiyle çalışabilecek olan GE30, Almanya'ya eşinin iş bulması sonucu göç etmeleri ve eşinin işe alışmak için yoğun çalışması sonucu çocuğunun adaptasyonunu daha hızlı sağlamak adına kendi işinden feragat edip, çocuğunun sorumluluğunu üstlenmekle kalmayıp, ayrıca dili hızlı öğrenmesi için ek çaba sarf ettiğini, 40km uzaklıktaki dil kursuna çocuğunu haftanın üç günü götürüp getirdiğini ifade etmektedir. Bu örnekte görüleceği üzere cinsiyetten bağımsız olarak aile içinde daha esnek çalışma durumu olan ve/veya çalışmayan ebeveyn çocuğunun hayatını kolaylaştırma rolüne soyunmakta, çocuğunun gelişimini adaptasyonunu önceliklendirmektedir. Dolayısıyla çocuklu ailelerin göç deneyiminin ilk fazı bir nebze daha dinamik ve karmaşık geçmektedir. Benzer şekilde çocukların Almanya'daki yeni yaşamlarına uyum sağlayabilmeleri için dilin önemli olduğunun farkında olan ailelerin

hafta sonu etkinliklerinde yine çocuklarını önceliklendirdikleri Almanca dilini daha çok deneyimleyecekleri ve/veya geziler planlayarak yaşadıkları ortama adapte olabilecekleri planlar yaptıkları söylemlerden yapılan çıkarımlar arasında yer almaktadır.

4.1.4.10.3 Göçmen ebeveynlerin aile olma farkındalığı

Türkiye'deki aile bağlarının kuvvetli olması sonucu özellikle çocuğun sorumluluğunu paylaşma anlamında geniş aile desteğine alışmış olan çocuklu aileler, Almanya'ya göç sonrası bu destekten mahrum kalınca çekirdek aile kavramı ve sorumluluğunun farkındalığını yaşamaktadır. Yeni bir deneyim olarak Almanya'daki hayatlarını çocuk odaklı planlamaya başlamaktadırlar. Ebeveynler tarafından çokça dile getirilen en önemli sebeplerden biri ise *"çocuklarını emanet edebilecekleri bir aile üyesinin olmaması"*. Duygusal olarak 'torun sevgisi'nin yanı sıra, çocuğun bakımının büyük oranda büyükanne ve büyükbabalarla da paylaşılmasından mahrum kalan göçmen çocuklu Türkiyeli ailelerden GE27, kendi deneyimini şu şekilde aktarmaktadır:

"(…)baş başa 10 günlük falan tatillere gitmişliğimiz var(…)iki hafta sonunda bir çocuklar hep babaanne de kalır, biz işte arkadaşlarımızla çıkar bir şeyler yapardık. O tabii mümkün değil artık. Biraz daha aile içinde daha fazla dayanışmayı şeyi o yönü biraz arttı" (GE27, Frankfurt, 2021).

GE27 bu paylaşımıyla Türkiye'deki aile yaşamlarının partnerler arası ilişki ve ebeveyn-çocuk ilişkisi şeklinde iki farklı boyutta yaşandığını, fakat Almanya'ya geldikten sonra tek boyut olan çekirdek aileye evrildiğinin altını çizmektedir. Benzer şekilde GK2 de Almanya'da aile olmanın farkındalığına vardığını şu şekilde tasvir etmektedir:

"(...)Türkiye'deyken anneanneler babaanneler hep bi şekilde destek görüyorduk(…) burada tamamen aile çocuklu aile şeyine girdik(…) ama yani bu da kötü değil ya belki de bu şekilde de yaşanması gerekiyor belki aile olduğunu daha iyi anlayabilmek için(...)" (GK2, Berlin, 2020)

Almanya'ya göç sonrası çekirdek aile olarak yalnızlaşma sonucu bireysel kariyerlerine ya da partneriyle olan ilişkilerine eskisi kadar vakit ayıramayan çocuklu ailelerin aile içi dengelerinde önemli bir değişim meydana gelmekte, aile içindeki sorumlulukların dağılımında kendisini göstermektedir. Daha önce dil öğrenme motivasyonları bölümünde

çocuklu ailelerde dil öğrenmenin de aile içi rol ve sorumluluk dağılımında paylaşıldığına değinildiği üzere ebeveynlerden biri göçün ilk döneminde evin geçimini sağlamaya odaklanırken, çalışmayan veya Almanya'da tam zamanlı işi olmayan diğer ebeveyn çocuğun sorumluluğunu daha fazla alıp dili öğrenerek eğitimine destek olma, okula getirip götürme rolünü üstlendiği söylemlere yansımaktadır. Türkiye'deki okul servisi, diğer aile üyelerinden gelen bakım desteği, kimi ailelerde bakıcı olması gibi avantaj ve ayrıcalıklardan Almanya'da mahrum kalan ebeveynlerin hayatlarına Almanca öğrenme ve çocuğun tüm bakımının sorumluluğu gibi yeni hane içi görevler eklenmesi göçle gelen bir deneyim olarak dikkat çekmektedir. GE30, Türkiye'deki yaşamlarında ev ve çocuk sorumluluğunun kayınvalidesinde olması sonucu kariyer ve bireysel hayatlarına odaklandıklarını, Almanya'da ise tüm sorumlulukları üstlenince zorlanmalarını *"Burada aile olmanın sorumluluğunu daha fazla hissettik."* diyerek ifade etmektedir. Ayrıca çocuğuyla olan ilişkisinin Türkiye ve Almanya kıyasını ise şu şekilde yapmaktadır:

"(...)İstanbul'da o kadar az yapmışız ki burada ona nasıl daha fazla vakit geçireceğimiz konusunda başta bocaladık açıkçası(...) ben kesinlikle buraya geldiğimden beri onunla daha çok vakit geçiriyorum. Daha fazla baba oğul ilişkimiz oldu(...)" (GE30, Frankfurt, 2019)

Sonuç olarak çocuklu aileler Türkiye'de ailelerinden aldıkları desteğin nasıl bir ayrıcalık olduğunu ancak Almanya'ya göç ettikten ve çekirdek aile olarak yalnızlaşıp tüm sorumluluklarla baş başa kaldıklarında anlamaktadırlar. Diğer taraftan bu yalnızlaşmayla "aile" kavramını gerçek anlamda hissedip, kenetlenmekte ve aile içi duygusal bağlılıktan haz almaya başladıkları GE30'un *"(...)baba-oğul ilişkimiz oldu(...)"* ve GK2'nin de *"(…)bu şekilde de yaşaması gerekiyor belki aile olduğunu daha iyi anlayabilmek için(…)"* söylemlerinden anlaşılmaktadır. Göçün yol açtığı geniş aileden kopuşla aile içindeki dayanışma ve kenetlenmenin artması bu duygusal ayrışmadaki negatif duyguları pozitife çekmeyi sağladığı yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır. Bu boyutta bakıldığında aile olarak göç etmenin yine duygusal destek anlamında bir avantajı olup olmadığı sorusu akıllara gelmekte ve yalnız, partnersiz göç etmiş Türkiyeli göçmenlerin deneyimleriyle kıyaslayarak anlaşılabileceği düşünülmektedir.

4.1.4.10.4 Çocuklu ailede partnerler arası dayanışma ve bireysel zaman

Mülakatlardaki bulgulara göre Almanya'ya göç sonrası partnerleriyle baş başa kalan ebeveynler ikili ilişkilerinde birbirleriyle dayanışmanın gerekliliğini anlamaktadırlar. GK16 eşler arasındaki dayanışmanın göç eden ailelerde ne kadar önemli olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

> (...)mesela soruyorlar Türkiye'den arkadaşlar hani göç edelim mi(…) Nasıl olur süreç falan? Ben her zaman onu söylüyorum, yani eşinizle diyaloğunuza ve ilişkinize iyi bakın. En başta çünkü o sizin tek aileniz olacak orada. O yüzden ben güveniyordum o konuda da. Güvenimi boşa çıkarmadı kendisi sağ olsun öyle diyeyim. O yüzden o ilişki önemli bence, yani paylaşım önemli ordaki (GK16, Berlin, 2016).

Benzer bir şekilde GE18 da kendi göç deneyimini paylaşarak çocuklu ailelerde iyi arkadaş olmanın, bireysel zamandaki azalma nedeniyle önemini gösterdiği özveri örneği üzerinden şu şekilde ifade etmektedir:

> Burada daha iyi arkadaş oluyorsun mecburiyetten de oluyorsun (…)hareketime sinirleniyor diyelim(…)bir arkadaşı olmadığından dolayı gene bana anlatıyor. Şimdi yani bu zor oluyor(…) şimdi çocuksuz gelmiş olsaydık, belki kendi alanlarımızı biraz daha oluşturabilirdik(…)Almanya'da bir defa sinemaya gidemedim(…) ben gittiğim vakit eşim gidemiyor. Yani çocukla hep o ilgileniyor; bu sefer vicdan yapıyorsun(…)kendiliğinden vazgeçiyorsun(...) (GE18, Frankfurt, 2019).

İki çocuk annesi GK16 göçle gelen aile içinde yalnızlaşmanın sebep olabileceği psikolojik zorluğu birbirlerine bireysel alan yaratarak eşiyle nasıl aştıklarını şu şekilde belirtmektedir:

> (…)bu göç hikayesinin içerisinde, eşlerin birbirine çok büyük destek oluyor olması lazım. Hele de seçtikleri şehirde tanıdıkları veya işte aileden kimse yoksa. O yüzden hani tabii ki kendime ayırdığım zaman oluyor; kızlarla akşam yemeğine çıktığım oluyor(…)eşime çocukları bırakıp böyle(…)çünkü psikolojik olarak da buna herkesin ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Başka türlü yani ne

adaptasyon ne sağlıklı bir psikoloji zor ne de sağlıklı bir annelik bence (GK16, Berlin, 2016).

GK16'nın eşi GE17 de benzer şekilde *"(…)bir gün senin olsun, bir günü bana bırak ki hani kafamızda şeyler birikmesin."* söylemiyle çocukların sorumluluğunu sırayla üstlenmek suretiyle eşiyle yaptıkları paylaşımı desteklemektedir.

GK28 ise *"Çocuklar uyuduktan sonra"* söylemiyle eşiyle birlikte geçirebildiği zamanı tasvir etmektedir. Hatta bu zamanı kendilerine ayırabilmelerini *"milat gibi bir şey"* olarak nitelendirmektedir. Türkiye'deki yaşamlarında çok erken kalktıkları için böyle bir imkanları olmadığını, Almanya'ya geldikten sonra ise okula alışma sürecindeki çocukların çok yorulması sonucu erken yatmasıyla hayatlarında böyle bir değişim olduğunu paylaşmaktadır. Bu sayede kısıtlı da olsa kendilerine ayıracak vakit yaratabilmektedirler. 2021 yılında göç eden ailenin aslında hala alışma sürecinde olması nedeniyle de kendilerine ayırabildikleri bu sakin zamanın onlar için gerçekten kıymetli olduğunun bir göstergesi olarak da GK28 *"milat"* kelimesiyle deneyiminin betimlemektedir.

Bireysel zaman sorusuna paralel olarak ne gibi kültürel aktiviteler yaptığı sorusunun sorulduğu GK24 ise, çocuğuyla yaptığı aktivitelerden bahsetmektedir. Boş vaktinin çocuk merkezli olup olmadığını anlamak üzere soru tekrarlandığında ise şu şekilde net bir söylemle karşılık vermektedir: "*Yani o kültürel aktiviteler, müzeler hep o merkezli oluyor. Çünkü nasıl olacak öteki türlü birine bırakmam lazım çocuğu*" (GK24, Frankfurt, 2019).

Çocuğu emanet edecek biri olmamasının yanında çocuklarının kültürel sermayesini artırmak amaçlı da bu kültürel etkinliklere katılmaya gayret ettikleri paylaşımlar arasında yer almaktadır. Berlin'e göç eden GK3 ise çocuk odaklı aile hayatını *"(…)en azından dünyayı yaşasınlar, yaşayacakları imkanları ellerinde bulundursunlar(…)dünyaya entegre olmak lazım"* diyerek çocuklarına uygun müze ve kültürel aktiviteleri ön planda tuttuğunu belirterek bu sohbetin girişine *"sosyalleşme amaçlı hiçbir beklentim yok(…)ağırlıklı olarak çocuklarla şu an için"* söylemiyle başlayarak çocukların kişisel gelişimini, uyumunu kendi sosyalleşmesine kıyasla önceliklendirdiğini, kendisini göçün ilk dönemindeki uyum sürecinde ikinci planda tuttuğunu açıkça paylaşmaktadır. Benzer

bir şekilde eşi GK2 de eşiyle konsere, sinemaya gidemediklerini fakat Berlin'deki Türk tiyatrosunda çocuk oyununa gittiklerini belirtmektedir.

4.1.4.10.5 Aile içinde çocuğun sorumluluğu

Araştırmaya katılan çocuklu ailelerden mülakat yapılan aile bireylerinden her ne kadar ev içinde çocuğun sorumluluğunu paylaştıklarını belirtseler de bir noktada çalışmayan kadının daha fazla zamanı olduğu için çocukların eğitim, okula gidip gelme gibi ihtiyaçlarıyla daha fazla ilgilendiği yapılan paylaşımlarla anlaşılmaktadır. Eğitimci GK28 ise bu sorumluluğu çok önce üstlenmeyi zaten planladığını belirterek göç etme kararı akabinde hayatındaki değişimi kendi sözleriyle şu şekilde ifade etmektedir:

> (…)benim hayatımda ciddi bir şey değişti çalışmıyorum(…)ama bunu üzülerek söylemiyorum şu anda olması gereken buymuş(...) şu anda beni arka planda rahatsız eden şu eyvah acaba ben hep böyle mi kalıcam ya bir şey yapamazsam(…)kendimi hep çocuklarıma vereceğimi ve onların okuluyla ilgileneceğimi söylemiştim(…)haftada 2 gün karateye götürüyorum(…)işte sabah erken kalkıyorum çocukları okula götürüyorum saat on birde dil kursum var on iki buçukta bitiyor(…)gün içinde aslında çok yoruluyorum bir şekilde ama beni ayakta tutuyor bu yorgunluk (GK28, Frankfurt, 2021).

Türkiye'de kariyer sahibi olup Almanya'ya göç sonrası çocuk, ev içi işler ve/veya bürokratik işlemler gibi konularla işsiz oldukları için kendilerine de bir uğraş yaratma, aileye fayda sağlama noktasında bu işlere özellikle tutunmuş olduğunu anlatan GK28, *"bu yorgunluk beni ayakta tutuyor"* dedikten sonra teyit etme amacıyla *"aslında yapacak bir şeyiniz olduğu için*?" sorusu yöneltildiğinde *"evet, evet, evet, kesinlikle"* diyerek onaylamaktadır. Türkiye'de kariyer sahibi olup, yoğun çalışma hayatından yorulan GK28, Almanya'da ara verdiğine sevinirken, hızlı yaşam standardına alışık olduğu ve işsiz konumundan rahatsızlık duymamak için kendine benzer tempoda fakat farklı alanlarda uğraş yaratarak, kendini meşgul ederek iyi hissetmeye çalıştığı yorumunu yapmak yerinde olacaktır. Hayatının bu adaptasyon evresinde, bunu bir faz olarak görüp bu şekilde devam etmek istememesi ve kariyer/gelecek kaygısıyla başa çıkmasında kendisine iş yaratması da geçici olarak psikolojik fayda sağladığına işaret etmektedir.

Özellikle eğitimci olması nedeniyle de çocuklarının eğitimine yoğunlaşması aslında konfor alanından çok da fazla çıkmamasına da olanak sağladığına işaret etmektedir.

GK2'ye de benzer bir şekilde *"Aile içindeki bu çocukla ilgili sorumluluk paylaşımında sanırım eşiniz çalıştığı için daha çok sorumluluk sizde mi acaba?"* sorusu yönetildiğinde eşini *"yardımcı"* olarak konumlayarak genel olarak çocukların sorumluluğun kendisinde olduğunu eşit bir şekilde paylaşılmadığını seçtiği kelimeyle de bir şekilde ifade etmekte ve şu şekilde düşüncelerini paylaşmaktadır:

> Evet evet yani eşim hep ama hep yardımcıdır yani doğduğundan beri çocuklar yardımcı olmuştur. Hani ben o zaman da çalışıyordum çünkü. Şimdi de mesela çalışmıyorum evdeyim ama hani sürekli bir kişi ilgilenmiyor yani her şeye yetişemiyorsunuz. Yani ev işi var kurs var bi yandan(…)hani zaman yönetimi biraz sıkışık sıkışıyor falan ama eşim de burada yine yardımcı oluyor yani(…)(GK2, Berlin, 2020).

Türkiye'ye kıyasla hane içindeki sorumluluğunun artmasının göç sonrası çalışmamaktan kaynaklanıp kaynaklanmadığı GK2'ye yöneltildiğinde de onaylayıp bunun bir sıkıntı olmadığını, çocuklarıyla artık daha fazla vakit geçirebildiğini ve şikayetçi olmadığını eklemektedir. Diğer taraftan akademisyen GK24 ise, her ne kadar çalışsa da mesleği gereği makale okuduğu, her gün üniversiteye gitme zorunluluğu olmadığı ve evden çalıştığını için çocuğun sorumluluğunun çoğunlukla kendisinde olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

> (…)hafta içi ben evden çalışıyorum eşim Frankfurt'ta(…)ama çalışmıyor oluyorum çünkü evdeyim. Bir şey oldu mu direk ben gidip alıyorum(…)Tabi ki hafta sonları eşim bir şey olur çocukla program yapıyor ya da ben benim çalışmam gerekiyor diyorum hadi bana zaman ayır diyorum o zaman ayırdığı oluyor(…)ama ekstra bir şey olmazsa by default çocuk bende, sorumluluğu (GK24, Frankfurt, 2019).

Bu örnekte göçle gelen çocuklu ailede çalışmasına rağmen, aile desteğinden uzak olma ve mesleğinin daha esnek çalışma şartları sağlaması sonucu kadının sorumluluğunun, özellikle konu çocuk olunca, daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.

4.1.4.10.6 Covid-19 pandemisinin çocuklu aile yaşantısına etkisi

Almanya'ya göç ettikten sonra ailece vakit geçirme, keyif alma*da* değişim olup olmadığını anlama amaçlı sorulan soruya 2019 ve sonrasında göç eden aile fertlerinin verdiği yanıtlar göç *sonrası* deneyimlerinde Covid-19 pandemisinin etkisini açığa *çıkarmaktadır*. Göç öncesi pandemi sebebiyle Türkiye'de karantina deneyimi yaşayan çocuklu aileler, Almanya'daki yaşamlarında ailece kaliteli zaman geçirip geçirmediklerini anlama ve Türkiye'yle karşılaştırmada zorlanmaktadırlar. Normal yaşam deneyimlerinin pandeminin etkisiyle geçmişte kalması sonucu 2021 yılının üçüncü çeyreğinde Almanya'ya göç eden GE27, net bir kıyaslama yapamamakla birlikte Almanya'da kaliteli vakit geçirdiklerine şu şekilde değinmektedir:

> (…)son iki senesini Türkiye'de işte evde korona şeyleriyle geçirdik ve sonra buraya taşındık. Yani şu an Türkiye'de olsaydık da belki bazı şeyler çok güzel olabilirdi. Ama şu anda evet burda kaliteli vakit geçirebiliyoruz yani(…)dışarıya çıkmaya çalışıyoruz sık sık. Etraftaki küçük gidebileceğimiz yakın yerlere gidiyoruz. Onlar çok keyifli geçiyor (GE27, Frankfurt, 2021).

Diğer taraftan *GK2* Türkiye'de karantina deneyiminin Almanya'daki çekirdek aile yaşantılarına onları nasıl hazırladığını; ilk aşamada hane içinde büyük bir değişim yaşamış gibi hissetmediklerini ve bunun da aslında göç deneyimlerinde yumuşak bir geçişe ortam hazırladığına şu şekilde aktarmaktadır:

"(...)ya zaten Türkiye'de son zamanda son 2 yılda korona olduğu için…o aile kenetlenmesi aslında biz Türkiye'deyken de olmuştu(...) Evden çalışıyorduk(...) Büyüklerimizi görmüyorduk(...)orada da hep bir aradaydık(…)burada da o şekilde o devam etti" (GK2, Berlin, 2020).

Bunun yanı sıra eğitimci GK28 çocuklarının karantina sebebiyle eğitim ve öğretimlerinden geri kalma endişesi yaşadığı için, korunmaya ekstra özen gösterip çok fazla aktivitelere katılmadığını *"(…)çocukların 10 gün okula gitmemesi Almancayı 10 gün boyunca hiç öğrenememeleri demek. İlk geldiğimiz zamanlar için çok büyük bir şeydi bu(...)"* diyerek dile getirmektedir.

Covid-19 pandemisinin bir diğer dezavantajı da Türkiye'den gelecek ziyaretçilerle sosyalleşme beklentisinin sekteye uğramasıdır. GE18, arkadaşlarının çokça ziyarete geleceklerini düşünürken Covid-19 pandemi kısıtlamaları akabinde kur farkının da artmasıyla yalnızlaşmalarını şu şekilde ifade etmektedir:

"(…)eşim benden çok daha sosyal bir karakterdir(…)buraya geldiğimizde arkadaşlarımız da bize çok gelir kafasındaydık. Covid oldu. Covid olduktan sonra tam şimdi seyahatler normale döndü, bu sefer kur vurdu" (GE18, Frankfurt, 2019).

Benzer bir şekilde GK16 da pandemi öncesi ailelerinin rahatça ziyarete geldiklerini ve bu sayede eşiyle yalnız zaman geçirme fırsatlarının olduğunu, fakat pandemi etkisi ve ikinci çocuklarının doğumuyla birlikte bu durumun değiştiğini belirtmektedir.

Sonuç olarak çocuklu ailelerin hane içindeki sorumluluk paylaşımları, gündelik yaşamları çocuğun odakta olduğu bir planlama nedeniyle çocuksuz ailelerin deneyimlerinden farklılaşmaktadır. Özellikle Türkiye'de çocuk bakımı için ailelerinden aldıkları destekten yoksun kalan aileler kariyerlerinden ve/veya bireysel zamanlarından feragat etmek durumunda kalmaktadırlar. Diğer taraftan partnerler arası dayanışmanın artması, çocuğun sorumluluğunun tamamının ebeveynlere geçmesiyle Almanya'ya göç ettikten sonra aile olma hissini daha iyi anladıklarını paylaşmaktadırlar. Ayrıca çocuğun adaptasyonunu ön planda tutmak, çocuklarına iyi bir gelecek sağlamak açısından da ekstra çaba sarf ederek Almanca öğrenmek, çocuklarını dil kursuna götürmek, çocuklar için kültürel aktivitelere yoğunlaşmak gibi fedakarlıklarda da bulunmaktadırlar. Partnerler birlikte yalnız vakit geçirmekte zorlanırken, çocuk sorumluluğunu birbirlerine sırayla bırakarak bireysel zaman sağlama konusunda da dayanışma içine girmekte ve bunun öneminin özellikle altını çizmektedirler.

4.1.5 Kültürel farklılıkla kazanılan farklı bakış açıları

Araştırma katılımcıları Almanya'ya göç ettikten sonra alıştıklarının dışında yeni pratikler, uygulamalar ve insanlarla karşılaştıklarında yaşadıkları deneyimlerden sonra kendi kültürlerini incelemeye ve yargılamaya başladıkları paylaşımlarda bulunmuşlardır. Katılımcılardan biri, Almanya'ya göç ettikten sonra Türk kültüründeki bazı pratikleri sorgulamaya başladığına dair düşüncelerini Almanya'da yaşadığı deneyimlerle karşılaştırma yaparak paylaşmaktadır. Bir kültürü diğerinden üstün ya da aşağı görmeden,

Almanya'ya göç ettikten ve yeni iş yapma biçimlerini deneyimledikten sonra benimsediği kendi çalışma kültürüne uyum sağlayamadığını fark eden GK9 iş yapış şekillerini kıyaslaması sonucu vardığı sonucu şu şekilde aktarmaktadır:

"(…)Kendimizi onaylama kriterimiz başkasının bizimle ilgili ne düşündüğü. Burda bunun tam aksi bir dünyayı görüyorum o çok hoşuma gidiyo. Bir de sözün geçerliliğinin olması(…)" (GK9, Berlin, 2019).

GK9'un iş yapış şekillerinde bahsettiği "başkalarının görüşlerinin önemli olma(ma)sı" farklı bağlamlarda da değinilmekte ve altı çizilmesi gereken bir bulgu olduğu görülmektedir. Kişi yeni bir ülkeye göç ettikten sonra karşılaştığı yeni pratikler ve deneyimler aracılığıyla bazen kendini keşfetmekte, bazen de kendisiyle barışmaktadır. Yeni bir sosyal alanla ilk karşılaşma noktasında kişi geçmiş yaşamını, alışkanlıklarını, pratiklerini sorgulamaya başlamaktadır. Alıntısı paylaşılan GK9, uzun yıllar Türkiye'de çalışmış bir iş kadınıdır. Türkiye'deki çalışma kültüründe belirsizliklerin olmasından, kararların muğlak olmasından, iş ve özel hayatının ne kadar iç içe geçtiğinden (kendi işi gereği olduğunu belirtmektedir) ve bu iş kültürüne uyum sağlayamama sorununu hep kendi içinde aradığından, kendinde bir problem gördüğünden bahsetmektedir. Göç ettikten sonra ise, Almanya'da iş yapış şekillerinde netlik olduğunu, insanların mesafeli olduğu yeni çalışma kültürüyle tanışınca sorunun sadece kendisinde olmadığını fark etmektedir. Türkiye'deki iş yapış kültüründen ve göç ettikten sonra yeni bir iş yapış kültürüyle karşılaşınca aslında o eski bildiği iş yapış kültüründen ayrıştığının farkındalığına varmaktadır. Bireyin içinde yaşadığı kültürün benliği üzerindeki etkisini de ortaya koymaktadır. Geçmişte bunu kişisel bir kusur olarak görürken, bunun sadece kendi kişiliğinden kaynaklanmadığının farkına varması, bireyin içinde yaşadığı kültürü nasıl içselleştirip, onunla bütünleştiğini, göç sonrası sosyal alanın değişimiyle birlikte bireyin farklı pratikler kazanabildiğinin göstergelerinden biri olarak sonuçlara yansımaktadır.

Benzer şekilde GK6'da kendi deneyimi üzerinden Almanya'ya göçü sonrasında yaşam tarzının değiştiğini ve başkalarının düşüncelerinin öneminin olmadığının farkına vardığını Türkiye'deki deneyimi üzerinden şu şekilde paylaşıyor:

(…)Başkası için yaşadığımı çok fark ettim. Kültürel bir şeydi çünkü (…)biz de şey vardır hani aa bankacı aa bak yükselmiş çok önemli bir şeymiş gibi gelirdi o eskiden bana(…)şeyi hatırlıyorum yani orda müdürlüğe alınmıştım geçici dönem. Onun fotoğrafını çekip anneme attım, vay bee falan diye. Çok önemli bir şey zannediyordum. Buraya geldim, para kazanmanın yeterli olduğunu düşünmeye başladım(...) O zaman bana da esnaf diyiversinler dedim(…) yani bu hayatın burda mümkün olabildiğini öğrendim(…)İşi odağında olmayan, etiketler odağında olmayan, kim olduğunuzu önemsemeyen (GK6, Berlin, 2016).

GK6 da Almanya'ya eşinin işi aracılığıyla gelmiş, kendi mesleğini hukuki düzenlemelerle ilgili olduğu için yapamayınca yarı zamanlı olarak bir muhasebe ofisinde çalışmaya başlamıştır. Gelecek dönem için kendi mesleğini yapabilmek için eğitim almak yerine e-ticaret gibi farklı alanlarda iş yapmaya yöneleceğini (bu nedenle esnaf örneğini vermektedir), statünün önemli olmadığını düşünmeye başladığını verdiği örneklerle paylaşmaktadır.

Bir diğer statüye bakış açısının Almanya'ya göç sonrasında değişmesi örneğini ise GE30 kendi deneyimi üzerinden paylaşmaktadır. Almanya'da emek yoğun meslek gruplarına karşı özellikle zanaat işinde çalışanların verdiği hizmete karşı bakış açısının nasıl değiştiğini hem maddi anlamda değerinin yüksek olması hem de bu mesleklerde çalışanların işlerine profesyonel yaklaşımı, işlerini önemsemesi sonucu kendisinin de bu alanlarda çalışanların yaptığı işlere karşı saygısının arttığından şu şekilde paylaşmaktadır:

"(…)burda her seviyeden çalışanın işine çok daha saygılı yaklaşmaya başladık(…)servis sektörünün gerçekten emeğinin burada çok pahalı olmasından da kaynaklandı(…)işin kıymeti artıyor. Ama öteki taraftan insanların burada işlerine duydukları saygının da etkisi var(...)" (GE30, Frankfurt, 2019).

Sonuç olarak başkalarının fikrinin çok da önemli olmamasıyla birlikte, Almanya'da emeğin kıymetli olması sonucu katılımcıların statüye bakış açılarının değiştiğini, farklı iş yapış şekillerini deneyimlemeleri sonucu da kendi değerlendirmelerini yeniden gözden geçirdiklerini ve karşılaştıkları bu yeni pratiklere uyum sağladıkları bulgulara yansımaktadır.

4.1.5.1 Yalnızlık sonucu kendini tanıma

Daha önce değinildiği üzere nicel araştırma sonuçlarında göç sonrası yaşanan en büyük sorunlardan biri yalnızlık hissetmektir. Yaptığım görüşmelerde "yalnızlık" kavramı çok farklı ve bazen derin anlamlarda ortaya çıktı. Nitel araştırmamda derinlemesine görüşmelerde elde edilen verilere göre, yalnızlık kişinin kendine ayırdığı vaktin artması ve bu zamanları bireysel olarak nasıl değerlendireceğini bilememesiyle ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de trafikte geçirilen vaktin, çalışma saatlerinin uzun olması ya da arkadaşlarla vakit geçirme tercihi nedeniyle kişinin kendine ayırdığı bireysel vaktin daralması paylaşılan söylemlerden elde edilen bulgulardır. Kendine zaman ayırmak yerine arkadaşlarla vakit geçirmenin de bir tercih olduğu belirtilmektedir. Almanya'da ise işsizlik, çalışma saatlerinin belirli olması, ulaşımın kolay ve hızlı olması gibi nedenlerle kişinin kendisine kalan zaman artmaktadır. Ayrıca sosyal çevrenin daralması ve kişinin yalnızlaşması, kişinin gerçek anlamda yalnız geçirdiği sürenin artmasında etkendir. Sonuç olarak birey daha önce bu deneyimi yaşamadığı için boşluğa düşmekte ve kendini keşfetmeye, sorgulamaya başlamaktadır.

Mülakat yapılan görüşmeci GK24, Almanya'ya göçü sonrası yalnızlaşmasıyla birlikte sadeleşen yaşamından mutlu olduğunu, diğer taraftan yalnızlaştığını bu nedenle kendine döndüğünü ve geçmiş yaşamını sorguladığını, benimsediği pratiklere eleştirel bir bakış açısı getirerek şu şekilde paylaşmaktadır:

> (…)buradaki yalnız kalma insanı kendisine döndürüyor(…)eski yaşantılarını kendini tanımaya çalışıyorsun. ve bunu belki de şeye yoruyoruz hani sosyallik yok ondan(…)ben şöyle düşünüyorum yani İstanbul'daki sosyallik bir yandan da uyuşturucu gibiydi. Yani senin kafanı böyle dağıtıyor o an hani güzel işte o hoşbeş ordan buradan konuşuyoruz ama işin sonunda senin zaten içinde var olan o bunalım yok olmuyo(…)es geçtiriyor yani(…)o hızlı hayatta yapmam gerekiyor yapıyorum(…)güzel her şey yolundaymış gibi geliyor. ama sonra bir an çekip kendinle baş başa kalınca(…)kendi kendimize vakit geçirmeyi bilmiyoruz(…) Almanlar biliyorlar(…) doğaya çıkıyor oturuyor yürüyüşünü yapıyor tek başına(…) hobi geliştirememişiz çünkü hayatı boyunca sürekli bir hayatta kalma mücadelesi veriyor vermişiz. Işte yok derslerinden çok iyi

> yapacaksın, yok sınav kazanıcaksın, yok işte o makaleyi yayınlicaksın(,..) yok evleniceksin çocuk yapıcaksın bir de o boyutu da var tabii sadece şey akademik kariyer bazlı değil. evet ama bunları yaparken sen nerdesin, sen ne üretiyorsun? sen duygularını ruhunu nerede ortaya çıkarıyorsun, yansıtıyorsun? aslında hiçbir yerde. İşte böyle arkadaşlarınla günlük sohbetlerde biraz bastırıyorsun yani. ben bunu fark ettim buraya gelince(…) (GK24, Frankfurt, 2019).

GK24'ün geçmiş yaşamı ve Almanya'daki yeni yaşamını kıyasladığı söylemi üç noktaya temas etmektedir: kişinin hayatının yoğunluğunda kendini ihmal edişi; yeni bir ülkeye göç ettikten sonra boşluğa düşüşü, yalnızlık sonucu düşünmek için vakit bulması ve yalnız zaman geçirmeyi bilmediğinin, hobisinin olmadığının farkındalığı. Yeni göç ettiği sosyal alanda karşılaştığı yeni olgu olan yalnızlığa olumlu bakış açısını *"(...)hayatım çok sadeleşti. Yani onu çok seviyorum(...)"* cümlesiyle pozitife çekerken, eski yaşantısındaki hızlı hayatı *"koşuşturma"* olarak betimleyerek ayrışıp yeni pratiklere uyum sağlamaya kendini teşvik ettiği düşünülmektedir.

Daha önce aile ve arkadaşlardan uzak yaşam bölümünde değinilen *"mecburi arkadaşlıklar"* deneyimini GK7, yalnızlaşması sonucu kendini keşfetme olarak betimleyerek yaşadığı deneyimi aktarırken pozitife çekerek yeni pratikleri benimsemesini şu şekilde paylaşmaktadır:

> (…)X insanla görüşmem diyebileceğin şeyleri burda o kadar rahat diyemiyosun çünkü işte bir belki biraz görüşüm değişti. Artık hani biraz daha açık fikirli olmaya hani önyargılarımı kaldırmaya başlamış olabilirim(...) Buraya geldikten sonra çünkü orda zaten yeterince arkadaşım vardı ve farklı bir ortama itilmeye veya farklı bir insanla çok tanışmıyordum. Hatta orda sorsanız "GK7" hani asosyal değil ama çok sosyalleşmez ya da böyle şeylere açık değildir dışardan çok katı görünür yorumları çok gelir. Ama burda farklı bir GK7 varmış onu biraz keşfettim, belki de biraz keşfetmeye zorlandım. Şartlar beni zorladı yani (GK7, Berlin, 2020).

GK7 göç sonrası arkadaş edinmek için benimsediği yeni davranış biçimini "kendini tanıma" kavramıyla ilişkilendirmekte, diğer taraftan *"keşfetmeye zorlandım"* diyerek de aslında yeni adapte olmaya çalıştığı sosyal alanda benimsemek zorunda kaldığı pratiği

paylaşarak bir paradoksu ortaya koymaktadır. Benzer bir şekilde GK25'te kendini yeniden tanıdığını belirtmekle birlikte aslında yaşam koşulları değiştiği için yeni bulunduğu sosyal ortama adaptasyon sürecinde yeni pratikler geliştirdiğini şu şekilde aktarmaktadır:

> (…)kendinize daha çok vakit ayırabiliyorsunuz(…)kendimi daha iyi tanıdım diyebilirim(…)27 yaşından sonra da yani değişik şeyler keşfettim kendimle ilgili(…)insan kendini çok iyi tanıdığını zannediyor 30'larına doğru ama öyle bir şey yokmuş. Daha sakin bir karakter oldum(…) Sanırım daha agresif ve sinirli bir insandım(…)Stres seviyesi daha yüksek bir hayat yaşıyordum sanırım İstanbul'da(...) Şehir, trafik, ordaki o kaos ve gerginlik muhtemelen. Uzun çalışma saatleri ve bunun normal karşılanıyor olması, bekleniyor olması(…)İlk üç yılımda tamamen yalnızdım(…) (GK25, Frankfurt, 2014).

Kendini tanıma noktasında GK25 Almanya'ya geldikten sonra daha sakin ve daha hoşgörülü bir insan olduğunu, Türkiye'de daha agresif olmasının temel nedenlerinden birinin ise trafik ve yoğun saatler çalışma koşullarının yarattığı yorgunluk ve stres olduğunu dile getirmektedir. Benzer ifadeler diğer katılımcılar tarafından da paylaşılmaktadır. 2013'te Berlin'e göç etmiş olan GK11'de Almanya'daki acelesiz hayatı sevdiğini, bürokrasinin zorlamasına rağmen hayatı yavaşlatmasını, her şeyin aynı anda olmak zorunda olmayışını ve bu rahatlık halini sevdiğini dile getirmektedir. Berlin'e 2020 yılında göç etmiş olan GK7 de, yakın zaman göçmen olarak *"(…)buraya alışmak için esasında biraz yavaşlamak gerekiyor"* diyerek hayatın akışının İstanbul'daki hızlı yaşamdan farklı olduğunu, İstanbul'da ise *"dolu dolu ama hiçbir şey anlamadan geçiyormuş"* diyerek alışma sürecinde deneyimini paylaşıp, alıştıktan sonra da *"yavaşlayınca da hayat güzel"* diyerek geçiş periyodunu ve bu yeni pratiğe adapte olduktan sonra da keyif aldığını belirtiyor. 2018 yılında Berlin'e göç etmiş olan GE13 de, Almanya'daki hayatının yavaş ve sakinliğini *"(…)ikimizin de fark ettiği ilk başta günün ne kadar uzun olduğuydu(…)"* diyerek betimliyor ve İstanbul'daki yaşantısını ise *"günlük hayatın rutinin içinde normal zannediyorsunuz(…) oysa ayrı bir yük yaratıyor(…)"* diye tanımlayarak özellikle ulaşım planlamasının zorluğunu aktarıyor.

Özetle, katılımcılar yalnızlık sonucu kendilerini tanıdıklarını belirtmekte, diğer taraftan "kendini tanımak" olarak tanımlanan deneyimler ve söylemler derinlemesine incelendiğinde Almanya'daki yaşam koşullarının farklılığı, sosyal çevrenin daralması sonucu bireylerin adaptasyon süreçlerindeki deneyimleriyle birlikte yeni pratikler edinmeleri, bunları uygulamaları sonucu kabullenip içselleştirmeleri olarak yorumlanmaktadır.

Kendini tanımanın bir başka boyutu ise kariyerini geride bırakıp Almanya'ya eşinin iş bulmasıyla gelen GK14, ev kadını ve anne rolünü üstlenmektedir. Alışık olmadığı bu yaşam biçimi, hayatını sorgulamasına neden olmaktadır. Almanya'daki yaşamına nasıl devam edeceğine karar verme mücadelesini ve deneyimini kendi sözleriyle şöyle anlatmaktadır:

> (…)çok yorularak çok keyif alarak çalışıyordum. İstanbul'daki hayatı yaşamayı öğrendiğimiz için işte yıllar içerisinde farkında olmadığımız kaslarımız çalışıyormuş yani. Buraya gelince böyle bir müthiş bir gevşeme geldi. Yani nasıl yapıyormuşuz falan demeye başladım hani bir süre sonra. İlk başta böyle bir kimim ben ya hani burada ne yapıyorum ben gibi bir kriz yaşarken(…) başka bir şeyler de yapabilirim deyip(…)bir restoranda yemek yapmaya başladım(…) önceden ful odaklı tek kanallı bir hayattan öyle biraz anne biraz sanat biraz işte part-time aşçılık, biraz ev işi, çamaşır katlamak bulaşık yıkamak falan(…)benim tanımladığım bir rutinin olması hoşuma gidiyor(…) bir aya baktığımda birkaç şeyi aynı anda yapıyorum(…)his olarak bana iyi geldi(…)böyle bir şerden böyle bir hayır çıktı diyorum(...) (GK14, Berlin, 2018).

Kötü olduğunu düşündüğü bir deneyimi nasıl olumluya çevirdiğini anlatan GK14 gibi, kariyerlerini geride bırakarak gelen kadınların paylaştığı deneyimler ve duygular, araştırma bulgularında dikkat çekmektedir. 2018 yılında göç etmiş GK14 ve 2016 yılında göç etmiş GK6 göç sonrası nasıl var olacaklarını, kendini tanıma aşamasını geride bırakarak, daha önceki kariyerlerinden bambaşka alanlarda ama yine de üreterek varlık göstermeye başladıkları için endişe duygusu keyif duygusuyla yer değiştirmiştir.

4.1.5.2 Hayatın her alanında özgürlük

Berlin'de bir kafede yapılan mülakatta GK6 gülerek *"Bu çok saçma ama "Ausländer" (yabancı) olduğum için mutluyum"* paylaşımı bulgulara yansıyan farklılaşan bir paylaşımdır. Yüksek lisans derecesine sahip ve 2016'da Almanya'ya göç etmeden önce Türkiye'de yöneticiliğe terfi etmeyi bekleyen, kendi tanımlamasıyla İstanbul'un güzel bir semtinde yaşamış, kariyer odaklı bir kadın olan GK6, Türkiye'deyken herhangi bir sosyal ya da ekonomik sorunu olmadığını, temelde ayrıcalıklı bir hayat yaşadığını, diğer taraftan Berlin'deki hayatında "Ausländer" olmaktan mutlu olduğunu belirtmektedir. Daha önce değinildiği üzere GK6 *"başkası için yaşadığımı çok fark ettim(...)aslında size bişi demelerinin önemi yok"* diyerek aslında başkalarının ne düşündüğüne daha önce önem verdiğini, Berlin'e göç edince ise bunun önemsiz olduğunu anladığını ifade ederek, yabancı olmaktan duyduğu mutluluğu paylaşmaktadır. GK6'nın bu paylaşımına paralel olarak GK11'de kimse tarafından tanınmamanın verdiği rahatlığı "turist" metaforuyla şu şekilde dile getirmektedir:

"(...)yani sokağa çıktığımda herhangi biri olabilme özgürlüğü, turistmiş gibi de yaşayabilme özgürlüğü. Yani ben küçük yerleri sevmiyorum. İnsanlar beni tanımaya başladığı zaman etrafta ben huzursuzlanmaya başlıyorum" (GK11, Berlin, 2017).

Her iki kadının da "Ausländer olma" deneyimi ve "turist gibi" metaforuyla farklı bağlamlarda Almanya'da hissettikleri özgürlük algısını yansıttıkları düşünülmektedir. GK11 Berlin'e göç nedenini *"aslında çok özgürlük temelli"* diyerek Türkiye'de küçük muhafazakar bir yerde büyüdüğünü ve bu nedenle zorlandığını ekleyerek paylaşmaktadır.

Almanya'ya göç etme sebepleri arasında yer alan "özgürlük" kavramı, şaşırtan ve hoşa giden deneyimler arasında bahsedilen bir kavram olarak araştırma bulgularında ortaya çıkmaktadır. Özgürlük temalı söylemlerde ön plana çıkan hoşnutluk ise GK11'in belirttiği gibi herhangi biri olabilme rahatlığı diğer bir deyişle insanların birbiriyle ilgilenmiyor olmasının verdiği rahatlıktan kaynaklandığı GE10'un Almanya'ya geldiğinde insanların rahatlığın fark edişini anlattığı deneyimiyle pekişmektedir.

> (…)kimse kimseye ne giydiği için ters bakmıyor ne yaptığı için ters bakmıyor(…)Türkiye'de hiç yaşamadığım bir şeydi(…) Dışarı çıkarsınız bi

> yerde restoranında oturuyorsunuzdur yanınızdan bağıra çağıra birisi geçebilir hatta size belki bağırır çağırır ama hiçbir şekilde iş fiziksel şiddete dönmez ve bu beni çok(…)bi Türk olarak adama müdahale etmek geliyor ama Alman arkadaşlarıma bakıyorum hepsi sakince adama bakıyorlar adam da taşkınlık yapmıyor fiziksel olarak arkadaşlarım da oturuyorlar onlar da taşkınlık yapmıyorlar ben de bende böyle izliyorum ya buranın adabı nedir usulü nedir diye. Ve adam bağıra çağıra gidiyor(…)işte birisi çok sarhoştur işte ayakta horluyor bile olabilir kimse kimseye gidip de ya sen burada ne yapıyorsun kardeşim aile var falan böyle bi muhabbet yok ya burda o beni çok etkiledi(...) (GE10, Berlin, 2008).

GE10'un paylaşımı bir kişinin yeni bir kültürel pratiği nasıl benimsediğinin, yaşama adapte olma aşamasında habitusunun nasıl şekillendiğinin iyi bir örneği olarak bulgulara yansımaktadır. Önce çevresindeki kültürel davranışları gözlemlemekte; ikinci olarak kendi kültürüyle karşılaştırmakta, daha sonra Türkiye'de o anda ne yapacağını düşünerek kendini sorgulamakta ve en sonunda da gündelik hayatında deneyimledikten sonra bu pratiği onaylayarak içselleştirmektedir. Diğer bir taraftan GE10'un 2008 yılında göç ettiği de göz önünde bulundurulduğunda adaptasyon sürecinin yıllara yayıldığının da bir göstergesi olduğu düşünülmektedir.

Bu bölümde yer alan deneyimlerin Berlin'de yaşayan görüşmeciler tarafından paylaşıldığı da dikkat çekmekle birlikte Berlin'de yaşamanın getirdiği bir ayrıcalık olma ihtimalini de düşündürmektedir. Özgürlük algısıyla ilişkilendirilen bir diğer kavram ise güvenliktir. GK16 ve GK9 ise kimin ne yaptığının kimse tarafından önemsenmemesini özgürlük bağlamında güvende hissetmekle ilişkilendirmekte ve gece dışarıda yürüyebilmenin rahatlığı ve gece geç saatlerde herhangi bir yerden eve dönebilmenin rahatlığı örneklerini vermektedirler:

> (…)çok rahatsınız; yani bir gün kimin ne yaptığı kimsenin umurunda değil aslında(…)herkes kendi hayatını yaşasın modunda arkasını dönüp devam ediyor yoluna yani(…)Bu güzel bir şey bence ya(…)Güvende hissettiriyor tabi ki. Yani çünkü gerçekten o güven duygusu bambaşka bir şey(…)hani burada o özgürlük, gecenin bir yarısı çok rahat dışarıda olmak(…)Gecenin karanlığında ormanda

yürümekten korkmamak denilen bir gerçek var burada yani(…)O yüzden hani o güven duygusu çok önemli bence(...) (GK16, Berlin, 2016).

"(…)Mesela burada gece ikide bara gidip metroyla eve dönebilmeye bardan çıkıp ya bunu Avrupa'da da hiçbir metropolde yapamazsın. Hiç kimsenin umurunda değilsin. 2'de otobüse binip bara gidip evine dönüyorsun. Bence çok medeni bir şey bu." (GK9, Berlin, 2019).

4.1.6. Göç sonrası dönüşen tüketim pratikleri

Bu bölümde üst SES grubundan Türkiyeli göçmen ailelerin Almanya'ya göçleri sonrası karşılaştıkları yeni ve farklı tüketim alışkanlıklarından etkilenip etkilenmediklerini, yeni alışkanlıklar edinip, habituslarında tüketim pratikleri anlamında bir şekillenme olup olmadığını bulgularla ortaya koymak amaçlanmıştır.

Tablo 14. Tüketim Alışkanlıkları İstatistiksel Değerler Tablosu

		Türkiyeli mutfağının tercih edilmesi	Yeme alışkanlığındaki değişim	Tüketim alışkanlığının değişmesi	Daha çok Türkiyeli marketlerden alışveriş tercihi
N	Valid	114	114	114	114
	Missing	0	0	0	0
Mean		2.2456	2.7193	3.3158	1.9561
Mode		2.00	2.00	4.00	2.00

Öncelikle Tablo 14'te tüketim alışkanlıklarına yönelik yöneltilen ifadelerin 5'li likert ölçeğinde "5-kesinlikle katılıyorum" ve "1-kesinlikle katılmıyorum" seçenekleri arasında katılımcıların seçimleri doğrultusundaki cevaplarının istatistiksel sonuçları görülmektedir. Ağırlıklı ortalamalar (mean) ve en çok tekrarlanan değerler (mode) incelendiğinde, "*Almanya'daki tüketim alışkanlıklarım Türkiye'deki eski*

alışkanlıklarıma kıyasla çok daha farklı" ifadesinde "katılıyorum" yanıtının tekrarlandığı görülmektedir. Bununla birlikte ağırlıklı ortalama sonucunun "Kararsızım, fikrim yok" cevabında yoğunlaştığı, fakat 0,32 değerinde katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir. Tüketim alışkanlıkları kategorisi *"Yeme alışkanlıklarım Almanya'da yaşamaya başladıktan sonra çok değişti."* ifadesine 5'li likert ölçeğinde verilen cevapların ağırlıklı ortalamasına bakıldığında 2.72 ortalamayla yine "kararsızım, fikrim yok" bulgusunu işaret ederken, *"Restoran seçimimde farklı kültürlerin mutfakları yerine Türkiyelilerin mutfağını tercih ediyorum."* ifadesine verilen cevapların ağırlıklı ortalaması 2.25'le "katılmıyorum" sonucunu vermektedir. Bu noktada katılımcılar Almanya'da farklı dünya mutfaklarına erişimlerinin daha kolay olması ve farklı tatlar denemeye eğilimli olduklarını belirtmekle birlikte restoranda yemek yemenin maliyetli olduğuna bu nedenle evde yemek yapmaya daha eğilimli olduklarına değinmektedir. Buna ek olarak çalışmayan kadın veya aile büyüklerinden uzakta olan Türkiyeli, özellikle çocuklu çekirdek ailelerde kadınların ev içi sorumluluklarında yemek yapma görevini eski yaşamlarına kıyasla biraz daha üstlendikleri mülakatlardaki araştırma bulgularına yansımaktadır.

Tüketim alışkanlıklarındaki değişim kategorisinde *"Daha çok Türkiyelilerin bakkal ve marketlerinden alışveriş yapıyorum."* ifadesine ne kadar katılıyorsunuz sorusunun sonucu ise 1.92 ağırlıklı ortalamayla katılmıyorum sonucunu işaret etmektedir. Yapılan mülakatlarda bu sonuç şu şekilde desteklenmektedir: Türkiyelilerin marketlerinden de alışveriş yapan Türkiyeli göçmen aile üyeleri, bu marketlerden zeytin, peynir, çay, kıyma gibi lezzetine alışık oldukları veya her markette bulamadıkları maydanoz ya da lezzetini özledikleri belli marka çikolata gofret gibi özellikli ürünleri aldıklarını, fakat gündelik hayatlarında market ayrımı yapmadıklarını belirtmişlerdir. Bu anlamda market seçiminde özel bir tercihleri olmadığı çıkarımına varılmıştır.

Tüketim alışkanlıkları kategorisindeki nicel verilerin sonuçları değerlendirildiğinde genel tüketim alışkanlıklarında ve yeme alışkanlıklarında ağırlıklı ortalama net bir bilgi sağlamazken, restoran ve market tercihinde özellikle Türkiye'ye özel seçimler yapılmadığı sonucuna varılmaktadır. Nicel veride özellikle tüketim alışkanlıklarına yönelik muğlak bulgular nedeniyle, bu bölümdeki bulgular mülakatlarda edinilen verilerle desteklenerek detaylandırılacaktır. Değişen tüketim alışkanlıklarına alt

başlıklara geçmeden önce bir giriş mahiyetinde GK2'nin kendi deneyimleri üzerinden Türkiye ve Almanya'daki tüketimini karşılaştırdığı değerlendirmesini paylaşmak genel tabloyu farklı boyutlardan görmeyi sağlamak açısından faydalı olacaktır:

> (…)orada işe gittiğim için…çok sık kıyafet(…)alıyordum(…)burada işe gitmediğim için yeterli(...) Sonra giderler mesela değişti. Orada kendi evimizde oturuyorduk burada zar güç bela bir ev bulduk, kiradayız falan. Ama mesela çocukların işte her şeyi devlet okuluna gitse de her şey ücretliydi. Servis ücreti, yemekhane ücreti. Burada mesela her şey ücretsiz. Servis yok zaten(…)Okul eve yürüyerek gidip geliniyor falan. Onlar değişti. Market alışverişi inanılmaz pahalı oluyordu Türkiye'de burada hani onlar biraz daha düştü(…) (GK2, Berlin, 2020).

4.1.6.1. Gıda tüketimindeki değişimler

Türkiye'de dışarda yemek yeme alışkanlığı olan üst SES grubundan Türkiyeli ailelerin göç sonrasında yaşamlarındaki bir değişim de bu alışkanlığın azalması olarak bulgulara yansımaktadır. Frankfurt'ta yaşan katılımcı GE27 yeme-içme sektörünün kazançtan bağımsız olarak pahalı olmasını market alışverişi yapılarak evde yenen yemeğe kıyasla Almanya'da hizmet sektörünün maliyetli olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Bunu ise kazançlar arası çok fark olmadığını yeme-içme sektöründe işçilik maliyeti girdiği için Almanya'nın Türkiye'ye kıyasla pahalı kaldığını paylaşmaktadır. Berlin'de yaşayan GK14 de başlangıçta tasarruf amaçlı restoranda daha az yemek yediklerini, daha sonra ise bütçelerini bu kaleme ayırmak istemediklerini şu şekilde belirtmektedir:

"(…)daha az dışarıda yemek yiyoruz. Yani ayda yılda bir sipariş veriyoruz(…)ilk başta para tasarrufu için başladı. Sonra da o paraya kıyamadık. Çünkü normalde marketten alışveriş yapıp evde yemek pişirdiğinde çok ucuz kıyasla(…)" GK14, Berlin, 2018

Ekonomik anlamda restoranda yemek yemenin maliyetli olduğu bu paylaşımların yanında, Almanya'da farklı mutfak ve beslenme tarzları için standart marketlerde alternatif ve çeşitli ürünlere erişimin kolaylığına değinen GE12 evdeki mutfak alışkanlıklarını çeşitlendirdiğini aktarmaktadır. Örnek olarak evde vegan yemek pişirdiklerini, Asya mutfağından da yemekler yaptıklarını belirtmektedir. Benzer şekilde

sağlıklı beslenmeye özen gösterdiğini anlatan katılımcılardan GK25, organik ürünlere erişimin de kolaylığıyla gelen tüketim alışkanlıklarındaki değişimi şu şekilde aktarıyor:

> (…)Alışveriş alışkanlıklarımız tabii ki değişti. Mesela burda Türkiye'de bu organik dediğimiz bio dediğimiz şeyler hep böyle çok lüks ve pahalı olan şeylerdi. Burada onu normalle aynı fiyata erişilebilen bir şey olduğunu tabii bilmek otomatikman biraz daha iyi beslenebilmek adına o yöne kaymamızı sağladı(…) (GK25, Frankfurt, 2014).

4.1.6.2 İkinci el pazarı

Nitel araştırma kapsamında katılımcılarla yapılan mülakatlardaki verilerde tüketime dayalı farklılaşan bir önemli bulgu 2. el eşya alışverişine yönelimdir. 2. El eşya pazarının Almanya'da yaygın olması sonucu katılımcıların bazıları bu yönde bir tüketim kültürüyle tanışıp alışveriş alışkanlıklarına yeni pratikler eklerken, bu şekilde alışverişe merakı olanlardan Görüşmeci14 de bu yöndeki alışverişe meraklı olduğunu ve Almanya'daki bu yaygın alışveriş kültüründen faydalandığını *"(…)burada tam ortamını buldum(...)*" diyerek dile getiriyor. 2. El market alışkanlığına Türkiye'de sahip değilken, Almanya'ya geldiklerinde daha sıcak baktığını belirten katılımcılardan biri olan GE30 deneyimini şu şekilde ifade ediyor:

> (…)biz burada ikinci eli öğrendik. Yani mesela bizim hiç İstanbul'da yapmadığımız şey ve resmen önyargımızın olduğu şey başkasının eşyasını kullanmaktı(…)bizim ikinci ele karşı bakışımız inanılmaz değişti(…) şimdi oğlanın kıyafetleri olsun kendi kıyafetle kıyafetlerimizi çok almıyoruz ama(…)özellikle ev eşyasında felaket ikinci el kullanıyoruz(…)çok daha ekonomik bazı şeylerde. O zaman ben niye gideyim de sıfırdan alayım(…) (GE30, Frankfurt, 2019).

Bu noktada alan araştırması esnasında Almanya'da araştırmacı olarak deneyimlediğim ve Almanya'daki geri dönüşüm pratiklerinin her anlamda ne kadar yaygın olduğunun bir göstergesi olan "Zum Verschenken" (ücretsiz/hediye verme) geleneğinden de bahsetmek yerinde olacaktır. Elden çıkarılmak istenen her türlü bozulmayacak eşya ya 2. el web siteleri aracılığıyla ya da bir karton kutu içerisinde ev ya da binanın önünde üzerine "Zum

Verschenken" yazılarak ücretsiz olarak ihtiyaç sahipleriyle buluşturuluyor. Kitap, kıyafet, ev veya mutfak eşyası en çok rastlananlar arasında yer almaktadır.

4.1.6.3 Sadeleşen kıyafet tüketimi

Tüketim alışkanlıklarında herhangi bir değişim olup olmadığı, olduysa ne gibi değişimler olduğunu anlatmaları istenen katılımcıların çoğunlukla değindiği bir değişim kıyafet tüketimlerindeki azalma olarak bulgulara yansımıştır. Kıyafet tüketimindeki azalma maddi sebeplerle olduğu gibi, Türkiye'de iş hayatı olan ve kıyafet alışverişi çok yapan katılımcı GK28'in göç sonrasında çalışmadığı için özellikle belirttiği sebep olan *"(...)alsam da nerde giycem modundayım(...)"* söylemi de göçle değişen statüsü sonucu alışkanlıklarının da nasıl değiştiğini göstermektedir. Ekonomik sebeplerden dolayı kıyafet tüketimine dikkat eden GK7 ise ana sebebi *"ben çalışmadığım için çoğu şeyi çok kez düşünerek almaya başladım hani özellikle kişisel kıyafet(...)"* diyerek ifade etmektedir.

Türkiye'de eşiyle ayrı ayrı giyinme dolapları varken, şimdi birinin dörtte biri büyüklüğünde bir dolabı paylaştıklarını anlatan GE8, *"(...)acaba ben bunları niye almışım yani yedi tane paltosu bi adamın niye olur(...)"* diye ekleyerek eski tüketim alışkanlığını sorgulayışını paylaşmaktadır. Frankfurt'tan GK24 ise kıyafet tüketimindeki alışkanlıklarının Almanya'daki yaşam stiline adapte olmasıyla nasıl değiştiğini ve bundan duyduğu hoşnutluğu şu şekilde ifade etmektedir:

> (…)hayatım çok sadeleşti. Yani onu çok seviyorum(…) hem Almanya'nın kendi yaşam stili hem de Korona'nın da bunu desteklemesiyle hayatım çok sadeleşti. Bir şey alıcakken şunu düşünüyorum buna ihtiyacım var mı gerçekten. Gerçekten ihtiyacım varsa evet tabi alıyorum yani yoksunluk da çektirmiyorum ama hani böyle bi kendimi şımartmak için ay şunu da alayım bunu da alayım falan böyle bir şey tabii yok burda kalmadı (GK24, Frankfurt, 2021).

GK24'ün anlattığı deneyimde her ne kadar Almanya'daki sade yaşam kültürü büyük rol oynasa da değindiği üzere pandemiyle birlikte herkesin hayatına giren karantina döneminin de bu sadeleşmede payı olduğunu belirtmektedir. Pandemiyle gelen farkındalık, göç deneyimiyle süreklilik kazanarak tüketim alışkanlıklarındaki başkalaşmaya sebep olup habitus'un şekillenmesine yönlendirmektedir. GK24'ün

"Almanya'nın kendi yaşam stili" olarak adlandırdığı sade yaşam pratiğini Türkiye'deki gösterişçi tüketim pratikleriyle kıyaslayarak kendi kıyafet tüketim alışkanlıklarının nasıl dönüştüğünü aktaran GK23, Türkiye'deyken çok alışveriş yapmayı, şu anda ise lüks tüketimi hala sevdiğini fakat Almanya'ya geldikten sonra azaldığını aktarmaktadır. Deneyimlerini ve gözlemlerini paylaşmadan önce bu dönüşümün ortama ayak uydurmadan kaynaklanmadığını çünkü hala lüks tüketim yapmayı sevdiğini belirtmektedir. Diğer taraftan alım gücünün yüksek olması sonucu Türkiye'deki gösterişçi tüketimi Almanya'da bu şekilde niteleyemeyeceğini şu şekilde aktarmaktadır:

> (…)ortama ayak uydurma da değil aslında yani ben yine gidip alacağım(…)çünkü burada artık hani bazı şeyler daha ucuz(…)hani burada bence öyle bir kültür yok herkes doğal ve sade şıklığı savunuyor aslında. Çok şeyi var yani bence Frankfurt'un alım gücü çok yüksek bu arada(…)Giyiyorlar ama hani böyle aşırı aşırı yapmıyorlar yani bizde bir insan böyle gider Channel'ini takar, Rolex saatini her şeyi takıştırır üstüne. Burda öyle değil yani herkesin var yani kime gösterecen(…)Yani burada böyle daha herkes eşit ya da sen giymiyorsan da kimse seni dışlamıyo falan hani(…)(GK23, Frankfurt, 2021).

Sosyo-ekonomik anlamda iyi bir seviyede oldukları ve kendi güvenli alanlarında oldukları için Türkiye'deyken daha savurgan ve lüks tüketimli bir hayat yaşadıklarını söyleyen GK23, yurtdışı seyahat tüketimlerinin ekonomik anlamda bütçelerini zorladığını eklemektedir. Almanya'da seyahat etmenin ekonomik olarak Türkiye'ye kıyasla kolay olması sebebiyle lüks tüketim alışkanlığının seyahat tüketimine evirildiğini, önceliklerinin değiştiğini şu şekilde aktarmaktadır:

> Bilmiyorum belki ortama adaptasyon ya da ben normalde işte yurt dışına gidelim diye konuştuğumuzda Türkiye'de de gerçekten iyi bi seviyede olmamıza rağmen zor bir şeydi. Burada her şey daha kolay(…)Hani burda diyorum ki yani ben kime neye süslenicem zaten hani yani daha basic bi hayatta gezmeye harcarım paramı diyorum mesela(…)burda imkanım varken gidebileceğim kadar yere gideyim diye düşünüyorum(…)belki alışma sürecimiz diye daha şu an(…)Mannheim'da Türkleri görmüştüm. Topuklular böyle dapdar elbiseler ful

> makyaj(…)dikkat çekiyor komik duruyor o yüzden yani bu da böyle değişiyor bende de ters yönde (GK23, Frankfurt, 2021).

GK29 ise, GK23'e kıyasla daha uzun süredir Almanya'da yaşadığı, Türkiye'ye ziyarete de gittiği için kıyafet giyim tarzı ve tüketim alışkanlıkları anlamında Türkiye'deki ve Almanya'daki kendiyle ilgili yaptığı analizi şu şekilde ortaya koyuyor:

> (...)maaşımı AVM'de bırakıp ben eve geçiyordum ve son 2 hafta falan babamdan yiyordum yani. Kıyafete çok para veriyordum. Ama buraya geldiğimde bunu aşırı aşırı aşırı indirdim. Çünkü şunu gördüm(…)ben topuklu ayakkabı olayını burda bıraktım. Ve bu giyenler bana garip geliyorlar. Ama Türkiye'ye gittiğimde ben tekrar eski ben (adını söylüyor) oluyorum. Topuklumu giyiyorum, süsleniyorum, püsleniyorum dışarı arkadaşlarımla çıkıyorum. Ama burda o rahatlığa alıştım mesela ben. Giyim konusunda rahatlığa alıştım (GK29, Frankfurt, 2018).

GK29 ve GK23 benzer temalardan bahsetmekle birlikte, GK23 daha çok iki ülke arasındaki lüks tüketime değinirken, GK29 şık ve rahat giyim arasındaki farka dikkat çekerek kendi üzerindeki iki coğrafyadaki pratikler arasındaki ayrımı ortaya koyuyor.

4.1.6.4 Avrupa seyahatinin normalleşmesi

Araştırmanın yine önemli bulgularından ve katılımcılar tarafından çokça değinilen temalarından bir diğeri de Almanya oturumuyla gelen Avrupa'da serbest dolaşım hakkının edinilmesi ve Avrupa'da seyahat etmenin bir noktadan sonra normalleşmesidir. Bu hakkın edinilmesinin yanında elbette Euro cinsinden gelir elde eden ailelerin ekonomik seviyelerinin de Avrupa içinde eşitlenmesinin önemi büyüktür.

Görüşmecilerden GE30, Avrupa içinde serbest dolaşım sayesinde yaptıkları bir seyahatinin nasıl da normalleştiğini verdiği örnekle özetlerken, Türkiye'deki yaşantısında bunun neden normal olmadığını sorgularken eski hislerine nasıl yabancılaştığı son cümlesinde ortaya çıkıyor:

"(…)Venedik'e gittik(…)Floransa'ya gittik(…)İstanbul'dan İzmir'e gitmiş gibi(…)hareket ettik(…)İtalya yani eskiden(…) Schengen (Avrupa vizesi) çıktığında

atlaya zıplaya giderdik. Şimdi çok normal geliyor(…)ama yaptığınız şey gezmek açıkçası en fazla(…)" (GE30, Frankfurt, 2019).

Türkiye'de yaşarken bir yeri bir kere görme hedefli Avrupa seyahatlerinin, Amsterdam'a elmalı turta yemeye gitmeye dönüştüğünü aktaran GE18 ise, hayat pratiklerindeki değişimin farklı bir boyutunu ortaya koymaktadır. Türkiye'den ve Almanya'dan çıkışlı Avrupa seyahatini kıyaslayan GK19 ise durumun ekonomik ve kültürel boyutuna değinmektedir. Türkiye'den Avrupa'ya seyahat etmelerinin maddi açıdan zor olduğunu, şimdi ise Euro kazandıkları için ve serbest dolaşım hakları olduğu için kültürel anlamda daha aktif olduklarını eklemektedir. GK29 da Avrupa'daki kolay seyahat etme imkanının kendisine kazandırdığı kültürel ve sosyal zenginliğe değinmekte, Hollanda, İsviçre, Prag seyahatlerinden bahsederek, kısa ama güzel anılar biriktirme deneyimine dönüştüğünü şu şekilde aktarmaktadır:

> (…)dans eden ev benim hep böyle şey mimarlık kitaplarında hep böyle dikkatimi çeken bir evdi. Orayı çok görmek istemiştim. Oraya gittik(…) Güzel anılar biriktirdik(…) Türkiye'deyken fotoğraflarıma bakıyorum ve buradayken ki fotoğraflarıma bakıyorum. Burda çok daha sosyalim, çok daha bir şeylere katılmışım, bir yerlere gitmişim, gezmişim, daha çok insanlarla böyle güzel yerleri görmüşüm. Manzaralar çok daha güzel(...) (GK29, Frankfurt, 2018).

Özetle üst SES grubundan Türkiyeli göçmen ailelerin Türkiye'de önceliklendirdikleri tüketim alışkanlıklarının göçle birlikte değişen yaşam şekli, alım gücündeki artışla şekillenmesi; yeni yerleşim yerindeki ürün ve hizmetlerin erişim ve maliyetlerinin farklılaşmasıyla yeni tüketim yönelimlerine sebep olması; bireyin statüsel konumunun ve coğrafyasının değişmesi sonucu tüketim alışkanlıklarının da dönüşmüş olması araştırmanın sonuçlarına yansıyan önemli bulgulardandır.

4.2. Tartışma

Bourdieu'nün metodolojik yaklaşımından faydalanılarak, kavram ve konseptleri doğrultusunda "Türkiye'den Almanya'ya göç eden üst sosyoekonomik statü grubundan ailelerin kültürel ve sosyal yaşamları göç sonrası nasıl şekillenmiştir?" sorusuna cevap aranması amaçlanan bu çalışmada karma araştırma modeli benimsenmiş, nitel araştırma baskın olduğu ve nicel araştırma verileriyle desteklendiği bir yol izlenmiştir.

Tezde karma teknik uygulanarak 114 kişi ile anket çalışması ve 29 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Nicel araştırmada SPSS aracı kullanarak veri girişleri gerçekleştirilmiş, sıralama ve ağırlıklı ortalama analizleri yapılmış, hipotezler bu tekniklere uygun test edilmiştir. Nitel veriler ise tematik analiz tekniğiyle çözümlenmiş ve yorumlanmıştır. 114 kişilik nicel araştırma katılımcılarından 73'ünün çocuklu aile olması araştırma sonuçlarını özellikle göç sebepleri sonucunu ciddi oranda etkilemiştir. Türkiye'den yurtdışına göç etmeye sebep olan faktörler arasında *'çocuklar için eğitim kaygısının*' birincil sebep olarak nicel araştırma sonuçlarına yansıdığı, ekonomik istikrarsızlık ise hemen akabinde onu takip eden sebep olarak yer aldığı görülmektedir. Birincil sebep olarak çocuklar için eğitim kaygısını seçen 21 kişiden 20'sinin çocuğu olduğu ve bu durumun araştırma sonuçlarına birincil sebep olarak yansımasına neden olduğu anlaşılmaktadır.

Üst SES grubundan Türkiyeli ailelerin göç edilecek ülke olarak Almanya'yı seçmelerindeki birincil neden ise yüzde 35.1'lik gibi yüksek bir oranla aileden birinin iş bulduğu ülke olarak başta gelmektedir. İkinci sırada ise yüzde 11.4'lük bir oranla maddi olarak geçimi kolay bir ülke olması yer almaktadır. Yakın geçmişte yapılan yüksek vasıflı veya profesyonel çalışan Türkiyeli göçmenlerin bireysel göç motivasyon kaynakları incelendiğinde (Ozcurumez, ve Yetkin Aker, 2016; Yanasmayan, 2019; Öneri, 2019; Dedeoglu ve Genc, 2017; Dudu ve Rojo, 2022) göç etme sebepleri arasında göç edilen ülke seçiminde sosyal ağların öneminden bahsedilmekte, göç edilecek ülke kararı alınırken tanıdık, arkadaş, aile bireyleri veya Türkiyeli topluluğun bulunmasının etkili olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre göç edilecek ülke seçimindeki arkadaş, akrabaların yaşadığı bir ülke olmasının etkisi yedinci sırada gelmektedir. Bu anlamda bireysel göç motivasyonlarındaki sosyal ağların öneminden bahsedilen geçmiş araştırma bulgularından farklılaşmakta ve üst-sosyo ekonomik statüden Türkiyeli ailelerin Almanya'yı seçmelerindeki motivasyonları arasında sosyal ağların değil, bir aile üyesinin iş bulmasının öncelikli motivasyon olması sonucunu ortaya koymaktadır. Bunun sebebinin ise aile olarak göç edilecek olması, destek mekanizmalarının aile içinde işlediği yorumuna yönlendirmekte ve araştırma bu bulgusuyla geçmiş araştırmalardan ayrışarak literatüre yeni bir bulgu olarak zenginlik katmaktadır.

Nitel araştırma bulgularında ise 29 kişiyle yapılan derinlemesine görüşmelerde önemli göç sebepleri arasında çocuklu ailelerde çocuklarının çok kültürlü bir ortamda yetişmesi, Almanya'da çoğunlukla devlet okullarının eğitim için tercih edilmesi sonucu çocukların eğitim giderlerinin Türkiye'ye kıyasla azalması, Almanya'da alım gücünün artması, Almanya'nın güvenli bir ortam sunması etkenlerine de değinilmektedir. Bu etkenler, yurtdışı göçünün her ne kadar çocuk merkezli bir karar olduğu nicel araştırma sonuçlarında görülse de arkasında ekonomik ve sosyal nedenlerin de olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu bulgu da yine literatüre Türkiye'den Almanya'ya çocuklu aile göçündeki nedenlerin neler olduğunu gösterir yeni bir sonuç olarak katkı sağlamaktadır.

Yurtdışı göç kararında Almanya'da cazip gelen kriterler arasında ilk sırada ekonomik istikrar, ikinci sırada çocuklar için eğitim olanakları, üçüncü sırada ise yüksek yaşam standartları gelmektedir. Bu çalışmanın diğer araştırmalardan farklılaştığını düşündüren bir diğer kriter ise üst SES grubundan Türkiyeli ailelerin göç kararında etkili olan itici faktör, yurt dışına çeken faktör ve neden Almanya şeklinde üç farklı kategoride değerlendirilmesi ve birincil etkenlerin sunulmasıdır. Genel anlamda yurt dışı göçe sevk eden farklı kategorilerdeki sebeplere diğer araştırmalarda da yer verilmiş olsa da bu araştırmada üst SES grubundan Türkiyeli göçmen ailelerin Almanya'ya göçündeki birincil sebepleri vurgulanmakta ve bu minvalde literatüre katkı sağladığı düşünülmektedir.

Kadının göçteki konumuyla ilgili araştırma bulgularında yer alan kadının eşini takip eden göçmen pozisyonu özellikle aile göçünde kadının deneyiminin farklılaştığını göstermektedir. En az iki yıllık üniversite mezunu ve üzeri eğitime sahip nicel araştırma katılımcılarından 47 erkek katılımcıdan sadece 4'ünün yani yüzde 8.5'inin çalışmıyorken (Almanya'da hiç çalışmamış 2 ve anketi doldurduğu esnada çalışmayan 2 kişi), 67 kadın katılımcının 28'inin yani yüzde 42'sinin (Almanya'da hiç çalışmamış 18 ve anketi doldurduğu esnada çalışmayan 10) çalışmaması dikkat çekici bir bulgu olarak aile göçünde kadının eşini takip eden göçmen konumunun altını çizmektedir. Toplam 29 nitel araştırma görüşmecilerinden bir kadının ebeveyn izninde, 9 kadın katılımcının çalışmamasına karşılık, erkek görüşmecilerin hepsinin çalışıyor oluşu da kadınların eşini takip eden göçmen pozisyonunu destekler bir bulgudur. Her ne kadar iki erkek katılımcı eşlerinin aracılığıyla Almanya'ya gelmiş olsalar da kadınların eşini takip eden göçmen

pozisyonunun oran olarak erkeklere kıyasla çoğunlukta olması altının çizilmesinin yerinde olacağına işaret etmektedir.

Nicel araştırmadaki çalışmayan kadın katılımcılardan 13'ü yüksek lisans, biri doktora, 13'ü üniversite, biri ise 2 yıllık üniversite mezunudur. Nitel araştırma katılımcılarından iki üniversite bölümü bitirmiş bir kadın katılımcı restoranda part-time, yüksek lisans mezunu bir diğeri muhasebe ofisinde part-time, mimar olan bir diğer katılımcı ise korona test merkezinde part-time olarak çalıştığını belirtmiş, kendi alanlarının dışında görece eğitimlerine kıyasla düşük vasıflı işlerde çalıştıkları bulgulara yansımıştır. Kariyer anlamında statü kaybı yaşadıkları görülmekle birlikte, restoranda ve muhasebe ofisinde çalışan kadın katılımcılar (2016 ve 2018 yıllarında göç edenler) yeni hayatlarından memnun olduklarını başka bir hayatın mümkün olduğunu görüp, bundan mutlu olduklarını aktarmaktadırlar. Diğer taraftan işini severek yapan öğretmen ve iletişim sektöründe çalışan 2021 yılında görece yeni göç etmiş kadın katılımcılar ise kariyerlerine devam edememe endişesi yaşadıklarını, yine aynı yılda göç eden kadın doktor katılımcı ise işini sevdiğini fakat farklı bir alanda da çalışabileceğini paylaşmaktadır. Bu noktada hem göç zamanının adaptasyon sürecindeki önemi, hem de göç sonrası kadının Türkiye'deki kariyerine devam etmeme veya edememe sonucu statü kaybetmesi, fakat göç ettiği ülkede yaşantısından memnun olması sonucu kendisine yeni bir kariyer çizdiği araştırma sonuçlarına yansımakta ve kadının göçle birlikte kültürel, toplumsal ve hatta ekonomik sermayesinin nasıl dönüştüğünü göstermektedir. Türkiye'de eğitim ve kariyerleri aracılığıyla edindikleri statü, eğitim, sosyal veya iş ağlarını, diğer bir deyişle toplumsal sermayelerini Almanya'da kaybetmekte ve yenilerini inşa etmekte oldukları görülmektedir. Ekonomik sermaye anlamında da yine birçok kadın katılımcı işsizlik sonucu bireysel maddi kazanımlarını yitirmekte, dolayısıyla harcama yapma özgürlüklerini de kaybettikleri için bunun özlemini bunun özlemini duymakta ve göç bireysel ekonomik sermaye kaybını kadın açısından beraberinde getirmektedir.

İngiltere'de yüksek nitelikli ev kadını annelerin uluslararası göçünü ve kariyer endişelerini konu alan Kırcal Sahin ve Aytac'ın (2021) araştırmasında ise öncelikli göç sebepleri eşlerinin işi, daha iyi bir gelecek ve çocukların eğitimi olarak çeşitlenmektedir. Bu anlamda Almanya'ya göç eden çocuklu aileleri Türkiye'den ayrılmaya sevk eden birincil faktörün çocuklar için daha iyi eğitim olanağı olması bu araştırmanın ayrışan

bulgularındandır. Bununla birlikte nicel araştırma katılımcılarının Almanya'da cazip gelen en önemli faktörler sorulduğunda birinci sırada ekonomik istikrar gelirken, hemen akabinde ikinci sırada çocuklar için eğitim olanaklarının yer alması dikkat çekici bir bulgudur. Almanya'nın ekonomik istikrarının yanında çocuklar için sunduğu eğitim olanaklarının da Türkiyeli çocuklu üst SES grubundan göçmen aileler için cezbedici olması ayrışan yeni bir bulgu olarak görülmekte ve bu sayede literatüre katkısı olduğu düşünülmektedir.

Seibel (2020) yaptığı araştırmada Almanya'ya son 18 ay içinde göç etmiş Türkiyelilerin yerel Almanlarla olan temaslarındaki farklılıkları geçirilen zaman, sıklık açısından cinsiyetin etkisini ortaya koymaktadır. Çalışma 2010-2011 yılları arasında iki fazlı birbirini takip eden anket üzerinden toplanan verilerin incelenmesiyle yapılmıştır. Araştırmada lokal Almanlarla iletişim içinde olmanın sosyal entegrasyona katkısı olacağından bahsedilmektedir. Araştırma bulgularına göre aile nedenli göç eden kadınların yerel Almanlarla ekonomik ya da eğitim sebepli göç eden kadınlara oranla neredeyse hiç vakit geçirmediği yönündedir. Bu durumun ise aile nedeniyle göç eden kadınların iş piyasasına dahil olmalarının diğer kadınlara oranla daha düşük ihtimalli olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çalışma ortamının lokal Almanlarla temas için zemin oluşturduğu fikri savunulmaktadır. Araştırmadaki analize göre yaş ve çocuk değişkenlerinin Türkiyeli göçmenlerin lokal Almanlarla temas kurmaması üzerinde bir etkisine rastlanmamıştır. Seibel'ın araştırma bulgularına ek, bu araştırmanın nitel bulguları literatüre katkı sağlayacak farklı ve detaylı veriler sunmaktadır. Derinlemesine görüşmelerde katılımcıların paylaşımları, çalışmayan çocuklu ebeveynlerin okul ortamı nedeniyle yerel Almanlarla etkileşimde olduklarını göstermektedir. Her ne kadar bu etkileşim derin sohbetler veya güçlü ilişkiler olmasa da çocuğun varlığı çalışmayan kadının Almanlarla iletişimde olmasını sağlayan bir etken olarak görülmektedir. Bu anlamda karma araştırma metodu kullanılan bu araştırmanın nitel araştırma ağırlıklı olması sonucu sunduğu bulgular bu türden yeni bilgilere ulaşmayı mümkün kılmıştır.

Diğer taraftan bir başka çalışan kadın katılımcının tanıdıkları üzerinden verdiği örnek ise, Almanca konuşabilmenin iş yerindeki sosyal ortama girmeye yeterli olmadığı, dili esnek kullanamamanın bu ortamın dışında kalmaya sebep olduğu yönündedir. İş yerinde göçmenlerin Almanlarla geçirdiği sürenin onlarla çalıştığı için iletişim içinde olunduğunu

gösterse de sosyalleşmedikleri noktada sosyal entegrasyondan ne kadar bahsedilebileceği sorusunu akıllara getirmektedir. Çünkü Türkiyeli göçmenlerin kendilerini sosyal ortamın dışında kaldığını hissetmesi sosyal entegrasyonun önünde bir engel teşkil etmektedir. Siebel araştırmasında yakın arkadaşlık kurulmadan da arkadaşça kurulan ilişkilerin sosyal entegrasyona katkısı olacağı inancında olduğunu belirtmektedir. Diğer taraftan bu araştırmanın derinlemesine görüşme bulguları göstermiştir ki, her ne kadar iş yerinde Almanlarla iletişim artsa da sosyal ortamın dışında hissedilebilmektedir. Bu noktada sadece Almanca dil bilgisi değil, dili Almanlar gibi etkin kullanabilme becerisinin de önemli olduğu detayı bu araştırmanın nitel bulgularında ortaya çıkmakta ve yeni bir bilgi olarak literatüre katkı sağlamaktadır.

Almanca dilini bilmemenin neden olduğu ve nitel araştırma bulgularında değinilen diğer sıkıntılar ise iş bulmadaki zorluk, toplu taşımada anonsları, trafik levhalarını anlamama, derdini anlatma veya zorlu bir durumda kendini savunamamada zorlanma, gündelik yaşamda yapılabilecek küçük sohbetlerden mahrum kalmadır. Her ne kadar katılımcılar Berlin ve Frankfurt özelinde çok kültürlü şehirler olması sonucu hayatlarını İngilizce, hatta Türkiyeli nüfusun yoğunlukla yaşadığı bölgelerde Türkçe iletişim kurarak bile hayatlarını idame ettirebildiklerini belirtseler de ilk başta değinilen sıkıntılarla yüzleşmektedirler.

Aksoy (2021), Berlin'de yaşayan Türkiyeli annelerle yaptığı araştırmasında ise dilin kökler ve aidiyetlik hissiyle olan güçlü ilişkisinden bahsetmektedir. Dile yeterli derecede hakim olmanın aidiyetlik hissini kuvvetlendirdiğine ve kişinin Almanca öğrenmesiyle daha rahat hissettiğine değinmektedir. Her ne kadar Aksoy'un araştırmasında da iş bulma zorluğuna bir katılımcı üzerinden değinilse de bu çalışmanın bulguları ailelerin yaşadığı gündelik yaşamdaki kültürel zorlukları ve iş piyasasındaki iş bulma zorluğunu çoklu paylaşımlarla daha fazla ön plana çıkarmakta ve detaylı bir resim sunduğuna inanılmaktadır. Katılımcılar tarafından her ne kadar yapılacak iş İngilizce de olsa çalışma ortamındaki entegrasyon için Almanca dil bilgisinin birçok iş yerinde istendiği ve bu nedenle iş bulmanın zorluğuyla birlikte Almanca dilini öğrenmeye ağırlık veren eşini takip eden göçmen aile bireylerinin paylaşımlarından anlaşılmaktadır. Nowicka'nın (2014) araştırmasında ise Polonya'dan Almanya'ya göç eden nitelikli bireylerin yetersiz İngilizce nedeniyle düşük ücretli ve düşük profilli işlerde çalıştıklarına, toplumsal

sermayelerini iş piyasasında avantaj olarak kullandıklarına, iş sahibi olabilmek için eğitimlerini düşük gösterdiklerine, kültürel sermayelerini kabiliyetli görünüp potansiyeli yüksek çalışan konumuna erişmek için kullandıklarına değinilmektedir. Bu araştırma bulgularında da daha önce çalıştıkları işyerlerinde edindikleri bağlantılarını yani toplumsal sermayelerini iş bulmak için kullanan örneklere rastlanmakla birlikte azdır. Bu araştırmada benzer bir örüntü olup olmadığına bakıldığında Türkiyeli ailelerin bir üyesinin iş sahibi olması sonucu alım güçlerinin yeterli olduğu yorumunu yapmaya yönlendirmekte ve diğer aile bireyinin iş bulmak için eğitimini düşük göstermesi gibi bir gereklilik duyacağı gibi bir bulguya rastlanmamıştır. Diğer taraftan doktor, bankacılık, öğretmenlik ve iletişim alanlarında çalışan eşini takip eden göçmen konumunda bulunanlar, ya düşük seviyeli farklı alanlarda yarı zamanlı çalışmayı tercih etmektedir ya da dili iyi seviyede bilmenin önemli olduğu alanlarda dili öğrenmeye yönelip iş dünyasındaki şanslarını artırmak için çalışmaktadırlar.

Araştırmanın nitel verilerinde ayrışan ve literatüre katkısı olduğu düşünülen dil öğrenme motivasyonlarında ortaya çıkan bir diğer önemli bulgu ise çocuklu ailelerin çocuklarının eğitiminde daha etkin rol oynamak için dili öğrenme istekleridir. Çok yakın dönemde göç eden çocuklu Türkiyeli ailelerde çalışan ebeveyn iş yerine adapte olmaya odaklanıp gelir sorumluluğunu üstlenirken, diğer ebeveynin ise dili öğrenerek çocukların eğitim alanında daha etkin rol oynama görevini üstlendiği örneklere rastlanmaktadır. Bununla birlik görece daha erken göç etmiş ailelerde ise her iki ebeveynin de hem çocuklarının eğitim hayatında etkin olma hem de çocuklarının kendisini Almanca daha iyi ifade edebildiği durumlarla karşılaştıklarında Almanca öğrenmenin gerekliliğini anladıkları ve bu durumun da motivasyon sağladığı ortaya çıkan farklılaşan bulgulardandır.

Almanya'daki yüksek vasıflı göçmenlerin yerel ötesi yaşamının ve entegrasyonunun konu alındığı bir araştırmada ise yabancı profesyonellerin daha düşük dil bariyeri ve benzer deneyimleri yaşamaları sonucu birbirleriyle sosyal ilişki kurmalarının daha kolay olduğundan, bu ilişkilerin işyerinde ve uluslararası okullardaki çok kültürlü topluluklar ve uluslararası profesyonellerin sosyal ağları üzerinden kurulduğundan bahsedilmektedir (Föbker, Imani, Nipper, Otto, ve Pfaffenbach, 2016). Bu araştırmanın nitel verilerinden edinilen bulgular ise dil kurslarının Türkiyeli göçmen aile üyelerinin diğer göçmenlerle sosyal ilişki kurmalarına imkan tanıdığını göstermekte, diğer araştırmada bahsi geçen çok

kültürlü ortamlara bir yenisini eklemektedir. Dil kursları sayesinde özellikle çalışmayan eşler ve yeni göç etmiş aile üyeleri sosyalleşebilme imkanı yakalamaktadır. Diğer taraftan bir kadın katılımcı dil kursundan görüştüğü kişilerin dil pratiği yapma faydası sebebiyle kendisiyle görüşmesi sonucu bu ilişkilere *"arkadaşlık"* olarak bakamadığını, samimi bulmadığını, bu nedenle en yakın arkadaşının eşi olduğunu belirtmesi araştırmada dikkat çeken bir bulgudur. Benzer şekilde diğer katılımcıların da Almanya'da arkadaşlık kurma konusunda zorlandıklarını, farklı aktiviteler için farklı kişilerle sosyalleştiklerini, Türkiye'deki gibi köklü arkadaşlıklar kuramadıklarını, Türkiye'deki arkadaşlıklarının özlemini çektiklerini belirtmeleri de Almanya'da yalnızlaşma sonucu *'fayda odaklı arkadaşlıklar'* kurulduğu yorumuna yönlendirmektedir. Ek olarak aile olarak göç etme sonucunda Türkiye'de geride bırakılan arkadaş, aile destek mekanizmalarının yoksunluğu sonucu aile içinde dayanışma artmaktadır. Derinlemesine görüşmelerde yapılan paylaşımlar özellikle çocuklu ailelerde ayrışmaktadır. Daha önce aile büyüklerinin çocuk bakımı, yemek gibi konulardaki rollerin çekirdek aile olarak yalnızlaşma sonucu tamamının ebeveynlere geçmesi aile içi dinamikleri dönüştürmüş ve ilişkileri derinden etkilemiştir. Çocuklarla kurulan bağlar güçlenmiş, eşler arasındaki dayanışmanın önemi artmış, ek destek mekanizmaları olmadığı için eşlerin birbirine *'bireysel zaman yaratma'* gibi bir misyonları eklenmiş ve tüm bunların sonucunda *'aile olma'* kavramının farkına göçle birlikte varılmıştır. Aile ve arkadaşlardan uzaklaşma sonucu destek mekanizmalarını kaybetmenin zorluğuna yakın dönem araştırmalarda değinilse de (Kırcal Sahin ve Aytaç, 2021; Aksoy, 2021), *'çekirdek aile'* kavramıyla göçmen ailelerin tanışması, yüzleşmesi sonucu *'aile olmanın farkındalığına varmaları'*; aile içindeki bağların daha çok kuvvetlenmesi, destek mekanizmalarının çekirdek aile içinde yeniden şekillenmesi, çocuklarıyla vakit geçirmeyi öğrenme ve bu ilişkiden doğan memnuniyet duygusu bulguları sonucu bu araştırmanın literatüre katkıda bulunduğunu gösterir niteliktedir.

Bir diğer önemli bulgulardan biri ise göçle birlikte çevresel faktörlerin değişmesi sonucu şekillenen habitus'tur. Almanya'daki hayatlarında iş-özel yaşam dengesinin Türkiye'deki uzun saatler stresli çalışma şartlarıyla kıyaslandığında çok farklı olduğunu ve kendilerine daha fazla zaman ayırabilen katılımcılar kendilerini sorgulamaya başladıklarını belirtmekteler. Türkiye'deki trafik ve stresli iş yaşamından çıkan, daha sakin ve stressiz bir yaşama geçiş yapan göçmen Türkiyeli aileler daha sakin bir ruh haline büründüklerini

aktarmaktadırlar. Almanya'da yaşamın her alanında yavaşlaması (bürokratik işlemlerden, bankacılığa), Türkiye'de çok hızlı, aceleci yaşama alışmış olan katılımcıları ilk başta rahatsız etmekle birlikte bu işleyişe alışıp, sorgulamayı bırakıp kabullendikten sonra ise bu yavaşlık ve sakinlikten hoşlanmaktadırlar. Coğrafyanın, hayatın işleyişinin ve kültürün değişmesiyle, Bourdieu'nün kavramıyla açıklamak gerekirse sosyal uzamın değişmesiyle habitus'un da bir ölçüde şekillendiği görülmektedir. Almanya'da yalnızlaşan Türkiyeliler kendilerine kalan zamanın artmasıyla hayatlarındaki ve davranışlarındaki değişimi sorgulamakta ve *'kendini keşfetme, tanıma'* olarak tanımlamaktadırlar. Diğer taraftan Bourdieu yaklaşımıyla bu durum değerlendirildiğinde yeni bir coğrafyada yaşayış tarzlarının, davranışlarının ve pratiklerinin çevresel etkenlerle etkileşim sonucu şekillendiği yorumuna varılmaktadır.

Benzer bir dönüşüm tüketim alışkanlıklarında da görülmektedir. Türkiye'deki hayatlarında kıyafet harcamaları yüksek olan, hatta bazı katılımcıların belirttiği üzere lüks tüketime yönelik harcamalar yapan katılımcılar, Almanya'daki özellikle giyim anlamındaki rahat yaşam tarzını benimseyen katılımcılar (özellikle kadınlar), Türkiye'deki bu alışkanlıklarını sorgulamakta ve Almanya'da bu harcamalarını azaltmaktadırlar. Türkiye'ye kıyasla daha küçük evlerde yaşamaya başlayan katılımcılar, bu anlamda gardıroplarını da küçültmek durumunda kalmakta ve bunun sonucunda hayatları daha minimal bir yaşama evrilmektedir. Almanya'da tüketim pratiklerindeki şekillenmenin bir diğer paylaşmaya değer bulgusu ise ikinci el marketten alışveriş yapma eğilimidir. Almanya'da yaygın olan 2. El marketlerle tanışan katılımcılar, bu marketlerden alışveriş yapmaktan hoşnut olduklarını belirtmektedirler. Özellikle bir katılımcı Türkiye'de böyle bir şeyi tercih etmeyi düşünmeyeceğini ama Almanya'da bunun çok yaygın olduğunu ve 2. El marketten alışveriş yapmayı beğenip, alıştığını dile getirmektedir. Bu örnek de yine yeni yerleşilen coğrafyadaki pratikleri, göçmen Türkiyelilerin benimsemesi, bu geri dönüşüm yaklaşımından hoşnut olmaları sonucu içselleştirmesiyle habituslarındaki şekillenmeye işaret etmektedir. Bir diğer dönüşen tüketim pratiği ise Almanya'da yaşamanın kazandırdığı Avrupa içinde seyahat serbestliği sonucu Avrupa'da seyahatin normalleşmiş olmasıdır. Türkiye içinde seyahat eder gibi elmalı turta yemek için Amsterdam'a gitme örneğini veren katılımcılar bundan büyük keyif duymakta ve Türkiye'deyken her ülkeye bir kere gitmenin yeterli olduğu bir konumdan, yemek yemek için başka bir Avrupa ülkesine seyahat eder konuma

gelmektedirler. Hem Euro kazanma sonucu alım gücü arttığı hem de vize yükünden kurtulma sonucu Avrupa içi seyahat normalleşmiş, hatta lüks tüketimden keyif alan bir katılımcı bunun yerine seyahat etmeyi artık tercih ettiği için tüketim pratiğini bu yönde dönüştüğünden bahsetmiştir.

Bir diğer dönüşüm ise statüye bakış açılarıdır. Bir taraftan emek gücünün Almanya'da pahalı olması ve ayrıca özellikle zanaat alanında çalışanların işini önemsemesi nedeniyle bu işlerde çalışanlara saygı duyma yönünde bir artış olduğu bulgulara yansımaktadır. Ayrıca Türkiye'de genel anlamda çevrenin düşüncelerine önem vermeleri sonucu kariyerlerinde ilerlemek ve bu anlamdaki etiketler ve titrlere verilen değer fazlayken, Almanya'ya göç sonrasında yabancı ve çevre tarafından tanınmamanın da verdiği rahatlıkla birlikte bu statüler önemini yitirmektedir. Bir katılımcının geçici müdür olduğu dönemdeki heyecanını anlatıp, görüşme esnasında Almanya'da *"bana esnaf diyiversinler"* diyerek o dönemini eleştirip, para kazanmanın yeterli olduğunu düşünmeye başladığını aktarması da yine araştırmanın dikkat çekici bulgularındandır. Bu durum Almanya'da kendi işini yap(a)mayıp, yeni arayış içine girince olumlama yapma isteğinden kaynaklanabileceği gibi, gerçekten yabancı olma ve çevrenin düşüncesini artık önemsemek durumunda olmamadan da kaynaklı bir rahatlama da olabileceği yorumuna yönlendirmektedir. Ayrıca bir diğer katılımcının da emek gücünün değerinin Türkiye kıyasla Almanya'da maddi anlamda daha kıymetli olması ve yine bu işlerde çalışanların belli bir eğitim alma zorunluluğu olması da yine bu yönde bir zihniyete de yönlendiriyor olabileceğini düşündürtmektedir. Her anlamda Almanya'ya göç sonrası düşüncelerin bu yönde değişmesi yine Almanya'daki pratiklere adapte olup, takdir etmeye yönlendirdiği ve habitus'taki dönüşüme işaret ederek, çevresel faktörlerle habitus'un nasıl da şekillendiğini göstermesi bu yorumu yapmaya izin verir niteliktedir.

Yabancı olmaktan, tanınmamaktan, kimsenin kimseye karışmadığı bir ortamda yaşamaktan mutluluk duymaya başladıklarının da altını ayrıca çizmek gerektiği düşünülmekte ve araştırmanın önemli bulguları arasında bu farkındalık da yer almaktadır. Diğer taraftan bu yönde bir yorumun Berlin'de yaşayan katılımcılar tarafından ağırlıklı yapılması bu durumun Berlin'e özgü olduğunu düşündürmekle birlikte, benzer şekilde Altıkardeş (2021) de Berlin'de iyi eğitimli kadınların İstanbul'dan Berlin'e göçünü konu alan araştırmasında da bu duruma değinmesi aslında durumun Berlin'e özel olduğu

yorumunu yapmaya destek vermektedir. Altıkardeş bu duruma cinsiyet açısından yaklaşmış ve kadınların kendini Berlin'de kadın olma noktasında rahat hissettiğine özellikle dikkat çekmiştir. Bu araştırmada da çoğunlukla kadınlar "yabancı olma" "turist olma" gibi metaforlar kullanarak kendilerini güvende ve rahat hissettikleri yorumunu yapsa da Berlin'den bir erkek katılımcının paylaştığı deneyimi ve erkeklerin de rahatsız edici olabilecek olaylara yaklaşma biçiminin sakin ve ilgisiz oluşunu beğenip benimsediğini söylemesi bu çalışmanın bir artı değeri olarak yorumlanabileceği düşüncesine sevk etmektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu tez çalışması "Yurtdışına Aile Göçü: Türkiye'den Almanya'ya Göç Eden Üst Sosyo-Ekonomik Statü Grubundan Ailelerin Kültürel ve Sosyal Adaptasyonu" başlığıyla Haziran 2020 ve Temmuz 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu tezin alan araştırması Max Planck Institute for the Study of Religious and Ethnic Diversity, Göttingen'de misafir araştırmacı olarak yapılmıştır. Tezin alan araştırması bölümünün ekonomik desteği T.C Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'nun (TÜBİTAK'ın) sağladığı burs ve Alman Akademik Değişim Sistemi'nin (DAAD'nin) burs desteğiyle olmuştur. Araştırma alanı, Almanya'nın Frankfurt ve Berlin illerinden haneye en yüksek gelir getiren aile üyesinin eğitim, çalışma şekli ve pozisyonu aracılığıyla belirlenen sosyo-ekonomik statü ölçeğine uygun 114 kişiyle yapılan anket ve 29 derinlemesine görüşmelerle oluşturularak sonuçlandırılmıştır.

Karma araştırma modeli benimsenmiş bu çalışmada baskın nitel araştırmanın nicel araştırma verileriyle desteklendiği bir yol izlenmiştir. Alan araştırması Covid-19 pandemi önlemlerinin alındığı dönemde yürütüldüğü için sağlık tedbirleri ön planda tutulmuştur. Sonuç olarak, online anket üzerinden nicel veriler toplanmış, 2022 yılının şubat ve mart aylarında yapılan derinlemesine görüşmelerde 20 mülakat yüz yüze yapılırken, 9 mülakat çevirim içi gerçekleştirilmiştir. Nicel veriler SPSS, nitel veriler ise MAXQDA programlarının yardımıyla analiz edilmiştir.

Daha önce belirtildiği üzere Almanya uluslararası göçte yerleşim yeri olarak Amerika'dan sonra en çok göç alan ikinci ülke olarak gelmekte, mavi kartı olan Türkiyeli göçmenler arasında da Avrupa'da göç edilen ülkeler arasında da başta gelmektedir. Aile göçünün yine belirtildiği üzere göç türleri arasında önemli bir yeri olduğu ve aile göçü araştırmalarına hala ihtiyaç olduğu geçmiş araştırma ve raporlarda değinilmektedir. Türkiye'den yurtdışına göç verilerindeki yaş dağılımına da bakıldığında en yüksek oranlardaki göçün eğitim ve çalışma hayatındaki verimli yaşlarda olduğu gözlenmekle birlikte küçük yaşta göç edenlerin de azımsanmayacak seviyelerde olması aile göçünü akıllara getirmektedir. Tüm bu geçmiş araştırmalar, raporlar ve istatistiki veriler aile göçünün devam edeceğine işaret etmektedir. Bu nedenle son dönemde nitelikli veya

vasıflı göçmenlere yönelik araştırmalar artmakta, bu araştırmanın da literatüre eğitimli aile göçünde kültürel ve sosyal adaptasyondaki deneyimler anlamında bilgiler sağlayarak gelecek araştırmalara ışık tutması anlamında katkı sağlayacağı düşünülerek yapılmasına karar verilmiştir.

Bu tez "Türkiye'den Almanya'ya göç eden üst sosyoekonomik statü grubundan ailelerin kültürel ve sosyal yaşamları göç sonrası nasıl şekillenmiştir?" sorusuna cevap bulmak amacıyla yapılmış, bu soruya cevap ararken öncelikli olarak Türkiyeli bu ailelerin göç hikayelerindeki yurtdışına göçe teşvik eden nedenler sorgulanmış, ardından göç sürecindeki ilk deneyimleri irdelenmiş, sonrasında Almanya'daki kültürel farklılıklardan doğan gündelik hayatlarında karşılaştıkları zorluklar, memnun oldukları deneyimler saptanmıştır. Uluslararası göçün üst SES aileler tarafından nasıl deneyimlendiğine geniş bir perspektiften bakılmış, hane içindeki rollerdeki, tüketimdeki, statüye yaklaşımdaki dönüşümler irdelenerek gün ışığına çıkarılark anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Bu noktada Bourdieu kavram ve yaklaşımı göz önünde bulundurulmuş ve üst SES grubundan Türkiyeli ailelerin Almanya'ya göçü sonrasında habituslarının nasıl şekillendiği, ekonomik sermaye, kültürel sermaye ve toplumsal sermayelerindeki dönüşümleri incelemek amaçlanmıştır.

Öncelikli olarak üst sosyoekonomik statülü ailelerin göç sebepleri detaylı olarak irdelenmiş ve bunun sonucunda araştırma katılımcılarının üçte ikisinin çocuklu aile olması sonucu *'çocuklar için eğitim kaygısı'* yurtdışına göçe sevk eden birincil faktör olarak nicel araştırma sonuçlarına yansımıştır. Bu sonuç "Türkiye'de bozulan ekonomik durum ve göç etme kararı arasında pozitif bir ilişki vardır: Göç etme kararında Türkiye'de bozulan ekonomik durumun etkisi, göçmenlerin göç etme kararındaki diğer sebeplerin etkisine göre daha yüksektir." olarak belirlenmiş olan $\mathbf{H_3}$ hipotezini reddeder niteliktedir.

Göç nedenlerine yönelik geçmiş araştırmalar doğrultusunda oluşturulmuş nicel araştırma hipotezlerinden tartışma bölümünde detaylı olarak değinilmiş olan "Almanya'daki Türkiyeli popülasyon ve göç için hedef ülke olarak Almanya'nın seçilmesi arasında pozitif bir ilişki vardır: Almanya'da Türk popülasyonunun yüksek olması sebebiyle göç edilecek ülke olarak Almanya'nın tercih edilmesi, diğer sebeplerin etkisine göre daha yüksektir." olarak belirlenmiş olan $\mathbf{H_1}$ hipotezi reddedilirken, Almanya'ya göç

sebeplerindeki birincil sıralama sonuçlarına göre 114 kişi arasından 40 katılımcının yüzde 35.1 oranla en fazla ailemizden birinin iş bulduğu ülke seçeneğinin işaretlemesi sonucu "Almanya'ya göç etme aracı olan işin Almanya'da bulunması ve göç edilecek ülke seçiminin Almanya olması arasında pozitif bir ilişki vardır: işin Almanya'da bulunması sebebiyle göç edilecek ülke olarak Almanya'nın tercih edilmesi, diğer sebeplerin etkisine göre daha yüksektir." olarak belirlenen **H_2** hipotezi doğrulanmaktadır.

Nicel araştırma kapsamında göçte yabancı dil olarak İngilizce ve Almanca bilmenin Almanya'daki yaşama adaptasyona etkisine bakılması için oluşturulan "Yabancı dil bilmek ve yeni yerleşim yerinde yaşama adaptasyon arasında pozitif bir ilişki vardır: Almanca ya da İngilizce bilen aile bireylerinin gündelik yaşama hızlı adapte olma oranı daha yüksektir." H_4 hipotezi iki ayrı dilde ayrı ayrı test edilmiştir**.** **H_{4a}:** Yabancı dil bilmek ve yeni yerleşim yerinde yaşama adaptasyon arasında pozitif bir ilişki vardır: Almanca dilini bilerek gelen aile bireylerinin gündelik yaşama hızlı adapte olma oranı daha yüksektir." ve **H_{4b}:** Yabancı dil bilmek ve yeni yerleşim yerinde yaşama adaptasyon arasında pozitif bir ilişki vardır: İngilizce dilini bilerek gelen aile bireylerinin gündelik yaşama hızlı adapte olma oranı daha yüksektir." hipotezleri de anket katılımcılarının verdiği cevaplar üzerinden değerlendirilmiş ve doğrulanmıştır.

Nitel araştırmadan edinilen veriler doğrultusunda çocuklu ailelerin yaşam motiflerine de bakıldığında diğer ailelerin deneyimlerinden farklılaşan bulgularla karşılaşılmış, Türkiye'ye kıyasla Almanya'da aile içi dinamikleri çocuğun odakta olduğu bir şekilde dönüşmüştür. Bu bulgulardan edinilen sonuçların farklılaşması sonucu literatüre katkı sağladığı düşünülmekle birlikte, çocuklu ailelerle yapılan görüşmelerde çocuk odaklı cevapların baskın olduğu ve bu nedenle araştırma sonuçlarına da yansıdığı anlaşılmıştır. Bu noktada gelecekte yapılacak aile göçünü konu alacak araştırmalarda hedef kitle belirlenirken çocuklu aile ve çocuksuz aile ayrımının yapılıp, yalnızca birine odaklanılmasının yararlı olacağı düşünülmekte ve önerilmektedir.

Bununla birlikte nitel araştırma bulgularında aile olarak göç etmenin bir avantaj olduğu, aile içinde dayanışmayı artırdığı, eşler arasındaki bağı kuvvetlendirdiği anlaşılmaktadır. Yine özellikle çocuklu ailelerde, Almanya'ya göç sonucu çocuk bakımı için destekten yoksun kalınması sonucunda aile olduğunun farkındalığına varılmış, çocuklarla ilişkiler

kuvvetlenmiş, eşler arasındaki bağın göçte ne kadar önemli olduğu anlaşılmıştır. Bu anlamda aile göçünün eşsiz, bireysel göçle kıyaslandığında duygusal destek mekanizmasının olması nedeniyle avantajlı olduğundan bahsedilebileceği yorumuna yönlendirmekte ve araştırma bu bulgusuyla geçmiş araştırmalardan ayrışarak literatüre yeni bir bulgu olarak zenginlik katmaktadır.

Yine çocuklu ailelerin, göç sebeplerinde çocuklarının çok kültürlü bir ortamda yetişmelerini istemeleri, birden fazla dil konuşabilmelerini bunların sonucunda daha dünyaya uyumlu yetişebilecekleri bir gelecek sunmak istediklerinden bahsetmeleri dikkat çekici bulgular arasındadır. Gelecek çalışmalarda göç eden ailelerin kendi yetiştikleri ailedeki eğitim ve gelir seviyelerini, aile içindeki yetişme tarzlarını, kendilerinin ne tür eğitimler aldıklarını araştırmanın, kendi yetişme tarzlarının yurtdışına göç kararı almalarında rolü olup olmadığını sorgulamanın yeni verilere yönlendireceği düşünülmekte ve kendi geçmişlerinin çocuklarının geleceği üzerinde ne gibi etkileri olduğuna bakmanın zenginlik katacağına ve literatüre yeni bilgi sağlayacağı inancını doğurmaktadır. Katılımcıların kimisinin yurtdışında ilk deneyimleri olduğunu paylaşmaları, kiminin geçmişte böyle bir fırsatının olmaması nedeniyle çocuklarına bu fırsatı sunmak istemeleri gibi paylaşımları nedeniyle özellikle bu alanda bir araştırmanın faydalı olacağını düşündürmektedir.

Nitel araştırmaya katkıda bulunan akademisyen ve anne olan bir kadın katılımcı ise, kendi deneyimlerinin ne kadar farklı olduğunu, akademik kariyer yaptığı için işinin anlaşılmadığını, okuma yapması ve evde olması nedeniyle *'işi yokmuş'* gibi görünmesi ve çocuk sorumluluğunun daha çok bu sebeplerle kendisinde olduğunu aktarması araştırmada ayrışan bir bulgudur. Bu noktada özellikle Almanya'da göçmen akademisyen anneler üzerine ayrı bir araştırma yapmanın faydalı olacağı hem aile içi dinamikler hem de iş dünyasına katılımları üzerindeki deneyimlerinin zengin veriler sunacağı düşünülmekte ve bu yönde bir çalışmanın literatüre katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

Araştırmanın önemli olduğu düşünülen bir başka bulgusu ise, göç eden ailelerden ankete katılıp Almanya'da hiç çalışmadığını belirten kadın katılımcı oranının kadınlar arasında yaklaşık yüzde 27'yken, erkek katılımcılar arasında hiç çalışmamış olan erkek katılımcı oranının yaklaşık yüzde 4 olmasıdır. Bu sonuç kadının göçteki iş gücünün geri plana

atılması ve aile içindeki *'ailenin bakımını üstlenen'* rolünü ön plana çıkarması olarak yorumlanmaktadır. Her ne kadar görüşme yapılan kadınlar bu durumu pozitif olarak yansıtsalar da nitel araştırma katılımcılarından sadece iki erkeğin eşleri üzerinden Almanya'ya göç etmiş olmaları akıllara ataerkil aile yapısından kaynaklanıp kaynaklanmadığı sorusunu akıllara getirmektedir. Gelecekte yapılacak araştırmalarda örtük olan bu bulgunun gün ışığına çıkarılabilmesi için sorgulanabileceği, bu doğrultuda araştırma sorularının oluşturulmasının literatüre yine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca görece yeni sayılan son 1-2 yılda göç etmiş ailelerin kadın üyeleriyle yapılan mülakatlarda kimisinin yeni yerleşim yerindeki yaşama uyum sağlamaya çalışması, kimisinin dili öğrenme çabasında olması nedeniyle çalışmıyor olma durumları düşünüldüğünde göç tarihlerinin üzerinden 5 sene geçmesiyle birlikte aynı kişilerle yeniden mülakat yapılarak kadının göçteki yeri ve istihdamını konu alan bir araştırma yapmanın da yine literatüre katkısı olacağı düşünülmektedir.

Tüketim alışkanlıklarının dönüşmesi, özellikle Türkiye'de 2. el alışveriş sitelerinden alışveriş yapmayan, Almanya'ya göç sonrası bu yönde bir tüketimin yaygın olduğunun görülmesiyle bu pratik benimsenmiş, hatta bu geri dönüşüm yaklaşımı beğenilmiştir. Ayrıca organik ürünlere ve farklı kültürlerin mutfaklarına ait ürünlere ekonomik ve lokasyon açısından rahat erişimin olması yine tüketim alışkanlıklarında market alışverişi bağlamında yeni bilgiler sunan araştırma bulgularındandır. Bu alanda da daha derin bilgi edinmek için eğitimli yüksek nitelikli göçmenlerin, ayrıca ailelerin tüketim alışkanlıklarına yönelik ayrı araştırma yapılmasının literatüre katkısı olacağı düşünülmektedir. Özellikle Türkiye'de lüks tüketim yapmayı seven, Almanya'ya göç sonucu bu tüketimlerinin dönüştüğünden bahseden birkaç katılımcı bu dönüşümlerin sadece ekonomik mi yoksa Almanya'daki yaşam tarzının etkisi mi anlamak için bu yönde detaylı yapılacak bir araştırmanın literatüre katkı sağlayacağına inanılmakta ve farklı ülkelerde yapılarak çeşitlendirilebileceği düşünülmektedir. Buna ek olarak ekonomik anlamda restoranda yemek yemenin daha maliyetli olduğunu paylaşan katılımcıların bir kısmının çocuklu ya da Frankfurt'ta yaşayan aile üyelerinden olduğu görülmektedir. Bu yönde paylaşım yapılmasının eve giren toplam gelirin bir aile ferdi tarafından kazanılıyor olmasının da etkili olabileceği düşünülmekle birlikte bu yönde net bir bulgu ya da derinlemesine sorgulama bu araştırmada yer almamaktadır. Bu bulguların gelecek araştırmalara ışık tutabileceği düşünülmekle birlikte göç sonrası değişen tüketim

alışkanlıklarının araştırıldığı bir çalışma yapılması durumunda aile üyelerinin sayısı, eve giren toplam gelir ve ikamet edilen şehrin tüketime etkisinin olabileceği göz önünde bulundurularak irdelenmesi önerilmektedir.

Bu çalışma çok kültürlü ve yabancı nüfusu yüksek olan Berlin ve Frankfurt şehirlerinde yapılmıştır. Araştırma yapıldığında da anlaşılmıştır ki, bu şehirlerin göçmenlere sağladığı bazı kolaylıklar vardır. Berlin'de kimsenin kimseyi umursamadığı bir ortamda deyimi yerindeyse *'hiçkimse'* olmanın verdiği özgürlük hem Frankfurt hem Berlin'de İngilizce dilinin geçerliliği sayesinde yaşamın İngilizce de idame ettirilebilmesi göçmenlerin hayatlarını kolaylaştıran yaşam deneyimleridir. Diğer taraftan küçük yerlerde yaşayan veya farklı bir Alman şehrinden Berlin'e göç etmiş birkaç katılımcı, küçük yerlerde veya başka şehirlerde deneyimlerinin Berlin'le kıyasladıklarında çok farklı ve zor olduğuna değinmiştir. Bu nedenle benzer araştırmaların Almanya'nın farklı şehirlerinde de yapılmasının yine literatüre katkı sağlayacağını göstermektedir.

Sonuç olarak, Bourdieu yaklaşım ve kavramlarının benimsendiği bu çalışma üst SES grubundan Türkiyeli göçmen ailelerin Almanya gibi yeni bir coğrafyaya yerleştiklerinde bu yeni sosyal uzamdaki yeni tüketim pratikleriyle, yaşama biçimiyle karşılaştıklarında habituslarının da belli bir ölçüde şekillendiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte göç ettikleri ulus-devletin bürokratik işleyişine ve politikalarına uyum sağlamak durumunda olmaları ilk göç döneminde zorlanmalarına sebep olsa da zamanla bu işleyişlere alışmak durumunda olduklarını da göstermektedir. Ekonomik, toplumsal sermayelerinin dönüştüğü ve kültürel sermayelerinin de özellikle eğitim anlamında yetersiz kaldığını da gözler önüne sermektedir. Bu anlamda bu göç çalışması Bourdieu yaklaşımının etkin bir şekilde çalıştığını gösterir niteliktedir.

Ek olarak, geçmişte ülkelerin göçmenlere uyguladığı ve daha önce değinilen farklı entegrasyon politikaları yerine 'diversity' (çeşitlilik) yaklaşımının benimsenmesinin önemli olduğu, ülkelerin göçmen ihtiyacı sebebiyle dil, kültür, bürokratik işleyiş politikalarında, yerel toplumun ve kurumsal görevli ve çalışanların göçmenlere olan yaklaşımı anlamında daha esnek ve kucaklayıcı bir yaklaşım belirleyerek özellikle öncelikli olan barınma ve eğitim ihtiyaçlarında adaptasyonlarını kolaylaştırıcı yöntemler geliştirmeleri gerekliliği bu araştırma bulgularıyla desteklenmektedir.

2023 Mart ayında yayınlanan basın bülteninde (Bundesministerium des Innern und für Heimat, 2023) belirtilen Almanya'da vasıflı göçü destekleyen yeni yasanın çıkması nitelikli iş gücü göçünü kolaylaştırıcı ve destekler niteliktedir. Yasada ayrıca nitelikli göçü kolaylaştırıcı bir uygulama da yetkinlik, yaş, dil gibi kriterlere dayalı puan sistemine tabi iş arama şans kartıdır (Chancenkarte). Buradan hareketle nitelikli işgücüne sahip göçmenlerin adaptasyon sürecini, yaşadıkları olumlu ya da olumsuz konumlarını içeren ve buradaki dönüşümlerin yaşamlarına ve Almanya'daki toplumsal yaşama etkilerinin süreçsel olarak araştırılması ve bu araştırmaların desteklenmesi kısa ve uzun vadede önemlidir.

KAYNAKLAR

Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ağca-Varoğlu, F. G. (2020). Almanya'da Yüksek Nitelikli Göçmenlerin Gündelik Hayat Deneyimleri ve Baş Etme Süreçleri. *Journal of Economy Culture and Society*. 62, 1-23.

Aker, D. Y. (2014). *Migration, Citizenship And Naturalization: Turkish Immigrants in Canada and Germany* (Yayın no. 375731). [Doktora Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Aksoy, Y. (2021). *New Wave" Migration From Turkey: Exploring Identity, Nationhood, And Senses Of Belonging Through The Case Of Turkish Mothers in Berlin* (Yayın no. 668241). [Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Altıkardeş, C. (2021). *Gender and the City: Migration of Well-Educated Women from Istanbul to Berlin* (Yayın no. 690073). [Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Anastasiu, I. (2012). The Social Functions of the Family. *Euromentor Journal; Bucharest*, 3(2), 1-7.

Arıdıcı, S. (2015). *Almanya'daki Türkiye Kökenli Göçmen Kadınların Kimlik Algısı Üzerine Bir Alan Çalışması: Hessen Eyalet Örneği* (Yayın no. 393244). [Yüksek Lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Aron, R. (2017). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Bales, R.F., ve Parsons, T. (1956). *Family: Socialization and Interaction Process* (1st ed.). Oxon: Routledge.

Baltes, B.B. ve Rudolph, C.W. (2010). Examining the effect of negative Turkish stereotypes on evaluative workplace outcomes in Germany. *Journal of Managerial Psychology,* 25 (2), 148-158.

Bayraktar, I. (2011). *Transnational Marriages: Family-Forming Migration from Turkey to Germany* (Yayın no. 302048). [Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Berry, J., W. (1997). "Immigration, Acculturation, and Adaptation." *Applied Psychology*, 46(1), 5–34.

Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. J. Richardson içinde, *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (s. 241-258). Westport, CT: Greenwood.

Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice* (Cilt I). Standford: Stanford University Press.

Bourdieu, P. (1993). *Sociology in Question*. Chapter 10. Linguistic Market, London: Sage.

Bourdieu, P. (1996). On the Family as a Realized Category. *Theory, Culture and Society, 13*(3), 19-26.

Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2007). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P, Wacquant, L. (2016). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bundesministerium des Innern und für Heimat. (2023). *Cabinet approves new skilled worker immigration law*. 20, 7, 2023 tarihinde https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/pressemitteilungen/DE/2023/03/fachkraefte-kabinett.html adresinden erişildi.

Castells, M. (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Kimliğin Gücü*. (Cilt II). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Ağ Toplumunun Yükselişi*. (Cilt I). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2013). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Binyılın Sonu*. (Cilt III). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castles, S. (2000). International Migration at the Begining of the Twenty-first Century: Global Trends and Issues. *Interational Social Science Journal*, 52(3/165), 269-281.

Castles, S. (2006). Migration and Community Formation under Condition of Globalization. *IMR*, 36(4), 1143-1168.

Castles, S. ve Miller, M. J. (2009). *The Age of Migration: lnternational Population Movements in the Modern World*. (4. Ed.), New York: Guilford Press.

Castles, S., Haas, H. D. ve Miller, M. J. (2014). *The Age of Migration: lnternational Population Movements in the Modern World*. (5. Ed.), New York: Palgrave Macmillan.

Chaloff, J. ve Lemaitre, G. (2009). *Managing Highly-Skilled Labor Migration: A Comperative Analysis of Migration Policies and Challanges in OECD Countries*. Oecd Social, Employment and Migration Working Papers, 79. 26, 3, 2020 https://www.oecd.org/migration/mig/46656535.pdf adresinden erişildi.

Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE),* 17, 67-91.

Çelik, Ç. (2018). Disadvantaged, but morally superior: ethnic boundary making strategies of second-generation male Turkish immigrant youth in Germany. *Identities*, 25(6), 705-723.

Çiçek, S.T. (2018). *Almanya'da Yaşayan Göçmen Türk Kadınlarının Çalışma Hayatına Entegrasyonu: Kuzey Ten Vestfalya Örneği* (Yayın no. 523658). [Yüksek Lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Çömlekçi, M. F. ve Bozkanat, E. (2019). Alternatif diasporanın sosyal medya iletişimi: "New Wave in Berlin" Facebook grubu örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*,7(2), 932-952.

Dedeoğlu, D. ve Genç, H.D. (2017). Turkish migration to Europe: a modified gravity model analysis. *IZA Journal of Development and Migration*, 7(17). 2, 4, 2020 tarihinde https://izajodm.springeropen.com/articles/10.1186/s40176-017-0097-z adresinden erişildi.

Demir, S. A. (2010). Türk Göçmen Ailelerinde Boşanma – Almanya Örneği (Yayın no. 265921). [Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Demirağ, H. ve Kakışım, C. (2018). Almanya'daki Türklerin göç ve entegrasyon süreci: Birinci ve üçüncü kuşak karşılaştırması. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 75, 123–152.

Donato K. M., Gabaccia, D., Holdaway J, Manalansan M, Pessar P. R. (2006). A Glass Half Full? Gender in Migration Studies. *International Migration Review*. 40(1). 3-26.

Dudu, S., ve Rojo, T. (2022). The European Union as a destination of Turkish migrants in 2008–2018. *New Perspectives on Turkey*, 66, 140-159.

Erel, U. (2010). "Migrating Cultural Capital: Bourdieu in Migration Studies", *Sociology*, 44 (4). 642–660.

Erten, E. (2017). *Almanya'ya Evlilik Yoluyla Göç Eden Kadınların Karşılaştıkları Güçlükler ve Güçlükleri Yenme Stratejileri* (Yayın no. 482243). [Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

European Commision. (2021). *EU Immigration Portal*. 5, 7, 2023 tarihinde https://immigration-portal.ec.europa.eu/blue-card/essential-information_en adresinden erişildi.

Eurostat. (2019). Migration and Migrant Population Statistics. 9, 12, 2020 tarihinde https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics#Migrant_population:_21.8_million_non-EU-27_citizens_living_in_the_EU-27_on_1_January_2019 adresinden erişildi.

Eurostat. (2023). "EU Blue Cards by type of decision, occupation and citizenship" 5, 7, 2023 tarihinde https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/MIGR_RESBC1__custom_6791158/default/table?lang=en adresinden erişildi.

FrankfurtRheinMain. (2020). Find it in FRM: Industries. 30, 5, 2020 tarihinde https://www.find-it-in-frm.de/en/industries-in-frm adresinden erişildi.

Föbker, S., Imani, D., Nipper, J., Otto, M., ve Pfaffenbach, C. (2016). Translocal Life and Integration Of Highly-Skilled Migrants in Germany. *Erdkunde*, 70(2), 109–124.

Gittins, D. (1993). *The Family in Question Changing Households ve Familiar Ideologies*, London: The Macmillan Press Ltd.

Grubel, H. ve Scott D. (1966). The International Flow of Human Capital. *American Economic Review*, 56(1). 268-274.

Güllüpınar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*. 4, 53-85.

Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*. SAGE Publications.

Hofstede, G. H., Hofstede G. J., ve Minkov, M. (2010). *Cultures and Organizations: Software of the Mind: Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*. (3rd ed.) New York: McGraw-Hill.

Hui, C. ve Triandis H. (1986). "Individualism-CollectivismA Study of Cross-Cultural Researchers." *Journal of Cross-Cultural Psychology- J Cross-Cult Psychol*. 225–248.

Humble, N., ve Mozelius, P. (2022). Content analysis or thematic analysis: Similarities, differences and applications in qualitative research. In *European Conference on Research Methodology for Business and Management Studies*. 21(1), 76-81.

İçduygu A. ve Sirkeci İ. (1999). *75 Yılda Köylerden Şehirlere: Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri*. İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.

International Organization for Migration (IOM). (2017). *The UN Migration Agency, World Migration Report 2018.* 10, 10, 2019 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2018_en.pdf adresinden erişildi.

International Organization for Migration (IOM) (2019). *World Migration Report 2020*. 8, 12, 2021 tarihinde https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020 adresinden erişildi.

International Organization for Migration (IOM), 2021. *Migration and migrants: A global overview. In: World Migration Report 2022*. (M. McAuliffe and A. Triandafyllidou, ed.). IOM, Geneva. 1, 12, 2021 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/WMR-2022.pdf adresinden erişildi.

Kaçar, G. (2016). *Türkiye'de Beyin Göçü ve Tersine Beyin Göçü Olgularının Değerlendirılmesi* (Yayın no. 435984). [Yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Kağıtçıbaşı, C. (1990). Family and socialization in cross-cultural perspective: A model of change. J. J. Berman (Ed.) içinde, *Nebraska Symposium on Motivation, 1989: Cross Cultural Perspectives* (Vol:37, 135-200). Lincoln and London: University of Nebraska Press.

Kağıtçıbaşı, C. (2003). Autonomy, Embeddedness and Adaptability in Immigration Contexts. *Human Development* 46(2/3). 145–50.

Kağıtçıbaşı, C. (2005). Autonomy and Relatedness in Cultural Context: Implications for Self and Family. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 36(4). 403–422.

Kara, G., Yörükoğlu, C. (2017). Almanya'da Yaşayan Yüksek Nitelikli Türk Göçmenler – Beyin Göçünün Yeterince Farkında Mıyız? *İktisat ve Toplum*. 20. 28, 2, 2021 tarihinde https://iktisatvetoplum.com/almanyada-yasayan-yuksek-nitelikli-turk-gocmenler-beyin-gocunun-yeterince-farkinda-miyiz/ adresinden erişildi.

Kavak, S., ve Yaman, M. (2015). Almanya'da Yaşayan Türk Ailelerinin Beslenme Alışkanlıklarındaki Değişimin Saptanması. *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Maddi Kültür*, 2, 749-770.

Kaya, A. (2002). Modern Kültür Kavramı Işığında Gündüz Vassaf. Vassaf G. (Ed.) *Daha Sesimizi Duyurmadık Avrupa'da Türk İşçi Çocukları* içinde (s.1-21). 2. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kelly, P., Lusis, T. (2006). Migration and the transnational habitus: Evidence from Canada and the Philippines. *Environment and Planning*, 38, 831-847.

Kırcal Sahin, A. ve Aytac, S. (2021). International Migration of Highly Qualified Housewife Mothers and Their Career Concerns. *International Journal of Business and Management Research*, 9(1), 45-50.

Levine, D.P. ve Levine, L.S. (1984). Problems in The Marxist Theory of The Family. Social Analysis: The International Journal of Anthropology, 15, 50-58.

Marx, K., Engels, F., ve Lenin, V. İ. (2008). *Kadın ve Aile*. Ankara: Sol Yayınları.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19, 3. 431-466.

Meyer, J. (2001). Network Approach versus brain drain: Lessons from the diaspora. *International Migration, Wiley*, 39 (5), s. 91-110.

Milli Gazete. (2021). *Beyin göçü artık liseden başlıyor*. 8, 7, 2022 tarihinde https://www.milligazete.com.tr/haber/6520752/beyin-gocu-artik-liseden-basliyor adresinden erişildi.

Morokvasic, M. (1984). Birds of Passage are also Women. *The International Migration Review*, Special Issue: Women in Migration 18(4), 886-907.

Neuman, W.L. (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches (Seventh Edition*). Essex: Pearson Education Limited.

Nowicka, M. (2013). Positioning Strategies of Polish Entrepreneurs in Germany: Transnationalizing Bourdieu's Notion of Capital. *International Sociology*, 28(1), 29-47.

Nowicka, M. (2014). Migrating Skills, Migrants and Migration Skills: The Influence of Contexts on the Validation of Migrants' Skills. *Migration Letters*, 11(2), 171-186.

Nowicka, M. (2015). Habitus: Its Transformation and Transfer through Cultural Encounters in Migration. C. Costa, ve M. Murphy (Dü) içinde, *Bourdieu, Habitus and Social Research The Art of Application* (1 b., s. 93-110). London: palgrave macmillan.

NTV İnternet Sitesi. (2018). Türkiye'den göç yüzde 42 arttı (En fazla 24-29 yaş grubunda yaşandı. 5, 6, 2019 tarihinde https://www.ntv.com.tr/turkiye/turkiyeden-goc-yuzde-42-artti,qDcXnycXb0S9V2MbU3OEXQ adresinden erişildi.

OECD (2001). *International Mobility of the Highly Skilled*. Paris: OECD.

OECD (2017). *A Portrait of Family Migration in OECD Countries", International Migration Outlook 2017*, Paris: OECD Publishing. 22, 3, 2020 tarihinde https://doi.org/10.1787/migr_outlook-2017-6-en adresinden erişildi.

Oktik, N. (2018). Aile ve Toplum: Sosyolojik Yaklaşımlar. N. Oktik ve H. Ü. Reşitoğlu (Ed), *Aileyi Anlamak Disiplinler Arası Yaklaşım* içinde (s.1-29). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.

Okumuş, M. O. (2020). How Berlin attracts the Turkish "New Wave": Comparison of economic and socio-cultural pull factors for highly skilled immigrants. Working Paper, (No. 142/2020), *Hochschule für Wirtschaft und Recht Berlin, Institute for International Political Economy (IPE), Berlin*, 1-29.

Ozcurumez, S., ve Yetkin Aker, D. (2016). What Moves the Highly Skilled and Why? Comparing Turkish Nationals in Canada and Germany. *International Migration*, 54 (3), 61-72.

Öneri, İ. (2019). Türkiye'den Beyin Göçü. Tezsiz Yüksek lisans projesi. Denizli, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Yönetimi, denetimi, planlaması ve ekonomisi bilim dalı. 3, 1, 2020 tarihinde https://gcris.pau.edu.tr/bitstream/11499/3501/1/proje-ismail%20öneri-2019.pdf adresinden erişildi.

Önkal, G. (2018). Kavram Olarak Aile: İlişkisellik, Pratik ve Etik Paradigma. N. Oktik ve H. Ü. Reşitoğlu (Ed), *Aileyi Anlamak Disiplinler Arası Yaklaşım* içinde (s.43-52). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.

Özbay, F. (2015). *Dünden Bugüne Aile Kent ve Nüfus*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Özdemir, L. (2015). Quantitative Research Based Upon the Identifical Development of the People with Turkish Origins who Live in Germany (Example of Berlin). *Journal of Social and Administrative Sciences, 2*(1), 35-45.

Reed-Danahay, D. (2017). Bourdieu, Social Space, and the Nation-State. Implications for Migration Studies. *Sociologica*, 2, 1-22.

Sammelroggen, J. (2012). *A Critical Discourse analysis of the Policy Formation Process of the 2009 Action Programme on Skilled Labour Migration in Germany*. [Doktora Tezi, Loughborough University]. 29, 5, 2020 tarihinde https://repository.lboro.ac.uk/articles/thesis/A_critical_discourse_analysis_of_the_policy_formation_process_of_the_2009_action_programme_on_skilled_labour_migration_in_Germany/9487439 adresinden erişildi.

Schapendonk, J. (2014). What if Networks Move? Dynamic Social Networking in the Context of African Migration to Europe. *Population, Space and Place*. 21(8), 809-819.

Seibel, V. (2020). Contact to Natives Among REcent Turkish Migrants in Germany: Gender Differences and Potential Explanations. *Frontiers in Sociology*, 5(60), 1-15.

Stark, O. (1991). *The Migration of Labor*. USA: Basil Blackwell Inc.

Destatis. (2020). *Foreign Population by Land*. 30, 5, 2020 tarihinde https://www.destatis.de/EN/Themes/SocietyEnvironment/Population/Migration-Integration/Tables/foreign-population-laender.html adresinden erişildi.

Destatis (2021). *Foreign Population by Citizenship*. 30, 5, 2020 tarihinde https://www.destatis.de/EN/Themes/SocietyEnvironment/Population/_Graphic/_Interactive/foreign-population-top10.html adresinden erişildi.

Destatis. (2022). *Auslaendische Bevölkerung nach den 10 haeufigsten Staatangehörigkeiten.* 4, 7, 2023 tarihinde https://www.destatis.de/DE/Themen/GesellschaftUmwelt/Bevoelkerung/_Grafik/_Interaktiv/auslaendische-bevoelkerung-top10.html?nn=208952 adresinden erişildi.

TDK. (2019). "*Aile"*. 22, 5, 2019 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden erişildi.

Teddlie, C. ve Tashakkori, A. (2009). *Foundations of Mixed Methods Research: Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*. London: Sage Publications Inc.

Teddlie, C. ve Yu, F. (2007). Mixed Methods Sampling: A Typology With Examples. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, 77-100.

Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de İç Göç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi. A. İçduygu, İ. Sirkeci, ve İ. Aydıngün içinde, *Türkiye'de İçgöç, Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı* (s. 7-21). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. İlhan Tekeli Toplu Eserler.3. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

TÜAD. (2020). *S.E.S.* (Sosyo Ekonomik Statü Sunum Dosyası) 21, 5, 2020 tarihinde https://tuad.org.tr/upload/dosyalar/SES_Projesi.pdf adresinden erişildi.

TÜİK. (2019). *Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Türkiye'ye Gelen ve Türkiye'den Giden Göç.* 13, 6, 2019 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=International-Migration-Statistics-2018-30711 adresinden erişildi.

TÜİK. (2020). *İşgücü İstatistikleri, 2019.* 16, 5, 2023 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2019-33784#:~:text=İşsizlik%20oranı%20%13%2C7%20seviyesinde%20gerçekleşti&text=İşsizlik%20oranı%202%2C7%20puanlık,ile%20%16%2C0%20oldu adresinden erişildi.

TÜİK (2020). *Uluslararası Göç İstatistikleri, 2019.* 8, 4, 2022 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararasi-Goc-Istatistikleri-2019-33709 adresinden erişildi.

TÜİK. (2022). *İşgücü İstatistikleri, 2021.* 16, 5, 2023 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2021-45645#:~:text=İşgücü%202021%20yılında%20bir%20önceki,ise%20%32%2C8%20oldu adresinden erişildi.

TÜİK (2023). *İşgücü İstatistikleri, 2022.* 16, 5, 2023 tarihinde, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2022-49390 adresinden erişildi.

TÜİK. (2023). *Uluslararası Göç İstatistikleri*, 2020. 16, 5, 2023 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararasi-Goc-Istatistikleri-2020-37212 adresinden erişildi.

United Nations. (2015). *World Population Prospects. The 2015 Revision, Key Findings and Advance Tables.* (Working Paper No. ESA/P/WP.241.). 29, 5, 2020 tarihinde https://population.un.org/wpp/publications/files/key_findings_wpp_2015.pdf adresinden erişildi.

Vassaf, G. (2002). *Daha Sesimizi Duyurmadık Avrupa'da Türk İşçi Çocukları.* (2. Baskı). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications, *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), 1024-1054.

Vertovec, S. (2009). *Transnationalism*. New York: Routledge.

Yalçın, C. (2004), *Göç Sosyolojisi,* Ankara: Anı.

Yanaşmayan, Z. (2016). Does Education 'Trump' Nationality? Boundary-drawing Practices among Highly Educated Migrants from Turkey, *Ethnic and Racial Studies*,39(11), 2041-2059.

Yanaşmayan, Z. (2019). *The Migration of Highly Educated Turkish Citizens to Europe: From Guestworkers to Global Talent* (1 b.). ISBN 9780367583842. Routledge.

Yanıklar, C. (2010). Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirek Bir Bakış. *Sosyoloji Dergisi,* 22, 122-138.

Yılmaz Gökalp, F.G. (2015). Almanya'da Yaşayan Türkiyelilerin Gündelik Hayat Pratikeri ve Taktikler: Almanya Aachen Örneği (Yayın no. 412206). [Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Yılmaz Şener, M. (2018). Perceived discrimination as a major factor behind return migration? The return of Turkish qualified migrants from the USA and Germany, *Journal of Ethnic and Migration Studies,* 45(15), 2801–2819.

Yin, R. K. (2003). *Qualitative Research from Start to Finish*. (2nd Edition). New York London.: The Guliford Press.

Wacquant, L. (2006). "*Pierre Bourdieu*". Rob Stones (Dü.) *Key Contemporary Thinkers* içinde (s. 261-277). London and New York: Macmillan.

Wacquant, L. (2008). Pierre Bourdieu. R. Stones (Dü.) içinde, *Key Contemporary Thinkers* içinde (Second Edition b., s. 261-277). New York: Palgrave macmillan.

Weiss, A. (2005). “The Transnationalization of Social Inequality: Conceptualizing Social Positions on a World Scale”, *Current Sociology*, 53 (4), 707–728.

EKLER

Ek-1: Etik Kurul Onayı

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"* ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

Ek-2: Araştırma Kapsamında Üst Sosyoekonomik Statülü Aile Ölçeği

Eğitim	Çalıştığı pozisyon	Çalışma şekli
Doktora	Üst düzey yönetici (direktör ve üstü)	Tam zamanlı
Doktora	Üst düzey yönetici (direktör ve üstü)	Yarı zamanlı, Part-time
Doktora	Üst düzey yönetici (direktör ve üstü)	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Doktora	10'dan fazla çalışanlı orta düzey yönetici	Tam zamanlı
Doktora	10'dan fazla çalışanlı orta düzey yönetici	Yarı zamanlı, Part-time
Doktora	10'dan fazla çalışanlı orta düzey yönetici	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Doktora	10'dan az çalışanlı orta düzey yönetici	Tam zamanlı
Doktora	10'dan az çalışanlı orta düzey yönetici	Yarı zamanlı, Part-time
Doktora	10'dan az çalışanlı orta düzey yönetici	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Doktora	Nitelikli uzman (avukat, mimar, müh., doktor, akademisyen vb.)	Tam zamanlı
Doktora	Nitelikli uzman (avukat, mimar, mühendis, doktor, akademisyen vb.)	Yarı zamanlı, Part-time
Doktora	Nitelikli uzman (avukat, mimar, mühendis, doktor, akademisyen vb.)	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Doktora	Ofis çalışanı, teknik eleman, uzman	Tam zamanlı
Doktora	Ofis çalışanı, teknik eleman, uzman	Yarı zamanlı, Part-time
Doktora	Ofis çalışanı, teknik eleman, uzman	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Doktora	isci/hizmetli	Tam zamanlı
Doktora	isci/hizmetli	Yarı zamanlı, Part-time
Doktora	isci/hizmetli	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Doktora	Şirket/işyeri sahibi 1-5 Çalışanlı	Tam zamanlı
Doktora	Şirket/işyeri sahibi 1-5 Çalışanlı	Yarı zamanlı, Part-time
Doktora	Şirket/işyeri sahibi 1-5 Çalışanlı	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Doktora	Şirket/işyeri sahibi 6-10 Çalışanlı	Tam zamanlı
Doktora	Şirket/işyeri sahibi 6-10 Çalışanlı	Yarı zamanlı, Part-time
Doktora	Şirket/işyeri sahibi 6-10 Çalışanlı	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Doktora	Şirket/işyeri sahibi 11-20 Çalışanlı	Tam zamanlı
Doktora	Şirket/işyeri sahibi 11-20 Çalışanlı	Yarı zamanlı, Part-time
Doktora	Şirket/işyeri sahibi 11-20 Çalışanlı	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Doktora	Şirket/işyeri sahibi 20'den fazla Çalışanlı	Tam zamanlı
Doktora	Şirket/işyeri sahibi 20'den fazla Çalışanlı	Yarı zamanlı, Part-time
Doktora	Şirket/işyeri sahibi 20'den fazla Çalışanlı	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance

Doktora	Tek başına çalışan (bağımsız)	Tam zamanlı
Doktora	Tek başına çalışan (bağımsız)	Yarı zamanlı, Part-time
Doktora	Tek başına çalışan (bağımsız)	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Yüksek Lisans	Üst düzey yönetici (direktör ve üstü)	Tam zamanlı
Yüksek Lisans	Üst düzey yönetici (direktör ve üstü)	Yarı zamanlı, Part-time
Yüksek Lisans	Üst düzey yönetici (direktör ve üstü)	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Yüksek Lisans	10'dan fazla çalışanlı orta düzey yönetici	Tam zamanlı
Yüksek Lisans	10'dan fazla çalışanlı orta düzey yönetici	Yarı zamanlı, Part-time
Yüksek Lisans	10'dan fazla çalışanlı orta düzey yönetici	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Yüksek Lisans	10'dan az çalışanlı orta düzey yönetici	Tam zamanlı
Yüksek Lisans	10'dan az çalışanlı orta düzey yönetici	Yarı zamanlı, Part-time
Yüksek Lisans	10'dan az çalışanlı orta düzey yönetici	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Yüksek Lisans	Nitelikli uzman (avukat, mimar, mühendis, doktor, akademisyen vb.)	Tam zamanlı
Yüksek Lisans	Nitelikli uzman (avukat, mimar, mühendis, doktor, akademisyen vb.)	Yarı zamanlı, Part-time
Yüksek Lisans	Nitelikli uzman (avukat, mimar, mühendis, doktor, akademisyen vb.)	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Yüksek Lisans	Ofis çalışanı, teknik eleman, uzman	Tam zamanlı
Yüksek Lisans	Ofis çalışanı, teknik eleman, uzman	Yarı zamanlı, Part-time
Yüksek Lisans	Ofis çalışanı, teknik eleman, uzman	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Yüksek Lisans	işci/hizmetli	Tam zamanlı
Yüksek Lisans	işci/hizmetli	Yarı zamanlı, Part-time
Yüksek Lisans	işci/hizmetli	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Yüksek Lisans	Şirket/işyeri sahibi 1-5 Çalışanlı	Tam zamanlı
Yüksek Lisans	Şirket/işyeri sahibi 1-5 Çalışanlı	Yarı zamanlı, Part-time
Yüksek Lisans	Şirket/işyeri sahibi 1-5 Çalışanlı	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Yüksek Lisans	Şirket/işyeri sahibi 6-10 Çalışanlı	Tam zamanlı
Yüksek Lisans	Şirket/işyeri sahibi 6-10 Çalışanlı	Yarı zamanlı, Part-time

Yüksek Lisans	Şirket/işyeri sahibi 6-10 Çalışanlı	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Yüksek Lisans	Şirket/işyeri sahibi 11-20 Çalışanlı	Tam zamanlı
Yüksek Lisans	Şirket/işyeri sahibi 11-20 Çalışanlı	Yarı zamanlı, Part-time
Yüksek Lisans	Şirket/işyeri sahibi 11-20 Çalışanlı	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Yüksek Lisans	Şirket/işyeri sahibi 20'den fazla Çalışanlı	Tam zamanlı
Yüksek Lisans	Şirket/işyeri sahibi 20'den fazla Çalışanlı	Yarı zamanlı, Part-time
Yüksek Lisans	Şirket/işyeri sahibi 20'den fazla Çalışanlı	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Yüksek Lisans	Tek başına çalışan (bağımsız)	Tam zamanlı
Yüksek Lisans	Tek başına çalışan (bağımsız)	Yarı zamanlı, Part-time
Yüksek Lisans	Tek başına çalışan (bağımsız)	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Üniversite	Üst düzey yönetici (direktör ve üstü)	Tam zamanlı
Üniversite	Üst düzey yönetici (direktör ve üstü)	Yarı zamanlı, Part-time
Üniversite	Üst düzey yönetici (direktör ve üstü)	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Üniversite	10’dan fazla çalışanlı orta düzey yönetici	Tam zamanlı
Üniversite	10’dan fazla çalışanlı orta düzey yönetici	Yarı zamanlı, Part-time
Üniversite	10’dan fazla çalışanlı orta düzey yönetici	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Üniversite	10’dan az çalışanlı orta düzey yönetici	Tam zamanlı
Üniversite	10’dan az çalışanlı orta düzey yönetici	Yarı zamanlı, Part-time
Üniversite	10’dan az çalışanlı orta düzey yönetici	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Üniversite	Nitelikli uzman (avukat, mimar, mühendis, doktor, akademisyen vb.)	Tam zamanlı
Üniversite	Nitelikli uzman (avukat, mimar, mühendis, doktor, akademisyen vb.)	Yarı zamanlı, Part-time
Üniversite	Nitelikli uzman (avukat, mimar, mühendis, doktor, akademisyen vb.)	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Üniversite	Ofis çalışanı, teknik eleman, uzman	Tam zamanlı
Üniversite	Ofis çalışanı, teknik eleman, uzman	Yarı zamanlı, Part-time
Üniversite	Ofis çalışanı, teknik eleman, uzman	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Üniversite	isci/hizmetli	Tam zamanlı
Üniversite	isci/hizmetli	Yarı zamanlı, Part-time
Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 1-5 Çalışanlı	Tam zamanlı
Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 1-5 Çalışanlı	Yarı zamanlı, Part-time

Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 1-5 Çalışanlı	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 6-10 Çalışanlı	Tam zamanlı
Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 6-10 Çalışanlı	Yarı zamanlı, Part-time
Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 6-10 Çalışanlı	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 11-20 Çalışanlı	Tam zamanlı
Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 11-20 Çalışanlı	Yarı zamanlı, Part-time
Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 11-20 Çalışanlı	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 20'den fazla Çalışanlı	Tam zamanlı
Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 20'den fazla Çalışanlı	Yarı zamanlı, Part-time
Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 20'den fazla Çalışanlı	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
Üniversite	Tek başına çalışan (bağımsız)	Tam zamanlı
Üniversite	Tek başına çalışan (bağımsız)	Yarı zamanlı, Part-time
Üniversite	Tek başına çalışan (bağımsız)	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
İki yıllık Üniversite	Üst düzey yönetici (direktör ve üstü)	Tam zamanlı
İki yıllık Üniversite	Üst düzey yönetici (direktör ve üstü)	Yarı zamanlı, Part-time
İki yıllık Üniversite	Üst düzey yönetici (direktör ve üstü)	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
İki yıllık Üniversite	10’dan fazla çalışanlı orta düzey yönetici	Tam zamanlı
İki yıllık Üniversite	10’dan fazla çalışanlı orta düzey yönetici	Yarı zamanlı, Part-time
İki yıllık Üniversite	10’dan fazla çalışanlı orta düzey yönetici	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
İki yıllık Üniversite	10’dan az çalışanlı orta düzey yönetici	Tam zamanlı
İki yıllık Üniversite	10’dan az çalışanlı orta düzey yönetici	Yarı zamanlı, Part-time
İki yıllık Üniversite	10’dan az çalışanlı orta düzey yönetici	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
İki yıllık Üniversite	Ofis çalışanı, teknik eleman, uzman	Tamzamanli
İki yıllık Üniversite	Ofis çalışanı, teknik eleman, uzman	Part-time
İki yıllık Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 1-5 Çalışanlı	Tam zamanlı
İki yıllık Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 1-5 Çalışanlı	Yarı zamanlı, Part-time
İki yıllık Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 1-5 Çalışanlı	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
İki yıllık Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 6-10 Çalışanlı	Tam zamanlı

İki yıllık Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 6-10 Çalışanlı	Yarı zamanlı, Part-time
İki yıllık Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 6-10 Çalışanlı	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
İki yıllık Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 11-20 Çalışanlı	Tam zamanlı
İki yıllık Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 11-20 Çalışanlı	Yarı zamanlı, Part-time
İki yıllık Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 11-20 Çalışanlı	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance
İki yıllık Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 20'den fazla Çalışanlı	Tam zamanlı
İki yıllık Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 20'den fazla Çalışanlı	Yarı zamanlı, Part-time
İki yıllık Üniversite	Şirket/işyeri sahibi 20'den fazla Çalışanlı	Serbest/projebazlı/dönemsel/freelance

Ek-3: Çevirimiçi Anket

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"* ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

Ek-4: Yarı Yapılandırılmış Mülakat Görüşme Çerçevesi

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"* ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

EK-5: Nitel Araştırma Kapsamında Mülakat Yapılan Katılımcıların Demografik Bilgileri

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"* ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

Fatma Seda KARA

Eğitim

Doktora	2023	Maltepe Üniversitesi, Enstitü, Sosyoloji
Yüksek Lisans	2007	Leed University, Business School, Msc in International Marketing Management
Lisans	2006	Marmara Universitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji

İş/İstihdam (Varsa)

2014 - 2021	Senior Brand Manager, TURKCELL
2013- 2014	Digital Media Manager, AKBANK
2011 – 2013	Interactive Marketing Specialist, TURK TELEKOM
2011	Digital Marketing Supervisor, MARS ENTERTAINMENT GROUP
2008-2011	Project Manager, JWT Thompson Creative Agency
2008	Marketing Communications Specialist, UNMAS UNLU MAMULLER Co.

Alınan Burs ve Ödüller (Varsa)

2020/2	TÜBİTAK Doktora Sırası Araştırma Bursu
2021	DAAD kısa dönem araştırma bursu, 2021

Yayınlar ve Diğer Bilimsel/Sanatsal Faaliyetler

2021-2023	Guest at Max Planck Institute for the Study of Religious and Ethnic Diversity, Göttingen
2022	25th International Metropolis Conference Berlin, 2022
	PhD Forum Presentation: High SES Turish Migrant Family Narratives in Germany